

12004

80

1956

1956

77-ՔԼ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԿԱԸՆ

ՍՆՐԴԵՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

1649-64 082

1-7701

2805) 990 1956
\$-69 *nd*

ՖԻԼՕՐԵՆՅԱԿ ԳԼԳՂԵՅՈՅ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԿԱԿԱՆ

Պ.ԱՐԳԵՂԵՏՈՒԹԻԷՆ

Պ Ա Տ Մ Ե Կ Ա Ն

ՅԵՐԿՈՒՍ ԳԻՐՍ

Վ.Ա.ՍՆ

ՆՈՐԱՏԻՔ ԵՒ ՉԱՓԱՀԱՍ ՄԱՆԿԱՆՅ

ՔԱՐԳՄԱՆԵՐԵՐ ՀԵՐԵԳՐԵՅԼ

ՅԱՀԻՅՐՀԻԿ ԲԵՐԵՍԻ

81507
5007

Ի ՎԵՆԵՏԻՎ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԻՔՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

PHYSICS DEPARTMENT

575 EAST 58TH STREET

CHICAGO, ILL. 60637

1982

RECEIVED

APR 15 1982

PHYSICS DEPARTMENT

RECEIVED

1982

ՅԱՒԱԳՐԱՆ

Ճշմարտ շառապին է սկիզբն և հիմն մարդուս եր-
 ջանկութեանը . վասն զի մարդուս բնութիւնն որ հան-
 դիտո կը սիրէ , որչափ որ դրսի զուարճութիւններով
 կարծէ թէ սխտի միտիմարտի , սցնչափ անհանգիտ
 սրտին մէջը կը տանջուի , ինչուան որ խիղճը հան-
 դարտի . և մարդուս խիղճը չի կրնար հանդատանալ
 ինչուան որ ճշմարտութիւնը չի գտնէ . և աս մար-
 դուս սրտին փնտտած ու սկսած ճշմարտութիւնը սուրբ
 շառապին մէջն է : Աս բնածիս ճշմարտութիւնը ի-
 մանապու համար շատ խորունկ բաներ հասկընալ պէտք
 չէ . հերիք է որ ամեն մարդ գառնայ միշտ իր սրտին
 վրայ նայի , իր խղճին հարցնէ՝ թէ ինչո՞ւ խոտլած շա-
 րունակ կուուոյ հետ է՝ ու անհանգիտ . ինչք որչափ
 որ կը հանդէպնէ կը գրաղեցնէ մարմինն ու զգայա-
 բանքները , խիղճը ոչ երբէք գոհ կը ըսայ , և չի թողոր
 որ մարդ վայելէ զաշխարհք հանդարտութեանի ամեն
 սրտին փափաքները կատարելով : Ասոր ներհակ ով որ

Ճշմարտութեան ետեւ ինկած՝ շարունակ իր խճին
 խորհուրդ հարցնելով կը փնտռէ զուրք Հաւատքը ,
 ու կը ջանայ Հաւատքին հաճոյական գործքեր ընելու ,
 և իր խճմտանքը չի բարկացնելու , այնպիսին երբոր
 մտքին աչքը իր փայ կը դարձնէ , կը տեսնէ որ սիրտը
 այնպիսի հանդարտութեան մը մէջ է , այնպիսի երջան-
 կութեան մը համ կառնէ , որ անոր բաշղատելով ա-
 մեն արխարհքիս գուարձութիւնները կարհամարհէ ու
 ծաղական բան մը կը սեպէ . կը տեսնես այնպիսին
 որ դրսի առնն տեսակ նեղութիւններու մէջ խաղաղ և
 գոհ կեանք մը կ'աշնջէ : Ես երկու մարդիկները որոնց
 մէկը խճին լուսամբ մտիկ չընելով կուզէ հանդիստ
 կեանք ա՛յցնել , և մէկան որ կը ջանայ միայն իր խիղ-
 ճը խաղաղ բռնելու , ու ան սլառաճատով ամեն դրսի
 գուարձութիւնները ոտքի տակ կառնէ , աս երկուքին
 տաջնը կը նմանի ան մարդուն որ իրն համար սլառ-
 կելու հանգչելու մէկ տուն մը աւեր է . մէջը օձերով
 կարիճներով և ուրիշ խայթող շարչարող փեսասկար
 կենդանիներով լեցուն , ու ինքը դուրսը ո՛նի բարե-
 կամներ , ուրախութեան տեղեր . ցորեկը կերթայ ան
 տեղուանքը ուրախանալու համար , բայց երբոր գիշե-
 րը փայ կը համի իր բարեկամները կը բռնեն զինքը
 կրքերն իր աւճը բռնի ներս կը խոթեն ու գուռը
 մայէն կը գոցեն , հոն կը լսի ինքը տանջուելու ան
 խայթող կենդանիներէն ինչուան առաւօտ . և առա-
 լօտը կերթայ նորէն ուրախանալու : Բայց այնպիսին
 ցորեկն ալ ինչպէս կըրնայ ուրախանալ՝ քանի որ կը
 մտածէ թէ իրիկուան նորէն պիտի երթայ ան սար-
 սափեկի տանջանքները քաշելու : Ահա ամենին ստոր
 նման է ան մարդն որ խճմտանքը կը գոցէ ու գուռ-
 ուղ կուզէ զուարճանալ , բայց խճմտանքին ձեռքէն
 չի կրնար սղատոյգ , երբեմն երբեմն ուզէ չուզէ խճմտ-
 տանքին տանք մէջ կը մտնայ ու կը տանջուի : Իսկ

երկրորդ մարդը է ան՝ որ իր տունը զարդարած հան-
 գիտո սրաւորատուս է իրեն հասնար, ու երբոր դուրս
 կերէ ու թշնամիներ իր վրայ կը հասնին, ու կըսկսին
 իրեն ներթափան սուղ, մէկէն կը քաշուի իր տունը կը
 հանգտանայ, ամեն ներգոթիւն կը մտնայ . և թէ
 որ կուզէ չը վշտանայ, ամենն ին սնէն ալ դուրս չեղ-
 լեր, սցսինկն խղճմտանքին գէմ՝ բան չնեւր: Այս
 մեծն ան է որ էն վերջը երկուքնալ իրենց տունը
 փակուած պիտի մնան . մէկը յախտեան պիտի տան-
 չուի իր խղճմտանքով, իսկ մէկալը յախտեան պիտի
 գուարձանայ իր խղճմտանքով: Այս բաներս գիտնարով
 սրբափ փափաքելի բան է աղոյ պրտկուց սորվեցնել
 ճշմարտութեան հիմունքը, վարժեցնել իրենց ճշմար-
 տութեան կռեւէն երթալ, ճանճնալ գտուր: Հաւատքը,
 որպէս զի մեծնան նէ չը լայ թէ մտորած տանջուին
 իրենց խղճերուն ձեռքէն . որովհետեւ սրտիկուց վար-
 ժած ալ չը լալով, ան ատներ իրենց գժուար կը լայ
 յաղթելը արտաքին փորձութիւններուն՝ ու խղճին
 հետեիլ: Վ ամն զի աս ալ փորձուած է թէ սղտի տը-
 ղայ մը քանի որ միտքը չէ բացուած, երբոր նիւթա-
 պէս կը սորվի հաւատոյ սկզբունքները, որովհետեւ ճշ-
 մարտութիւն են, խղճին յարմար բաներ են, երբոր
 կը մեծնայ, իսկըր կը բացուի, ամենայն սիրով անունց
 կռեւէն կերթայ, ու գիտաւ իր լիտճանին կը հասնի: Ասոր
 ներհակ, ան տղաքը որ սղտիկուց երեսի վրայ
 կը մնան, կամ իրենց կամերովը կը մեծնան, քանի որ
 մտքերնին չէ բացուած, կամ ծուռ սկզբունքներու
 մջ կը կրթուին, ասանկները երբոր ասուն կուգայ,
 մտքերնին կը բացուի, կըսկսին տեսնել առջեւնին շատ
 տեսակ ճամբաներ, և կըբերնին, յոժարութիւննին ան-
 կարգութեանց կռեւէն կերթայ, իրենք ալ կը թողուն
 ինք զինքնին, ու կընեն ինչ որ ախորժակնին կուզէ . և
 թէ կէտ խղճերնէն կը տանջուին, բայց խղճին մտիկ

ընելու ու ճամբայ դալու տեղ, իրենց թշնամիներնուն մէկն ալ իրենց խիղճը կը սեպնն, ու չարասէր մարդիկներու հետ մէկ եղած՝ կըսկսին համարձակ խօսիլ հաւատքին ճշմարտութեանը դէմ և խղճներնուն ալ դէմ. և ան ատներ՝ աւելի գիւրին է այնպիսիներուն իրենք իրենց հոգին կորսնցնելէն ետքը՝ ուրիշներուն ալ կորստեան պատճառ ըլլալը չար խրատներով, ան կարգ պատճաններով, քան թէ ճանչնալ ճշմարտութիւնն ու գարձի գալ:

Հին ատենի Բաջնորդաց սորվեցուցած Վրիստոնեական վարդապետութիւնը, միայն պատմական կերպով էր, ինչպէս որ սի Բապեալներն ալ կը սորվեցնէին, և ինչպէս որ իրենք ալ սորվեցան ՚ի Վրիստոսէ խօսակցութեան կերպով, ու խրատական բաներ ալ մէջը խառնելով: Ինչպէս որ յայտնի կը տեսնենք սուրբ Օգոստինոսին չափահաս Արախայից համար շարադրած Վրիստոնեական վարդապետութիւնը. որ ամենուն մէջ երեւելին է: Եւսմնապէս սրբոյն Ալեքի շարադրած Առաջին ընծայութեան: Աւամենէն աւելի սրբոյ Հօրն մերոյ Վրիգորի Առաջին ըրած վարդապետութիւնը, մեր Տրդատ թագաւորնիս ու Բղգերնիս մկրտելէն առաջ հաւատքը սորվեցնելու համար պատմական կերպով, աշխարհքիս սկսուածքէն ինչուան ՚ի Վրիստոս բերելով: Բայց աս կերպ քրիստոնեական վարդապետութիւն ընելը դալընցաւ. փանն զի չափահաս երախայից մկրտութիւնն ալ քիչ կը պատահէր. ու քրիստոնեաց տղոցն ալ իրենց պղտիկութեանը համար դժար էր երկայն խօսքերով շարադրածը սորվիլ. անոր համար սկսան Բաջնորդները ու Բատուածաբան վարդապետները հաւատքին խիստ հարկաւոր բաները կարճ կերպով շարադրել, ու այնպէս սորվեցնել: Եւ կերպին մէջն ալ շատ փիլիսոփայական ու Բատուածաբանական

բառեր խառնուելով, արվողները աղէկ չէին հասկը-
նար և աղէտ կը մնային : Այս վնասը անմեղով ոտբքն
Իգնատիոս Ի յոջեան Ախտանանց կարգը հաստա-
տողը, որ մեծ ջանք ունէր քրիստոնէից սրայծատ ճանչ-
ցնել տալու հաւատքը, սկսաւ հրատարակաւ քրիս-
տանէական վարդապետութիւնը ընել սրբոյ շարա-
դրութեամբ ու հարցմունք սրատասխանով որ ամենքը
աղէկ հասկընան . աս կերպս աւելի օգտակար եղաւ ,
ու քանի գնաց սրայծատացաւ : Շատ առաջնորդներ
ու հոգեւէր վարդապետներ աս կերպով քրիստոնէա-
կան վարդապետութիւններ շարադրեցին : Ոմանք ալ
աւելի երկայն գրեցին խղճնտանքի բաները շտկելու
համար : Այսպէս է մեր Սեծին Մխիթարաց Աբ-
րահայրը շարադրած Քրիստոնէական վարդապետու-
թիւնն ալ, Վարբառ ու Աշխարհարատ : Վարբառը
աւելի երկայն՝ որ եկեղեցականաց ալ ծառայէ : ու
Աշխարհարատը աւելի կարճ կերպով ինչ և իցէ մար-
դու համար, մեծի ու սղակի : Անկից կարբ ինչուան
հիմա թէպէտ մեր աղգին մէջ հաւատքի ճշմարտու-
թեան և սկզբունքներու վրայ խօսող գրքեր սրական
չեն, բայց ուղերով աւելի գլխաւորնել ճնորդաց թէ իրենք
աղէկ հասկընարու համար, և թէ իրենց տրոյր սրա-
կուց մտքերնին խոթելու համար այս ճշմարտութեան
հարկաւոր սկզբունքները, սրատաճ՝ սնպեցինք աս
Քրիստոնէական վարդապետութիւնը գրել թարգմա-
նելու կերպով թէ, Եւզովիոս թագաւորին ու իր
սրաւաթին խոստովանաճօրը Արդիոս Վլէօրին շարա-
դրածին հետեւելով . որուն մէջ տեղն ՚ի տեղ ամենա-
սրբոյ կը մեկնէ ամեն հաւատոյ հարկաւոր գիտեղի-
ները, որ երկու գիրք բաժնուած է . առջինը վեց՝ եւ-
թը տարուան սրբի տրոյ համար կարճ կարճ հարց-
մունք սրատասխանով : Արիորոյրը աւելի ընդարձակ
սրատմական կերպով . որուն ալ խնտոխցը յարմար

Հարցմունքներ աւելցուցինք սորվեցնողներուն հարց-
ներու դիւրութեան համար :

Եւ թէ ինչ կարգով գրած է, և ինչ մտքով այս
կարգը բռնած է, ըսնք Վիլհելմին բերնէն :

« Ես առ քրիստոնէական վարդապետութիւնը չի
գրելի ինչպէս մէկ սարդ կարդարու գիրք մը, կամ
բերան սերտելու համար. այլ մանաւանդ իբրև մէկ
գործիք մը քահանային կամ ուրիշ որ և իյէ սորվե-
ցնողի մը ձեռքը որ կարենայ գործածել ինչպէս որ
իրեն հաճոյ կերևնայ, առանց խղճահարութեամբ ասոր
կասուելու՝ փոփոխել ըստ անձանց և ըստ դիպաց :
Վ ասն զի տղոց ուրիշ կերպ պէտք է խօսիլ, կրօնքի
բաներուն տգէտ եղող չափահասից ուրիշ կերպ, լու-
սաւորուած քաղաքական մարդիկներուն տարբեր,
գործաւոր վարի ատօմիձանի մարդկանց տարբեր. աս
համառօտութեւ մը չի կրնալով ամեն տեսակն ալ նշա-
նակելու, բաւական տեսցի գլխաւորները, երկու քրիս-
տոնէական վարդապետութի շինելով. մէկ համառօտ մը
մանկանց համար որ տգէտ մարդկանց համար ալ կրը-
նայ գործածուիլ. և մէկ ուրիշ աւելի մեծ մը աւելի
լուսաւորուած կարողներու համար : Եւ ջինք հարկաւ-
որ չէ անոնց որ երկրորդը հասկնալու կարողութիւն
ունին. բայց որոնք որ առջինը կը գործածեն, պէտք
է որ ետեւէն երկրորդն ալ սորվին. որուն մը թէ պէտ
և ամենահարկաւոր եղած վարդապետութենէն աւելի
բան կայ, բայց չեմ կարծեր որ մըջը անանկ բան մը
յիշած ըլլամ որն որ խիստ հարկաւոր եղած չըլլայ
ամեն քրիստոնէի :

Բայց ուզելով որ մեծ քրիստոնէականը կարենայ մե-
նակ բաւական ըլլալ սորվողի մը, ինչ որ համառօտին
մըջը կար, ամենքն ալ մըջը բովանդակելի, և ես կար-
ծեմ թէ աս կրկնութիւնը անօգուտ չէ : Վ ասն զի
նոր սորվիլ սխաղները ոչ երբէք անանկ մտադիր կըլ-

լան որ մէկ անգամ լսելը իրենց բաւական ըլլայ . բաղ-
 դատոր պէտք է սեպէ մէկը ինքզինքր թէ որ երբորդ
 կամ չորբորդ անդամ կրկնելուն մտքերնին սաշնն . և
 ես կարծեմ որ սուրբ գրոյ մէջ գտնուած յաճախ կրկ-
 նուէ պատճառն սա է, մանաւանդ օրինաց զրոյ մէջ . . . :

Ըսանկ ալ ես կարծեմ որ լատ կր ըլլայ թէ որ մէկ աղայ
 մի իր հօրմէն և մօրմէն սորվելէն ետքը հաւատաւորին
 խօսքերը մէկ քանի համառօտ մեկնութիւններով, սխի
 սորվիլ համառօտ քրիստոսնէական վարդապետութեան
 պատմութիւնը ամեն մէկ դասին հարցմունքով և պա-
 տասխանութիւն . ու ետքը սորվի հաւատոյ վարդապե-
 տութիւնները, որոնք որ պէտք է աւելի ջանալ միտք
 պահելու, ետքը սխի ընդարձակ քրիստոսնէական վար-
 դապետութիւնը, հին նորէն սորվի նոյն պատմու-
 թիւնները և նոյն վարդապետութիւնները աւելի ըն-
 դարձակած : Այս պայէս շատ անգամ լսելով մի և
 նոյն ճշմարտութիւնները այնչափ զանազան կերպե-
 լով, կրնաց ըլլալ որ մտքին մէջ տպաւորին . կրո-
 նաց ըլլալ որ սխի համ առնել, և վառուի փափաքը
 աւելի ՚ի հիմանց սորվելու զհաւատը՝ բոլոր մնացած
 կենացը մէջ սուրբ գիրք և ուրիշ հոգևոր գրքեր կար-
 դարով, քարտզներ լսելով և ընտանեկան խօսակցու-
 թեանց մէջ : Այս ալ գիտեմ որ համառօտ քրիստոսնէա-
 կան վարդապետութիւնը սորվելու հարկաւորութիւն
 ունեցողներուն մէջ ալ և ալ աստիճան կարողութիւն
 ունեցողներ կան, նաև անասկներ որ մէկէն կրնան
 մեծէն սորվիլ . սորվեցնողին կիցնաց յարմարցնել ըստ
 աստիճանին : Այլտք է որ համառօտէ կամ երկնցնէ
 պատմութիւնը ըստ կարողութեան ուսանողաց . ա-
 նոնց մեւթ երեցածը պարզէ, տարակոյսները լուծէ .
 մէկ խօսքով մէկ նիւթէն մէկալը շանցնի ինչուան որ
 առջինը չի հասկընան իրենց կարողութեան չափով » :

Ինչպէս որ կրտէ : Այլէրին ալ, ասանկ կարգաւո-

ընալ սորվեցնելու համար, սորվեցնողները հոս տեղս
 գրածէն աւելի բան պէտք է գիտնան, որ սորվողները
 շատ բաներ ընելով սորվածներնուն պատշաճ, կարև-
 նան այսչափս մտքերնին պահել: Պատմութեան մա-
 սին միջ շատ տեղ աւելի ընդարձակ պէտք է սրատ-
 մել. ինչուան պէտք կը ըլլայ երբեմն Մտտածաշուն-
 չին միջէն ան հատուածը կարգալ: Իսկ վարդապե-
 տութե մասին միջ աւելի սրարդ բայատչել յարմար օ-
 թինալներով, նմանութիւններով, բայց պէտք է զգու-
 շանալ իր քովէն անստոյգ և կամ տարակուսական
 բաներ աւելցնելէն և սորք գրոյց պատմութեան միջ
 գրաի կարծիքներ խառնելէն իբրև ստոյգ պատմելով:
 Պէտք է պզտկուց վարժեցնել տրոյց միտքը գոհ ըլ-
 լալու Մտտուծոյ յայտնած ճշմարտութիւններով, ու
 աւելին չի վնասուել. և կարծիքով ըստած բանը հաւա-
 տոյ մասանց հետ չի խառնել:

Ար է թէ ամեն քրիստոնեայք այսպէս կարգով
 պզտկուց սորված ըլլային. վասն զի ան ատենը Քրիս-
 տոսի տեսան մերոյ սուրբ անունը ամենեկին չէր անար-
 գուէր: Ար մնաց որ բոլոր սուրբ գիրքն ալ գիտցող
 կը ըլլային, ու կը կատարուէր սուրբ գրքին խօսքը,
 թէ Նշխարին ամենեկեան ուսեալք Մտտուծոյ: Վ ան
 զի սուրբ գիրքը Մտտուծոյ խօսած ու յայտնած բա-
 ներն են. ու ուլ որ անոնք սորվին՝ Մտտուծմէ սորված
 կը սեպուի. անոր համար կըսէ սուրբն Օգոստինոս,
 «Յորժամ ընթեանուէք զսուրբ գիրս, Մտտած ընդ
 մեզ խօսի. իսկ մինչ տրութեւնք, մեք ընդ Մտտուծոյ
 խօսիսնք»: Ես ալ պէտք է գիտնալ. որ աս Քրիստո-
 նէական վարդապետութիւն սորվելու տղարք, որչափ
 պզտիկ ըլլան՝ այնչափ աղէկ է: Չորս հինգ տարուան
 տղան թէպէտ բանախարութիւն չունի, այսինքն խել-
 քը բացուած չէ, բայց որովչեառ տղարք բան խօսիչ
 ու սրտունջ կը սիրեն. անոր համար ան պատմութիւն

ներուն պատճառաւ աղէկ կրնան սորվիլ : Աւտի
 պէտքը չէ որ ծնողքը անհոգանան սորվեցնել տալու՝
 ըսելով թէ պզտիկ է տղան : Ըսկից ան մեծ բարին
 ալ կեղէ , որ հաւատքի գէժ փորձութիւններէն , որ
 թէ սատանայէ ըլլայ , թէ անհաւատներէն ըլլայ ,
 չեն կործանիր : Աւ Ըստուած չնէ՝ կործանին ալ նէ ,
 դարձեալ կը դառնան . վասն զի շիտակը գիտցողը՝
 ծուր շիտակի տեղ չի կրնար ընդունիլ :

ՆՈՐ ԼԵԶՈՒ ԵԼԱԾ ՏՂՈՅ

ՍՈՐՎԵԼՈՒ

ՀԱՒԱՏՈՅ ՄԱՍՈՒՆԻՔ

Օճողք, մանաւանդ Մայրերը ան պղտիկ տղայը, որ ըզուանին կըսիսի բացուիլ, շատ աղէկ կը ըլլայ ու հարկաւոր է՝ որ այնպիսի տղայը օրուան միջ քանի մի անգամ լսեն Յն, Յիսուս . կամ Յիսուսի ու Մատուածածնի պատկերքը ցուցնելով պագցնել տան, քան թէ պարսապ խօսքեր լսեն տղաքը սիրած ատեննին: Ինչպէս կան շատ աստուածատէր խաթուն մայրեր որ աս սուրբ խրատը կը կատարեն ու ասով ան տղայ մայրին միջ կը հատուտան Մատուծոյ ճանաչումը, և թէ պէտք է սիրել զՄտուած: Որոնց թէպէտ խելքերին բացուած չէ, բայց որովհետե սկսեր են լսած բաները ու իրենց մօրք սիրելը սրդողլը խնայել կըսիսին խնայել ու հասկընալ ալ, թէ Մտուած Յիսուս մեծ բան է, բարի բան է, պէտք է սիրել: Եւ այսպէս աս հասկընալը քանի երթայ նէ, մէկ խղճմանքի շարժում մը կը բերէ իրենց. որ կրոր Յիսուս կամ Մտուած ընչո՞ւ ըլլան, իրենց մէկ մեծ ու պատուելի ու սիրելի բան մը կերենայ, ու ասկից ալ քիչ քիչ սրտերնուն փափաք կուգայ որ տեսնեն զՄտուած, ունենան ու վայելն: Մշտտ հարկաւոր բան է. ու մայրերը պէտք է շատ ջանան, որ ան պղտկութեան ատեննէն Մտուածսիրութեան փափաքը արթնցնեն տղայը սրտին միջ: Մշտտ ընելէն ետքը, քիչ քիչ ալ վախ ձգեն անոնց սրտին միջ, շատ անգամ վախնալու կերպով լսեն. » Յիսուս կը սրդողլ. գրծողք կը խրկէ, և այլն. որ ասով անոնց սրտին միջ

Մտուծոյ երկիւրը կամ վախօր մտնայ, և այսպէս ան
երկու էն հարկուօր առաքինութիւններուն, այսինքն՝
Մտուածսիրութեան ու երկխաղին հիմն դրուի սր-
տիննուն մէջ ու անանկ սխտին մեծնալու: Ո՛հ թէ,
ինչ բարի գտակ պիտի ըլլայ այնպիսին, որ պզտի-
կութենէն Մտուծոյ սիրոյն ու Մտուծոյ երկխաղին
մէջ խելքը բացուեր ու մեծցեր է: Վասն զի առ երկու
էն մեծ առաքինութիւններն են, որ ինչ և իցէ մարդ
Մտուածատէր կրննն, որուն կամքը կատարել ջանայ,
Մտուծակ վախնալով Մտուծոյ կամքին դէմ չընէ:
և ահա այսպիսին իրաւ որ սուրբ պէտք է ըլլայ:

Ըստ անանկ յայտնի բան է, որ օրինակ բերել պէտ-
քը չէր. բայց որովհետեւ լսելու արժանի բան է՝ յի-
շնկը միայն բարեպաշտ թագաւորին Պիանբա, որ թի,
Լուդովիկոս Վաղղիոյ սուրբ թագաւորին մայրն էր.
կրորդ ունեցաւ առ տղան ուղից որ Մտուծոյ սիրոյն
ու վախին մէջ մեծցրնէ, որ սուրբ թագաւոր մը ըլ-
լայ. ինչ ըլլաւ. ամեն օր քանի մը անգամ կրուէր տը-
ղուն, Շատ առիթ կուզեմ տղաս՝ որ գրեղ մեռած
տեսնեմ, քան թէ մէկ մտք մը ընես Մէ՛յ դէմ: Ըս
խօսքը կամոյ կամոյ անանկ միտաւ ան տղուն սիր-
տը, որ մէկ սքանչելի Մտուածախախտ Մծատէր թա-
գաւոր մը և ըլլաւ, ու մեծ սրբութեամբ ալ գնաց առ
Մտուած, սքարձանք ըլլալով Վաղղիացոյ ազգին:

Ո՛ր էր թէ ամեն մայրեր առանկ ընէին. բոլոր
աշխարհքս սուրբ մարդիկներով լցուն կը ըլլար, ու
արքայութեանը մէջ որչափ սուրբեր որ կան նէ, տասն
անգամ, հազար անգամ ալ առելի կը ըլլային: Ըս ըսա-
ծէս ան ալ կիսմացուի՝ որ շատ մարդու կորստելու
պատճառը ծնողքն են:

Երբոր տղան բիշ բիշ կրակսի խօսելու, ան ստունը
մէկ երկու Վրխատնէական վարդապետութիւն հարկա-
ւոր բաները՝ որ գրեթէ ենք վարը, անոնք երբեմն ըսնն

տղարք որ սորվին . և որովհետև տղարք՝ ան պղտիկու-
 թեան մէջը շատ բան չեն տեսեր , չեն ըսեր , խելքեր-
 նին ալ շատ բաներով ընդուն չէ , ու զբուսած չէ . ուս-
 տի շուտով լրածնին միտք կըսրահեն : Ու աս շատ
 հարկաւոր է , որովհետև տղան չորս հինգ տարուան
 քրայ նէ , աս Վրխտունէականին ան , մասը պէտք է
 է սկսիլ սորվեցնել . ուստի աղէկ կը լայ , որ առաջ
 տղարք յայտնի դիտնան աստուածային ճանաչումը ,
 ամենասուրբ Արքորդութեան խորհուրդը , Մարդե-
 ղութիւնը փրկչին , ու Հախտենական կեանքը : Բայց
 ան քիչ բաները սորվեցնելու ատեն , պէտք չէ ստի-
 պեն սրգոյլն . փան պի տղայական անդադարու-
 թիւնն ալ սկսած է . ուստի այնչափ խելք չեն կրնար
 տալ , անոր համար հետերնին խօսակցութիւն ընելու
 պէս պէտք է ընեն՝ որ մտքերնին մանայ : Ու քնա-
 նալու ատեննին ալ աղօթքի տեղ զանոնք կրնան ըսել
 տալ . որ տղարք ան միջոցին շուտով կը հնազանդին՝
 որ սրտկին քնանան : Ահա այսպիսի կերպով հա-
 ւատքին ան մէկ քանի հարկաւոր բաները սորվին , որ
 ետքը սկսին ան , մասը սորվեցնելու :

ԻՐԵՔ ԶՈՐՍ ՏԱՐՈՒԱՆ ՏՂՈՑ

ՍՈՐՎԵԼՈՒ

ՀԱՒԱՏՈՅ ՄԱՍՈՒՆՔ

Յանան հօր, ե Որդան, ե հագան զբայ մէն :

ան. ԱՍՏՈՒԱԾ մկ է: թ. Անճը իրկք է, Հայր
 Աստուած, Արդին Աստուած, Հողին սորք Աս-
 տուած: Կ. Արքայութիւնը մկ Աստուած է, ու
 իրկք անձ: Կ. Աստուած ստեղծեր է աշխարհքս, ու
 ամեն բանը: Ե. Աստուած զիս ալ ստեղծեց, որ զին-
 քը ճանչնամ, սիրեմ, պատուիրանքները պահեմ, կը-
 բոր մեռնիմ արքայութիւն կրթամ: Կ. Աստուած ա-
 մեն տեղ է, ամեն բան կը տեսնէ: Է. Աստուած ար-
 քայութիւն սորքերուն համար ըրեր է: Ը. Գժօխն
 ալ մեղադրներուն համար ըրեր է ու մջը կրակ
 կայ որ չի մարի: Թ. Արդին Աստուած մեզի համար
 մարդ եղաւ. անունը Յիսուս Քրիստոս է: Ժ. Սորք
 կոյս մարիամ Աստուածածինը Յիսուսի մայրն է:
 Ժան. Յիսուս մեր մեղացը համար խաչեցաւ ու մե-
 աւ: Ժբ. Իրկք օրէն ետքը Յիսուս յարութիւն ա-
 սաւ: Ժգ. Յիսուս համբարձաւ երկինքը գնաց: Ժդ.
 Յիսուս երկնքէն նորէն պիտի գայ գատաստանը
 նէ. արդարները արքայութիւն պիտի տանի, ու մե-
 ղադրները դժօխ պիտի խրկէ:

Կամնասէս Հայր մերը, Աղջնը ու Հաւատաւ
 քրքիլ քիլ բեղով սորկեցնեն:

ԱՅՍՉԱՓ բաները գիտնալը մէկ իրեր չորս տա-
րուան տղա մը բաւական է . հերկք է որ իրենց ծնող-
քը անհոգ չըլլան սորվեցնելու ։ Ու ինչպէս որ ա-
ռաջ լսինք . ամեն օր երբեմն մէկ խօսքը , երբեմն մ-
կալը լսեն , ու երբեմն ալ սրտուղ կամ ուրիշ բան մը
չուցնեն թէ կուտան , թէ որ սորվին ու ըսեն նէ , և
այն ։

Ասանկ բաներ ընելը աղէկ գիտեն մայրերը , ու ա-
նուշով թեմալ շատ աղէկ ու շուտ կը սորվեցնեն , քան
թէ հայրերը . վասն զի հայրերուն սիրտը շուտ կը նե-
ղանայ . ու նեղանալուն համար պղտիկ տղաքն ալ
կը խրանտուն ու չուգեկեմին բանելով գժուար կը սո-
վին ։ Թէպէտ աս ըսելով չենք արդարացներ հայրե-
րը , վասն զի բնութեան պարտք է , ու Աստուածային
օրէնք է , որ պէտք է սորվեցնեն իրենց տղաքը . հե-
ղութիւն պիտի ունենան ու համբերութիւն , որ աս
իրենց պարտքը կատարեն . « Հարբ , մի զայրացուցա-
նէք զօրդիս ձեր , այլ անուշանիջիք զնոսա խրատու և
ուսմամբ տեսան » . կրսէ սուրբ Առաքեալն Պօղոս ։
Ուսմամբ տեսան որ կրսէ նէ՝ հաւատքի բաներն է ։
Տղայը մարմնաւոր կեանք տուին նէ , հոգիներնուն
կեանքն ալ տալու պարտրկան են ։

Ըսոյց թէ որ ըսեն մայրերը , Գժուար է մեզի թէ
տան բաները հոգալ , թէ տղաքը նայիլ , ու թէ ա-
տանկ բաներ ալ սորվեցնել ։ Իրաւ որ գժուար է . բայց
գիտնան որ անոր համար չի կարգուեցան՝ որ հան-
գիտտ ասարին , ու տղայը մարմնաւոր կեանքը միայն
սիրեն , հասար գհոգին պէտք է որ սիրեն ։ Օճաւակ
ունենալը անոր համար չէ , որ աս աշխարհի մէջ
մարդիկ շատնան , աս անբան կենդանիներուն հետ մէկ

Ըրալ է . անոր համար ալ չէ՛ որ դժօխքը լեցունեն՝
 տղաքը գէշ մեծցընելով, հասցա որ երկինքը լեցունեն .
 ասիկա ուրիշ բանով չըլար, բայց եթէ կաթ տալու
 ասեն՝ Մտուծոյ սէրն ու Մտուծոյ փախը, որչափ
 որ կարելի է, ան պղտիկ տղայը սիրտը խաթեն : Ու
 որովհետեւ մայրերուն ձայնը տղայը ականջին անող
 կուգայ, անոր համար աւելի մայրերը սորվեցնելու պար
 տական են : Այս երկրորդ, իրենց տղաքը ըրալով բը-
 նական սէրը շատ կը թեթեւցնէ ատ դժուարութիւնը :
 Ար տեսնե՞ք որ կան անասկ բարեպաշտ խաթուն
 մայրեր, որ տանը ամեն բանը հոգալէն ետքը, իրենք
 իրենցմէ որչափ որ դխտեն սուրբ հաւատքին ու բարի
 փառաց բաները և աթթքները մկկիկ մկկիկ կը սոր-
 վեցնեն իրենց զաւակացը . ու արժանաւորապէս ալ
 կուբախանայ իրենց սիրտը Մտուծոյ առջևը : Մհա
 ես և մանկունք իմ՝ զոր ետ ինձ Մտուած՝ բտելով :
 Թէ որ անոնք կրնան ընել նէ, ամեն մայրերն ալ
 կրնան ընել, ու չընե՞նուն համար մեծ պատասխան
 պիտի տան Մտուծոյ :

ՀԱՄԱՌՕՏ

ԲՐԻՍՏՈՆԵԼԵԿԵՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՄԸՄՆ ԸՌԵՋԻՆ

ԴԱՍ Ա.

Աշխարհքիս ստեղծումը :

ԼՍՏՈՒԱԾ ոչնչէն ստեղծեց աշխարհքս , միայն իրեն ուզելովն ու մէկ խօսքովն՝ իրեն փառայր Համար . ու ինչ օրուան մջ ստեղծեց : Եւջի օրը ստեղծեց երկրորդ , երկրս ու բոսք . երկրորդ օրն բառ Հաստատութիւնը , որ երկրնք ըսուեցաւ . երրորդ օրը ջուրը ցամաքէն բաժնեց , ու երկրէս բուսուց ամեն տեսակ խոտ ու ծառ . չորրորդ օրը արեւը , լուսինն ու աստղերը ստեղծեց . Հինգերորդ օրը՝ ստեղծեց երկրնքի թռչուններն ու ծովու ձկնորդ . վեցերորդ օրը ցամաքի կենդանիներն ըրաւ , ու ստեղծեց մարդը իրեն նման . եօթներորդ օրը Հանդէպս Եստուած : Մարդը ստեղծելէն առաջ Հողէն շինեց անոր մարմնը , ու Հողին՝ որ իրեն աստուածութեանը նման ստեղծեր էր՝ դրաւ ան մարմնոյն մջ , ու մարդը Եստուծոյ նման եղաւ . վասն զի կրնայ ճանչնալ ու սիրել զԵստուած , ու աս բանիս Համար ալ ստեղծուեցաւ մարդը : Եւջի մարդուն անունը Եղամ ըսուե-

յաւ : Բստուած անոր ընկեր տուաւ կինը , որ Բզասկայ մէկ կողէն ստեղծեց , որպէս զի սիրէ զանկիկայ ինչպէս իրեն մէկ կողորը . առով Բստուած Հաստատեց ամուսնութիւնը : Ըստ Գի կինը Եւայ բառեցաւ : Բստուած Բզասկա ու Եւան զբախտին մջ զբաւ , որ աղուոր ու զուարճալի սրարտեղ մին էր , ու հոն երջանկութեամբ կասրէին : Ըմն տեսակ ստուղները կրնային ուտել , բայց ՚ի ան ծառին սրողէն որ ծառ ԲԻՒՄՈՒ ԲԵՒՄՈՒ ԲԱՐՈՒՅ Լ ԷՐԷԻ կրտուէր . մասն զի Բստուած արգելեր էր անոնց որ չուտնին : Երկուքն ալ մերկ էին ու չէին ամրանար , մասն զի չարութիւն չունէին : Ըմնն ին ներութիւն չէին քաշեր , ու սխտի չմտնէին : Բստուած մարդէն զատ՝ Հրեշտակներն ալ ստեղծեր էր , որ սխտը հոգիներ են :

Հ . Ընկարհքս ով ստեղծեց .

Պ . Բստուած :

Հ . Ի՞նչ բանէ ստեղծեց .

Պ . Ոչինչէն ստեղծեց :

Հ . Ի՞նչպէս ստեղծեց .

Պ . Իր հրամայելով :

Հ . Ինչու համար ստեղծեց .

Պ . Իրեն փառացը համար :

Հ . Վանի օրուան մջ ստեղծեց աշխարհքս .

Պ . Վեց օրուան մջ :

Հ . Ընջի օրը ի՞նչ ստեղծեց .

Պ . Երկինքն , երկիրս ու լոյսը :

Հ . Երկրորդ օրը ի՞նչ ստեղծեց .

Պ . Հաստատութիւնը , որ երկինք կրտուի :

Հ . Երրորդ օրը ի՞նչ ստեղծեց .

Պ . Չորրդ զամարէն բաժնեց , ու երկրէս առն տեսակ խտեր բուսցուց :

Հ . Չորրորդ օրն ի՞նչ ստեղծեց .

11. Արևը լուսինն ու ստաղերը ստեղծեց :
 Հ. Հինգերորդ օրը ինչ ստեղծեց .
 11. Արևիցի թռչուններն ու ծախու ձկները :
 Հ. Վեցերորդ օրը ինչ ստեղծեց .
 11. Արևիցի վառի կենդանիներն ստեղծեց, ու մարդը
 բրաւ իրեն նման :
 Հ. Աօթներորդ օրը ինչ բրաւ .
 11. Աօթներորդ օրը հանդէպաւ :
 Հ. Ուակից ստեղծեց մարդը .
 11. Սարսիւնը հողէ ստեղծեց :
 Հ. Հապա հողին .
 11. Հողին ալ ոչնչէ ստեղծեց :
 Հ. Հողին որսն նման է .
 11. Հողին Ատուծոյ նմանութիւնն է :
 Հ. Ատուած ինչո՞ւ համար ստեղծեց մարդը .
 11. Անոր համար որ ճանչնայ զԱտուած ու սիրէ :
 Հ. Ուակից ստեղծեց առջի կիներ .
 11. Աղանայ կողէն :
 Հ. Ինչո՞ւ համար .
 11. Անոր համար որ ցուցնէ թէ երկուքն ալ մէկ
 մարն են :
 Հ. Գրախար ինչ բան էր .
 11. Մէկ աղուոր սխարտէզ մին էր, ուր որ դրաւ
 Ատուած Աղամն ու Աւան :
 Հ. Ինչ վիճակի մէջ կապրէին .
 11. Արջանկութեան մէջ :
 Հ. Արբ մեռնէին պիտի .
 11. Անոր մեռնիչ չունէին :
 Հ. Հրեշտակները ինչ են .
 11. Հողի են, մարմին չունին :

ԴԱՍ Բ .

Առջի մարդուն մեզքը :

ՀԻԵՇՏԱԿՆԵՐԷՆ ոմանք Մատուցոյ դէմ կե-
նաշունն համար, Մտուած ալ զանոնք ձգեց զժողք,
կրակի մը մէջ՝ որ յախտեան չմարդր: Մտոնք են սա-
տանաները, կամ չար հրեշտակները որ մարդիկը կը-
փորձեն՝ զանոնք ալ Մատուցոյ դէմ հանելու համար:
Աս չար սատանաներուն մէկը օձի մը բերնով խօսե-
լով խարեց կիներ, որ ուտէ ան արդիլած ծառին սը-
տուղը. Աւան ալ կերաւ ու Մղամայ ալ կերցուց:
Ան տանը Մտուած անիծեց օձը . ու ըսաւ թէ Ա-
ւայէն մէկը սխտի ծնանի ու ջախջախէ օձին զըլսը.
այսինքն է Փրկիչն աշխարհի, որ մէկ օր մը սխտի դար,
ու սխտի կտորէր սատանային ուժը: Մղամն ու Աւան
վարնաց զբախտէն, որ ողորմելի վիճակի մէջ մը-
նացին. Մտուցոյ շնորհքը կտրտնուցին, գերի ե-
ղան սատանայի ու մահուան, ու ամէն մարմնաւոր
նեղութեանց տակը ինկան, և որ մեծն է՝ ադի-
տութեան ու ցանկութեան տակը ինկան: Յանկու-
թիւն ըսածնիս մեր անձնատիրութիւնն է, որ չժողուր
մեզի զՄտուած մեր ստեղծողը սիրելու . և ասկէ ա-
ռաջ կուգան ամէն տեսակ մեղքեր, որ զմեզ կըտա-
նին յախտնական մահը կամ զժողքը: Արտէհեան
Աղամ ու Աւայ մեղանչելէն ետքը զառակ ունեցան,
անոնք ալ ան ողորմելի կեանքին մէջ ծնան, որ ա-
նոնցմէ ալ անցաւ իրենցմէ ետքը եկողներուն փայ,
ու ասանկ ամէն մարդ կըծնանի մեղքի մէջ, թշնամի
Մտուցոյ, ու զժողքի համար: Աս է ան չարիքն
որ « Սկզբնական մեղք » կըսենք:

- Հ. Ի՞նչ է սատանան .
 Պ. Հրեշտակ է՝ Մտուծոյ դէմ ելած :
 Հ. Մտուած ի՞նչ պատիժ տուա սատանային .
 Պ. Յախտնական կրակը :
 Հ. Սատանային բանը դորժքը ի՞նչ է .
 Պ. Սարգիսի փորձել ու զՄտուած անարգել տալ :
 Հ. Ի՞նչպէս փորձեց առջի մարդը .
 Պ. Սէկ օձի մը բերնով խօսեցաւ , ու կինը խաբեց
 որ ուաէ արգելած պտուղը :
 Հ. Աւան ալ կերան .
 Պ. Կերաւ , ու Աղամին ալ կերցուց :
 Հ. Ատրը Մտուած ի՞նչ լրաւ .
 Պ. Ընթեց օձը :
 Հ. Ի՞նչպէս պատժեց Աղամն ու Աւան .
 Պ. Դրախտէն դուրս փոքնուեց :
 Հ. Ի՞նչ խոտացաւ անոնց Մտուած .
 Պ. Խոտացաւ թէ կինը սխախ ճշմէ օձին զլուխը :
 Հ. Ա՞յ խօսքը ի՞նչ կրնշանակէ .
 Պ. Կրնշանակէ թէ Աւայէն պիտոր դայ մարդկանց
 փրկիչ մը ու սատանային իշխանութիւնը սխտոր
 փճացնէ :
 Հ. Սարդը մեղանչելէն ետքը ի՞նչ կեանքի մջ մնաց .
 Պ. Սե՛ծ թշուառութեան մջ մնաց՝ թէ Հոգւոյն
 ու թէ մարմնոյն կողմանէ :
 Հ. Սարմնոյն ի՞նչ չարիք պատահեցաւ .
 Պ. Ամէն կերպ ներութիւններ , Հիւանդութիւններ ու
 մահ :
 Հ. Հասաւ Հոգւոյն .
 Պ. Տղխտութիւն ու ցանկութիւն :
 Հ. Ի՞նչ է ցանկութիւնը .
 Պ. Փախաք մը՝ միայն ինքզինքը սիրելու :
 Հ. Անկից ի՞նչ բան առաջ կուգայ .
 Պ. Սկզբը :

- Հ . Մեղքէն ի՞նչ կըճեաւի .
 Պ . Ըստուծոյ շնորհքը ու որդեգրութիւնը կորսուն ,
 ցննել , ու յսխտնական մահ :
 Հ . Ըգամ՝ Աւան կըր տըրք ունեցան .
 Պ . Մեղանչելէն ետքը :
 Հ . Իրենց մեղքը որդւոցը վրայ ալ անցան .
 Պ . Ընցաւ անոնց վրայ ալ , ու որդւոց որդի ամե-
 նուն վրայ ալ :
 Հ . Ուրեմն աս մեղքը ինչուան չխնա ալ կայ .
 Պ . Հրամար ես , ամէն մարդ աս մեղքին մջ կը-
 ճնանի :
 Հ . Ի՞նչ կըսուի աս մեղքը .
 Պ . Սկզբնական մեղք :

Գ Ա Ս Գ .

Ջրհեղեղ , ու բնական օրէնք :

ԸԳԱՄԱՅ ու Աւայի առջի տըրքը . Ապէն ու
 Ըբէլն էին : Ապէն սարսննեց իրեն եղբայրը՝ անոր ա-
 ռարկնութեանը նախանձելով . Ապենէն առաջ եկած
 տըրքը անօրէն եղան : Ըգամ՝ ունեցաւ ուրիշ տըրայ
 մին ալ անունը Սէթ . ասոր զաւկրները աստուածա-
 վախ եղան . բայց ինամութիւն ընելով անօրէննե-
 բուն , այսինքն Ապենին տղոցը հետ , անանկ ա-
 բուեցան որ ինքրդինքնին անկարգութեան տուին . Աւ-
 տուած ալ վճռեց մէկ ընդհանուր Ջրհեղեղով մը կոր-
 սնոցընել զամէնքը : Մէկ միայն՝ Աոյ՝ Սեթայ ցելէն
 սրդար գանուեցաւ Ըստուծոյ առջևը : Ըստուած ի-
 մացուց ասոր իրեն միտքը , ու հրամայեց որ տապան մը
 շինէ , այսինքն մէկ նաւ մը քառակուսի կաշովի սէս
 ծածքով , այնչափ մեծ որ մէջը սրդին ամէն տեսակ
 կենդանիներէն ու թռչուններէն զոյգ զոյգ : Արքը

կրթոր՝ Այց մտաւ տապանը, Մտառած մէկ սարսափելի անձրև մը թափեց քառասուն օր ու քառասուն գիշեր . ու ծովն ալ այնչափ բարձրացաւ որ բոլոր երկիրս ծածկեց . ամէն մարդ ու կենդանի խղզուեցան . միայն ութը հոգի ողջ մնացին , 'Այց , իրեն կիներ ու իրեք տղաքը , ու ասանց կնիկները , ու կենդանիներն ալ որ տապանին մէջն էին :

Ճրհեղեղէն ետքը 'Այցին իրեք որդիքներէն , որոնց անունը Աւմ , Քամ' ու Հարեթ էր , նորէն սկսան շառնալ մարդիկ . ասով յայտնի կերևոյց որ ամէնքս ալ եղբայր ենք : Միայն թէ շատ չանցաւ որ մարդիկ առջիններէն աւելի չարացան . Մտառած սրաշնելու տեղ կը սրաշտէին արև , լուսինը , ու ուրիշ արարածներ : Չէին պատուեր իրենց ճնողքը , անառակութիւն կրնէին , կը սպաննէին , կը դռնային , չարախօսութիւն կրնէին , սուտ կը խօսէին , ու իրենց անկարգ կիզբերուն կը հետէին . վերջապէս իրենց խղբին ու խղճմտանքին ու բնական օրէնքին դէմը կրնէին :

- Հ . Ո՛վ եղաւ աշխարհքիս մէջ առջի մարդաստապանը .
- Պ . Այսէն , որ իրեն Աւմը եղբայրը սպաննեց :
- Հ . Ինչո՞ւ սպաննեց .
- Պ . Ընոր առաքինութեանը նախանձերուն համար :
- Հ . Ա՞մէն մարդիկ ալ Այցենի սէս չարացան .
- Պ . Գրեթէ ամէնքն ալ չարացան . մէկ միայն 'Այց մնաց սուրբ ու Մտառծոյ սիրելի :
- Հ . Ի՞նչ լքաւ Մտառած որ ան մարդիկը սրատէ .
- Պ . Սէկ մեծ ճրհեղեղ մը լքաւ :
- Հ . Ի՞նչ է ճրհեղեղը .
- Պ . Այսինքն ամէն տեղ ջուր կոխեց ու բոլոր երկիրս ծածկեց , ու ամէն մարդ խղզեց :
- Հ . Հապա անբան կենդանիները ի՞նչ եղան .

- Գ . Անոնք ալ խղզուեցան :
 Հ . Այ նահապեանն ալ խղզուեցան .
 Գ . Ձէ . Աճ զինքն ողջ պահեց տասպանին մէջ :
 Հ . Ի՞նչ բան է՝ Այլին տասպանը .
 Գ . Ի՛նչ մեծ նաւ մըն է . բառակուսի սնտուկի պէս :
 Հ . Ինքը մինակ ապրեցաւ .
 Գ . Իրեն հետ էին իրեն կիներ , իրեր որդիքն , ու ա-
 նոնց կնիկները :
 Հ . Հապա իրենց հետ ուրիշ բան ալ չապրեցաւ .
 Գ . Հրամար ես , սառն տեսակ կենդանիներէն ու
 թռչուններէն զոյգ զոյգ :
 Հ . Ա՛մն մարդ մեր եղբայրն է .
 Գ . Հրամար ես . վասն զի ամէնքս ալ Աղամայ որդիք
 ենք , ու՝ Այլէն առաջ եկած ենք :
 Հ . Ի՞նչ է բնական օրէնքը .
 Գ . Գճրադոյն կանոն մըն է՝ Աստուծոյ կամբողջ
 դրուած մեր մտքին մէջ որ աղէկը գէշը մեզի կի-
 մացընէ , բարին ընտրելու կը որդորէ , ու գէշը
 կարգիլէ :
 Հ . Ի՞նչ կը սորվեցընէ՝ Աստուծոյ վրայ .
 Գ . Աս կը սորվեցընէ որ միայն զԱստուած պաշտենք
 ու սիրենք ամէն բանէ վեր :
 Հ . Հապա մարդուն կողմանէ ի՞նչ կը սորվեցընէ .
 Գ . Ուրիշին ան բանը ընել կը սորվեցընէ՝ ինչ որ
 կուզենք որ ուրիշները մեզի ընեն . և ուրիշին չընել
 ան բանը՝ ինչ որ մենք չենք ուզեր որ ուրիշները
 մեզի ընեն :
 Հ . Հապա մարդուն իր անձին վրայ ի՞նչ կը սորվե-
 ցընէ .
 Գ . Իրեն կիրքերն ու ցանկութիւնները չափի գնել՝
 ինչպէս որ Աստուծոյ օրէնքը կը հրամայէ :

Գ Ա Ս Գ .

Աբրահամու և ուրիշ նահապետներուն վրայ :

ՂՇՄԱԲԻՏ աստուածաբաշտութիւն կրօնքը պահեցին սուրբ մարդիկ, մասնաւորապէս Սեմայ ցեղէն, ուսկից էր Աբրահամ, որն որ Աստուած ընտրեց հետը ուխտ դնելու համար: Հրամայեց սնոր որ եղէ իր քաղաքէն, ու խոտաացաւ որ զինքը հայր ընէ այն պիտի ժողովրդեան մը՝ որ համբար չունենայ, ան ժողովրդեանն ալ տայ Քանանու երկիրը, ու ամէն ազգ իրմէ առաջ եկած զաւկէն օրհնուին. որ կը նշանակէ թէ իր զաւակներէն մէկ օր մը պիտի զար փրկիչն աշխարհի: Աբրահամ հաւատաց Աստուծոյ խոտամանը. Աստուած հրամայեց Աբրահամու որ թրխատուի, ինչպէս մէկ նշան մը իրեն խոտամանը. ու տուաւ իրեն զաւակ մը՝ սնունը Խահակ. ու զկտլ որ Աբրահամու հաւատքը փորձէ՝ հրամայեց որ ան սիրելի զաւակը զոհ ընէ. բայց ընելու առնոր չթողուց: Խահակայ տղան Յակոբ, որ Խորայէլ ալ կոչուեցաւ, տասուերկու որդի ունեցաւ, որոնց մէջ երեւելիները աս չորսն են. Ղ և Ի, Յուդա, Յովսէփ, ու Բենիամին: Ետնք են տասուերկու Վահագայեաները կամ հայր Հրէից ժողովրդեանը տասուերկու ցեղին: Վահագայեա կըստին ամէն սուրբին ալ՝ որ բնական օրէնքին ստոնք եղան:

- Հ. Բնական օրէնքը ջրհեղեղէն ետև ուր պահուեցաւ .
- Պ. Աւելի Սեմայ ցեղին մէջ :
- Հ. Աստուած որոն խոտամանք բրաւ .
- Պ. Աբրահամու :
- Հ. Ի՞նչ հրամայեց իրեն Աստուած .

- 10
 10. Հրամայ որ ելէ իր աղօղէն ու բաղարէն :
 11. Ի՞նչ խոտոտայաւ իրեն Աստուած .
 12. Իրմէն մէկ մեծ ազգ մը առաջ բերելու :
 13. Ուրիշ խոտոմունք ալ ըլլաւ .
 14. Հրամար ես , որ Վանանու երկիրը իրեն տայ :
 15. Ի՞նչ մեծ խոտոմունքը որն է .
 16. Ա՞յ որ ամէն աղօղայ օրհնութիւն իրեն ցեղէն ծնած զաւակէն պիտոր ըլլար .
 17. Ի՞նչ կը հասկըցուի աստ խօսքէն .
 18. Փրկիչն աշխարհի պիտի դար Աբրահամու ցեղէն :
 19. Ա՞յ խոտոմունքին նշանը որն էր .
 20. Թշխատութիւնը :
 21. Աբրահամու որդին ո՞վ էր .
 22. Իսահակ :
 23. Ինչո՞ւ համար Աբրահամ իրեն որդին Իսահակը զօհ ընել ուզեց .
 24. Աստուծոյ հնազանդելու համար :
 25. Աստուած ինչո՞ւ ուզեց որ աս բանը ընէ .
 26. Որ Աբրահամու հաւատարմ փորձէ :
 27. Ո՞վ է Իսահակայ որդին .
 28. Հակոբ՝ որ Իսրայէլ ալ կոչուեցաւ :
 29. Վանի տղայ ունեցաւ .
 30. Տասուերկու , որ նահապետ կըլուտին :

ԴԱՍ Ե.

Եգիպտոսի գերութիւնն ու Զատիկ :

ՅՈՎԱՆՔԵՓԵՅ եղբարքը իր վրան նախանձելով ծախեցին վնէքը . գնորները տարին Եգիպտոս . հին շատ ատն գերի մնաց , բոց հաւատարմ եղաւ Աստուծոյ . Աստուած ալ անանկ ըրաւ որ Եգիպտոսի թագաւորին երկրորդը (վէզիւրը) ըլլայ : Յովսէփ

բողոք սրտանց ներկց իր եղբայրներուն, ու զանոնք հօրը հետ բողոք անով տեղով Ազխատոս բերել տուաւ: Հին մեռան ու թաղուեցան, ու իրենց որդիքը խնատ շտոցան: Ազխատոսի թագաւորներէն մէկը վախնալով թէ ասոնք չըլլայ որ զօրանան, զիրենք ան զթութեամբ ծառայեցուց, և ուզեց ալ անոնց մանչ դուակները սարանել: Բայց Աստուած տղորմեցաւ իրենց, ու ազատիչ իրկեց Մովսէս մարգարէն, որ Վեխին ջեղէն էր: Մովսէս իրեն եղբօրը Ահարոնին հետ եկաւ Փարաւոն թագաւորին, որ ան տանի թագաւորն էր, ու հրամայեց Աստուծոյ կողմանէ, որ թողու անոր ժողովուրդը, որ երթան պաշտնն զԱստուած. ան ամենն ին շուքեց թողուլ: Մովսէս՝ զթագաւորը տոխարելու համար մեծամեծ հրաշքներ ըրաւ, որ հարուածք կամ պատիժք Ազխատոսի կրտսին: Վ երջապէս Ազխատոսէն էան Խորայէլայ յիկ ու ազատեցան: Բայց ստաջ Օլատիկ ըրին, ինչպէս որ Աստուած կարգաւորեր էր, որ ամէն անուոր մէլմէկ գառն խորվեցին ու կերան. բայց ուտելէն առաջ ան գառն արիւնը իրենց տանը գոնեւորուն վրայ սրակեցին:

« Օլատիկ » բառը կը նշանակէ Անցք: Աստուած հրամայեց իրենց որ նոյնպէս ամէն տարի գառիկ ընեն՝ որ իրենց ազատութեան յիշատակը մնայ: Աս ալ կը նշանակէր թէ օր մը ամէն մարդիկ պիտի աղատէին մեղքէ ու սասանային գերութենէն:

Հ. Յովսէփայ ինչ բան պատահեցաւ.

Պ. Իրեն եղբայրները նախանձեցան վրան, ու ծախեցին զինքը. շատ ստուն գերի մնաց Ազխատոս, ետքը թագաւորին երկրորդը եղաւ:

Հ. Ատրը ինչ ըրաւ.

Պ. Թողութիւն տուաւ եղբայրը, ու զիրենք բողոք

- անով տեղով Ազխարտու բերել տուա :
- Հ . Ազխարտու մէջ ինչ եղան խորայէլայիք .
- Պ . Խխաա շատցան ինչպէս որ Աստուած ըներ էր :
- Հ . Ազխարտու թագաւորը ինչ ըրաւ անոնց .
- Պ . Կուգէր որ կորարնային՝ զանոնք :
- Հ . Աստուած որո՞ւ ձեռքով զանոնք ազատեց .
- Պ . Մոխէս մարգարէ ին ձեռքովը :
- Հ . Մոխէս ինչ ըրաւ .
- Պ . Մեծ մեծ հրաշքներ ըրաւ , որ ստիպուի փարաւուն թագաւորը Աստուծոյ հնազանդելու :
- Հ . Ինչ էր Օստիկը .
- Պ . Մէկ գառն մըն էր մորթուած , որ իրենց ազատուելուն գիշերը կերան , ու ամէն տարի ալ ան օր պիտի ուտէին :
- Հ . Ընոր արիւնը ինչ ըրին .
- Պ . Արտիկային աներուն գրանը սխալ , որ նշան ըլլայ իրենց ազատութեանը :
- Հ . Ինչ կը նշանակէր խորայէլայուց ազատութիւնը .
- Պ . Կը նշանակէր որ մէկ օր մը Աստուած ամէն մարդ ալ պիտի ազատէր սատանային գերութենէն :

ԴԱՍ Զ .

Անապատի ճամբորդութիւնը , ու գրաւոր օրէնքը :

ԱՅՏՈՒԱԾ Խորայէլայիները ազատելով Ազխարտուի գերութենէն՝ տարաւ Քանանու երկիրը , որ կատարէ իրեն ըրած խոտանոնքը : Ըն ճամբորդութեանը մէջ մեծ հրաշքներ ըրաւ Աստուած . կարծիր ծովուն մէջէն անցուց առանց ոտբերին թրջելու որ ազատին փարաւանին ձեռքէն՝ որ զիրենք կը հալածէր . մեծ անապատէ մը անցուց , բոտտուն տարի մանանայով կերակրեց՝ որ երկնքէն կիջնար , ու մէկ բարէ

մը ջուր բխեցայց : Արբոր ճամբուն մէջ Սինա լեռը
հասան՝ հոն Աստուած տուաւ իրենց օրէնքը՝ զատկէն
յիսուն օր անցնելէն ետեւ . տեսան ան լեռը բոլոր
կրակ դարձած ու թանձր ամպով ծածկած , ուսկից
փայլակներ կելէին , ու փողի և որսասփի ձայներ
կրրուէին ձայն մընալ լսուեցաւ որ կրէր .

Աս եմ քու տէր Աստուածդ , որ գրեղ Ազգայ-
տտի գերութենէն հանեցի . չըլլայ թէ դու խմ առջևս
ուրիշ Աստուածներ պաշտես . չըլլայ թէ կուօքեր
ու պատկերքներ շինես ու զանոնք պաշտես .

Քու տեսնո՞ւ Աստուծոյ անունը պարասպ տեղը բե-
րանդ մի առներ :

Յիշէ՛ շարաթ օրերը սուրբ սրահեղու . այսինքն եօթ-
ներորդ օրը հանգչելու :

Պատուէ՛ հայրդ ու մայրդ , որ շատ սպրիա խոս-
տացուած երկրն մէջ :

Մի սպաններ :

Շնութիւն մ՞ըններ :

Մի գողնար :

Ի՞նչերոցդ գէմ՝ սուտ մկայութիւն մի տար :

Մի ցանկար ուրիշի կնկանը :

Մի ցանկար ուրիշի ո՞նեցած բաներուն :

Աստուած տուաւ Սոխէս մարգարէին սա տասը
պատուիրանքները՝ տախտակի պէս տաշած երկու քա-
րի վրայ : Աս պատուիրանքները ան է՝ ինչ որ բնա-
կան օրէնքը կը սորվեցընէ . Աստուած ուզեց որ գրած
ալ տայ , վասն զի մարդիկ մոռցածի պէս էին իրենց
չարութեամբը :

Հ . Խարայէլայիները Ազգարոտէն երանէ , ո՞ր գնացին .

Պ . Աստուած տարաւ զանոնք Քանանացոց երկիրը ,
որ իրեն խոստմունքը կատարէ :

Հ . Ի՞նչպէս անցան կարսիւր ծովէն .

- Գ . Ըստուած կարծիր ծուր երկուք բաժնեց ու ջա-
 մուք ճամբայ բացաւ :
 Հ . Ետքը ի՞նչ ճամբով գնացին ան երկիրը .
 Գ . Ս՛ե՛ծ անապատին ճամբովը :
 Հ . Ի՞նչ կուտէին .
 Գ . Ս՛անանայ՝ որ Ըստուած երկնքէն կիճկցընէր :
 Հ . Ջուրը ուտկից կը դանէին .
 Գ . Ըստուած մէկ քարէ մը ջուր հանեց իրենց :
 Հ . Ե՛րբ տուաւ Ըստուած իրենց սրտտխրանքները .
 Գ . Եղիպտոսէ ելնելէն յիսուն օր ետքը :
 Հ . Ո՛ւր տեղ տուաւ .
 Գ . Սինա լեռան վրայ :
 Հ . Ի՞նչպէս կերեճար Սինա լեռը .
 Գ . Բոլոր կրակ դարձած , որտանւնքներով ու փայ-
 լակներով :
 Հ . Ըտէ՛ սրտտխրանքները .
 Գ . Ես եմ՝ քու տէր և այլն :
 Հ . Ըս սրտտխրանքները գրուեցա՛ն .
 Գ . Հրամարես , երկու քարէ տախտակներու վրայ :
 Հ . Ըսո՞նք նո՞ր սրտտխրանքներ են .
 Գ . Չէ՛ , հապա բնական օրէնքներն են :

ԳՆՍ Է .

Ըստուծոյ խոստմունքը որ ըրաւ Իսրայէլացւոց հետ :

Ըն քարէ տախտակները՝ որոնց վրայ օրէնքները գրուած էին , Ըստուած տապանակին մէջը դնել տուաւ : Ըս տապանակը անտուկ մըն էր աղնիւ փայտէ շինած ու վրան ոտկով սրտած , ու սրահած էր խորանի (չատրրի) մը մէջ , որ աղնիւ կտաններէ շինած էր . անոր առջևը կար սեղան մը զո՛հ ընելու

համար, ու կրօնըթէին կողեր, ոչխարներ, ու ան սե-
րանին վրայ կայրէին. ան առներ զՄատուած ստանկ
կը սրաշտէին: Ահարոն՝ ու իրեն ցեղէն ծնած տղաքը՝
Մատուած հրահայեր էր որ քահանայ ըլլան, ու ան
զոհերն ընեն, մնացած Ղկիին ցեղի մարդիկն ալ
խորանին ծառայութիւններն ընեն:

Տարածակն ու խորանը՝ աստուածային խոստանէն
քին նշանն էր Խաղայէրացոց. ու աս խոստանէքը որ
կտակարան ալ կրտսի՝ ան ուխտն էր որ Մատուած
ըրաւ Աբրահամու հետ. որովհետեւ Մատուած նոյնը
նորէն հաստատեց Խաղայէրացոց հետ, ու խոստացաւ
ալ թէ իրեն սիրելի ժողովուրդը պիտի սեպէ զիրենք,
ու բնակեցնէ Քանանու երկիրը ու մեծցնէ հարրս-
տութեամբ: Այս խոստացած երկիրը օրինակ էր եր-
կրնքին՝ ուր որ կը բնակին երանեալ հոգիները: Ժու-
ղովուրդն ալ իրեն կողմանէ խոստացաւ ուրիշ Այ-
տուած չարտելու բաց միայն ճշմարիտ Մատուածը,
ու սիրելու բոլոր սրտանց, ու ամէն պատուիրանքները
պահելու. ու թէ որ պահելու չըլլայ նէ՝ հարածուի
խոստացած երկրէն, ու թշուառութեանց մէջ ինչայ:

Այս ուխտը կամ խոստանէքը հաստատուեցաւ զու-
հելու արիւնով. Մատուած ալ հաստատուն պահեց:
Յորդանան գետին ջուրը ետ դարձուց, արեւը ու լու-
սնական կայնեցուց, և ուրիշ շատ մեծ հրաշքներ ալ
ըրաւ, որ Խաղայէրացիք կարենան Քանանու երկիրը
ժառանգել. ու երբոր ժառանգեցին՝ տասուերկու
մաս բաժնեցին անխրայ, ամէն ցեղի մէյմէկ մաս:

Բաց Խաղայէրացիք ինչ որ խոստուցեր էին Այ-
տուածոյ՝ չպահեցին. Մատուածը դէմ երան տասը հե-
ղէն աւելի ան ճամբորդութեամբ մէջ. ու երբոր մասն
խոստացուած երկիրը՝ բարեկամութիւն ըրին առջի հին
բնակիչներուն հետ, որոնք Մատուած հրահայեր էր
որ կորսնցնեն. ու անոնց կուռքերն ալ սրաշտեցին:

- Հ . Ի՞նչպէս զբժ կրնէին հին օրինաց ստեղծը .
 Պ . Սէկ անբան կենդանի մը կը մորթէին ու ետքը
 կերէին սեղանին վրայ :
 Հ . Ո՞ր էր ատ սեղանը .
 Պ . Խորանին առջևը :
 Հ . Ի՞նչ կար խորանին մէջ .
 Պ . Ուխտին տապանակը , որ մնտուկ մըն էր օսելու
 պատած :
 Հ . Սէջը ի՞նչ կար .
 Պ . Արկու քարէ տախտակները , որոնց վրայ պա-
 տուիրանքները դրած էին :
 Հ . Որո՞նք էին քահանաները .
 Պ . Ահարոն , ու իրեն որդիքը :
 Հ . Հասցա Ղ Կառայինքը ի՞նչ էին .
 Պ . Ղ Կին բոլոր ցեղը Աստուած հրամայել էր որ
 խորանին ծառայեն :
 Հ . Աստուած ի՞նչ խոստումն ըրաւ Խորայէլացւոյ .
 Պ . Ան խոստումը՝ ինչ որ Աբրահամու ըրել էր :
 Հ . Ի՞նչ խոստացաւ իրենց .
 Պ . Խոստացաւ որ անոնք իրեն ժողովուրդ ընէ , ու
 Քանանացւոյ երկիրը տայ ու ամէն բարիքներով
 ընցընէ :
 Հ . Քանանացւոյ երկիրը ի՞նչ կը նշանակէր .
 Պ . Արկիւին օրինակն էր :
 Հ . Խորայէլեան ժողովուրդը ի՞նչ խոստացաւ .
 Պ . Խոստացաւ բոլոր սրտանց զԱստուած սիրելու ,
 ու անոր պատուիրանքները պահելու :
 Հ . Ի՞նչ պատիժ ուղեցին թէ որ չպահեն իրենց
 խոստումները .
 Պ . Որ հարած ուին իրենց երկրէն ու թշուառութեանց
 մէջ ինան :
 Հ . Ատ ուխտը կամ խոստումները պահուցան .
 Պ . Աստուած իրեն դիէն պահեց :

- Հ. Ըստուած ի՞նչ հրաշքներ լքաւ իր ժողովուրդը
Քանանու երկիրը տանելու համար .
- Պ. Յորդանան գետը ցամփեցուց , և արևն ու լուսինը
կայմեցուց :
- Հ. Հատրա ժողովուրդը սրահեց իրեն խտտումները .
- Պ. Չէ , շատ անգամ չարահեց :
- Հ. Ընասարատին մէջ քանի՞ անգամ Ըստուծոյ դէմ
կան .
- Պ. Տասն անգամէն աւելի :
- Հ. Արկիւրը ժառանգելէն ետքը՝ ի՞նչ լրին Խարայէ-
լայիք .
- Պ. Շատ անգամ թողուցին զԸստուած ու կուտք
սրաշտեցին :

ԴԱՍԱԿ

Կոստապաշտոնաբեկներ :

ԸՍՏՈՒԱԾ ճանչցող ու սրաշտող միայն խորայէ-
լայիներն էին . մնացած ուրիշ ազգերը կուտք կը
սրաշտէին , իրենց մարմնոյն ուզածը կրնէին , հողի-
ներնուն միայն հող չունէին , ու ամենևին չէին մտա-
ծեր թէ Ըստուած հողի է , ու երկնի և երկրի ստեղ-
ծող : Ար շինէին շատ աստուածներ , ու սէսպէս
անուններ կուտային անոնց , ու անոնց միայնք հազար
ու մէկ խնդ . ու մենթ առասպելներ կը սրատմին :
Ըս շատուածները կը շինէին էրիկ մարդ ու ու կրիկ
մարդ ու կերպարանքով , որը փայտէ , որը քարէ , որը
արծրթէ , սոկիէ , սրնձէ և այլն . ու ստուած կը
կանուէին իրենց ձեռքով շինած քանկրնուն , տաճար-
ներ ու սեղաններ կը շինէին ու գոհ կրնէին : Յոյնե-
րը ու Հռոմեացիք կը սրաշտէին Վիտայ՝ որ աս-
տուածներուն մեծն է կրնէին . Հերա անոր կիներ ,

Աբխազ, Աստղիկ, ու Բարսաբ, ու այլ ուրիշ շատ չատուածներ: Ազգայնացիները Իսխա կուռքը կը պաշտէին, որուն արձանը կնկան կերպարանք ունէր՝ ու կուլի գլուխ: Վամանայէս ուրիշ ցուցանեալն որ կուռքը կը շինէին ու կը պաշտէին: Սասանան կը խաբէր զանոնք որ չատուածները պաշտելով զինքը պաշտեն, ու ամէն դէշ մեղքերը ընեն, մտրեղնին զնկելով որ ըրածնին աստուածպաշտութեան գործը է: Վ ամն զի իրենց տօները զեղխութիւն ու անասութիւն գործերը էին: Աս ամէն չատուած պաշտող մարդիկը հեթանոս կրտսին:

Իարայէլացիներն ալ անոնց չար օրինակին նայելով, շատ հեղ կը թողուն ճշմարիտ Աստուածը, ու կուռքեր կը պաշտէին. Աստուած ալ կը մտածէր զիրենք թշնամիներուն ձեռքը, որ զերի ըլլան. և երբոր սրտանց կըրդանային առ Աստուած, ինքն ալ կը հանէր իրենց մէջէն մի կարիճ՝ մարդ մը, որ կազատէր զիրենք գերութենէն:

- Հ. Իարայէլացիներէն զատ՝ ուրիշ ճշմարիտ Աստուած ճանչցող չկար.
- Պ. Չէ, չկար. միայն Իարայէլացիք զԱստուած կը ճանչնային:
- Հ. Հապա ուրիշ ազգերն ինչ կը պաշտէին.
- Պ. Աուռք կը պաշտէին՝ որ իրենք կը շինէին իրենց ուղածին պէս:
- Հ. Ինչ բան են կուռքերը.
- Պ. Երիկ մարդու, կնիկ մարդու, անբան կենդանիներու արձաններ, որոնց աստուած, աստուածուհի կըսէին:
- Հ. Ինչպէս կը պաշտէին.
- Պ. Արթիք ու գոհ կընէին անոնց, մոռնալով ճշմարիտ Աստուածը:

- Հ . Ի՞նչպէս կրցան մտնալ .
 Պ . Վ անն զի բոլոր իրենց խելքը մարմնոց՝ ու մարմն-
 նաւոր բաներու տուեր էին :
 Հ . Ո՞վ կուրցուցեր էր զիրենք .
 Պ . Իրենց չար կամքն ու սատանան , որ ան սուս
 ատուածները սրաշտել տալով՝ զինքը սրաշտել կու-
 տար :
 Հ . Կոստաղառութիւնք ի՞նչ ընել կուտայ մարդուն .
 Պ . Ըմն կերպ գէշութիւններ :
 Հ . Ի՞նչ կըսուին կոստաղաները .
 Պ . Հեմանոս կըսուին :

ԴԱՍ Թ .

Դաւիթ մարգարէն ու Մեւիա :

ԻՍՐԱՅԷԼԱՅԻՆԵՐԸ Քանանացոց կրկիրը
 մտնելն ետքը , շատ տարի իրենց դատաւորներէն
 կը կառաւարտէին . ետքը ուզեցին թագաւոր ու-
 նենալ : Ընջի թագաւորը Սաուլ եղաւ . կրկրոր-
 զը Դաւիթ մարգարէն : Ըսիկայ Յուդայի ցեղէն
 էր , ուսկից որ պիտոր գար Փրկիչն աշխարհի , ինչ-
 պէս որ առաջուց ըսեր էր Յակոբ նահապետը : Դա-
 ւիթ սուրբ եղավ օծուեցաւ Ըստուծոց հրամանովը ,
 ու ետքը ամէն թագաւորներն ալ անոր պէս կ'օծուէին :
 անոր համար Քրիստոս կըսուէին , այսինքն օծեալ :
 Դաւիթ շատ ատեն Սաուլէն հալածուեցաւ , և մեծ
 սրատերազմներ ըրաւ անհաւասաներան դէմ : Վ երջա-
 պէս Ըստուած յաղթող ըրաւ զինքը իր թշնամիներ-
 բուն , ու փարթեմութեամբ ու փառքով մեծցուց :
 Իրեն թագաւորական քաղաքը Արուսաղէմն էր , ու
 հոն Սիոն լեռան վրայ շինեց պարսա մը , ու հոն
 տեղաւորցուց Տապանակ ուխտին : Կուզէր Ըստու-

ծոյ տաճար մը շինել : բայց Մատուած յայանեց իրեն թէ ան տաճարը շինելու փառքը իրեն որդւոյն կուղէր որ ըրայ, և թէ անոր ցեղը յախտեան թագարէ պիտի հաւատացեալ ժողովոյեանն վրայ . ու անկէ պիտի ծնանի Փրկիչն, որ պիտի թագաւորէ չէ թէ միայն Խորայէլացւոյ, հասցա սակն ազգաց վրայ՝ ու աս Փրկիչն որ է Որդի Մատուծոյ՝ որդի Դաւիթի պիտի ըսուի մարդիկնեղէն, պիտի անարդուի ու հալածի . բայց ետքը ամեն մարդ անով պիտի դառնան, ու ճանչնան ու ծառայեն Մատուծոյ : Ըս պատճառիս համար Խորայէլացիք Փրկիչ կրակին անոր, և թագաւոր, ու Դաւիթի որդի . կամ Մեխիա և Բրիստոս, այսինքն օժեալ :

- Հ . Խորայէլացիները խոստացած երկիրը մանեղէն ետքը, ո՞վ կը կատարարէր զիրենք .
- Պ . Դատաւորները, ու ետքը թագաւորները՝ որոնց առջինը եղաւ Սաուլ :
- Հ . Հասցա երկրորդ թագաւորը ո՞վ եղաւ .
- Պ . Դաւիթ մարգարէն՝ որ Յուդայի ցեղէն էր :
- Հ . Ո՞ւր էր իրեն թագաւորական աթոռը .
- Պ . Սիոն լեռը Երուսաղեմոյ մէջ :
- Հ . Տապանակ ուխտին ո՞ւր տեղաւորեց .
- Պ . Սիոն լեռանը վրայ :
- Հ . Ի՞նչ խոստացաւ իրեն Մատուած .
- Պ . Երբ որդւոյ որդի ծնած դաւակները՝ յախտեան պիտի թագաւորութիւն ունենան Մատուծոյ ժողովոյեանը վրայ :
- Հ . Ուրիշ բան ալ խոստացաւ .
- Պ . Հրամար ես . որ իրեն ցեղէն պիտի գայ Փրկիչը :
- Հ . Ի՞նչ կը նշանակէ Բրիստոս, կամ Մեխիա .
- Պ . Բրիստոս կամ Մեխիա ըսելը՝ օժեալ ըսել է :
- Հ . Ինչո՞ւ համար օժեալ կըսուի .

Պ. Վ ամն զի Գառիթ և ուրիշ թագաւորները օժուկեան ստրբ կղալ:

ԳՒՍ Վ.

Սամարիայի բաժանումը:

ՍՈՂՈՄՈՆ իրեն հօրը Գառիթին տեղը անցաւ, ու իրեն մեծ վատրութիւն օրինակ մը կղաւ Մեկային, ինչպէս Գառիթ ալ քաշած նեղութիւններովն՝ Մեկային օրինակն էր կղած: Սողոմոն միշտ խաղաղութեամբ թագաւորեց, ու շատ հարստութիւն ունեցաւ, ու ամէն բանէ աւելի՝ Ըստուած իրեն խնայտութիւն տուաւ: Սողոմոն Արուսաղեմաց մէջ շինել տուաւ մէկ տաճար մը այնպէս՝ ինչպէս որ իրեն հայրը կարգաւորեր էր տասրանակ ուխտին հոն տեղաւորեց, ու զոհերը հոն բնել սխան: Ուրիշ տաճար չկար, ան մէկ հասն էր, ու հրաման չկար ուրիշ տեղ զոհ բնելու, բայց միայն ան մէկ սեղանին վրայ: Ըստպէս հրամայեր էր Ըստուծոյ օրէնքը, որ աղէկ մը հասկընայ ժողովուրդը՝ թէ Ըձ մէկ է և ուրիշ չկայ, ու ճշմարիտ աստուածաբաշտութիւն կրօնքն ալ մէկ է: Բայց ետքը ետքը կորսնցուց Սողոմոն իր խնայտութիւնը. ինքզինքը բոլորովին մարմնաւոր հաճոյից տուաւ, ու օտար ազգէ կնիկները որ շտիկն էւելի սիրեց՝ խնդէ հանեցին զինքը, ու իրենց հետ կուտր սրաշանլ տուին: Ըստուած ալ պատժոյ համար իր մեռնելէն ետքը բաժնեց թագաւորութիւնը. երկու յեղ միայն, այսինքն Յուդային ու Բենիամինին յեղերը հնազանդեցան Ռորովանայ՝ Սողոմոնի որդւոյն, մէկալ տասը յեղը իրենց դատ թագաւոր դրին՝ անունը Յերոբոամ՝ որ Ափրեմին յեղէն էր: Եր Յերոբոամ՝ որպէս զի իրեն ժողովուրդը զատ:

Յուզայի ցեղին թագաւորէն , ու արդիւն ժողովարդը որ չերթան Երուսաղէմ՝ Ըստուծոյ տաճարը՝ ընելու , հաստատեց կուսարշտութիւն . երկու բարձր տեղ դնել տուաւ ոսկիւն շինած երկու հորթ , ու հոն զո՛հ ընել կուտար իր ժողովրդեանը : Եւ սցսպէս հերձուած մը եղաւ , որ բաժնեց Ըստուծոյ եկեղեցին : Ճշմարտ եկեղեցին մնաց Երուսաղէմ , ու սուտ եկեղեցին Ախբէմ քաղաքը , ետքը Սամարիա , որ Խորայէլի թագաւորական քաղաքը եղաւ :

- Հ . Ա՛յլ եղաւ Դաւիթ թագաւորին տեղը անցնողը .
 Պ . Իրեն տղան Սորումն խնաստունը , որուն նման խնաստուն մը չէ եղած :
 Հ . Թագաւորութիւնը ի՞նչպէ՛ս առաջ տարաւ .
 Պ . Խաղաղութեամբ , ու ամէն վայելանքներով :
 Հ . Երուսաղեմաց տաճարը ո՛վ շինեց .
 Պ . Սորումն խնաստունը :
 Հ . Ըստուած սրաշտելու համար ուրիշ տաճար ալ չկար ան տեղը .
 Պ . Չէ . ան մէկ հատն էր , ու մէյ մըն ալ սնդան կար :
 Հ . Ինչո՞ւ համար մէկ հատ մըն էր .
 Պ . Որ երևնայ թէ մէկ Ըստուած միայն կայ , ու մէկ աստուածարշտութեան հաւատը մը :
 Հ . Սորումն ինչուան մահը խնաստուն մնաց .
 Պ . Չէ , կնիկները սիրելուն համար կորսնցուց իր խնաստութիւնը :
 Հ . Սորումնին մեռնելէն ետքը ի՞նչ պատահեցաւ .
 Պ . Իրեն թագաւորութիւնը երկու բաժնուեցաւ :
 Հ . Իրեն որդւոյն Ռորովմաց հետ որո՞նք մնացին .
 Պ . Յուզայի ու Բնիամինի ցեղերը :
 Հ . Ա՛յլեկալ տասը ցեղն Վրայ ո՛վ եղաւ թագաւոր .
 Պ . Յերոբոամ :

- չ . Ի՞նչ լրատ որ իրեն թագաւորութիւնը հաստատէ .
 10 . Հերձուած մը հաննոց՝ կոտորաշտութի խոթելով :
 չ . Ի՞նչ է հերձուածը .
 11 . Եկեղեցիէն բաժնուիլն է :
 չ . Ո՞ր մնաց ճշմարիտ Եկեղեցին .
 12 . Երուսաղէմ :
 չ . Խարայէլեան թագաւորական քաղաքը , ու սուտ
 եկեղեցին ո՞ր տեղ եղաւ .
 13 . Սամարիա քաղաքը :

Գ Ա Ս Ժ Ա .

Մարգարէներ :

ԻՍՐԱԵԼԻՍ ամէն թագաւորներն ալ չար ու կոտորաշտ եղան . ասանկ ալ Յուդայի թագաւորներէն շատը : Ետուած ասոնց խրկեց շատ մարգարէներ , որ դատնան ու Ետուծոյ ծառայեն : Մարգարէ կրտսին անոնք , որ Ետուած Հոգւով սրբով ըցեր էր , ու անոնց կը յայտնէր ծածուկ բաներն ու ըլլալիքը : Են հոգին որ մարգարէներուն բերնուիլ կը խօսէր՝ Հոգին ստորն է , տէր եւ կենդանաբար : Եւ այսպէս Սոլթէս , Սամուէլ , Գաւիթ , Սողոմոն՝ մարգարէներ էին . բայց մասնաւորապէս մարգարէ կը սուէին անոնք , որ ստանձնացեալ ճգնաւորական խիստ կեանք ունէին , ինչպէս կրճաւորները . ու ասանկներ շատ կային երկու թագաւորութեանց մէջն ալ , Եւսպէս էր Եղիտ մարգարէն ալ , որ իրէք տարի ու կէս շթորոց որ անձրև գաց , ու շատ զարմանալի հրաշքներ ընելէն վերջը՝ երկինք վերացաւ , ու դեռ ողջ է : Կան ուրիշ մարգարէներ ալ , ինչպէս Եսայի , Երեմիա , որոնց գրքերը ունինք . ասոնք մարգարէացան՝ թէ Սամարիա ու Երուսաղէմ սխալի կործանին ,

ու Արուսաղէմ՝ նորէն պիտի շինուի : Ասոնք շատ բաներ ալ խօսեցան Մեակային միայ, յայտնելով թէ ինչ կերպով պիտի ըլլայ իրեն ծնունդը ու մահը, կեանքը, չարչարանքը ու յախտնական թագաւորութիւնը : Մին ալ թէ Աստուած իրեն ժողովրդեանը պիտի տայ մէկ օրէնք մը՝ շատ աւելի կատարեալ քան թէ առջի տուածը . ու անանկ պիտի ընէ՝ որ ա՛մէն աշխարհք իրեն ծառայեն, ու կուօր չպաշտեն :

Հ . Արոնք են մարգարէները .

Պ . Հոգւով սրբով լեցուած մարդիկ են :

Հ . Ինչո՞ւ մարգարէ կրտսին .

Պ . Անոր համար որ ըլլալու բաները՝ չեղած կլիմանան :

Հ . Ա՛ր տտեն շատ մարգարէներ եղան .

Պ . Թագաւորութիւնը երկուք բաժնուելէն ետքը . ու ասոնց մէջ երեւելի Ազիւս մարգարէն ելաւ :

Հ . Ի՞նչպէս մեռաւ ինքը .

Պ . Չմեռաւ, հասկա ողջ ողջ երկինք վերայաւ :

Հ . Արոնք են մարգարէները որոնց գիրքերը ունինք .

Պ . Ասայի, Արեմիա, և այլ շատերը :

Հ . Ի՞նչ մարգարէացան ասոնք .

Պ . Սամարիայի թագաւորութեան կործանումը :

Հ . Հասկա Արուսաղէմայ համար ի՞նչ ըսին .

Պ . Պիտոյ կործանի ըսին, բայց ետքը նորէն պիտի շինուի :

Հ . Երբ օրէնքի համար ալ բան մը խօսեցան .

Պ . Մին թէ՛ նոր օրէնքը առջինէն աւելի կատարեալ պիտի ըլլայ :

Հ . Հեթանոսներուն դատնալուն համար ի՞նչ խօսեցան .

Պ . Մին որ ամէն ազգ պիտի թողու իրեն կուօքերն, ու ճշմարիտ աստուածը սքաշուէ :

ԴԱՍ ԺԲ.

Բարիկոնի գերութիւնը :

ԻՍԲՐԱՅԻԼԱՅԻՈՅ ու Զուգայի թագաւորները ամենեկին չիրատուեցան մարգարէներուն յանդիմանութիւններէն ու խրատներէն . հասար ընդ հակառակին հալածեցին մարգարէները , ու անոնց շատերն ալ անց թութեամբ սարսնեցին : Ըտտուած անոնց չարութեանը պատճառով երկայնամտութեամբ համբերեց , ու շատ տարի տպտեց որ ապաշխարեն . բայց վերջապէ՞ս պատժեց՝ ինչպէս որ սարսնացիք էր : Սաւանրիայի թագաւորութիւնը քնջեց , ու տասը յեղն ալ չիր ու ցան եղան հետ քաղաքներ , և մէյնալ էս չգարձան :

Ետքն ալ Վարուդոյնտոր Բարիկոնի թագաւոր՝ Արուստիւմը կործանեց , տաճարը էրեց , ու ժողովուրդը դերի ըրաւ ու Բարիկոն տարաւ : Բարիկոն ան ատներ շատ մեծ քաղաք էր , կրասարչտութիւնով , գարշեղի մեղքերով ու ամէն մեղութիւնով լեցուն : Բայց Հրեաները զժողուցին իրենց աստուած պաշտութիւնը , ու Սախնաի տուած օրէնքները սրահեցին . մանաւանդ թէ իրենց մէջէն երան մեծ սուրբեր ալ . որոնց մէջ երեւելի է Դանիէլ մարգարէն , որ թագաւորական գործքերուն ու պաշտոնին մէջ մէկ գերազանց սրբութեամբ կեանք մը ունեցաւ : Ըտտուած ալ մեծամեծ գաղանի խորհուրդներ յայտնեց անոր : Իրեք մանկուսքը , որ Դանիէլ մարգարէին հետ մեծցեր էին , Վարուդոյնտոր թագաւորին ու կիւէ շինած մեծ արձանը շուղեցին սրաշուղ . ուստի աստտիկ կրակով վառած հնոցի մը մէջ ձգել տուաւ զանոնք , բայց Ըտտուած պահեց զիրենք անվնաս : Ըն-

ասնն թագաւորն ալ փառք տուաւ Աստուծոյ, որ
սկսաւ յայննել իր կարողութիւն անհաւասաներուն մէջ :

- Հ . Աստուած շուտ մը սրտովեց խարայէլացիները մեղ-
քերնուն համար .
- Պ . Չէ . համբերեց շատ տարի որ ապաշխարեն , ու
չապաշխարեցին :
- Հ . Ի՞նչ եղաւ Սամարիացի թագաւորութիւնը .
- Պ . Կործանեցաւ , ու խարայէլացւոց տասը ցեղը ցիր
ու ցան եղան :
- Հ . Ո՞վ կործանեց Աշուտագէմ քաղաքը .
- Պ . Եարազող սնասոր Քարիլնի թագաւորը . ժո-
ղովուրդն ալ գերի բրաւ ու Քարիլն տարաւ :
- Հ . Աստուած սաշտութիւն մնաց հոն՝ թէ վերցուեցաւ .
- Պ . Հրեաները իրենց գերութեան մէջ ալ հաւաստեցին
սրահեցին :
- Հ . Քարիլնի մէջ ի՞նչ հաւատք կար .
- Պ . Կոստաշտութիւն ու ստեղծողապաշտութիւն :
- Հ . Դանիէլ ո՞վ էր .
- Պ . Մեծ սուրբ մին էր ու մեծ մարգարէ :
- Հ . Իրեն իրեր բնկերները ի՞նչ լրին .
- Պ . Չաբաշտեցին Քարիլնի թագաւորին շինած կուռ-
քը :
- Հ . Թագաւորը ի՞նչ բրաւ անանց .
- Պ . Վատած հնոցի մը մէջ ձգել տուաւ . բայց Աս-
տուած հրաշքով սրահեց որ չայրեցան :

ԳՆԱ ՎԳ .

Գերութենէն ետքը եղած հրեաներուն վրայ :

ԱՐԻՐՈՍ Պարսից թագաւորը առաւ Քարիլն
քաղաքը , հրեաները ազատեց գերութենէն , ու հրա-

մայեց որ երթան իրենց երկիրը, ու շինեն Արուսա-
ղէմ՝ քաղաքը ու տաճարը: Ատրը եկաւ մեծն Ա-
ղօքսանդր ու աշխարհքիս մեծ մասին տիրեց: Հրեա-
ները որ խառնուած էին հեթանոսներուն մէջ, իրենց
ստտուած պաշտութիւնը հաւատարմութեամբ պահե-
ցին, ու ամենևին կոտորուածութեան մէջ չընկան. ա-
սոր համար Աստուած ճանչնալը քիչ քիչ սկսաւ հե-
թանոսներուն մէջ ալ մտնել: Բայց հեթանոս թա-
ղաւորներէն ոմանք հալածեցին Հրեաները, որ թո-
ղան իրենց սորը հաւատքը ու կուօք պաշտան: Ան-
տէրոս Արևելին՝ Ասորոց թագաւորը՝ առաւ Արու-
սաղէմը, սղծեց տաճարը ու զոհերը դադրեցուց .
չառ Հրեաներ համբերութեամբ յանձն առին մեռ-
նիլը ստակալի չարչարանքներ քաշելով: Հռոմա Սա-
կարէն ու իրեն երթողները պատերազմեցան որ պա-
հեն իրենց հաւատքը ու պատտութիւնը, և Աստուծոյ
օգնութեամբը՝ կրցան իրենց ազգը ազատութեան մէջ
պահել: Ազգին կատախարհութիւնը մնաց Սախարայ-
եցոց ցեղին մէջ: Շատ չանցաւ որ Հռոմացեցիք մե-
րուցին ասոնց իշխանութիւնը, ու տիրեցին ամէն աշ-
խարհքի: Այս ամէն բանը մարդարէները առաջուց
դուշակած էին:

- Հ. Ո՛վ ազատեց Հրեաները Բարիլանի գերութէն .
Պ. Արուս Պաղթայ թագաւորը :
Հ. Ի՞նչ շահ եղաւ, որ Հրեաները հեթանոսներուն
հետը խառն բնակեցան .
Պ. Այս եղաւ որ, անհաւասանները քիչ քիչ սկսան
ճշմարիտ Աստուածը ճանչնալ. ու Հրեաներն ալ
կոտորուածութիւն չըրին :
Հ. Ո՛վ է Հրէից առջի հալածմունք հանողը .
Պ. Անտէրոս Ասորոց թագաւորը՝ որ Յոյն էր ազ-
գաւ :

- Հ . Որո՞նք դէժ՝ ելան Մատիւրոս թագաւորին .
 Պ . Յոռա Սակաբէն ու իրեն եղբայրները :
 Հ . Ըսո՞նք ի՞նչ ըրին :
 Պ . Սէկ ասնն մը ժողովուրդը ազատութեան մէջ
 պահեցին :
 Հ . Ետքը ո՞վ տիրեց անոնց .
 Պ . Հոռմեցեցիները :

Գ Ը Ս Ժ Դ .

Հոգեւեր ու Մարմնաւեր Հրեայք :

ՀԵՐՈՎԴԻԵՍ անդգամ մարդ մին էր , Հրէից
 թագաւորութիւնը յափշտակեց Հոռմեցեաց օգնու-
 թեամբը : Ըն ասներ Հրեաները սկսան աղէկ խնա-
 նալ , թէ մարգարէներուն ըսածին պէս , Քրիստոսի
 գարը մտիկցած է :

Ըս Հրեաները երկուք կը բաժնուէին . Հոգեւեր
 կամ բարեպաշտ , ու աշխարհաւեր : Աշխարհաւեր
 Հրեաները մարմնաւոր բաներու ետեւ ինկած էին .
 Ըստուծոյ կը ծառայէին՝ աշխարհքիս բարիքը ո՞նե-
 նալու համար , առատ ցորեն , գինի , անասուններ ,
 ոսկի , արծաթ և այլն . որ հանդատութեամբ ապրին
 իրենց կանանց ու աշոյքը հետ : Ըստուծմէ կը վախ-
 նային միայն անոր համար՝ որ չպատժէ զիրենք աղ-
 բատութեամբ , հիւանդութեամբ ու մահուամբ :

Հոգեւեր Հրեաները սրտանց կը պաշտէին ու կը
 ծառայէին Ըստուծոյ , միայն իր ամենակարողու-
 թեանը , խնաստութեանը ու անհոն բարութեանը հա-
 մար . կը ճանչնային թէ անցաւոր են աշխարհքիս
 վրայ , ու կը յուսային թէ աս կեանքէս ետքը՝ մէկ ու-
 թիշ կեանք մը պիտի ունենան անդ իի աշխարհքը :

Ըս երկու տեսակ Հրեաներն ալ կը սպասէին Սե-

սիային թագաւորութեանը. բայց աշխարհասէր Հրեաները մարգարէներուն խորհրդաբար ըսած բաները՝ մարմնաւոր կերպով կը հասկընային, այսինքն թէ՛ Մէսիայն սիւտի թագաւորէ սա աշխարհքիս մէջ, սատիկ սրատերազմներ սիւտի ընէ։ Գառիթ թագաւորէն աւելի, ու Սողոմոնէն աւելի հարուստ սիւտի ըլլայ. ու իրենք անոր թագաւորութեան ատներ փառայ ու հեշտութի մէջ ըլլալով՝ սիւտի տիրեն ամէն ազգերու։ Բարեպաշտ Հրեաները կը հաւատային, թէ աւելի մեծ բարիք մը սիւտի ունենան՝ քան երկրիս վրայի վայելմանը, և յարութիւն ատներէն ետքը շատ եւերք երջանիկ սիւտոր ըլլան. ու անոր համար կը փափագէին Սեսիային գալստեանը, որ զայ ու օգնէ, ու ազէկ մը կարենան ճանչնալ ու սիրել զՄատուած։

- Հ. Ո՛վ էր Հրէից թագաւորը որ Հոռմայեցոց իշխանութեանը տակ ինկաւ.
- Պ. Հերովդէս թագաւորը։
- Հ. Լէրբ հասաւ Վրիստոսի աշխարհք գալու ատներ.
- Պ. Հերովդէսի թագաւորութեան ատներ։
- Հ. Որո՞նք էին աշխարհասէր Հրեաները.
- Պ. Ընոնք որ մարմնաւոր բաներու համար կը ծառայէին Մատուծոյ։
- Հ. Ըսոնք Վրիստոսի թագաւորութեանը ինչպէս հաւատային.
- Պ. Արսէին թէ Վրիստոս մարմնաւոր թագաւոր սիւտի ըլլայ, և ուրիշ ամէն ազգերը իրենց սիւտոր ծառայեցնէ, ու իրենք մեծ հարըստութիւն, ու փառք ու մարմնաւոր վայելմանք սիւտի ունենան։
- Հ. Որո՞նք են հոգեւէր Հրեաները.
- Պ. Ընոնք որ սրտանց Մատուծոյ կը ծառայէին իր փառայը համար։
- Հ. Ի՞նչ էր ասոնց յոյսը.

- Պ . Մէկ ուրիշ երանելի կեանք մը ունենալու՝ յարութիւն առնելէն ետքը :
- Հ . Ի՞նչ կը յուսային որ Սեփական բնէ իրենց .
- Պ . Կըլտային որ Սեփային գարտնամբը աւելի ազէկ կերտուլ զՄատուած ճանչնան ու սիրեն :

ԴԱՍ ԺԵ .

Քրիստոսի ծնունդը :

ՀԵՐՈՎԴԻԵՍԻ թագաւորութեանը և Հռոմացեաց Օգոտոս կայսեր ատենը, Հրեաստանի Կազարէթ անունով սղտիկ քաղաքը (որ Գալիլեայի սահմանին մէջն էր), մէկ գերագոյն սրբութեամբ աղջիկ մը կար՝ անունը Մարիամ, որ միտքը դրեր էր կոյս մնալու, թէպէտ սրտակուած էր սուրբ Յովսեփայ հետ, որ իրեն ցեղէն էր, երկուքն ալ Յուդայի ազգէն ու Գաւիթ մարգարէի ցեղէն ըլլալով: Այլաւ Գարրիէլ հրեշտակապետը Մատուոյ կողմանէ աւետիս տուաւ Մարիամն կուսին, թէ Քրիստոսի մայր պիտի ըլլայ . Մարիամ կոյսն ալ երբոր խնայաւ թէ միշտ կոյս մնալով ու Հողոյն սրբոյ զօրութէ, յանձն առաւ: Ընտան Որդին Մատուոյ, բանն որ ՚ի սկզբանէ՝ առ Մատուած էր, ու իրեն Հօրը պէս հաւասար Մատուած էր, մարմին տուաւ ՚ի սուրբ Մարիամնց կուսէն, սցինքն մեղի պէս մարդ եղաւ, ճշմարիտ մարմին ու հոգի տուաւ անոր արդանդին մէջ: Յովսէփի ու Մարիամ՝ պէտք եղաւ որ երթան Բեթլեհէմ քաղաքը՝ Յուդայի սահմանին մէջ, ու բնակին դամի մը մէջ. ան տեղը ծնաւ Քրիստոս, և ութերորդ օրը թրիստեցաւ, ու անունը Յիսուս դրին, սցինքն Փրկիչ: Քիչ մը ատենէն ետքը իրեք մնգերը՝ սցինքն իրեք խնաստուն մարդիկ եկան արեւը

բէն, Յիսուսի երկրապագութիւն ընկու, և ոսկի, կնդրուկ ու զմուտս սրարգև բերին: Աւ երբոր ասանք ըսին թէ եկանք Հրէից թագաւորին երկրապագութիւն ընկու, Հերովդէս նախանձելով անանկ տակն ու վրայ եղաւ, որ ստաննել տուաւ Բեթղէմէնի ու քովի եղած տեղերուն մէջն սրտիկ տղաքր: Բայց սուրբն Յովսէփ Յիսուսը իրեն մօրը հետ փախուց Ազխարտոս, ու հոն մնային ինչուան որ Հերովդէս մեռաւ: Ատրը դարձան Ասագարէթ քաղաքը, ու հոն մնաց Յիսուս. մարդ ալ չճանչցաւ զինքը թէ ով է. ինչուան երեսուն տարուան որ եղաւ, միշտ հնազանդ եղաւ մօրը ու Արքայն Յովսէփայ, որ տեսնողները կը սեպէին թէ իրեն հայրն է. ու անոր հետ մեկտեղ հիւանդութիւն կրնէր:

- Հ. Յիսուսի Քրիստոսի տեսուն մերոյ մայքը ով է.
 Պ. Սուրբ կոյսն Սարխամ:
 Հ. Ո՞ր ազգէն ու ո՞ր ցեղէն էր.
 Պ. Յուդայի ազգէն, որ Գաւիթ մարգարէին ցեղն էր:
 Հ. Ո՞վ էր իրեն փեսան.
 Պ. Սուրբն Յովսէփ, որ նոյն ցեղէն էր:
 Հ. Կոյսն Սարխամ ուսկից իմացաւ թէ Քրիստոսի մայր պիտի ըլլայ.
 Պ. Գարբիէլ Հրեշտակապետէն՝ որ Մտուած իրկեց իմացընկու:
 Հ. Ի՞նչպէս եղաւ որ յանձն առաւ.
 Պ. Վասն զի Հրեշտակէն իմացաւ որ կոյս պիտի մնայ, ու մէկէն ՚ի մէկ իմացաւ թէ մայր եղաւ Բանին Մտուծոյ:
 Հ. Բանն՝ որ կրտսն, ով է.
 Պ. Որդին Մտուծոյ:
 Հ. Բանն մարմին եղաւ ըսելը ի՞նչ ըսել է.

- Պ . Բնել է թէ բանն Աստուած մեզի պէս մարդ ե-
րաւ :
- Հ . Ո՛ր ծնաւ մեր Փրկիչը .
- Պ . Բնթղէ՛հէ՛մ քաղաքը գոմի մը մէջ :
- Հ . Յիսուս ըսեց ի՞նչ ըսել է .
- Պ . Փրկիչ ըսել է :
- Հ . Հեթանոսներուն մէջէն Վրիստոսի առջի երկըր-
պագութիւն ընտրը ո՞վ եղաւ .
- Պ . Իրեք մոզերն որ արեւելքէն եկան :
- Հ . Ըն առնե՛ր ի՞նչ ըրաւ Հերովդէս .
- Պ . Բնթղէ՛հէ՛մն ու քովի եղած տեղերուն բոլոր
պղտիկ տղաքը սպաննել տուաւ :
- Հ . Հապա Յիսուսի ալ բան մը ըրա՞ն .
- Պ . Չկրցաւ ընել , փանն զի սուրբն Յովսէփ զինքը
Ազխարտոս փախուց :
- Հ . Ի՞նչպէս անցուց Յիսուս իրեն կեանքը .
- Պ . Բոցոր կենացը մէջ հնազանդ եղաւ իր կոյս մերը
ու սրբոյն Յովսէփաց :
- Հ . Սուրբն Յովսէփ իրեն հայրն էր .
- Պ . Չէ . բաց ուրիշները այնպէս կը սեպէին :
- Հ . Ի՞նչ արհեստ ունէր .
- Պ . Հիւսն էր :

ԴԱՍ ԺԶ .

Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ :

ՅԻՍՈՒՍԻ ծննդենէն երեսուն տարի վերջը , Աս-
տուած խրկեց մեծ մարգարէ մը , որ էր որդի Օւա-
բարիայ քահանային՝ ու Ազխարեթին որ աղգափան
էր Սարիամու կուսին : Ասիկայ անապատին մէջ
խիտաւ ճգնութեամբ կապրէր առջի հին մարգարէներէն
ալ աւելի . ու կը յորդորէր զամենքն որ սարսլիսա-

րեն, վասն զի երկնից արքայութիւնը մտնիցած է
կրակէր: Ար մկրտէր Յորդանան գետին մջ զանոնք,
որ իրեն քարոզութենէն կը գտնուային: Այսինպէս
Ջուրը կը մոցընէր որ լուացուէին, որ իրենց մեղքը
թորութիւն ըլլայ. ինչպէս որ Հրեաներն ալ օրէնք ու
նէին սրբուելու համար լուացուելու: Հրեաները կար-
ծեցին թէ սա է Մեխան. ինքը ըսաւ եւ Մեխան
չեմ, հասար անկէ առաջ եկողն եմ, որ սրտորատուեմ
անոր ճամբան՝ ինչպէս որ մարգարէները ըսեր են:
Յիսուս ալ եկաւ Յովհաննէսէն մկրտուեցաւ ու
ասով սրբից Ջուրը, տալով զգրութիւն ջնջելու մեղքը
սուրբ մկրտութեամբ: Սուրբն Յովհաննէս վրայեց
թէ տեսայ Հոգին սուրբը, որ աղանձի կերպարան-
քով իջաւ Յիսուսի վրայ. ըսաւ նաև թէ սա է գտն
Աստուծոյ որ աշխարհիս մեղքը կը վերցընէ: Մով-
սէս օրէնքը սուսաւ. բայց Հնորհին ու ճշմարտութիւնը
միշտ Յիսուս կուտայ:

- Հ. Յովհաննէս Մկրտիչը որո՞ն որդին է .
 Պ. Սուրբ Օսկարիս քահանային ու Աշխարհիթին,
 որ սուրբ Աստուածածնայ ազգական էին:
 Հ. Ո՛ւր տեղ կը լինար .
 Պ. Անաստոր՝ ու խիստ ճգնաւորական կեանք կը
 սրահէր:
 Հ. Մարգարէները անոր վրայ բան մը զօրոյցեր էին .
 Պ. Հրամարեա. որ Յիսուսի կարասպետը պիտոր ըլ-
 լայ:
 Հ. Կարասպետ ի՞նչ ըսել է .
 Պ. Ան որ ուրիշէ մը առաջ կուգայ, որ անոր ճամ-
 բայ բանայ:
 Հ. Ի՞նչ կը քարոզէր Յովհաննէս Մկրտիչը .
 Պ. Ար խրատէր որ ասաշխարհն:
 Հ. Ապաշխարողները ի՞նչ կընէր .

- Պ . Ար մկրտէր այսինքն կը լուար Յորդանան գետին մէջը :
- Հ . Օ՛հ իստան ալ մկրտեց .
- Պ . Հրամարն . ուրից Յիսուս մկրտուիլ , որ սրբէ մկրտութեան ջուրը :
- Հ . Արոր մկրտուեցաւ Յիսուս , ի՞նչ ելաւ .
- Պ . Հողին սուրբ աղանձի կերպարանքով իջաւ վրան :
- Հ . Սուրբ Յովհաննէս ի՞նչ վերցեց Յիսուսի վրայ .
- Պ . Ըսաւ թէ , Յիսուս գասն Ըստուծոյ է , որ աշխարհքիս մեղքերը կը մերցընէ :

ԴԱՍ ԺԷ .

Առարեաշներուն կողմանը վրայ :

ՎՐԻՍՏՈՍ աւրն մեր մկրտուելէն ետքը , Հողին սուրբ շուտ մը տարաւ զինքը անտարտար . որ քառասուն օր ծով կեցաւ , և սասանան շատ կերպով փորձեց զինքը : Ատքը դարձաւ Յիսուս ու զնայց Պալկեայ , ու Վաննաւաբէթի սրբոյն ծովին եզերքը պարտելով կանչեց Մարթէասը ու Սիմոն՝ որ երկու եղբայր էին . ու Օւբէթէոսի երկու որդիքը Յակոբոս ու Յովհաննէսը , որ իրեն աշակերտ ըլլան , ու աս չորսն ալ ձկնորս էին : Ատքը կանչեց ուրիշներն ալ . ու ասոնցմէ ետքը կանչեց մէկ մարտաւոր մըն ալ . նունը Մատթէոս : Ըստմը ամէկն ալ թորոցին ամէն բաներնին , ու անանկ հետեւեցան Վրիստոսի : Ըստ աշակերտաներուն մէջէն տասուերկուք մը ընտրեց ու անուննին դրաւ առարեալ . վասն զի այլաի խրկէր որ քարոզէն իրեն վարդապետութիւնը : Ըստմը են առարեայ անունները . և Սիմոն Պետրոսը . ի Մարթէաս Պետրոսի եղբայրը . ի Յակոբոսը և ի Յովհաննէսը որ իրարու եղբայր էին . և Փիլիպպոս . ի

Բարժուղիմէոս . է Մատթէոս . ի թաղմնա . թ Յակորոս Արիեոսի որդին . թ Յուդա որ Յակորոսին եղբայրն էր . ժն Սիմոն կանանացի . ժք Յուդա Խակարիտացի . որ մատնեց զՅիսուս : Սիմոնին Յիսուս նոր անուն գրաւ Պետրոս որ վէմ ըսել է . ու ըսաւ իրեն թէ դու ես Պետրոս (վէմ) , ու առ վիմին վնայ պիտի շինեմ իմ եկեղեցիս , ու պիտի տամ քեզի երկնից արքայութեան բանիկները :

- Հ . Յիսուս մկրտուելէն ետքը ո՞ր գնաց . ու ի՞նչ ըրաւ .
- Պ . Ընապատը գնաց , ու Հոն քառսուն օր ծով կեցաւ , ու սասանան փորձեց զինքը :
- Հ . Իրեն աշակերաները ի՞նչպէս կանչեց ու առաւ .
- Պ . Բաւ . եկէք իմ հանէս . անոնք ալ շուտ մը թողուցին սովն բան Յիսուսի հետեւեցան :
- Հ . Ըշակերտը ի՞նչ է .
- Պ . Վարդաբախի մը ըտղ ու անոր վարդապետութիւնը սրահող :
- Հ . Ըսարեալ ըսելը ի՞նչ ըսել է .
- Պ . Խրկուելու պատրաստ ըսել է :
- Հ . Քանի՞ ստարեալ առաւ Յիսուս .
- Պ . Տասուերկուր . ու անունինն աւ է . նա Սուրբ Պետրոս . ի Ընդրէաս իրեն եղբայրը . ն Յակորոս ու ն Յակոբաննէս Օւրէթէոսի երկու որդիքը . ե Փիլիպոս . ն Բարժուղիմէոս . է Մատթէոս . ի թաղմնա . թ Յակորոս , ու թ Յուդա , Արիեոսի որդիքը . ժն Սիմոն , ու ժք Յուդա Խակարիտացի մատնիչը :
- Հ . Ի՞նչու սուրբն Պետրոս առջինը կըսուի .
- Պ . Ընոր համար որ Քրիստոս տէրն մեր ըսաւ իրեն . դուն ես իմ եկեղեցիս վէմը (կամ հիմն) .
- Հ . Ուրիշ բան ալ ըսաւ իրեն .

Պ. Ըստ որ երկնից արքայութեան բանիւրը պիտի տամ՝ քեզի. ու որ մարդը կապես կամ արձակես երկրիս վրայ նէ, անիկայ երկինքը կապած կամ արձրկուած ըլլայ :

ԴԱՍ ԺԸ.

Քրիստոսի քարոզութիւնը :

ՅԻՍՈՒՍ քաղաքներ ու գեղեր պարտաւորով կը քարոզէր ամենուն երկնից արքայութեան աւետարանը. ու ստոնք էին իրեն աւետիքը, թէ եկեր է տոնը որ ամէն մարդիկ ճանչնան զՄատուած. ու ինքն է Սեբաստիայի կամ Քրիստոսը, որուն կը փափաքէին նա հապետները, ու մարգարէներն ալ առաջուց գուշակեր էին. Որդին Աստուծոյ եկաւ որ աշխարհքս փրկէ. ու որոնք որ իրեն հաւատան ու սարսխարեն, իրենց մեղացը թողութիւն առնուն, ետքն ալ յաւատնական կեանք ժառանգեն : Աւ ցուցնէ որ ինքը Աստուծոյ կողմանէ կը խօսի, անթիւ հրաշքներ ալ ըրաւ. ամէն հիւանդութիւններ կը բուժուցնէր մէկ վայրկենի մէջ, ու մէկ խօսքով մը. կուրերուն տեսնել կուտար, մունչերուն խօսիլ, խուրերուն ըսել, դիւահաւերները կաշտաւէր, մեռնելները կը յարուցանէր : Աւ իրեն վարդն ալ օրինակ էր ամէն առաքիչնութեանց. սրտով խոնարհ էր ու անոյշ. աղքատութենէ ու մարդիկներէ քաշած նեղութիւնները՝ աչքին չէր երևար. զղջացող մեղաւորներուն վրայ շատ կը զլծար, ու անպեղջ մեղաւորներուն հոգով էտէէ կիւնար շահելու համար : Իրեն ամէն գործքերուն մէջ, շրջիւ բան չէր նայեր, բայց միայն Հօր Աստուծոյ փառքը, ու շատ անգամ բոլոր գիշերը աղօթքով կանցնէր : Ինքը սորվեցուց աշխարհներուն սա ա-

ղթթա . « Մեր հայրը, որ երկինքն ևս . սուրբ բլայ
քու անունդ, գայ հաննի քու թիցույց քու կամեց
բլայ երկրիս վրայ ինչպէս երկինքը . ամէն օրուան հա
ցերնիս այսօր ալ տուր մեզի ու թողութիւն ըրէ մեր
պարտուցը (յանցանքներուն), ինչպէս որ մենք ալ
թողութիւն կուտանք մեզի պարտրկան (եղողներուն) .
և մի ձգեր զմեզ փորձութեան մջ, հաստա փրկէ զմեզ
սատանայէն . ամէն :

- Հ . Վրիստոս ինչպէս անցուց իրեն կեանքը .
Պ . Միշտ քարտկելով երկնից արքայութեան աւետա
բանը :
- Հ . Ընտարան ինչ ըսել է .
Պ . Ընտար ըստ (խտարար), կամ աւետիք մը :
Հ . Ինչ է երկնից արքայութիւնը .
Պ . Ըստուած՝ ու յախաննական ճշմարտութիւնը
ճանչնալ և վայելիլն է :
Հ . Իրեն համար ինչ կըսէր Վրիստոս .
Պ . Արտէր որ ինքն է Վրիստոսը, օրդին Ըստուծոց է :
Հ . Ինչ կըքարտկէր .
Պ . Արտէր, թէ պէտք է որ հաւատան մարդիկ իրեն
ու ապաշխարեն :
Հ . Ինչու համար ապաշխարեն .
Պ . Որ մեղքերնուն թողութիւն ստնուն :
Հ . Ինչ հրաշքներ կընէր .
Պ . Ար բժշկէր ամէն հիւանդութիւնները, սատանա
ները կը հալածէր, ու մեռելներն ալ կառողջացընէր :
Հ . Որ առաքինութեանց օրինակը ցցուց .
Պ . Ըմէն առաքինութիւններուն, բայց մասնաւորա
պէս խոնարհութեան, հեղութեան, համբերու
թեան, զթութեան, բարութեան ու փրկութեան
հոգուց ջանք ընելուն :
Հ . Ինչ մարտի կընէր .

Պ . Որ իրեն Հօրը կամբը կատարէ ու զնորք փա-
ռաւորէ :

Հ . Հաստ արթմբ ալ կրնէր .

Պ . Հաստ անգամ բոլոր գիշերը արթմբով կանցընէր :

Հ . Մ'եղի ինչ արթմբ սորվեցայ .

Պ . Հայր մերը :

ԴԱՍ ԺԹ .

Քրիստոսի թշնամիները :

ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր սմննուն զարմանալի ըլ-
բարուն համար , շատ ժողովուրդ իրեն էտե էն կերթային
ինչուան անապատ տեղուանր ալ ու չէ թէ միայն
Հրեաները , հասրա հեթանոսներն ալ կը փափարէին
տեսնելու ու ըսելու իրեն քարոզութիւնը : Գալիլիները
ու Փարիսեցիները փրան կը նախանձէին , փսնս զի
համարձակ կը յանդիմանէր իրենց գէշութիւնները :
Գալիլիները Հրեաներուն փարդապետներն էին . Հիսուս
ասանց տղիտութիւնը ու թերեհաստութիւնը յայտ
նի կրնէր : Փարիսեցիները դրսուանց կը ցուցնէին
թէ իրենր օրէնքները ալէկ կը սրահնն քան ուրիշնե-
րը . բայց մեծ մասը կեղծաւորք էին , հարստ , ա-
զահ , դրսուանց ջերմեանդ երենաշով կը խարէին
ժողովուրդը : Հիսուս ասելի եղաւ քահանաներուն
ու իրենց իշխաններուն ալ . փսնս զի կըսէր Հիսուս ,
թէ պիտի կործանի Արուսաշէժ քաղաքը ու տա-
ճարը : Վ կըջապէս մարմնատէր Հրեաները չէին կրը-
նար հաստալ թէ ինքն է Մ'եղիան , տեսնելով որ
Հիսուս այնչափ աղքատ է , խոնարհ ու հեղ : Աս-
տէին իրեն փարդապետութիւնը՝ որ կը քարոզէր ար-
համարհել հարստութիւնը , հեշտութիւնը , ու աշ-
խարհքիս ամէն բարիքը . ու կըսէր թէ ով որ կուգէ

իրեն հետևիլ, սէտք է որ գրկէ իրեն խաչք, ետ կենաց անէն բանէն ու իրեն անձնէն ալ: Յիսուսի թըշնամիները կը նախատէին, քարկոծել կուգէին զինքը. ու վերջապէս իրենց մէջք խօսք գրին որ սարաննն: Ըստի գլխէ հանեցին Յիսուսի աշակերաներուն մէկը Յուդա Իսկարիոսացին, որ խոստացաւ Յիսուսը անոնց ձեռքը տալու երսուն դահականի համար:

- Հ. Յիսուսի շատոնք կը հետևէին.
- Պ. Հրամարեւ. ամէն տեղաց կուգային որ անանն զինքը ու հետևին իրեն:
- Հ. Յիսուս թշնամի ունեցաւ.
- Պ. Ըշխարհատէր Հրեաները թշնամի ելան իրեն:
- Հ. Խնչո՞ համար.
- Պ. Ընոր համար որ խոնարհութիւն ու աղքատութիւն կը քարոզէր:
- Հ. Որոնք էին իրեն մեծ թշնամիները.
- Պ. Գալիլիները, Փարիսեցիները, քահանաները ու իշխանները:
- Հ. Ի՞նչ մարդիկ էին սառ Գալիլիները.
- Պ. Իրենց վարդապետներն էին:
- Հ. Հասկա Փարիսեցիները.
- Պ. Ըստի որ կը յուցընէին իրենք զիրենք, թէ Ըստուծոց օրէնքները կը պահեն ուրիշներէն աւելի:
- Հ. Իրաւ անանկ էր.
- Պ. Զէ. վստան զի ասոնց շատը կեղծաւորք էին. ու անանկ կատարած էին որ զՅիսուս մեղցընել կուգէին:
- Հ. Ո՞վ մասնեց Յիսուս անոնց ձեռքը.
- Պ. Ըստի քահանաներէն մէկը Յուդա Իսկարիոսացին, երսուն դահական աննկու համար:

Քրիստոսի չարչարանքը :

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆՆԵՐԸ պատերին՝ այսինքն՝ Օստիկ օրերուն, Յիսուսի թշնամիները խօսքերնին մէկ բովն, որ բռնեն ու մնայնեն : Հինգ շաբթի իրիկունը Յիսուս իրիկուան կերակուրը աշակերտներուն հետ կերաւ . ու երբոր կուտէին, առաւ Յիսուս հայր օրհնեց, կրտսեց, ու բաժնեց ըսելով, «աս է իմ մարմինս, որ ձեզի համար պիտոր զոհուի : Ատքը առաւ զինին դաւածով, օրհնեց ու տուաւ անոնց ըսելով, խմեցէք անմէքդ, «աս է իմ արիւնս, նոր ուխտի (խտտմունքի), որ պիտոր թափուի ձեզի համար, «աս բանս ըրէք իմ յիշատակիս համար : Ատքը ելաւ գնաց Չիթենեաց լճը պարտեցի մը մէջ, ուր տեղ որ շատ անդամ կերթար աղծք ընելու համար : Հոն աղաչեց իրեն շօրը որ չարչարանքէ խաղէ զինքը . բայց ըսելով, քու կամեց ըրայ :

Ըն առնելը Յուդա մատնիչը բերաւ իրեն հետ շատ մարդիկներ զինամ . բռնեց Յիսուս ու տարաւ Այսիափայ քահանայապետին տունը, ու հոն սուս մկայութիւնով դատաստանը կտրուեցաւ որ մեռնի : Ընն աշակերտները թողուցին զՅիսուս ու փախան . ու Անտրոնն ալ ուրացաւ իրեք անգամ, ինչպէս Յիսուս առաջուց ըսեր էր :

Այսիափային տնէն տարին Ալիզատոսի պոնտայացոյ դատաստանը, որ Հոռմայեցոյ իշխանութեանը տակ կը կառավարէր Հրեատանը . շատ ջանաց զՅիսուս ազատելու՝ զխոնարով անմեղութիւնը : Արջը ծեծել տուաւ Յիսուսը, ու զինուորները փոշէ պսակ անցուցին գլուխը, ծաղը ընելու համար՝ Յիսուսի ըսածը, թէ Հրեաներուն թագաւորն էմ ես :

- Հ . Յիսուս որ ասեն մեռաւ .
 Պ . Օտակի օրերուն :
 Հ . Ետքի ընթրեացը պոսինքն , իրիկուան կերակրոյն
 մջ , ինչ ըրաւ .
 Պ . Իրեն մարմինը ու արիւնը տուաւ առաքեալներուն :
 Հ . Ինչպէս տուաւ իրեն մարմինը .
 Պ . Ըսաւ հացը , օրհնեց , ու տուաւ իրենց ըսելով ,
 աս է իմ մարմինս :
 Հ . Հասրա իրեն արունը ինչպէս տուաւ .
 Պ . Ըսաւ դաւաթը գինիով , օրհնեց , ու ըսաւ , աս
 է իմ արիւնս , արիւն նոր ուխտի :
 Հ . Ինչ ըրաւ ընթրիքէն ետքը .
 Պ . Գճաց Չիմենեաց պարտէզը աղօթք ընելու :
 Հ . Ըն ատենը Յուդա ինչ ըրաւ .
 Պ . Իերաւ զինեալ մարդիկներ , ու բռնել տուաւ զՅի-
 սուս , ու տարին Ասիափսց քահանայապետին
 տունը :
 Հ . Ըսաքեալները ինչ ըրին .
 Պ . Ըմէնն ալ փախան , ու Պետրոս առաքեալը ի-
 րեք անգամ՝ ուրացաւ զինքը :
 Հ . Ետքը ո՞ր տարին զՅիսուս .
 Պ . Պիղատոսի դատատանը :
 Հ . Հին ինչ ըրին Յիսուսի .
 Պ . Օ՛րծեցին ու փռչէ սրակ զրին գլուխը :

ԳԼՍ ԻԱ .

Յիսուսի մահը :

ՊԻՂԱՏՈՍ վերջապէս դատաւարտեց զՅիսուս
 որ մեռնի . ու խաչը ուսին վրայ դնել տալով , խրկեց
 Գողգոթի ըսուած տեղը , պոսինքն գլուխ կտրելու
 տեղ հին Յիսուս խաչուեցաւ երկու աւազակներու

մջ : Խաչը չարչարանքներու մջ էն վատահամբաւ
 սլառիժն էր , որ ան ատներ աւազակները ու մեծա-
 մեծ յանցարարները անով կը սլառվէին : Յիսուս մը-
 նայ խաչին վրայ այնչափ ատեն , ինչուան որ ամէն
 մարդարեւ թիւնները կատարուեցան : Մահուանը
 ատենը արեւը խաւարեցաւ , երկիրս շարժեցաւ , գե-
 րեզմանները բացուեցան , ու մեռելները յարութիւն
 առին : Օրը ուրբաթ էր ու զատիկ , ան օրն որ զոհ
 կրնէին գառն մը , որ օրինակ էր Յնի : Յիսուսի մահը
 ճշմարիտ զոհ եղաւ . վասն զի մկալ Հին օրէնքին զո-
 հերը օրինակ միայն էին աս ճշմարիտ զոհին : Յիսուս
 այսպէս մեռելուի կատարեցապէս վճարեց Մտու-
 ծոյ արդարութիւնը՝ ամէն մարդուն մեղացը համար .
 անմեղն Յիսուս վճարեց մեղաւորաց անդ . իրեն ա-
 րիւնտիւր ազատեց սատանային գերութիւնէն , ու մա-
 հուամբը յսխտեանական կենաց ճամբան բացաւ :

Հ . Ի՞նչպէս մեռաւ Քրիստոս .

Պ . Խաչին վրայ գամեցին երկու աւազակներու մջ :

Հ . Ի՞նչ կերպ չարչարանք էր խաչը .

Պ . Շատ վատահամբաւ չարչարանք էր ան ատներ :

Հ . Յիսուսի մահուանը ատեն ի՞նչ հանդիսակցաւ .

Պ . Արեւը խաւարեցաւ , երկիրս շարժեցաւ , մեռել-
 ները յարութիւն առին :

Հ . Ինչո՞ւ ան ատներ մեռաւ Յիսուս , երբոր գառներ
 զոհ կրնէին .

Պ . Անոր համար որ ան գառները օրինակ մըն էին
 իր մահուանը և օրինակ ըլլալուն համար բանի
 չէին գար :

Հ . Ի՞նչպէս իրեն մահը սլառարագ եղաւ .

Պ . Մտուծոյ արդարութեանը փոխարէն ըլլալով
 ամենուն մեղացը համար :

Հ . Ինչո՞ւ կրանք թէ Յն իրեն քարունտիւր զմեզ ազատեց .

- Պ . Վ ասն զի անտղ ազատեց սասանային գերութէն :
 Հ . Ինչո՞ւ կրանիք թէ ջնջեց մահը .
 Պ . Վ ասն զի սասանային գերութենէն ազատելով ,
 յախտենական կենաց ճամբան բացաւ :

ԴԱՍ ԻԲ .

Յիսուսի յարութիւնն ու համբարձումը :

ՅԻՍՈՒՍԻ մեռնելէն ետքը մարմինը օձեցին , ու
 գրին նոր գերեզմանի մը մէջ՝ իրեն թշնամիները սա-
 հաբաններ գրին հոն , զի գիտէին որ Յիսուս ըսեր է
 թէ յարութիւն պիտի առնեմ : Բայց երբորդ օրը որ
 կիրակի էր , Յիսուս յարեաւ փառաւորապէս իրեն
 գերեզմանէն , ու սոստացանները մեռելի պէս ինկան
 մնացին : Ընտրեալները նախ չկրցան հաւատալ թէ
 յարութիւն առեր է , ինչուան որ աչքով տեսան , ու
 ձեռքով բռնեցին , ու հետը կերակուր կերան : Աւ-
 քառուան օրուան մջ շատ անգամ՝ երեցաւ անոնց ,
 ու սորվեցոյց թէ ինչ պիտի ընեն . ու հրամայեց որ
 երթան քարոզին աւետարանը ամէն ազգաց ու մկր-
 տնն յանուն Հոր և Արդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ , իշ-
 խանութիւն տուաւ որ արձակեն մեղքերը , ու խոս-
 տացաւ ալ իրենց հետը ըլլալու ինչուան աշխարհքիս
 վերջը :

Ընկէ ետքը անոնց առջին համբարձաւ երկինքը ,
 ու ամենակարող Հօրն Աստուծոյ աջ գին նստաւ՝ ա-
 մէն տանդոտածներէ վեր : Բայց ամենն ինչի դադարիք
 իրեն արգիւնքը մատուցանելու Աստուծոյ մեղի հա-
 մար , ու սուրբ եկեղեցւոյն մջ ըլլալու . ինչուան որ
 նորէն իջնայ երկրէն ու գաց դատաստան ընելու
 կենդանիներուն ու մեռածներուն :

- Հ . Քրիստոսի մեռնելէն ետքը մարմինը ինչ ըրին .
 Պ . Օձեցին ու նոր գերեզմանի մը մէջ դրին :
 Հ . Հապա թշնամիները ինչ ըրին .
 Պ . Պահապաններ դրին :
 Հ . Ո՞ր օրը յարևա Քրիստոս .
 Պ . Մեռնելէն ետքը երրորդ օրը , որ էր կիրակի :
 Հ . Եռաբեալները շուտ մը հաւատացին .
 Պ . Չէ , ինչուան որ չտեսան՝ չհաւատացին :
 Հ . Ո՞րչափ ատեն երեցաւ անոնց .
 Պ . Քատսուն օր :
 Հ . Քրիստոս ինչ սայրսպրեց անոնց .
 Պ . Ի՞նչ որ երթան բոլոր աշխարհք քարոզին ու մկրտեն :
 Հ . Մկրտել սայրսպրելով , ինչ բան ալ հասկրցուց .
 Պ . Եսթկայ ալ որ Եստուած են՝ Հայր ու Արդի ու Հոգի սուրբ :
 Հ . Եռաբեալներուն ինչ իշխանութիւն տուաւ .
 Պ . Մեղքերը արձակելու :
 Հ . Ի՞նչպէս համարձաւ երկինքը .
 Պ . Ենոնց առջին մէկէն վերացաւ երկինքը :
 Հ . Ի՞նչպէս է ինքը հոն երկինքը .
 Պ . Եմն ստեղծուածներէն վեր Եստուծոյ աջ գին նստած :
 Հ . Հանրա առաբեալներուն չրասն , որ իրենց հետ ըբայ ինչուան աշխարհքիս վերջը .
 Պ . Իսառ . բայց երկինքը երթալովն միշտ ներկայ է սուրբ եկեղեցւոյ մէջ :
 Հ . Քրիստոս ինչ կրնէ երկինքը .
 Պ . Իրեն արդիները Եստուծոյ կը մատուցանէ մեր փրկութեանը համար :
 Հ . Երբէն պիտի գայ աշխարհքս .
 Պ . Գայ պիտոյ որ դատատան ընէ մեռածներուն ու կենդանիներուն :

ԴԱՍ ԻԳ.

Հոգւոյն սրբոյ գալուտոր :

ՕՒՏԿԷ՛Ն ետքը յիաներորդ օրը Հրեաները մեծ տուն կրնէին, անունը Պենտեկոստէ՝ ի յիշատակ օրէնքներուն, որ ան օրը Մտուած տուա իրենց : Ըն օրն ալ որ Յիսուսի յարութեանը յիաներորդ օրն էր, երբոր ամէն աշակերտները մէկ տեղ ժողոված էին, յանկարծ երկնքէն Հովի պէս մեծ ձայն մը եկաւ, ու լեցուեցաւ տանը մէջ, ու կրակէ լեզուներ երևցան, ու նստան աշակերտացը վրայ : Ըն ատեն ամէնքն ալ լեցուեցան Հոգւով սրբով, ու սկսան դանազան լեզուներ խօսիլ. աս կրնշանակէր թէ իրենք աւետարանը պիտի քարոզեն ամէն ազգաց : Հրեաները շատ գարմացան . ու սուրբն Պետրոս առաքելոց գլուխը հասկրցուց անոնց աս հրաշքին սրտաճառը, մեկնելով մարգարէութիւնները . ու ըսաւ որ Յիսուս խաչուելէն ետքը յարութիւն առաւ, ու հիմայ խորհեց Հոգին սուրբը՝ ինչպէս որ խոստացեր էր . և թէ ինքն Քրիստոս Մտուած է՝ իրենք ալ չեն կրնար վրդուիլ, ինչուան որ Քրիստոսի հատան ու սարսխարեն . աս խօսակցութեամբ իրեք հազար հոգի դարձան ու մկրտուեցան : Ընաբեանները ու մկալանմբ ալ՝ որ Հոգին սուրբը առին, բոլորովին փոխուեցան, մտքերնին լուսաւորեցաւ սուրբ գիրքը խմանալու . հասկրցան որ ամէն մարդ մեղաւոր է, ու կարօտ Մտուծոյ շնորհքին, ու չի կրնար առնել աս շնորհքը, ինչուան հատայ Քրիստոսի . ու թէ Յիսուսի թագաւորութիւնը հոգեորական է : Ըն ատեն վանեցան աստուածային սիրով, ու ան սիրովն անուշյաւ Մտուծոյ պատուիրանքները պահելը . ու մկ

անյաղթելի ուժ մը ունեցան ճշմարտութեան վկայ
ըլլարու :

- Հ . Ի՞նչ տուն է Հրեաներուն Պենտեկոստէն .
- Պ . Ըն տունն էր , որ օրը օրէնքը ասեր էին :
- Հ . Ըն օրը առաքեալները ի՞նչ եղան .
- Պ . Հոգւով սրբով լեցուեցան :
- Հ . Հոգին սուրբ ի՞նչ ըրաւ իրենց .
- Պ . Ստրեբնին ըստաւորեց ու սուրբ գիրքը հասկը-
ցուց . ու մեծ սէր մը ունեցան առ Մատուած :
- Հ . Հոգին սուրբ առնելով ի՞նչ ըրին .
- Պ . Օսնապան լեզուներ խօսեցան :
- Հ . Ի՞նչ կը նշանակէ սոս հրաշքը .
- Պ . Ըն՝ թէ աւետարանը պիտի քարոզեն ամէն ազգի :
- Հ . Սուրբ Պետրոս առաքեալը ի՞նչ խօսեցաւ .
- Պ . Ըն՝ թող ժողովոյեան համարձակ ըստ , թէ Հիսուս
է Քրիստոսը , և թէ Հոգին սուրբ խրկուցը ինքն է :
- Հ . Քանի՞ հոգի հաւատացին :
- Պ . Իրեք հազար հոգի :
- Հ . Ի՞նչու համար Հոգին սուրբ եկաւ Պենտեկոս-
տէին օրը .
- Պ . Վասն զի Մատուած անանկ կամեցաւ , որ ան-
օրը տայ նոր օրէնքը՝ որ օրն որ տուեր էր հինը :

ԳԼՍ ԻԴ .

Հեթանոսներուն կոչմանը վրայ :

Ը Ս Հրեաներ դարձան , բայց աւելի շատն ալ
չնոյ ունեցան առաքելոց վարդապետութիւնը , ու ան-
գթութեամբ զանոնք հալածեցին : Սուրբ Ստեփա-
նոսը մեռուցին՝ որ եօթը սարկաւազներուն մէկն
էր , որ առաքեալները դրեր էին՝ եկեղեցոյն ծա-

ուայելու . աս եղաւ առջի մարտիրոսը՝ այսինքն՝ Յիսուսի մկայութեան համար մեռնողը : Ըստ ատենա հերձուածող Սամարայիները ընդունեցան Վրիստոսի հաւատքը , ու մկրտուեցան : Ըստ պեախներն ալ ձեռք դրին անոնց վրայ՝ որ Հոգին սուրբ առնուն . ու դրոշմ տուին ձեռք դնելով : Հեթմանաներն ալ քիչ քիչ սկսան մտնալ սուրբ եկեղեցոյն մէջ , առջինը եղաւ հռոմայեցի Աուսնէլիսս հարկաւարեալը , որ առաջուց ալ կը ճանչնար ճշմարիտ Ըստուածը , ու միշտ աղօթք կընէր , ու շատ ողորմութիւն կուտար : Ըստուած հրեշտակ մը խրկեց իրեն , որ գանայ Պետրոս առաքեալը , որուն ինքը Ըստուած ալ տեսիլքով մը յայտնեց էր որ առանց մէկ դժուարութիւն մը չուշցնելու՝ երթայ անոր տունը : Ինչպէս որ եղաւ ալ , եկաւ ու սկսաւ խօսիլ . ան ատենը Աուսնէլիսս՝ ու աւմէրը որ իրեն տունը ժողոված էին , լիցուեցան Հոգւով սրբով , ու շնորհք ստին լիզաներ խօսելու : Սին Պետրոս ալ շուտ մը մկրտել տուաւ :

Ընտան սկսաւ յայտնի ըլլալ հեթմանոսաց կոչման խորհուրդը , որ Ըստուած իրեն բարութեամբ կը կանչէ հեթմանոսները հաւատքի ու Յիսուսի Վրիստոսի շնորհացը , հաւատար Հրէից . ու անոնք Ըստուծոյ երեսէն ինկած Հրեաներուն տեղը անցան :

Յիսուս երկինք համբառնալէն ետքը՝ իրեն աշակերտ բրաւ Պօղոս առաքեալը , որ հեթմանոսները դարձրնէ . անով տասուիրիք եղան առաքեալները :

Հ . Ո՛վ է առջի մարտիրոսը .

Պ . Սուրբ Ստեփանոսը :

Հ . Սարատիրոս ըսելը ի՞նչ ըսել է .

Պ . Ս կայ կամ մկայութիւն տուող , թէ աւետարանին բարողութիւնը ճշմարիտ է :

Հ . Հրեաներէն ետքը որո՞նք եղան առջինը , որ ընդունեցան աւետարանը .

- Գ . Սանարայիները :
 Հ . Հապա հեթանոսաց մէջը ով եղաւ առջինը .
 Գ . Վուսնեղիտ հարիւրապետը :
 Հ . Պատմէ նայիմ ստոր դարձը .
 Գ . Վուսնեղիտ ճշմարիտ Մատուածը ճանչցող ու
 աստուածաբախ մարդ մին էր , որ շատ աղօթք ու
 ողորմութիւն կրնէր : Հրեշտակ մի ըսաւ իրեն որ
 կանչէ Պետրոս առաքեալը . ու սրբոյն Պետրոսի
 աչ Մատուած սպըտաբեց , որ գէմ չկենայ ու եր-
 թայ :
 Հ . Արքոր գնաց ինչ եղաւ .
 Գ . Արքոր սկսաւ քարոզել սուրբ Պետրոս Վուսնե-
 լիտի , ու իրեն ընտանեացը , ամենքն ալ ընդու-
 նեցան Հոգին սուրբը :
 Հ . Սուրբն Պետրոս ալ ինչ ըրաւ .
 Գ . Շուտ մի մկրտել տուաւ :
 Հ . Ըն առնել ինչ բան յայտնուեցաւ .
 Գ . Հեթանոսներուն կոչման խորհուրդը :
 Հ . Ինչ է առ խորհուրդը .
 Գ . Ըս է որ , Մատուած հեթանոսները կանչեց . որ
 անհաւատ Հրեաներուն տեղը մանան :
 Հ . Ինչո՞ւ համար Մատուած սո բանս ըրաւ .
 Գ . Սխայն իրեն բարութեանը համար :
 Հ . Ո՞վ եղաւ հեթանոսներուն Մտաբեալը .
 Գ . Պօղոս առաքեալը :
 Հ . Այլք Յիսուս իրեն առաքեալը ըրաւ զինքը .
 Գ . Համարձմանէն ետքը :

ԴԱՍ ԻԵ

Սուրբ եկեղեցւոյ միաբանութիւն հաստատութիւն :

ԸՌԱՔԵԱՆՆԵՐԸ զնային բոլոր աշխարհքս ,
 որ ամէն ազգի սորվեցնեն հաւատք . ինչպէս որ
 Քրիստոս տէրն մեր սայրապրեր էր իրենց : Բայց եր-
 թաքէն առաջ շարադրեցին Հանդանակը , այսինքն
 Հաւատակը . որ նշան մի ըլլայ ճշմարիտ հաւատա-
 ցեալները ճանչնալու : Ըս Հաւատակը համառո-
 տութիւն մին է բոլոր քրիստոնէական մարդաստու-
 թեան . որ սա է : « Ար հաւատամ մէկ Ըստուծոյ
 » ամենակարող Հօր . որ երկնքի ու երկրի ստեղծողն
 » է . ե Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյն Ըստուծոյ , որ
 » յրայտա ՚ի Հոգւոյն սրբոյ , ու ծնաւ ՚ի Մարիա-
 » մայ կուսէն . շարչարեցաւ սոնտայի Պիլատոսին
 » ասներ , խաչուեցաւ , մեռաւ ու թաղեցաւ . դժոխք
 » իջաւ . իրէր օրէն ետքը յարեաւ . ելաւ երկինքը , ու
 » նստաւ ամենակարող Հօր Ըստուծոյ աջ դին . ուս-
 » կից որ սկստըր դայ նորէն կենդանիներն ու մե-
 » ռածները դատելու : Ար հաւատամ Հոգւոյն սրբոյ .
 » Սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ , սրբոց հաղօղոց ու
 » թեանը . մեղաց թողութեանը . մարմիններուն յա-
 » բութեանը . յախանական կենաց , ամէն » :

Ըստեանները եկեղեցիներ հաստատելով , կը դը-
 նէին եպիսկոպոս մը , քահանաներ ու սարկաւազ-
 ներ . որ կառավարեն հաւատացեալ ժողովուրդը :
 Սուրբն Պետրոս իրէք գլխաւոր եկեղեցի հաստատեց .
 ու իրեն աթոռը դրաւ Հռոմ՝ որ կայսերական քա-
 ղաք էր . ու սա սրատճառով ան աթոռը եղաւ առա-
 քելական աթոռ , ու ամէն եկեղեցիներուն առջինը :
 Սուրբն Պօղոս ալ զնաց հոն , ու երկուքն ալ մար-

տիրոս եղան՝ Արեոն կայսեր ասներ: Աւ ինչպէս որ սուրբն Պետրոս առաքեալներուն գլուխն էր. այսպէս ալ իրեն յաջորդը Հռոմայ եպիսկոպոսը՝ որ Պապ կըսենք, միշտ ընդունելի եղեր է, թէ Մատածոյ կարգաւորութենէն ամէն եպիսկոպոսներուն մջ առջինն է, տեղակալ կամ փոխանորդ Յիսուսի, ու երևելի գլուխ եկեղեցոյ:

- Հ. Առաքեալները մէկմէկէ չսաճնուած ինչ լրին .
 Պ. Հանգանակը շինեցին:
 Հ. Ինչո՞ւ համար .
 Պ. Ար նշան մը ըլլայ ճշմարիտ հաւատացեալները ճանճալու:
 Հ. Բնէ տեսնեմ աս Հանգանակը .
 Պ. Ար հաւատամ եւոյն . (Ինչպէ՞ս լէրը հրած է):
 Հ. Ինչ կընէին առաքեալները երբոր նոր եկեղեցի մը կը հաստատէին .
 Պ. Ար գնէին ամէն մեծ քաղքի մջ եպիսկոպոս մը, քահանաներ ու Ստրիկտացիներ:
 Հ. Ո՞վ հաստատեց իրեք գլխաւոր եկեղեցիները .
 Պ. Սուրբն Պետրոս:
 Հ. Ո՞ր գրաւ իրեն աթոռը .
 Պ. Հռոմ քաղաքը, որ կայսերական քաղաք էր:
 Հ. Ըտկից ինչ կը հետևի .
 Պ. Ար հետևի որ Պապը երևելի գլուխ է եկեղեցոյ .
 փանն զի սրբոյն Պետրոսի յաջորդն է:
 Հ. Ո՞վ է եկեղեցոյն աներեւոյթ գլուխը .
 Պ. Յիսուս Քրիստոս, որ երկինքն է:

ԳԼՍ ԻԶ.

Աւանդութիւն և Սուրբ գիրք :

ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր ամենեկն բան մը չարսնցոյց գրով, հասրա միայն խարտի: Առաքեալներն ալ առաջ անանկ ըրին, ու անոնցմէ ալ շատը՝ բան մը չգրեցին. բայց մեծ հոգ ունեկն իրենց աշակերտները աղէկ սորվեցնելու. որ կարենան իրենք ալ այնպէս ուրիշներուն սորվեցնել: Ասանկով իրենց փարդապետութիւնը անցաւ եպիսկոպոսներուն, անոնցմէ ալ իրենց յաջորդներուն, ու ուրիշ լահանաներուն, հետզհետէ ինչպէս անոնց որ այսօր մեզի կը սորսնցրեն: Աս կերպով երաժ փարդապետութիւնը կրտսի աւանդութիւն: Ուրեմն բանն Աստուծոյ կամ Աստուծոյ խարք երկու կերպ է. Անգիր ու Գրաւոր. անգիրը՝ աւանդութիւնն է, որ աշխարհքիս սկսելէն մինչև Առիսէս մարգարէին ասունը պահեց ճշմարտ կրօնը. ու ետին ալ դեռ շատ ճշմարտութիւններ պահուցան՝ որ գրած չեն: Իսկ գրաւոր բանն Աստուծոյ՝ են հին ու նոր կտակարանները, որ մէկ տեղ ասնելով կրտսի Աստուածաշունչ:

Հին կտակարանը՝ Մովսէսի ու մարգարէներուն գրուածքներն են, ու պատմական գրուածքները, իմաստութեան գրուածքները, և ուրիշ հեղանակի գրուածքները, որ սուրբ եկեղեցին ինչպէս Աստուծոյ հոգւովը գրած կ'ընդունի: Աոր կտակարանը՝ ստաբիլոյց ու աւետարանիչներուն գրածներն են:

Հաւատքը կը սրբոտարէ: որ հաւատանք ամեն բաներուն, որ աս գրքերուն մէջը կան. փասն զի Հոգւոյն սրբոյ տուն տալովը գրուած են: Աւ Սուրբ գիրքն ալ կը սրբոտարէ հաւատալ աւանդութիւններուն՝

որ ընդունէր էին ամէն հաստացեալները աշխարհ-
քիս ստեղծուած ատենէն . մանաւանդ ան աւանդու-
թիւններուն՝ որ սուրբ եկեղեցին հաստատեր է :

Հ . Քանի կերպ է Մատուցոյ բանը կամ խօսքը .

Պ . Երբու կերպ , Վրասոր ու Մեզիր :

Հ . Ի՞նչ է անգիր բանն Մատուցոյ .

Պ . Մանդութիւնն է :

Հ . Ո՞րն է աւանդութիւնը .

Պ . Մն փորդաստութիւնն՝ որ առաքեալներէն ան-
ցաւ եպիսկոպոսներուն , ու անոնցմէ ալ հետ զհետէ
ինչուան մեզի հասեր է :

Հ . Ի՞նչ է գրասոր բանն Մատուցոյ .

Պ . Մատուածաշունչն է , կամ հին ու նոր կտակարա-
ները :

Հ . Որո՞նք գրեցին հին կտակարանները .

Պ . Սոխէս , մարգարէները . և ուրիշ Հոգւով սրբ-
բով լեցուած հեղինակներ :

Հ . Սոխէս մարգարէն առաջ ինչպէս սրահուե-
ցաւ աստուածսրաշտութեան հաւատքը .

Պ . Մանդութիւնով :

Հ . Որո՞նք գրեցին նոր կտակարանը .

Պ . Առաքեալները ու աւետարանիչները :

Հ . Ի՞նչու համար պէտք է որ Սուրբ գրքին հաւա-
տանք .

Պ . Վասն զի Հոգին սուրբէն շարժեալ գրած են
գրողները :

Հ . Հասցա սարտական ենք աւանդութիւններուն
հաւատալ .

Պ . Հրատեմ , վասն զի Սուրբ գիրքն ու Մանդու-
թիւնը Մատուցոյ ըսած կամ յայտնած խօսքերն են :

ԳՆԱՍ ԻԷ.

Երուսաղէմի կործանումը :

ԵՐՈՒՍԱԿԵՄ քաղաքը ու Հրեաներուն քաղաքական կառավարութիւնը քիչ մը ատեն ալ գիւմացաւ . ինչուան որ աւետարանին քարտղութիւնը հրատարակուելով նոր եկեղեցին հաստատուեցաւ : Վասն զի Իսրայէլեան Հին եկեղեցին բուն ու արմատ պիտի ըլլար նոր եկեղեցոյն . ուստի ինչուան որ աս հաստատուեցաւ , անիկայ մնաց . եկաւ ատենը որ Հին եկեղեցին դադրի ու վերջանայ , ու Երուսաղէմ քաղաքն ալ կործանի , ինչպէս որ Քրիստոս տէրն մեր առաջուց ըսեր էր : Հրեաները գլուխ վերցուցին Հոռմայեւոյ դէմ . անոր համար սարսափեկի պատերազմ բացուեցաւ : Հոռմայեցիք սրաշարեցին Երուսաղէմ քաղաքը . ուր որ մեծ սոսկ եղաւ , որ ինչուան մայրիւրը իրենց սղաքը կերան : Ըստ սրաշարեանը մ.ջ մկ միլիոն ու հարիւր հազար մարդ մեռան : Տիտոս՝ Վեսպասիանոսի որդին առաւ քաղաքը , ու կործանեց . տաճարն ալ երկցաւ : Ըստուած ատանկ սրտով սոսկ զժրաղղ քաղաքը , ուր որ այնչափ մարգարէնութեամբ արին թափուած էր . ու ամենէն եւելի Քրիստոսի տեսնն մերոյ արիւնք , որ իրեն թաղաւորը ու Փրկիչն էր : Հրեաները որ չուզեցին Փրկիչը ճանչալու , դերի եղան Հոռմայեցիներուն . հարածուեցան իրենց երկրէն , ու ինկան թշուառութեանց մ.ջ . մնացին այնպէս՝ ինչուան հիւսկ , որ 1840 տարի եղաւ ու անցաւ :

Հին օրինաց արարողութիւնները ան ատենէն ամենեւին ճնջուեցան . փանն զի ինչուան ան ատենը գեոկրնոր մկ հաւատացեալ մը մանակիկ ըլլալու ան արարողութիւններուն :

- Հ . Ինչո՞ւ համար այնչափ ուշացաւ Արուստղանց կործանումը .
- Պ . Ա՞նոր համար որ հեթանոսաց եկեղեցին հաստատուի Հրեաներուն եկեղեցւոյն հիմանը վրայ :
- Հ . Ո՞վ կործանեց Արուստղէմ քաղաքը .
- Պ . Վ եսորախանոս կայսեր տղան Տիտոս :
- Հ . Շա՞տ մարդ մեռա՞ւ .
- Պ . Հրամեր ես , մէկ միլիոն ու հարիւր հազար հոգի :
- Հ . Սո՞վ ալ եղա՞ւ .
- Պ . Ա՞նանկ մեծ սով եղաւ , որ ինչուան մայրերը իրենց աղաքը մորթեցին ու կերան :
- Հ . Ինչո՞ւ այնչափ բան քաշեց .
- Պ . Ա՞նոր համար որ Վրիստոսի տեսան մերոյ արիւնք մտաւ :
- Հ . Հրեաներուն ի՞նչ եղաւ .
- Պ . Գերի եղան ու զրուեցան բոլոր աշխարհքս , ու ան գերութեան մջ մնացին :
- Հ . Ա՞ն տանէն ինչուան հիմա քանի՞ տարի եղաւ .
- Պ . Հազար ութը հարիւր քառասուն տարի էն առ լի է :

Գ Ա Ս Ի Ը .

Հաշած անբներու վրայ :

ԱՄԵՆ առաքեալները ու իրենց աշակերաններն ալ մարտիրոս եղան . ինչպէ՞ս առջի պատերը , ու առջի եպիսկոպոսներն ալ մարտիրոս եղան սուրբ առ տարանին համար :

Այկեղեցին իրեք հարիւր տարի հաշածմբ քաշեց , ու այնչափ տանն անթիւ մարտիրոսներ եղան . ծերեր , տղաքներ , էրիկ մարդիք , կանայք , սղ ջիւղներ : Թէպէտ բրիտանեացի բարի գործքեր կը նէին . բայց

բոլոր աշխարհքս կատէր զանոնք . վասն զի քրիստո-
նեանները կանարգէին զկուսպաշտութիւնը՝ ու ամէն
կերպ կուսարշաններուն գէշ վարքը : (Թագաւորներ ու
գաւառւորներ շատ ետեւէ ինկան՝ որ քրիստոնէութիւնը
ջրնջին վերցնեն . քրիստոնեանները կարտրէին , անոնց
ունկցածը կը կորստայտէին , բանտ կը դնէին , ու կը
մեղքնէին : Բայց անոնք մեռնելէն չէին վախնար ,
թէ և սարսափելի տանջանքներ կուտային , էրելով ,
եղի ու կապարի մջ եփելով , անխով կը կտորտէին
ոսկորնին . փորերնին սլատակելով , կատաղած գազան-
ներու կերցնելով , սշոյտով կտորբառել կուտային . ու
տուրնին ու ձեռուրնին կըսպառելով , աչուրնին հանե-
լով , սկոտնին ու բլունդնին քաշել հանել տալով .
և այլն :

Մտնք որ ինչուան 'ի մահ համբերութեամբ կը
մեռնէին , մարտիրոս կըսուէին : Ինչպէս սուրբն Սշ-
րենցիոս . սրբուհին Աստարինէ : սուրբ կուսանքն
Հոխիսիմեանք . սուրբ քառօտն մանկունքն Սերաս-
տիայ , և ող անթիւ մարտիրոսներ : Հատուտապէս
ները կերթային անոնց զերեզմանները , կը փառաւո-
րէին զԱստուած , ու կու յանձնէին զերենք սուրբ
մարտիրոսներուն աղօթքին :

Հ . Ինչպէս մեռան առաքեալներն ու իրենց առջի
աշակիրանները .

Պ . Արնանք ըսել որ ամէնքն ալ մարտիրոս եղան :

Հ . Որչափ ստեն բշեց քրիստոնէից հալածանքը .

Պ . Իրեք հարիւր սարի մի :

Հ . Ինչո՞ւ , գէշ բան մի կը 'նէին քրիստոնեանները .

Պ . Ըմննէին չէ . հասկա միշտ բարի գործքեր կընէին :

Հ . Հասկա ինչո՞ւ համար ստոգի եղան .

Պ . Ընտր համար որ , կը յանդիմաննէին կուսպաշ-
տութիւնը ու հեթանոսներուն գէշ վարքը :

Հ. ԻՆչ կերպ սանճանքներ կու տային .

Պ. Ըջք փորել, աղկերները դուրս թափել, եղի ու կապարի մէջ եփել, կաշինին քերթել Հանել, երկր թէ ճանկերով քերել միանրնին, ու մարմինին սրա տառ սրատառ ընել. և այլն :

Հ. Բրիտանեանները ինչ սրատիւ կրնէին մարտիրոսներուն .

Պ. Մէկ տեղ կը ժողովին անոնց գերեզմաններուն վրայ, զՄտտուած կը փառաւորէին, ու կը խորնդրէին անոնց բարեխօսութիւնը :

ԴԱՍ ԻԹ.

Սուրբ եկեղեցւոյ ազատութեան, և կրօնաւորաց վրայ :

ՈՐՉԱՓ աւելի կը մեռցնէին քրիստոնեաները, այնչափ ալ կաճէին կը շատնային. ու ամենևին զիրենք պաշտպանելու համար թագաւորներու դէմ զէնք չվերցուցին, թէ և այնչափ շարիք կրնէին հեթանոսները : Վերջապէս իրեք հարիւր տարիէն ետքը, Մտտուած տուառ խաղաղութիւն իրեն եկեղեցւոյն Ատտանդիանոս կայսեր ատենը, որ քրիստոնեաց եղաւ : Ընտանէն սկսաւ աստուածաբաշտութեան հաւատքը կատարեալ խաղաղութեամբ մը սրայծառանալ, բայց շատ քրիստոնեաներուն բարի վարքն ալ սկսաւ կամոց կամոց թուլնալ : Շատնք կուզէին բարի ըլլալու, բայց մարմիններուն հաճոյքն չէին ուզէր ոտքի տակ առնելու. աւելի հարստութեան ետեւ կը լլային, քան թէ երկնային փառաց : Աւտօի անոնք որ հաւատարիմ սրտով աւետարանին խրատներուն պէս վարք ունենալ կուզէին նէ, կառանձնանային կը քաշուէին

աշխարհքէս : Ըստնք Սխոյնակեացք կամ Ճգնաւորք
կըսուէին . ասոնցմէ աւելի կատարեալները Ազխոյ-
տակը բնակէին . որ սուրբ Ըստոն արքայէն սորվեցան
կատարելութեան ճամբան , եւ շորը աղքատութեամբ
կապրէին , միայն հացով ու ջրով սրահք կը սրահէին .
կաշտաակէին , բան կը բանէին , մեծ լուծիւն կը սր-
հէին , բիշ կը քնանային , շատ արթթք կընէին . Սուրբ
գիւրքը անդադար կը կարդային , մտածականներ կը
նէին . և այլն : Ըս կերպ ապրիլը քրիստոնէից մէջ մը-
տաւ . ու սուրբն Քննեղիկոսս կանոններ ալ շարա-
դրեց , որ Ըրեմուտք՝ շատոնք ընդունեցան , ու կատա-
րեալ կրօնաւոր եղան :

Հ . Հարածանքները չէին սրակեցընէր քրիստոնեա-
ները .

Պ . Ըմենէին չէ . հասլա սրչափ կը մեռցընէին , այն-
չափ ալ նոր հաւատացեալներ կը շատնային :

Հ . Ի՞նչու քրիստոնեայք իրենց կեանքը չէին սրաշ-
սրաներ հեթանոս թագաւորայր դէմ .

Պ . Սլ անս զի Ըստուած արգիլեր է գլուխ մերցընել
թագաւորին դէմ՝ ինչ սրաւճառի համար որ ըլ-
լայ :

Հ . Ո՞վ եղաւ առջի քրիստոնեայ կայսրը .

Պ . Արտաանդիանոս :

Հ . Ըն ատենը ի՞նչ փոփոխութիւն եղաւ .

Պ . Ըստուծոյ ծառայելու ամէն աղաւտութիւն եղաւ :

Հ . Ա՞րք սկսան քրիստոնէից շատը թուլնալ .

Պ . Ըն ատենները՝ երբոր եկեղեցին խաղաղութիւն գը-
տաւ :

Հ . Ըստնք որ աւելի քրիստոնէաբար կուղէին ապրիլ,
ինչ կընէին .

Պ . Ար քաշուէին հետ ու տեղ մը , ու մինակուկ կապ-
րէին :

Հ. Ի՞նչ կրտսէին աստնք .

Պ. Սխայնակեացք, կամ Ջգնաւորք :

Հ. Ի՞նչպէս կասրէին .

Պ. Բոլոր օրը ծով կը կենային . կը բանէին , կաշ-
խատէին . ու միշտ արջիճբով օրերնին կանդը-
նէին :

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՈՐ Է ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԱՌՕՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԸՄՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԴԱՍ Ա.

Հաւատք, Յոյս և Սէր :

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ վարդապետութիւնը չորս բանի վրայ է. սրբնգննն ան Մարկոսի Հանդանակին, կամ Հաւատակին, ի Տէրունական աղօթքին, և Վատուծոյ, ու սուրբ եկեղեցւոյ պատուիրաններուն և Սուրբ Խորհուրդներուն: Հանդանակը կամ Հաւատակը՝ կը սորվեցնէ ինչ որ պէտք է հաւատանք: Տէրունական աղօթքը կը ցուցնէ ինչ որ յուսով պէտք է խնդրել: Վատուծոյ ու եկեղեցւոյ պատուիրանները կը ցուցնեն թէ ինչ պիտի ընենք սիրով: Վն զի աստուածային սիրով պիտի պահենք պատուիրանները, ու սուրբ Խորհուրդներով պիտի աւանդը շնորհքը: Ուրեմն բոլոր աստուածաբաշտութեան կրօնը աս իրեր առաքինութեանց մէջն է, այսինքն, Հաւատոյ, յուսոյ ու սիրոյ :

Մենք մեզմէ ասանք չենք կրնար ունենալ, թէ որ Վատուած իրեն անհուն բարութենէն մեզի շտայ: Հաւատարմը՝ հաստատապէս կը հաւատանք, ինչ որ Վա

տուած յայտներ է իրեն սուրբ եկեղեցւոյն որ աշխարհ-
քիս սկիզբէն ինչուան հիմն կայ . ինչ որ սուրբ նա-
հապետները , մարգարէները ու առաքեալները սոր-
վեցուցին . ու Մատուած ալ հաստատուեց հրաշքներով ,
զբով , ու առանց զրոյ , այսինքն առանդութեամբ :
Մատուած չկրնար խարուիլ , ու չկրնար զմեզ խաբել .
ուստի մենք կը հաւատանք ինչ որ ինքը մեզի ըսաւ ,
թէ պէտ է հաւատքի բաները բոլոր շնորհ հասկընար :
Յուսով , կը սարսանք ապահովութեամբ մը թէ սի-
տի առնենք ան բարիքը , որ Մատուած խոստացաւ .
որ է շնորհքը՝ աս կեանքին մէջ , ու յախտնական
կեանքը՝ մեռնելէն ետքը : Այլով՝ ամէն բանէն վեր
Մատուած կը սիրենք , ու մեր ընկերներն ալ մեզի պէս :
Աս սէրը ամէն առաքինութեանց մէջը մեծն է , ու
աս միայն յախտեան կը մնայ :

- Հ . Բոլոր քրիստոնէական վարդապետութիւնը քա-
նի բանի մէջ է .
- Պ . Չորս բանի , այսինքն , առաքելոց Հանդանակին ,
Տէրունական արժեքին , Մատուոյ ու սուրբ եկե-
ղեցւոյն պատուիրաններուն , ու սուրբ Խորհուրդ-
ներուն մէջ :
- Հ . Քրիստոնէական հաւատքը քանի՞ առաքինու-
թեանց վրայ է .
- Պ . Իրեք առաքինութեանց՝ որ են , հաւատք , յոյս ,
սէր :
- Հ . Մենք մեզմէ կրնանք ունենալ աս առաքինու-
թիւնները .
- Պ . Չէ . պէտք է որ Մատուած տայ :
- Հ . Հաւատքը ինչ կրնէ մեզի .
- Պ . Հաստատապէս մեզի հաստացընել կու տայ ան
ամէն բանը՝ ինչ որ Մատուած յայտներ է իրեն
սուրբ եկեղեցւոյն :

- Հ. Ի՞նչպէս կրնանք գիտնալ թէ Մտտած խօսք
 է մարդկանց հետ .
 Պ. Իրն ըրած հրաշքներէն :
 Հ. Ի՞նչ պատճառի համար կը հաւատանք անոնց՝
 որ Մտտած յայտներ ու ըսեր է .
 Պ. Վասն զի ինքք չկրնար խարտիլ, և ոչ ալ խա-
 բել .
 Հ. Յոյսը ի՞նչ կրնէ .
 Պ. Սեզ սոցանկ կուտայ ասորհոյութեամբ ընդու-
 նելու ան բարիքը, ինչ որ Մտտած խոստացաւ :
 Հ. Ի՞նչ բարիք են ատոնք .
 Պ. Հորհրէք՝ աս կեանքին մէջ, ու փառք՝ անդիի աշ-
 խարհքը :
 Հ. Սէրը ի՞նչ է .
 Պ. Օ՛րհնուած ու ընկերները սիրել :
 Հ. Հաւատք, յոյս, սէր, աս իրերին մէջ ո՞րն է մեծը .
 Պ. Սէրը, որ յախտեան կը մնայ :

ԴԱՍ Բ.

Երրորդութեան վրայ :

ան. Կը հԱՒԱՏԱՄ մի Մտտած ամենակա-
 րող Հայր՝ որ երկինքը ու երկիկա ստեղծողն է : ի . Աւ-
 իրնն միկ հատիկ որդին Յիսուս Քրիստոս մեր տէ-
 րը : Կ . Որ Հոգւով սրբով յղացաւ, ծնաւ ՚ի Սա-
 ըիանց կուսէն : Կ . Չարչարեցաւ պոնտացի Պիղա-
 տոսին ստներ, խաչուեցաւ, մեռաւ ու թաղուեցաւ :
 Ե . Իջաւ դժոխքը, երրորդ օրը յարեաւ : Կ . Համբար-
 ձաւ երկինքը, նստաւ ամենակարող Հօրն Մտտուց
 աջ դին : Է . Ասկից որ պիտի գայ դատաստան ընե-
 լու ողջերուն ու մեռածներուն : ի . Կը հաւատամ
 Հոյն սուրբը : Թ . Կաթուղիկէ սուրբ եկեղեցին .

սուրբերուն հաղորդութիւնը : Ժ . Մեղքերու թողութիւնը : Ժ . Մարմիններու (այսինքն մեռածներուն) յարութիւնը : Ժբ . Հաւիտենական կեանքը . ամէն :

Ար հաւատասեր թէ մէկ Մտուած կայ , ամէն բաներուն գերագոյն տէրը , որ ինքը ստեղծեց ամէն բան , ինքը կը սրահէ անոնք ու կը կառավարէ . ու կընայ ուղածը ընել : Ինքն է հայր ամէն ստեղծուածներուն , մասն զի ինքը ստեղծեց ու կը սրահէ բարի հօր մը պէս : Բայց ինքը յատկապէս հայր է իրեն մէկ հատիկ որդւոյն . ու աս Որդին է իրեն Բանը , Իմաստութիւնը , որ ծնաւ իր աստուածութեանը մը ամէն ստեղծուածներէն առաջ , ու անով ստեղծեց բոլոր ստեղծուածները :

Ըս Որդին հաւասար է Հօր Ընդ ամէն կերպով : Հայր Ընդ կը սիրէ իրեն որդին . Որդին Մտուած ալ կը սիրէ իրեն Հայրը , ու աս երկուքին՝ այսինքն Հօր Մտուածոյն ու Որդւոյն Մտուածոյ սէրն է Հօրին սուրբ , ու ասոր համար է , որ Հօրին սուրբ Մտուածոյ Հօրէն և Որդւոյն բոլորով է , ու երկուքին ալ հաւասար : Ուրեմն աստուածութեանը մը կայ մէկ Հայր , մէկ Որդի ու մէկ Հօրին սուրբ . մէկը՝ մէկալը չէ , հասար զատ զատ անձինք են . ու աս իրեքին ամէն մէկ անձը Մտուած է . բայց իրեքն ալ ան մէկ Մտուածն են . չէնէ չէր ըլլար մէկ Մտուած , ու մէկ գերագոյն տէր մը :

Հ . Իսէ Հանգանակը .

Պ . Հաւատամ ևն . (Էբբ Գր-ԺԸ) :

Հ . Ինչ է Մտուած .

Պ . Մէն ստեղծուածներուն գերագոյն տէրն է :

Հ . Ինչո՞ւ ամենակարող կըսես .

Պ . Մտոր համար որ ինքը բոլոր ամէն բաները , ու ինչ որ ուղէ նէ կընայ ընել :

- Հ . Ինչո՞ւ համար Հայր կրեսն .
 Պ . Անոր համար՝ որ ինքը ստեղծեց զմեզ , ինքը կը
 պահէ , ու կը կատարէ ինչպէս իրեն որդիքը :
 Հ . Ո՞վ է իրեն յատուկ որդին .
 Պ . Իրեն Յանը՝ Իմաստութիւնը՝ որ յախտնից իրմ
 ծնաւ :
 Հ . Որդին Աստուած հաւասար է իրեն Հօրը հետ .
 Պ . Ամէն բանով հաւասար է՝ աստուածութեամբը ,
 մեծութեամբը :
 Հ . Հայրն Աստուած կը սիրէ իրեն Որդին .
 Պ . Ար սիրէ . ու Որդին Աստուած ալ կը սիրէ իրեն
 Հայրը :
 Հ . Ատ Հօր Աստուծոյ ու Որդւոյն Աստուծոյ սէրը
 ինչ կըսուի .
 Պ . Հոգին սուրբ :
 Հ . Ուսկից ելաւ կամ բղխեցաւ ատ Հոգին սուրբ .
 Պ . Ի հօրէ և յՈրդւոյ . վասն զի երկուքին սէրն է :
 Հ . Հոգին սուրբ հաւասար է Հօր և Որդւոյ .
 Պ . Հրամարեա , իրկն ալ հաւասար են . թէպէտ ի-
 րեր զատ զատ անձինք են , բայց իրկն ալ մէկ Աս-
 տուած են :
 Հ . Արնայ՞ ըլլալ որ մէկ Աստուծմէն աւելի ըլլայ .
 Պ . Ոչ երբէք . վասն զի մէկ Աստուծմէն աւելի ըլ-
 լալ անկարելի է :

ԳՆՍ Գ .

Մարդեղութեան Բանին Աստուծոյ , ու մարդ-
 կանց փրկութեանը վնայ :

Սէն հատիկ որդին Աստուծոյ է Յիսուս՝ Բրիա-
 տոս տէրն մեր . այսինքն՝ Բանն՝ որ աշխարհքիս ըս-
 տեղծուելէն առաջ Այ հետ էր , մարմին եղաւ ու

մարդկանց հետ բնակեցաւ : Ինքը Բատուած էր 'ի յախտենից , ու 'ի ժամանակի մարդ եղաւ , միշտ Բատուած մնալով : Բուա նոր մարմին ու հոգի մը , ինչպէս է մերը : Բայց մէկ անձ է մարմնացեալ Բանը , Յիսուս Քրիստոս ճշմարիտ Բատուած , ու ճշմարիտ մարդ : Յղացաւ Հոգւոյն սրբոց զբոլթեանքը սուրբ կոյս Սարիամ Բատուածաձենն : Իրեն սուրբ մայրը Ճնանեղով՝ միշտ կոյս մնաց , ու Յիսուս յղութեանը առջի փայրիկէնէն , Հոգւով սրբով ու ճարհքով լեցուած էր , ու ինքնիրմէն սուրբ էր . չէր կրնար ամենն ին մեզք մը ընել : Սեղի ու մեր վրկութեանը համար Որդին Բատուծոյ մարդ եղաւ , մեզի համար չարչարուեցաւ սքանաւոյի Պիղատոսէն , խաչուեցաւ ու մեռաւ : Ինքը անանկ սիրեց զմեզ՝ որ կամեցաւ տալ իրեն արիւնը ու կեանքը , որ ստատանային զերթմենէն զմեզ ազատէ :

- Հ . Ո՛վ է Յիսուս Քրիստոս տէրն մեր .
- Պ . Բանն Բատուծոյ՝ որ մարմին առաւ :
- Հ . Բանն Բատուած որ կրաներ նէ ո՛վ է .
- Պ . Բատուծոյ Որդին է :
- Հ . Ի՞նչ ըսել է մարմին առաւ .
- Պ . Ի՞նչ է թէ մարդ եղաւ մեզի պէս :
- Հ . Հապա մարդ ըլլալով չիփոխուեցաւ .
- Պ . Ը՛նէ . Բատուած մնաց՝ ինչպէս որ առաջ էր :
- Հ . Սեղի պէս հոգի մարմին ունեցաւ .
- Պ . Հրամարեւ . վասն զի կատարեալ մարդ եղաւ :
- Հ . Ուստի ծնաւ .
- Պ . Սուրբ կոյս Սարիամ Բատուածաձենն :
- Հ . Իսկ ինչպէս Բատուած՝ որուն որդին է .
- Պ . Միայն Հոր Բատուծոյ որդին է :
- Հ . Բանն է նէ , Որդին Բատուծոյ ու որդին Սարիամն զատ զատ երկու որդի են .

7. Ա. Հասարակ հասփիչ Հիսուս Քրիստոսն է :
 8. Ինչո՞ւ համար կրանք թէ յրաջս Հոգւով
 սրբով .
 9. Ար գիանանք թէ հրաջրով ծնաւ սուրբ կոյս Աս-
 տուածանէն :
 10. Աս խօսքէն ուրիշ բան ալ կը հասկըցուի .
 11. Աս կը հասկըցուի , որ ինքը ինչնիքմէն սուրբ է ,
 ու չկրնար մեք բնել :
 12. Ար՞ո՞ւն համար Արդին Աստուած մարդ կրաւ .
 13. Սեղի՞ ու ամեն մարդկանց համար :
 14. Ի՞նչ օգուտ ըրաւ իրեն չարչարանքը ու մահը .
 15. Աս՞ որ սատանային գերութենէն ազատեց զմեզ :

Գ.Ա.Ս Գ.

Քրիստոսի լինելուը կը թաշուեն , յարութիւն
 առնելուն ու երկինքը համբառնալուն վրայ :

ՎՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր մեռնելէն ետքը , իրեն
 մարմնը գերեզմանը գրին , ու իրեն հոգին գնաց
 ինկուտը , որ մէկ հանգիստ տեղ մին էր . ուր տեղ
 որ կային արգարներուն ու սուրբերուն հոգիները , որ
 աշխարհքիս սկիւղէն ինչուան ան օրը մեռած էին ,
 ու հոն էին . Արդին Աստուած անոնք դուրս հանեց՝
 որ արքայութիւնը տանի : Թէ՛սէ՛տ ՎՔրիստոսի հոգին
 մարմնէն բաժնուեցաւ , բայց աստուածութիւնը չի
 զատուեցաւ ոչ հոգիէն ու ոչ մարմնէն . Արդին Աս-
 տուած էր որ թաշուեցաւ , ու Վ ինկուտը իջաւ : Աջ-
 բորդ օրը յարեաւ , ինչպէ՛ս որ սուրբ Վիքրը ընք
 էր , այսինքն մարդ արեւոյցեր էին Ղաւթի՞ ու մէկալ
 մարդ արեւները . համբարձաւ երկինքը , ու նստաւ ա-
 մենակարող Հօր Աստուծոյ աջ գին :

Աս նախը կը նշանակէ , թէ ամենակատարեալ

Հանգստութեան ու փառաց մջ է. ու թէ ինչն է թաղաւոր ու գերազոյն դատաւոր հրեշտակներուն ու մարդիկներուն. ու Աստուծոյ աջ զին ըսելն ալ կը ցուցնէ: Զխառսի Վրխատոսի տեառն մերոյ մեծ արժանապատուութիւնը, որ ինչպէս մարդ քան զամեն ստեղծուածներէն վեր է ու մեծ:

- Հ. Վրխատոսի մեռնելէն ետքը Հողին ուր գնաց .
- Պ. Գնաց լիմպոսը որ դժօխք ալ կըսուի:
- Հ. Աս ան տեղն է, ուր տեղ որ կը տանջուին հօգիները .
- Պ. Չէ. սա մկ ուրիշ Հանդէլու տեղ մին էր, ուր հոն առաջուց մեռած սուրբերուն հօգիները կըսպասէին Զխառսի գաղտեանը:
- Հ. Զխառսի մեռած ու թարուած մարմնէն իրեն սուտուածութիւնը բաժնուեցաւ .
- Պ. Չէ. Աստուածութիւնը չիրաճնուեցաւ իրեն մարմնէն. ուստի միշտ մարմին Որդւոյն Աստուծոյ էր:
- Հ. Ինչպէս կըսուի թէ Վրխատոս չարչարուեցաւ ու յարեաւ (ըստ գրոյ), ինչպէս որ գիրքերը բեր էին .
- Պ. Վասն զի մարդարէները առաջուց բեր էին, ինչ որ պիտի հանդիպէր Զխառսի:
- Հ. Զխառս Վրխատոս երկինքը ինչպէս է .
- Վ. Ամեն չարապին Աստուծոյ աջ զին նստած է:
- Հ. Անանկ է՛նէ, Աստուած աջ ձեռք, ու ձախ ձեռք ունի .
- Պ. Չէ. Հասցաւ ատ ըսելուի կիմացընէ, Զխառսի Վրխատոսի տեառն մերոյ մեծ վայելութիւնը:
- Հ. Հասցաւ կը նստի որ կըսէ նէ ինչ պիտի հասկընանք .
- Պ. Ան պիտի հասկընանք, որ մեծ փառքի ու հանգրատութեան մջ է:

Հ. Ուրիշ ինչ պատիւ ունի.

Պ. Ըստ աշխարհի մտազաւոր է ու դատաւոր ամեն մարդու :

ԴԱՍ Ե.

Դատաստանին վրայ :

ՅԻՍՈՒՍԻ Քրիստոսի տեսն մերոյ երկինք
 Հանգչիր, անանկ չէ որ բան մըն ալ չընէ, հապա
 միջնորդ կը լայ մեզի համար՝ որ առնունք աստուածայ
 ին շնորհքը : Ինչք էն մեծ քահանայապետն է, որ
 մեզի համար կը մտտուցանէ Ըստուծոյ՝ իրեն չարչա
 բանայր ու մահուանը պատարայր, ինչ որ մէկ ան
 դամ՝ մի մատոյց խաչին վրայ : Ինչք կը կառավարէ
 իրեն եկեղեցին հայրապետներով, ու վարդապետնե
 րով, Հոգւոյն սրբոյն առաջնորդութեամբը : Ու ան
 կից երկնքէն պիտոր գայ դատելու կենդանիները ու
 մեռեալները : Ըստ աշխարհքս բոլոր մէկ օր մի պիտոր
 վերջանայ, ու ինչ որ կայ աշխարհքիս վրայ, բոլորն
 ալ պիտոր էրին. արեղակը ու լուսինը իրենց լուսը
 պիտի կորսնցընեն, երկնքէն տատերը վար պիտի իյ
 նան, բոլոր տեղեւած բաները պիտոր ասպականին,
 կործանին. հրեշտակները պիտի փչեն փողերը (զուռ
 նա), ու Թշխարհքիս ամեն դիւն գերեզմաններուն մէ
 ջէն պիտի հանեն ամեն մեռածները, ու քարոյցանին :
 Քրիստոս տէրն մեր ալ երկնքէն պիտի գայ՝ նոտած
 ամպերու վրայ մեծ փառքով : Արոյց հոգիները Յի
 սուսի աջ գին պիտի տեղաւորին, ու մեղաւորները
 ձախ գին. ու ինչք Յիսուս դատելով ամեն մէկուն
 գործքերը, բարիներուն իրեն փառքը պիտոր տայ, ու
 մեղաւորները գժովքը պիտի վճանտէ : Ըստ ալ կայ
 որ ամենն ինչ չի գիտցուիր, թէ երբ պիտոր ըլլայ աս
 դատաստանը, բայց աս յայտնի է՝ որ յանկարծակի
 պիտոր ըլլայ :

- Հ . Յիսուս Վրիստոս աւերն մեր երկինքը կօզնէ՞ իրեն եկեղեցոյն .
- Պ . Հրամարես . իրեն դրած հայրասրտներովը ու քահանաներովը կը կատարարէ եկեղեցին :
- Հ . Ինքը Վրիստոս քահանայապետ չէ .
- Պ . Շմարիտ քահանայապետ է , ու միջնորդութիւն կրնէ մեզի համար՝ ինչպէս որ ըրաւ խաչին վրայ :
- Հ . Եթէն աշխարհք պիտոր դայ Վրիստոս .
- Պ . Հրամարես . աշխարհքիս ետքի օրը , որ դատէ մեռածները ու կենդանիները :
- Հ . Ըն ետքի օրը ինչ պիտի ըլլայ :
- Պ . Ինչ որ կայ աշխարհքիս մէջը ամենքն ալ պիտոր էրին :
- Հ . Հասկա երկինքը եղած բաները .
- Պ . Ըտտերը պիտի ինան , արեւը ու լուսինը պիտի խաւարին :
- Հ . Հրեշտակները ինչ ընեն պիտի .
- Պ . Փողոյ ձայնով պիտի ժողկն ամեն մարդիկները :
- Հ . Ինչպէս պիտի գայ Յիսուս Վրիստոս աւերն մեր .
- Պ . Սե՛ծ փառքով նստած ամպի վրայ :
- Հ . Ինչպէս պիտի դատաւորան ընէ .
- Պ . Պիտի դատէ ամեն մարդուն ըրած գործքերը :
- Հ . Ե՛րբ պիտի ըլլայ աս դատաւորանը .
- Պ . Ըտտուած չէ խնայուցած , մարդ ալ չկտէ :

ԴԱՍ Զ.

Հոգւոյն սրբոյ վրայ :

ՆՈԳԻՆ սուրբ սէր է , բուն Ըտտուած . աս տուածային էական սէրն , որով Հայրն յախտնական կը սիրէ զինքը , ու կը սիրէ իրեն Որդին , ու Որդին ալ կը սիրէ իրեն Հայրը՝ ու ինքզինքը . աս սէրը

ի շօրէ և յԱրդւոյն առաջ եկած է, ու շօր և
 Արդւոյ հաւասար է, և ՚ի շօրէ և յԱրդւոյ զաս-
 անձ մին է: Ըստուած է ու տէր, ինչպէս մէկաւ եր-
 կու անձինքը. սէտք է որ ինքն ալ երկրպագութիւն
 առնու ու փառաւորութիւն: Աւ մենք կրննք աս պա-
 տիւր՝ երբոր կրանք. « Փառք շօր և Արդւոյ և Հոգ-
 ւոյն սրբոյ . այժմ և միշտ, և յախտեանս յախտե-
 նից . ամէն »:

Ըս Հոգին է որ խօսեցաւ մարգարէներուն, առա-
 քեալներուն ու աւետարանիչներուն բերնովք, ու ու-
 ըրիչ ամենուն ալ՝ որ Ըստուծմ զօրացեալ երեցան
 սըխարհքիս մէջ: Հոգին սուրբ կը սննք. վասն զի
 ինքն է որ կուտայ հոգևոր կեանք, փրկութի, շնորհք,
 ու կրնէ զմեզ արդար ու Ըստուծոյ սիրելի: Հոգւոյն
 սրբոյ պարզե է սէրն Ըստուծոյ, որ կը բնջրնէ մեր
 սիրտը, ու անով կրնէ՝ որ ալ ուրիշ բան չենք ուզեր,
 հապա միայն իրեն կամիր ու բարի գործքեր ընել,
 որ արժանաւոր ըլլանք յախտեանական կենացը: Մեր
 բնութիւն ինքիքն չուզէր ուրիշ բան, բայց ան ամեն
 բաները՝ որ յարմար են զգացարաններուն ու իր կամ-
 քին. ասոր համար է որ՝ մենք չենք կրնար ընել ար-
 զիւնաւոր գործք մը յախտեանական կեանքը վաստը-
 կելու, առանց օգնականութեանն Ըստուծոյ, որ է
 Ըստուծոյ շնորհքը, ու Հոգւոյն սրբոյ պարզեր:

Հ. Հոգին սուրբը ինչ է.

Պ. Սէր է, որ է Ըստուած:

Հ. Ասկից առաջ կուտայ.

Պ. Ի շօրէ և յԱրդւոյ բղիւսած է, վասն զի երկու-
 քին սէրն է:

Հ. Հոգին սուրբ շօր և Արդւոյ հաւասար է.

Պ. Հրամարեմ. ինչպէս մէկաւ երկու անձինքը Ըս-
 տուած է ու տէր:

- Հ . Իրեն ինչպէս երկրպագութիւն կուտանք Հօր և Որդւոյ Հետ .
- Պ . Փառք հօրը՝ բանոյլ :
- Հ . Ինչո՞ւ համար իրեն Հոգին սուրբ կրանք .
- Պ . Վասն զի մեր փրկութիւնը ու յախտենական կեանքը իրմէն է :
- Հ . Ի՞նչ է Հոգւոյն սրբոյ պարգևը .
- Պ . Աստուծոյ սէրն է՝ որ կառնուէր Հոգւոյն սրբոյ Հնորհքովը :
- Հ . Ի՞նչ կրնէ մեզի սառ սէրը .
- Պ . Այս կրնէ՝ որ փափաք մը կունենանք Աստուծոյ կամէր կատարելու :
- Հ . Այս փափաքը մեզի բնական է .
- Պ . Չէ՞ ամենն ին :
- Հ . Սեր բնութիւնը ինչ բանի վրայ փափաք ունի .
- Պ . Սեր կամէր , ու գգայարանքներնուս ախորժած բաները ընելու :
- Հ . Ուրեմն ինչպէս կրնանք մենք ընել արդիւնաւոր ու բարի գործքեր .
- Պ . Հնորհքն Այ ու Հոգւոյն սրբոյ սփարգեւովը :

ԴԱՍ Է .

Սուրբ եկեղեցւոյ վրայ :

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ժողովք մըն է հաւատացեաց , որ օրինաւոր հովիւներուն՝ այսինքն առաջնորդաց հոգ տանելովը ու կառավարութեամբը կը ծառայեն Աստուծոյ ճշմարիտ կրօնքով , որ ինքը եկեղեցին սորոսեցուցեր է : Եկեղեցին՝ մէկ է , Սուրբ , Ասթուղիկէ ու Առաքելական : Սէկ է եկեղեցին՝ վասն զի մէկ աղէկ կարգաւորեալ ընկերութիւն մըն է . մէկ մարմին որուն աներևոյթ գլուխը ինքը Վրիստոս է , ու երևելի

գլուխը աշխարհքիս փայ շատնայ սրբազան քահանայապետն , և այսպէս եկեղեցին չի կրնար բաժնուած ըլլալ : Ընտր որ կը բաժնուին՝ ինչպէս Հերետիկոսները ու Հերձուածուները , եկեղեցիէն դուրս են , բայց նոր եկեղեցի մը չեն , հասար ինչպէս գլուխէն բաժնուած կամ կորած թե մը կամ անդամ մըն են : Հերետիկոս անոնք են՝ որ ուրիշ վարդապետութիւն կը սորվեցնեն եկեղեցւոյն սորվեցուցածներուն զէմ : Հերձուածող անոնք են՝ որ զատ գլուխ ու մարմին կուզեն ըլլալ :

Եկեղեցին Սուրբ է՝ իրեն վարդապետութեանը համար , իրեն սուրբ խորհուրդներուն համար , իրեն զըլխուն համար՝ որ է ինչն Քրիստոս , ու իրեն յատուկ հետեւողներուն համար : Եկեղեցւոյ մէջ խառն երկրիս փայ գէշեր ալ կան որ բարբնեղէն սխտոր զատուին ետքի դատատաննին օրը :

Եկեղեցին՝ Կաթուղիկէ է , սրտինքն ընդհանուր . փան զի ամեն ասնն ու ամեն տեղ տարածած է : Ըսան եկեղեցին է որ շարունակեր է Եղամէն , Ադէն , Երրահամէն ու ուրիշ նահապետներէն ինչուան Սովսէս մարգարէն ու Եճարներ . Սովսէսէն ու Եճարոնէն ինչուան Քն Տին քահանայապետները , Քրիստոսէն ալ ետքը հռոմէական քահանայապետները որ սուրբ Պետրոս առաքելոյն յաջորդքն են , ինչուան մեր ատները շարունակեր են : Տարածեալ է եկեղեցին աշխարհքիս մէջ ամեն տեղ . ու ամեն տեղ ալ մէկ հատոր կը դաւանին , ու նոյն սուրբ խորհուրդները կրնդունին :

Եկեղեցին առաքելական է . փան զի կը պահէ առաքելական վարդապետութիւնը . փան զի իրեն հոփուայր յաջորդութիւնը պահեր է , սկսեալ առաքեալներէն մասնաւորապէս հռոմէական եկեղեցւոյն երևելի գլուխը :

Հ. Ի՞նչ է եկեղեցին .

Պ. Ըմեն հաւատացեալներուն ժողով է . որուն անկ-
րեցի՛թ գլուխն է Վրբխառս տէրն մեր , ու երևելի
գլուխը Հոռիմաց սրբազան քահանայապետը :

Հ. Որո՞նք են հաւատացեալները .

Պ. Ընոնք որ ճշմարիտ աստուածաբաշտութեան հա-
ւատքը կը դաւանին :

Հ. Ի՞նչ է ճշմարիտ աստուածաբաշտութեան հա-
ւատքը .

Պ. Ըն է որ ինքը Ըտուած յայանեց իրեն եկեղեց-
ւոյն :

Հ. Ճշմարիտ եկեղեցւոյ նշանները որո՞նք են .

Պ. Ըսոնք են . Սէկ , Սուրբ , Աթոռակէ ու Ը-
սարեւական :

Հ. Ի՞նչպէս մէկ է եկեղեցին .

Պ. Վ անն զի մէկ գլխու մը տակ է :

Հ. Ո՞վ է գլուխը .

Պ. Ինքը Յիսուս Վրիսառս տէրն մեր , ու երևելի
գլուխ ալ է Պատը յաջորդ սրբոյն Անարուսի :

Հ. Հերեպիկոսները որո՞նք են :

Պ. Ընոնք՝ որ սուրբ եկեղեցւոյ սորվեցուցած վար-
դապետութենէն դուրս ելած են , ու ուրիշ վար-
դապետութիւն կը սորվելլնին :

Հ. Հերձուածողները որո՞նք են .

Պ. Ընոնք են՝ որ ինքնագլուխ եկեղեցի մը կուղեն ըլ-
լալ :

Հ. Եկեղեցին ի՞նչ բանով սուրբ է .

Պ. Ըսով որ՝ իրեն վարդապետութիւնը , իրեն խոր-
հաւորները , իրեն գլուխը՝ որ է ինքը Վրբխառս , ու
իրեն սրտանց հոռեւոյնները սուրբ են :

Հ. Իրեն ամեն հետեւողները սո՞րբ են .

Պ. Ըէ . բարիներ ալ կան ու չարեր ալ կան , ու պի-
տի ըլլան ինչուան դատաստանին շրբ :

- Հ. Կաթուղիկէ ինչ ըսել է .
 Պ. Բնդհանուր եկեղեցի ըսել է :
 Հ. Ինչ է աս ընդհանուր ըլլալը .
 Պ. Ըս է՝ որ աշխարհքիս սկզբանէ ինչուան ետքը
 միշտ կայ :
 Հ. Հասար ամեն տեղ ալ կայ .
 Պ. Հրամարես . եկեղեցին ամեն տեղ՝ ան մէկ եկեղե-
 ցին է :
 Հ. Ինչ ըսել է առաքելական .
 Պ. Ըն ըսել է՝ որ առաքելոց վարդապետութիւնը կը
 պահէ :
 Հ. Հասար ուրիշ բան ալ չի հասկրցուիր .
 Պ. Ըս ալ կը հասկրցուի, թէ իրեն հովաները սուրբ
 առաքելոց յաջորդներն են :

ԴԱՍ Ը.

Սրբոց հաղորդութեանը վրայ :

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ սրբոյր ան չէ միայն, որ
 ամենքը մէկ սուրբ հաղորդութիւնը ստանելով մէկմե-
 կու մասնակից են, հասար ամեն բարի ու հոգեոր
 գործքերուն՝ ինչ որ բոլոր սուրբ եկեղեցոց հեռեղ-
 ները կրնեն, ամենքն մասնակից են : Սենք ա-
 մենքս սուրբ եկեղեցոց մէկ մարմին ենք . թէպէտ է
 ամենքս զանազան գործք ունինք, տարկնցնել, ծառայ-
 ել . այնպէս՝ ինչպէս մարմինը զանազան մասունք
 ունի, ու ամեն մասունքը իրենց գործքը ունին : Ը-
 նանք ամենքը՝ որ սուրբ եկեղեցոց մէջ Ըստուծոց շը-
 նորհաց մջ են, անոնց աղթքներնուն ու բարի գործ-
 քերուն օգուտը ամենքն ալ կառնեն : Աւ անոնք որ
 սուրբ եկեղեցիէն դուրս են, աս մասնակցութիւնը

ամենևին չունին անհաւասաներուն սէս : Աստի սուրբ եկեղեցին իշխանութիւն ունի բանադրելու անոնք՝ որ մեծ մեղքեր բրեր են ու չեն ապաշխարեր :

Ըս մասնակցութիւնը կամ հաղորդութիւնը, երկինքը յաղթանակող եկեղեցւոյ ու աշխարհքիս մէջ զինուորեալ եկեղեցւոյ հետ ալ է : Սուրբերը մեռնելէն ետքը աւելի կօզնեն մեզի իրենց բարեխօսութիւնք քան թէ մեռնելէն առաջ աղօթքով : Քաւարանին հոգիներն ալ օգնութիւն կառնեն սուրբերուն հաղորդութենէն : Ըսոր համար օգտակար է մեռելներուն համար աղօթք, տղրմութիւն, ու ուրիշ բարի գործքեր ընելը :

Հ . Ի՞նչ է հաղորդութիւն սրբոց .

Պ . Սուրբ եկեղեցւոյ մէջ ամեն հոգւոր ու բարի գործքերուն մասնակցութիւնն է :

Հ . Ի՞նչ սրատձառէ առաջ կուգայ աս հաղորդութիւնը .

Պ . Ընկից որ՝ ամենքս ալ մեկ մարմնոց մը անդամներ ենք :

Հ . Արո՞նք են որ ունին աս հաղորդութիւնը .

Պ . Ընոնք որ սուրբ եկեղեցւոյ մէջն են :

Հ . Հապա նպոյթները ունին .

Պ . Ըունին, ինչպէս անհաւասաններն ալ չունին :

Հ . Սուրբ եկեղեցին որո՞նք կը նպոյթ .

Պ . Ընոնք որ՝ մեծ մեղք բրեր են ու չեն ուզեր ապաշխարել :

Հ . Ըս հաղորդութիւնը սրբոց երկինքն ալ կայ .

Պ . Հրամարես . երկնքին սուրբերը իրենց աղօթքովը կօզնեն մեզի :

Հ . Քաւարանի հոգիներուն ալ կը հասնի .

Պ . Ար հասնի, վասն զի մենք կրնանք օգնութիւն հասնելու անոնց :

Տ . Ի՞նչպէս կրնանք օգնութիւն հասնիլ .

Պ . Արթիւքով, ողորմութեամբ, ու բարի գործքերով :

ԴԱՍ Թ .

Մեզայ թողութեան վրայ :

ՄԵՂԱՅ Թողութիւնը միայն սուրբ եկեղեցոյ մէջ կայ . ու սա առաջ կուգայ սրբոց հաղորդութեանէն . մենք Յիսուսի Քրիստոսի անդամ ըլլալով, մասնակից ենք իրեն անհուն արդեանցը . ու ինքք ինչպէս Աստուած՝ ունի իշխանութիւն մեզայ թողութիւն տալու, սա իշխանութիւնը հաղորդեց իրեն առաքեալներուն ըսելով . « Առէք Հոգին սուրբ, որուն մեզայը որ թողութիւն տար, թողուած ըլլայ . ու որուն որ չի թողուք, կասպուած մնայ » : Այս իշխանութիւնը առաքեալներէն անցաւ եպիսկոպոսոսներու ու քահանաներու՝ որ իրենք ձեռնադրեցին, ու անոնցմէ ալ հասաւ ինչուան մեզի : Այս մեղքերուն թողութիւնը առաջ մկրտութեամբը կը ըլլայ, որ ամեն մեղքերը կը սրբէ, թէ սկզբնական մեղքը՝ որով կը ծնանինք աղամորդի ըլլալուս համար, ու թէ միկրատուելէն առաջ գործած մեղքերը, որ ներգործական մեղք կըսենք : Սկրտուելէն ետքն ալ ունինք մէկ օգնութիւն մը մեզայ թողութեան, որ է սպաշխարութեան խորհուրդը . որ հարկաւոր է մահուան մեղքերուն, ու օգտակար ներկիւններուն : Մահուան մեղքը ան է, որ Աստուծոյ շնորհքը կորսնցնել կուտայ, ու յախտնական մահուանը արժանի կրնէ . ինչպէս մարդասպանութիւնը, շնութիւր, գողութիւնը . և այլն : Արեւի մեղքը ան է, որ Աստուծոյ սէրը բոլորովին չի մարեր, ինչպէս թեթեւ սուտ մը՝ որ ուրիշին չի վնասեր . քիչ մը անելի ու

տել մը, արթթի մը քիչ մը խեղին ցրուլը. և այլն :
Իրաւ դիւրին է ներկի մեղքերուն թողութիւնս առնելը,
բայց սղտակ մեղքն ալ մեծագոյն չար է, վասն զի
Մատուցոյ դէմ է :

Հ. Սուրբ եկեղեցիէն գորս կրնայ ըլլալ մեղաց թողութիւնս .

Պ. Չի կրնար ըլլալ . վասն զի Հիսուսէ Վրիստոսէ պատոր ըլլայ մեղաց թողութիւնը :

Հ. Որո՞նց տուաւ Հիսուս առ իշխանութիւնը .

Պ. Իրեն առաքեալներուն :

Հ. Առաքեալներէն որո՞նց անցաւ առ իշխանութիւնը .

Պ. Եպիսկոպոսներուն, ու անոնցմէ ալ անցաւ քահանաներուն :

Հ. Ո՞ր խորհուրդները կը սրբեն մեղքերը .

Պ. Սկիստութիւնը ու ասպաշխարութիւնը :

Հ. Ի՞նչ է սկզբնական մեղքը .

Պ. Ըղանց անհնազանդութեան մեղքն է, որ անցաւ իրմէն աշխարհք եկած մարդիկներուն վրայ, ու կանցնի միշտ, սրով ամենին ալ կը ծնանին թշնամի Մատուցոյ, ու սատուածային արդար բարկութեան տակը ինկած :

Հ. Հապա ներգործական մեղքը ի՞նչ է .

Պ. Ընէ՞ որ մենք գիտնալով կրննե՞ք :

Հ. Ի՞նչ է մահաչափ մեղքը .

Պ. Մատուցոյ պատուիրանները բանի տեղ չի սեպելով չի պահելն է, որ զմեզ սրբարար շնորհքէն կրցրիէ, ու արժանի կրնէ յախտնական սպառնալու :

Հ. Ի՞նչ է ներկի մեղքը .

Պ. Եւ ան թեթեւ կերպով պատուիրաններուն չի պահելը, որ բողբոլին Մատուցոյ շնորհքը ու սերը կորսնցնել չտար :

Հ. Մահուցստի մեղաց թողութիւնը ինչ բանով
առնելու է.

Պ. Աշխարհութեան խորհրդով:

Հ. Հասարակական մեղաց թողութիւնը.

Պ. Սկրտութեան խորհրդով, որ կը թողու ամեն
մեղքերը:

Հ. Պէտք է որ շատ վախճանք ներելի մեղքէն.

Պ. Հրամարտ. որովհետեւ պղտիկ մեղքն ալ Աստու-
ծոյ առջևը խիստ ծանր է:

Գ Ա Ս Ժ.

Յարութիւն մարմնոց ու յաւիտենական կենաց վրայ:

ՊԻՏԻՐ, չէ որ Աստուծոյ ծառայելը ան յուս-
ով, որ աս աշխարհքիս մէջ երջանիկ ըլլանք. վասն
զի շատ չար մարդիկ աս աշխարհքիս մէջ մեծ երջան-
կութեան մէջ են, ու բարի անձինքը նեղութեանց
մէջ. Հասարակական յոյսերնիս անդիկ աշխարհքին բա-
րիքներուն վրայ պիտոր դնենք ու երանելի ըլլալու: Ար-
հաւատանք որ մեր հոգին չի մեռնիր, ու մեր մարմի-
նը փտտելէն ետքը, մէկ որ մը Աստուծոյ ամենա-
կարողութեամբն պիտի նորոգուի, ու նորէն միանայ
մեր հոգւոյն հետ, ու անկից ետքը ալ չի պիտի
բաժնուի: Աս է յարութիւն մարմնոց: Աշխարհքիս
ետրի որը մեռելները պիտի ողջնան, ու իրենց մար-
մնովը Աստուծոյ դատատանը երթան: Աստուած
յաւիտենական կեանք պիտոր ասց բարիներուն, ու
յաւիտենական մահ՝ չարերուն:

Յաւիտենական կեանքը կը նմանայնէ սուրբ գիրքը
կոչուելի, կամ հարսնելի. որ խնայուի մեծագոյն
որախտութիւնը: Թագաւորութի ալ կրտուի, որ հաս-
կընանք թէ սուրբերը շատ եւերք երանելի են եր-

կինքը, քան թագաւորները երկրիս վրայ: Ղրախտ աչ կրտուի՝ անոր համար որ, հասկրցուի թէ մէկ զուարճալի բնակարան մըն է: Բայց սուրբերուն ճըշմարիտ երանութիւնը՝ յայնասպէս զՄատուած տեսնելն է, որ է անպատմելի գեղեցկութիւն ու բարութիւն:

Ըստր դէմ, դատասպարտուածները դժոխքն են. որ սարսափելի բանտ մըն է, մութ ու խաւար, հոն տեղը կերբն այնպիսի կրակով մը՝ որ յախտեան մարկըք չունի. մէկ որդ մը կը խածնէ՝ գերեւը՝ որ յախտեան չի մեռնիր, այսինքն՝ խղճնուանքին տանջանքը, կուրան ու սկոանին կը կրճրուեն. որ բակ է թէ պիտի ունենան մէկ տատոխ տրամութիւն, յուսահատութիւն, ու կատաղութիւն մը:

Հ. Մներ կրնանք յոյս ունենալու թէ սա աշխարհքիս մէջ երանելի բլանք.

Պ. Չէ. մեռնելէն ետքը պիտոր բլանք:

Հ. Մեր հոգին կը մեռնի.

Պ. Չէ, անմահ է:

Հ. Հոպա մարմննիս մեռած պիտոր մնան.

Պ. Չէ, յարութիւն պիտոր առնեն:

Հ. Ի՞նչպէս պիտոր բլայ յարութիւն առնելը.

Պ. Ըմեն մեռածները իրենց մարմնը պիտի առնեն, որ Մատուծոյ դատաստանին առջևը ելլեն:

Հ. Դատաստանէն ետքը ի՞նչ կը լայ.

Պ. Բարիներուն յախտեալեան կեանքը պիտի տայ Մատուած, ու գէշերուն յախտեալեան մահ:

Հ. Ի՞նչ է յախտեալեան կեանքը կամ արքայութիւն.

Պ. Հանգստութիւն ու զուարճալի վայելում մըն է:

Հ. Ինչո՞ւ համար.

Պ. Վասն զի զՄատուած անհոն բարին պիտի տեսնեն:

Հ. Ի՞նչ է յախտեալեան մահը.

- Պ . Դժոխքին պատիժն է :
 Հ . Ինչպէս պատիժ է ան .
 Պ . Սո՛վոր խաւար , կրակ ու խղճմտանքին խաւած
 ներք :

ԴԱՍ ԺԱ .

Տէրունական աղօթքին վրայ :
 Տէրունական աղօթք կըսուի՝ սա Քրիստոսի
 սորվէցուցած աղօթքը :

Վարարաւ : ՆԱՅՐ մեր որ յերկինս ես , սուրբ ե-
 ղիցի անուն քո . եկեցէ՛ արքայութիւն քո . եղիցին
 կամք քո որպէս յերկինս և յերկրի : Օ՛հայ մեր հա-
 նապաղորդ տուր մեզ այսօր , և թող մեզ զպարտիս
 մեր , որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց .
 և մի տանիր զմեզ ՚ի փորձութիւն , այլ փրկեա զմեզ
 ՚ի չարէ : Օ՛ի քո է արքայութիւն և զօրութիւն և
 փառք , յախտեանս . սո՛ւն :

Մաքարհարաւ : Մեր հայր՝ որ երկինցն ես , սուրբ
 քրայ քո անունդ . քո թագաւորութիւնդ դայ . քո
 կամքդ քրայ երկրիս վրայ՝ ինչպէս երկինքը : Տուր
 այսօր մեզի մեր ամեն օրուան հայր . թող մեզի մեր
 յանցանքները , ինչպէս որ մենք ալ կը թողունք մեր
 յանցաւորներուն . մի թողուր զմեզ փորձութեան մջ
 ինտըս , հասցա փրկէ զմեզ չարէն . վասն զի բռնէ է
 արքայութիւնք՝ և այլն :

Չենք ըսեր խին հայրս տուր ինձի այսօր ևն :
 հասցա մեր հայրը տուր մեզի այսօր . որ երեւոյ թէ
 չէ թէ միայն մեզի համար կը խնդրենք . հասցա բոլոր նր
 եկեղեցւոց համար : Մ՛ծ մեզի հայր կը կոչենք , մի զի մեր
 կեանքը ու ինչ որ ո՛նինք , ու ինչ որ ենք նէ՛ իրան
 ո՛նինք . ու իրեն շնորհքը կընէ զմեզ եղբայր : Յնի՛ Քրիստ

տասի՝ որ իրեն միածին որդին է : Ինչն է ամեն տեղ
 փառաւորեալ, բայց մանաւորապէս երկինքը կերև-
 նայ իրեն փառքը : Իրեն անունը սուրբ կրքայ՝ երբ
 սանդուածները իրեն սրտշաճ պատիւը կուտան . ու
 ասոր դէմ անպատիւ կրքայ մանաւորապէս քրիս-
 տոնէից մեղքերէն , որ ճշմարիտ աստուածաբանու-
 թեան հաստորը իրենց գէշ գործքերովը կը պաշար-
 նեն անհաւասաներուն առջին : Արքայութիւնը Աս-
 տուծոյ յախտեանական կեանքն է , որ մեռնելէն ետքը
 յոյս ունինք առնելու . ու ճորհքը՝ որ զմեզ հան կը
 հասցնէ , ու չի թողուր որ մեղքը տիրէ մեզի : Աս-
 տուծոյ կամքը կը կատարուի երկրիս փայ՝ ինչպէս
 երկինքը , թէ որ չի հետեւնք մեր կամքին , ու աս-
 տուածային կամքին տակը մնանք , ինչպէս որ են
 հրեշտակները ու սուրբերը . վասն զի մեր կամքը միշտ
 չար կը լայ երբոր չի հնազանդիր Աստուծոյ կամքին :

Հ . Բնէ Տերունական արթմքը .

Պ . Հայր մեր որ յերկինս . և այլն :

Հ . Ի՞նչու չես ըսեր խմ հայրս , ու կրանս մեր հայրը .

Պ . Վասն զի ինձի համար միայն արթմք չեմ ընել :

Հ . Աստուած ի՞նչպէս քու հայրդ է .

Պ . Վասն զի ինքը ըստ զիս , ու ամեն բան տուաւ
 ինձի :

Հ . Հասրա իրեն որդի ըլլալու աբիշ սրտաճառ ալ
 կայ .

Պ . Հրամարես . որ իրեն ճորհքովը Յիսուսի եղբայր
 ալ եղեր ենք :

Հ . Ինչո՞ւ կրանք թէ Աստուած երկինքն է . ու չենք
 ըսեր թէ ամեն տեղ է .

Պ . Ասոր համար որ իրեն փառքը աւելի հան եր-
 կինքը կերևնայ :

Հ . Ի՞նչ բանով սուրբ կրքայ Աստուծոյ անունը .

- Գ . Երբոր տեղծուածները Մտուծոյ սրտիւր տան :
 Հ . Մտուծոյ արքայութիւնը ինչ է .
 Գ . Յախտենական կեանքն է :
 Հ . Մտուծոյ կամէր երկրիս վրայ ինչպէս կը կատարուի .
 Գ . Երբոր իրեն շնորհքը կը տիրէ մեզի , ու հաւատարիմ տրտով կը կատարենք իրեն կամքը սրտուիրանքները սրահելով :
 Հ . Մեր կամքը երբոր Մտուծոյ կամքին հետ միջը ըլլայ նէ , աղէկ կը ըլլայ .
 Գ . Մենեկն չէ . միշտ գէշ կը ըլլայ :
 Հ . Երկինքը ճշ կը կատարէ Մտուծոյ կամքը .
 Գ . Հրեշտակները ու սուրբերը :

ԴԱՍ ԺԲ .

Հայրմերին մնացած խօսքերուն վրայ :

ՄԵՆ օրուան հայր՝ մեր ամեն աւուր աղբուստը կը ցուցնէ , ու ան ամեն բանը՝ որ հարկաւոր է մեր կեանքը սրահելու համար : Մարդիկ պէտք է որ ճանչնան , թէ Մտուծակ ոնին իրենց սպրտատը , մեծատուն է եղեր՝ աղքատ է եղեր : Ու պէտք է մեզի որ , ամեն օր նորէն խնդրենք մեր հայր . վասն զի մեր կարօտութիւնները ամեն օր նորէն կրակսին : Եւ հայր կը նշանակէ նաև մեր հոգւոյն հոգևոր սպրտատը , Մտուծոյ խօսքերը , շնորհքը , սուրբ հաղորդութիւր :

Ար խնդրենք Մտուծակ մեր մեղաց թողութիւնը , վասն զի ամենքս ալ մեղաւոր ենք , ու ամեն օր գոնէ պղտիկ մեղքեր կընենք , որ մեծ վտանգի միջ կը ձգեն զմեզ : Մտուծոյ հետ խօսք կը կատարենք՝ որ մեզի թողութի չխտայ , երբոր մենք ուրիշներուն թողութի չխտանք : Մեղքէ զգուշանալու համար՝ Մտուծակ կը խրնդ .

րենք որ հեռացնէ փորձութիւնները՝ որ զմեզ մեղքի մէջ կը ձգեն : Աւ վերջապէս ամեն կերպ չար բաներէ ազատիլը կուզենք, մանաւորապէս սատանային փորձութիւններէն, որ էն մեծ թշնամին է մեր ճշմարտ բարեոյն :

- Հ . Ս'եր ամեն օրուան հացը ըսելով, ինչ կուզենք ըսել .
- Պ . Ս'եր սպրտաստին ամեն հարկաւոր բաները :
- Հ . Ըստ հացը ուրիշ բան ալ կը նշանակէ .
- Պ . Հրամարես, մեր հոգւոյն կեանքը՝ որ կունենայ Ըստուծոյ խօսքերովը, շնորհքով ու սուրբ հաղորդութիւնով :
- Հ . Ըմեն մարդիկ մեղք կընեն .
- Պ . Կընեն, ամենքս ալ մեղաւոր ենք :
- Հ . Պէտք է որ թողութիւն տանք ուրիշներուն .
- Պ . Պէտք է հասրա, թէ որ կուզենք որ Ըստուած ալ մեզի թողութիւն տայ :
- Հ . Ո՞ր բանը մեզ մեղքի մէջ կը ձգէ .
- Պ . Փորձութիւնը, ու մեր գէշ կիրքերը :
- Հ . Ի՞նչ բանով կընանք դէմ կենալու սատնոյ .
- Պ . Ըստուծոյ շնորհքովը :
- Հ . Ո՞վ է մեր չար թշնամին .
- Պ . Սատանան :

ԳՒԱՍ ԺԳ .

Ուրիշ աղօթքներու վրայ :

ՀԱՅՐՄԵՐԷՆ ԵՆ Ետքը բրիտանէից, աւելի սոփորական աղօթքները են Հաւատամբը, որով Ըստուած պատուելու համար դաւանանք կուտանք : Խոստովանիմն է, որով կը խնդրենք մեր մեղացը թողութիւն .

ու Ողջոյն քեզ Մարիամն է, որով կը ստատենք Սուրբ կոյնն Մարիամը խնդրելով իրեն բարեխառնութիւնը : Պէտք է որ ամեն քրիստոնեայք գիտնան աս աղօթքները, ու ամեն Եր առաւ իրիկուն ընեն : Արմանապէս սրբաւական են ամեն սօճերու, ու կիրակի օրերու ներկայ ը ըստու եկեղեցական ժամասացութեանց, գոնէ առաւ իրիկուն . ու մտիկ ընեն աղօթքները՝ որ քահանաները սրատարացին մջ կըսեն . նաննապէս երբոր մկրտութիւն ու ուրիշ խորհուրդներ կը կատարեն : Բայց աղօթք ընելը ան չէ, որ մէկը անկաճ գնէ, կամ թէ խօսքերը ըսէ, հասրա սէտք է որ մտքը վրան ը ըսց :

Արեւը խաչ հանել ու « Յանուն հօր . և որդւոյ . և հոգւոյն սրբոյ . ամէն » ըսելը . ամեն աղօթքներուն ու քրիստոնէական վարդապետութեան համառօտութիւնն է . վրան զի ասով կը գտանինք ամենասուրբ Արքայութեան խորհուրդը : Չուրով սլ խաչակրելով կը խոստովանինք մեր վրկութեան խորհուրդը, այսինքն մարդեղութիւն բանին Աստուծոյ :

Հ . Վրիստոնեաներուն սովորական աղօթքը որն է .

Պ . Հայր մերը, Ողջոյնը, Հաւատաւքը, ու Խոստովանիւք :

Հ . Բսէ Ողջոյնը .

Պ . Պարաւա : Ողջոյն քեզ Մարիամ, ը չնորհօք, աէր ընդ քեզ . օրհնակ ես դու ՚ի կանայս, և օրհնակ է ստուղ որովոյնի քո Բխաւա : Արբուհի Մարիամ մայր Աստուծոյ, բարեխօսեալ վրան մեր մեղադրացս այժմ և ՚ի ժամն մահուան մերոյ, ամէն :

Անարհարաւ : Ողջոյն քեզի Մարիամ, որ չնորհօք ընցուն ես . Տէրը քեզի հետ . օրհնած ես դուն կանանց մէջը, ու օրհնած է քու դու .

- վայնից պտուղը՝ Հիսուս : Արբուհի Մարիամ մայր
 Աստուծոյ, բարեխօս եղև մեզի մեղաւորներու հա-
 մար, հիմա ու մեր մահաւանդ աստն, ամէն :
- Հ . Բ՛սէ Խոստովանիմք .
- Պ . Խոստովանիմ առաջի Ա՛յ ամենակարողի, երա-
 նուհի Մարիամն միշտ կուսին . երանելի Մկրտչելի
 հրեշտակապետին . երանելի Հովհաննու մկրտչին .
 Արքայ Առաքելոյն Պետրոսի և Պօղոսի . Արքայ
 հօրն մերոյ Վրիդորի լուսաւորչին , և ամենայն
 Արքայ . (խոստովանանք ը ըստ աստնր « Աւ-
 առաջի քո Հայր սուրբ » . ըսելու է) . քանզի մեզայ
 յոյժ խորհրդով, բանիւ և գործով, մեզայ, մեզայ,
 մեզայ :
- Հ . Հաւատամք ըսելը աղօթք ընել է մի .
- Պ . Հրամարես . վասն զի մեր հաւատքին դաւանու-
 թիւնը կու տանք, ու անով սուրբ կրննեք Աստու-
 ծոյ անունը :
- Հ . Ի՞նչ է հասրա Խոստովանիմք .
- Պ . Մեր մեղքերը ճանչնալով խոստովանիլ մին է :
- Հ . Ի՞նչ շահ կրնէ ապիկա .
- Պ . Մեղքերու թողութիւն առնելու համար է :
- Հ . Ողջոյն քեզ Մարիամը ի՞նչ ընել կուտայ .
- Պ . Ասով պատիւ մը կրննեք Սուրբ կոյս Աստուա-
 ծածնին , ու կը խնդրենք որ օգնէ մեզի :
- Հ . Աս չորս աղօթքները երբ ըսելու է .
- Պ . Ամեն օր , առտու , իրիկուն :
- Հ . Ակեղեցւոյ ժամասացութիւնները ի՞նչ աղօթքնե-
 լով շինած են .
- Պ . Դասիթ մարդարէին սաղմաններովը . ու սուրբ
 եկեղեցւոյ սուրբ հայրապետներէն շինած աղօթքնե-
 լովը շարադրած են :
- Հ . Աղօթք ընելու համար հէրիք է միայն աղօթքին
 բառերը ըսելը .

- Պ . Չէ , հատրս մտքով ու սրտանց ընկրու է :
- Հ . Ամեն աղօթքներուն՝ ու բոլոր քրիստոնէական վարդապետութեան համառօտութիւնը սին է .
- Պ . Սուրբ խաչին նշանը , կամ խաչակնքին է :
- Հ . Ի՞նչ կը նշանակէ « Յանուն Հօր և որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ » .
- Պ . Ար նշանակէ թէ կը հաւատանք ամենասուրբ Արարողութեանը , ու իրեն կառաջնք :
- Հ . Ի՞նչ կը նշանակէ ձեռքով կուրծքերնուս վրայ խաչակնքելը .
- Պ . Ար նշանակէ թէ՛ կը հաւատանք Որդւոյն Աստուծոյ մտքը ըլլալուն , ու իրեն խաչով մեր վրը կուտնելու կատարուիլը :

ԴԱՍ ԺԴ .

Տասը պատուիրանքներուն վրայ :

ՏԱՍԸ պատուիրանքները՝ որ Աստուած սուսա խառնէրայւոյ անասաւանին մէջը , ասոնք են :

ա . Վրաբառը : Աս եւ տէր Աստուած քո . մի առնիցիս զայլ Աստուած առաջի իմ . մի առնիցիս քեզ կուսս , և մի զպատկերս երկիր սրագանել նոյս :

բ . Մի առնուցուս զանուն Աստուծոյ քո ընդունայն :

գ . Յիշեա սրբէլ զօր շարժուն :

դ . Պատուեա զՏայր քո և զմայր , զի երկայնակեաց ընիցիս ՚ի վերայ երկրի :

ե . Մի սպանաներ :

զ . Մի ճնար :

է . Մի գողանար :

ը . Մի սուս վկայեր զնկերէ քումմ :

թ . Մի նանկար կնոջ ընկերի քո :

Ճ. Այ մի ամենայնի որ նորա է :

Ա. շխարհարատ : ան . Այ եւմ քու տէր Աստուածդ .
 չըլայ որ ունենաս ինձմէ ՚ի զատ ուրիշ Աստուած
 ներ . մի շիներ կուտքեր ու պատկերքներ , որ անոնց
 երկիրսպաղանես :

բ . Քու Աստուծոյդ անունը սարսապ տեղը բե-
 րանդ մի աններ :

դ . Յիշէ , մխորդ բեր շարաթ օրերը սուրբ պա-
 ճելու , այսինքն , կիրակի օրը :

դ . Պատուէ հարց ու մայրդ , որ շատ սպրիս
 երկրիս վրայ :

ե . Չստաննես :

զ . Չնաս :

է . Չդողնաս :

ը . Ինկերոջդ դէմ սուտ վկայութիւն չտաս :

թ . Չցանկաս քու ընկերոջդ կնկանը .

Ճ . Ու չցանկաս անոր ուրիշ ունեցած բաներուն :

չ . Ի՞նչ է տանարանեայ սրատուիրանքը .

ղ . Աստուծոյ տուած տասը սրատուիրանքները :

հ . Այ տասը սրատուիրանքները կարելի է կարճ կեր-
 պով մը լսել .

ղ . Այ երկու սրատուիրանքիս մէջ կը հասկըցուին ա-
 մնայնալ . այսինքն

ան . Սիրէ զԱստուած ամեն բանէն վեր :

բ . Սիրէ ընկերդ քու անձիդ պէս :

ԴԱՍ ԺԵ .

Առջի իրէք սրատուիրանքներուն վրայ :

Ա . Ռ . Զ . Ի սրատուիրանք կը հրամայէ մեզի սր-
 սուելու զԱստուած , որ մեր ստեղծող ու մեր տէրն է :

Ըս է ան որ կրտէ « Երկիրագագանել Ըստուծոյ » : Հաւատքով կը պատուենք, երբոր հաստատասպէս կը հաւատանք ան ամեն բանին, ինչոր ինքը Ըստուած յայտներ է իրեն սուրբ եկեղեցոյն : Զուտով կը պատուենք, երբոր կը յուսանք ասպահաթեմեանք ան ամեն բարիները ունենալու, ինչ որ ինքը խոստացեր է : Ու Սիրով կը պատուենք, երբոր կը սիրենք զՄատուած բոլոր սրտանց, ու կը սխաշենք իրեն պատուի բանքները : Ուրեմն պէտք է հնազանդիլ Ըստուծոյ, միշտ աղօթել, պատիւ չի տալ ստեղծուած բանի մը, բայց եթէ նոյն պատիւը ան մխտրովը ընել՝ որ Ըստուծոյ համար ըլլայ : Ու Ըստուած պատուեն ալ ան կերպովը ընել, ինչպէս որ ինքը հրամայէր է՝ որ ըլլայ ճշմարիտ Ըստուածպաշտութեան հաւատքի մէջ : Երկրորդ պատուիրանքը կարգիլ է կրդուրննալը . բայց թէ որ կրդում ընել պէտք ըլլայ, ան ալ արդարութեամբ կամ հանդիսաւոր կերպով, այսինչն՝ շատ մարդու ստջև ու մեծ բանի համար : Արդիլէ ալ հայտնիչը . այսինչն՝ Ըստուծոյ ու իրեն սրբոյքը դէմ խօսիլը անարգելալ ու նախատելով : Երրորդ պատուիրանքը կը հրամայէ սուրբ սխաշել շարժել, այսինչն կիրակին, ՚ի յիշատակ աշխարհքիս ստեղծմանը ու Յիսուսի Քրիստոսի յարութեանը : Ըստոր պէտք է անոյնել աղօթելով, սորվելով աստուածպաշտութեան բաները, ու բարի գործքեր ընելով . մեզքէ փախչելով ու ան ամեն աշխատելու բաներէ՝ որ խիստ հարկաւոր չեն :

Հ . Ի՞նչ է Ըստուծոյ երկրագագութիւն տալը .

Պ . Ըստուած պատուեն է՝ որ մեր գերազոյն տէրն է :

Հ . Ի՞նչպէս կրնանք պատուել զՄատուած .

Պ . Հաւատքով, յուսով ու սիրով :

Հ . Ի՞նչ բանով կրնանք զՄատուած սիրել .

- Պ . Իբնն պատուիրանքները պահելով :
- Հ . Կրնանք պատիւ ընել ստեղծուած բանի մը .
- Պ . Կրնանք , միայն թէ մտքերնիս Աստուծոյ պիտոր
դարձընենք , կամ առ Աստուած վերաբերենք :
- Հ . Հապա կրնանք երգում ընել .
- Պ . Չէ . բայց եթէ վստն արդարութեան , ու Հան
դիսաւոր ըլլայ նէ՛ կրնանք ընել :
- Հ . Հայհոյութիւնը ինչ է .
- Պ . Խօսքով անարգանք մըն է Աստուծոյ ու սրբոյ
դէմ :
- Հ . Ո՞րն է Հանգչելու օրը .
- Պ . Կիրակի օրը :
- Հ . Ի՞նչպէս պիտոր անցնենք ան օրը .
- Պ . Օ՛ր Աստուած պատուելով , աղօթք ընելով , ու
բրիտանէական հաւատքին բաները սորվելով :
- Հ . Ի՞նչ բանէ պէտք է փախչիլ .
- Պ . Սարմաւոր դորձքերէ , ու մանաւանդ մեղքէ
փախչիլ :

ԴԱՍ ԺԶ .

Չորրորդ , հինգերորդ , ու վեցերորդ պատուի-
բանքներուն վրայ :

ՉՈՐՐՈՐԴ . պատուիրանը տղոցը կը հրանայէ ,
որ իրենց հայրը ու մայրը պատուեն , անոնց խրատ-
ներուն մօտիկ ընեն , հրամաններուն հնազանդին . ա-
նոնց յանդիմանութիւններէն օգուտ քաղեն , ծա-
ռայեն ու օգնեն անոնց ամեն բանի մէջ : Օհորայ
դէմ եղած սրտիկ յանցանքն ալ մեծ մեղք է : Այս-
պէս ալ պէտք է պատուել մեր հոգևոր հայրերը , ե-
պիսկոպոսները , քահանաները , վարժապետները՝ որ
մեզի կը սորվեցնեն : Պատուել պէտք է թագաւոր-

ները ու իրեն պաշտօնատէրները , այսինքն իշխանները , դատաւորները և այլն . մտածելով որ Աստուած զանոնք մեր վրայ դրեր է :

Հինգերորդ պատուիրանը կը հրամայէ չտարաննել չի ծեծել , անիրաւութի չընել , վե՛ժխնդրութի չընել . ատելութիւն չունենալ , ուրիշն դէշ չի կտմնալ , թողութիւն տալ , համբերել , բարկութիւնը կտնել : Վ և ցերորդ պատուիրանը կարգիլէ ամեն կերպ անպարկեշտ գործքերը , դրայչիւնները ու խօսքերը . սէտք է փախչիլ նաև դէշ մտածութիւններէն , դէշ բնկերներէն , պարասպ աստն անցնելէն , շատ ուտել խրմելէն , ու չտիւ գուրս դարդարմիներէն : Մեր մարմնը Հօգուոյն սրբոյ տունը ու տաճարն է , սէտքը չէ որ աղտոտենք :

- Հ . Մեր հայրն ու մայրը ինչպէս սխախ պատուներ .
 Պ . Ընծայ խրատները պահելով ու հնազանդելով :
 Հ . Մեծ մեղք է ծնողաց դէմ սրդողիլը .
 Պ . Հրամարես , մեծ մեղք է :
 Հ . Որո՛նք են մեր հօգևոր հայրերը .
 Պ . Եպիսկոպոսները , քահանաները ու անոնք ա մննրը որ մեզի հարկաւոր բաներ կը սորմեցնեն :
 Հ . Ուրիշ բան ալ կը սլարտաւորէ չորրորդ պատուիրանքը .
 Պ . Հրամարես , հնազանդիլ թագաւորներուն ու անոնց դրած իշխաններուն :
 Հ . Հինգերորդ պատուիրանը՝ որ մի սարանաներ կը բռնէ , ծեծելը , անարգիլը , ատելը , և այլն , կարգիլէ .
 Պ . Հրամարես . ատոնք ամննրը աս պատուիրանին դէմ են :
 Հ . Վ կցերորդ պատուիրանը մի Հնար որ կը բռնէ , ասով ինչ բաներ կարգիլէ .
 Պ . Ըմն անպարկեշտ գործքերը :

Հ . Ընդարկելու նայուածքն ալ կարգիլէ՝ .

Պ . Հրամարես , նայիլը , խօսիլը ու գէշ միտքը . ու ասոնց նման բաները կարգիլէ :

Հ . Ի՞նչ պէտք է ընել աս մեղքէն փախչելու համար .

Պ . Պարտալ չկենալ , գէշ ընկերներէն ու ամեն բա-
նէն վեր՝ գէշ աչքով նայելէն զգուշանալ , ու մա-
հայուցմունքներ ընել , պսիմպն մարմնոյն կամիր
կոտրել :

ԳՒԱՍ ԺԷ .

Մ'նացած չորս պատուիրանքներուն վրայ :

ԵՍՕԹՆԵՐՈՐԴ պատուիրանը կարգիլէ ուրիշին
ունեցածին ձեռք երկնցընել , ծածուկ է եղեր կամ վար-
պետութեամբ և կամ բոնի , ամենեկին չխփափ առ-
նուի ուրիշի բանը , ինչպէս որ մենք ալ չենք ուզեր
որ մեր ունեցածը ուրիշները առնեն : Թէ որ բան մը
ատեր ենք նէ , պէտք է ետ դարձընենք . չէ նէ մեղքին
թողութիւն չըլլար ամենեկին : Թէ որ բանի մը սրակ-
սութիւն ունենանք նէ , պէտք է որ վատարկիմք աշ-
խատելով , կամ սրբամտութիւն խնդրելով :

Աւթերորդ պատուիրանը կարգիլէ սուտ վկայու-
թիւն տալը զատուտանին մէջ . սուտ ամբաստանու-
թիւն ընելը ուրիշին յանցանքը հրատարակելը կամ
բամբասել . ծածուկը յայտնելն ալ չըլլար՝ թէ որ մէկ
մեծ հարկաւոր բարի մը սխտոր չըլէ : Կարգիլէ ալ
ամեն կերպ սուտ զուրցել , և մանաւանդ այնպիսի
սուտը որ մնատ կը բերէ ընկերին :

Իններորդ պատուիրանը կարգիլէ անդարկելու
հաճոյից ցանկալը՝ ամուսնութենէն զատ . ու կամա-
ւորապէս գէշ մտքերուն մէջ ուշանալը :

Տասներորդ պատուիրանը կարգիլէ ուրիշին բա-

ներուն ցանկալը . երբոր ան բաները օրինաւորապէս չենք կրնար ունենալ . ինչպէս որ մենք չենք ուզեր որ ուրիշ մերինին ցանկայ : Վէշ ցանկութիւններն են ամեն մեղաց սրտածառը . ու միշտ գէշ բան մը կը նենք նէ , կը շարժինք մէկ անկարգ ցանկութիւնէ մը կամ սրտաւոյ համար , կամ ստրկի , և կամ սիրց համար :

Հ . Ինչո՞ւ համար արգիլած է ուրիշին բանը ստնելը .

Պ . Ընոր համար որ , մենք ալ չենք ուզեր որ ուրիշը մեր ունեցածը ստնէ :

Հ . Վ արդեւորութեամբ մը ուրիշին ունեցածը ստնելը աղէկ բան է .

Պ . Ըէ . վասն զի գողնալ է :

Հ . Կրնայ մէկը գողցած բանը սրահել .

Պ . Ըէ՛ ամենեին , սէտք է շուտով ետ դարձընէ :

Հ . Սուտ վրայութիւնը միայն արդարութեան բաներու ու դատաստաններու մէջ է արգիլած .

Պ . Ս՛իշտ՝ ամեն բանի մէջ արգիլած է , ամենեին սուտ վրայութիւն տալ չըլար :

Հ . Ուրիշին բաց սրտութիւնը կրնանք խօսիլ :

Պ . Ըէ՛ բաց էթէ երբոր կայ մէկ մեծ հարկաւոր սրտածառ մը , ուսկից մէկ մեծ բարիք մը պիտի ելէ :

Հ . Սուտ խօսիլ կրնայ բլալ .

Պ . Ը՛մենեին չէ . միշտ ճշմարիտ խօսելու է :

Հ . Ի՞նչերոյ սրտաւորութիւնը որ բանը կարգիլէ .

Պ . Ընարարիկէտ բաներու ցանկալը :

Հ . Ի՞նչ կը հրամայէ տասներորդ սրտաւորութիւնը .

Պ . Ուրիշին ունեցածին ցանկալը կարգիլէ :

Հ . Ինչո՞ւ համար արգիլած են աս ցանկութիւնները .

Պ . Վ ասն զի գրեթէ ամեն մեղաց սրտածառը ատուք են :

ԳՆԱ ՎԸ.

Սուրբ եկեղեցւոյ առջի իրեք պատուիրանքներուն վրայ :

ԱՎԵՂԵՑԻՆ, մեր մայրն է, ուստի պարտական ենք իրեն հնազանդիլ ու պահել իր պատուիրանքները, զորոնք գրեւ է՝ Մտուծոյ պատուիրանքներուն պահպանութիւնը մեզի գիւրայնելու համար : Սուրբ եկեղեցւոյ պատուիրանքները ստիպարար վիջ կը համարուին .

ն . Յաւուրս կիրակէից և տոնից տեսանել զպատարաց :

բ . Ի տարւոջն գոնէ միանգամ խոտտովանիլ :

դ . Հաղորդիլ գոնեայ ՚ի տարւոջն միանգամ՝ այսինքն , ՚ի Օլատկի յարութեան տեսուն :

ի . Սուրբ պահել զհրամայեալ աւուրս տոնից :

ե . Պահել զբաշս և զծուեալահս հրամայեալս :

զ . Տալ զտասանորդս ընչից :

Միջի պատուիրանք պատարաց տեսնելն է . թէ որ մէկը չի կրնար տոն օրերու ներկայ ըլլալ աստուածային պաշտամանց ու հանդիտուոր պատարագին , գոնէ մէկ ամբողջ թիւ պատարաց մը տեսնէ ամենայն ջերմեանդութեամբ :

Արկրորդ պատուիրանքն է ամեն մեղքերը խոտովանանք ըլլալ իրեն ժողովրդասպետին՝ կամ իշխանութիւն ունեցող քահանային՝ գոնէ տարին մէկ անգամ : Դժուար կը պատահի՝ որ մէկը այնչափ երկայն տուն անցնէ , ու չունենայ հարկաւորութիւն ասարելաբելու . մանաւանդ այնպիսիներուն որ աստուած պաշտութեան համը չեն առած , սուրբ վարք ունենալու և Մտուծոյ շնորհաց միջ ապրելու փոյթ չունին :

Ընտր որ մեծ մեղքեր ընելով չեն ետևէ խնար
 Ըստուծոյ Հնորհրին արժանի ըլլալու, այնպիսիները
 արժանի չեն քրիստոնէ ըսուելու : Արրորդ պատուի-
 ըանն է՝ հաղորդուիլ սուրբ Սարմնոյն Յիսուսի,
 դոնէ տարին մէկ անգամ մը, Օգոստի օրերուն : Բայց
 ասիկց չի հեանիր թէ, պէտքը չէ շատ անգամ հա-
 ղորդուիլ. որ եկեղեցին միշտ կը փափագի՝ որ իրեն որ-
 դիքը շատ անգամ հաղորդուին աս անմահական սե-
 ղանոյն : Ըս երկու պատուիրանքները կը պարտաւո-
 ընն այնպիսի մարդը, որ խելքը բացուեր է, ու բա-
 ըին ու չարը կը ճանչնայ :

- Հ. Սուրբ եկեղեցոյ պատուիրանքները ինչո՞ւ համար
 պէտք է պահել .
- Պ. Վ ասն զի եկեղեցին մեր մայրն է :
- Հ. Բնէ եկեղեցոյ պատուիրանքները .
- Պ. Արակի օրերը և այլն, և այլն :
- Հ. Արակի օրերը ի՞նչ բան դոնէ պէտք է ընել .
- Պ. Պատարագ տեսնել, ու ջերմեռանդութեամբ ա-
 ղովք ընել :
- Հ. Պէտք է որ քրիստոնէները խոստովանանք ըլնն .
- Պ. Պէտք է, էն քիչ տարին մէկ անգամ մը :
- Հ. Հարկաւոր է շատ անգամ հաղորդուիլ .
- Պ. Հարկաւոր է, վասն զի սուրբ եկեղեցին կը փա-
 փագի որ հաղորդուին քրիստոնէները :
- Հ. Բայց պատուիրանքը ի՞նչ կըսէ .
- Պ. Գոնէ տարին մէկ անգամ մը հաղորդուիլ :
- Հ. Ո՞ր ատեն հաղորդուելու է .
- Պ. Օգոստի օրերուն :
- Հ. Ա՞րք կըսուի մարդս պարտական ըլլալու, որ աս
 երկու պատուիրանքները պահէ .
- Պ. Արրոր կըսուի բարին ու չարը ճանչնալ :

ԴԱՍ ԺԹ.

Սուրբ Եկեղեցւոյ մնացած իրեր պատուիրանքն էրուն վրայ :

ԱՐԲԱՅԻ օրերէն զատ կան շատ օրեր , որ Աստուծոյ նուիրած են , որ տօն կրանք . ան օրերուն մէջ կը լայ աստուածաբաշտութեան խորհուրդներուն՝ ու սուրբերուն ալ յիշատակութիւնը : Գլխաւոր տօները աս երկուքն են . Օտտիկը՝ ու Պենակտտան այսինքն չոգեգալուստը : Օտտիկը Յիսուսի յարութեան օրն է . չոգեգալուստը չոգւոյն սրբոց զաւրուն օրն է : Օնունդը՝ Յիսուսի ծնած օրն է : Յայտնութիւնը՝ իրեր թագաւորներուն Յիսուսի երկրագաղութիւն տուած օրն է : Կան ուրիշ շատ տօներ ալ՝ ՚ի պատիւ Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոց , սուրբ Աճաճին , սրբոյն Յովսեփայ Աստուածաճօրը , սրբոյն Յովհաննու մկրտչին . Արբոց սուպեղոց և այլն . ուրիշ սրբոց ալ ինչպէս որ սուրբութիւն է սուրբ եկեղեցւոյ մէջ : Պէտք է ջանալ ամեն տօնելու մէջ , ան տօներուն խորհուրդը , ու սրբոց վարքը սորվելու :

Չինգերորդ պատուիրան սուրբ եկեղեցւոյ է ծով պահել բոլոր մեծ պահքը , չորս եղանակներուն պահքը : Մեծ պահքը քառսուն օր է զատկէն առաջ , ինչպէս անոր պատրաստութիւն մը : Չորս եղանակներունը՝ իրեր օր շաբթուն մէջ , չորեքշաբթին , ուրբաթը , ու շաբաթը . կամ բոլոր շաբաթը ըստ սուրբութեան մեր ազգին : Մասնաւոր տօնելու շակումն է առջի գիշերը արթուն մնալ ու աղօթքով անցընել : Օրմապահութիւնը մէկ օրան մէջ մէկ անգամ մը կու շտ ուտելն է :

Խակ շարաթական պահքը արևմտեան եկեղեցին
 ուրբաթ օրը կը պահէ՝ ի պատիւ մահուան Վրխառու-
 սի, ու շարաթ օրը ի պատիւ թաղեանն Վրխառուսի :
 Երեկեան եկեղեցիները՝ չորեքշաբթին պահք կը պա-
 հեն ի պատիւ նր Ըճածնին, ուրբաթ օրը՝ ի պա-
 տիւ մահուան և թաղեանն Վնի : Երբ հարկաւոր ըլ-
 լայ պահոց օր միս ուտելը, պէտք է անօրինումն աճել :

Վ կցերօրդ պատուիրանն է վաստրկածին տասա-
 նորդը տալ, այսինքն ամեն մարդ պարտական է իր
 կարողութեանը համեմատ, տարուան մէջ երբեմն ո-
 ղորմութիւն ընել իր վաստրկածէն աղքատաց, նա և
 Եկեղեցւոյ պաշտօնէից՝ որ անպատշաճ ժողովոյեան հո-
 գևոր սլտոցքը հողան, և անոնց համար աղթեն :

- Հ . Ի՞նչ են տօները .
- Պ . Ետտուծոյ նուիրած օրեր են :
- Հ . Ինչո՞ւ համար տօնի օրերը Ետտուծոյ նուիրած են .
- Պ . Որ փառաւորներ փրկութեան խորհուրդները, ու
 պատուներ նր Ըճածնին ու ուրիշ նրց յլչատակը :
- Հ . Որո՞նք են զլսաւոր տօները .
- Պ . Օատիկը ու Հոգեգալուսար :
- Հ . Ի՞նչ է Օատիկը .
- Պ . Հիսուսի յարութիւն առած օրն է :
- Հ . Ի՞նչ է Հոգեգալուսար .
- Պ . Հոգւոյն սրբոյ գալուն օրն է :
- Հ . Ի՞նչ է ծնունդը .
- Պ . Հիսուսի ծնած օրն է :
- Հ . Հայանութիւնը ի՞նչ բան է .
- Պ . Իրեր մողերուն կամ թագաւորներուն Հիսուսի
 երկրպագութիւն տուած օրն է :
- Հ . Ի՞նչ պէտք է սորվիլ տօն օրերուն մէջ .
- Պ . Ե՛ն տօնին խորհուրդը, կամ ան սրբոյն վարքը :
- Հ . Ս՛եճ պահքը ինչո՞ւ համար է .

- 9 . Որ Օգոստկին պատրաստութիւն մը ըլլայ :
 չ . Ինչ է Չորս եղանակաց պահքը .
 9 . Իրեք օր ծով պահել չորս եղանակներուն ատենը ,
 ինչպէս է արևմտեան Ակեղեցոյն սովորութիւնը :
 չ . Օ՞րով պահելը ինչ է .
 9 . Օրուան մէջը մէկ անգամ ուտելն է :
 չ . Ինչո՞ւ ամեն շաբթու մէջ երկու օր պահք է .
 9 . Վ անն զի ուրբաթ օրը Յնի շարչարանաց օրն է :
 Չորեքշաբթին արեւելեան եկեղեցիները պահք կը
 պահեն ՚ի պատիւ սուրբ Մճածնին . արևմտեան ե-
 կեղեցին պահք կը պահէ շաբաթ օրը ՚ի պատիւ
 թաղեանն Քրիստոսի :
 չ . Տասանորդը սալ ինչ բան է .
 9 . Ըմեն մարդ պարտքեան է սղորմութիւն ընել իրեն
 վատարկածին համեմատ չափով , և եկեղեցոյ պաշ-
 տանէից մարմնաւոր պիտոյքին օգնել , որ անոնք ալ
 անդրադ ժողովրդեան հոգևոր պիտոյքը հոգան :

Գ Ա Ս Ի .

Եօթն խորհուրդներուն վրայ :

ԸՍՏՈՒԾՈՅ պատուիրանները՝ ամենը , միշտ ,
 մեր յատուկ ուժովը , արդիւնաւորապէս շնք կրնար
 պահել : Շնորհքը հարկաւոր է . աս շնորհքը կը հաս-
 նի մեզի գրեթէ միշտ դրսի երևելի նշանով մը . առ
 նշաններուն կամ գործքերուն խորհուրդ կրանք :
 Օրինակի համար , Ակրտութի երբոր ջրով դրսէն կը
 լուացուի մարմինը , ան ատենը շնորհքը ներսէն կը
 մաքրէ հոգին . և աս ջրով լուացուիլը նշան մը կը ը-
 լայ մեզի թէ հոգին առա շնորհքը . ու առ նշանն է
 խորհուրդը : Ով որ ընդունի խորհուրդ մը հաւատ-
 քով , ու ուրիշ պատրաստութիւններով , այնպիսին ան-
 տարակոյս որչափ որ ասլի , ունի Ըստուծոյ շնորհ-

բր՝ որ մեր էն մեծ բարին է : Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս գրաւ սա սուրբ խորհուրդները . որ իրեն չար չարանքներուն ու սուրբ արխանին արդիւնքը հասնի ամենուն :

Մկրտութիւնը շնորհաց միջ կը մտցնէ : զմեզ , ու նորէն կը ծնանինք ջրով ու Հոգւով սրբով :

Ղրտշմը՝ մեզ կաճեցնէ շնորհաց միջ ու կը զօրացնէ : Հաղորդութիւնը՝ զմեզ կը սնուցանէ :

Արարչաբառութիւնը՝ հոգևոր հիւանդութենէն կառողջացնէ :

Սիրջին օժումը՝ մեր մահուանը ստոնք կը զօրացնէ :

Կարգ քահանայութեանը՝ սուրբ եկեղեցւոյ սրբաւնեաներ , այսինքն՝ եպիսկոպոսներ , ու քահանաներ կընէ , որ կառավարեն եկեղեցին :

Պատկը՝ կը շտայրնէ հաստացեալները , որ եկեղեցին մնայ ինչուան արխարհիս վերջը : Աճա ասոնք են եօթը խորհուրդները :

Հ . Ի՞նչ են սուրբ խորհուրդները .

Պ . Արևելի նշան կամ՝ դործքով եղած բան մըն են , որ կը ցուցնեն շնորհքներ՝ որ աչքով չեն տեսնուիր , ու կուտան ան շնորհքները :

Հ . Ընորհքը մեզ հարկաւոր է .

Պ . Հրամարես . սուանց շնորհաց ջնք կընար բարի դործք մը ընել , որ առնունք յախտնասկան կեանքը :

Հ . Անանկ է նէ շատ մեծ բարի բան է արժանաւորութեամբ սուրբ խորհուրդները ընդունիրը .

Պ . Իբրաւ որ սա արխարհիս միջ էն մեծ բարին ատ է :

Հ . Ո՞վ հաստատեց սա խորհուրդները .

Պ . Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս , իրեն սուրբ արեւելք զօրութիւնը մեզի հասցընելու համար :

Հ . Քանի են սուրբ խորհուրդները .

Պ . Աօթն են , ու ասոնք են . Մկրտութիւն , Ղրտշմն ,

Հաղորդութիւն , Ապաշխարութիւն , Վերջին օժովն , Ապրդ քահանայութեան , Պատկ :

Գ Ա Ս Ի Ա .

Մկրտութեան վրայ :

ԱՄԵՆԵՒԻՒՆ չի կրնար մկր վերութեան Հասնիլ, ինչուան որ նորէն չի ծնանի ջուրէն ու Հողին ստորէն : Վ ասն զի ամեն մարդուն Հողիները մեռած են սկզբնական մեղքովն . ու ամենքն ալ մկրտուելով կը կենդանանան Վրխատտի արդեամբը : Աւրեմն մկրտութիւնը մկր խորհուրդ մին է նոր օրինացը՝ ամենուն Հարկաւոր, նաև նոր ծնած տղայներուն : Չափահաս անձ մը մկրտուի նէ՝ ամեն մեղքերը կը սրբութն, թէ ներգործական, ու թէ սկզբնական մեղքը : Մխայն թէ պէտք է որ ինքը աղէկ ստիպած ըլլայ քրիստոնէական Հաւատքը, ու յայտնապէս Հաւատայ ու գաւանի՝ Հրաժարի սատանայէն ու անոր գործքերէն, աշխարհքի խորեցայ վայելմունքներէն . խօսք տայ որ փոխէ իրեն փառքը . ու պահէ Մտուծոյ պատուիրանքները, ինչպէս որ կը ստովնցնէ իրեն ստոր եկեղեցին : Թէ որ մեծ մարդ մը կամ տղայ մը մկրտուելու ըլլայ նէ, մէկ էրիկ մարդ մը ու կին մը որ Արնքահաս, ու Արգամայր կրտուի, մկրտուողին կողմանէ խօսք պիտի տան ու գաւանին ստոր Հաւատքը : Մրկրտութիւնն ալ կը ըլլայ ջուր լեցունելով մկրտուելու անձին գլխուն վրայ, ու լեցուցած ատենը ըսելով . « Ես մկրտեմ զքեզ յանուն Հօր, և Արդւոյ, և Հողւոյն սրբոյ » : Աւ որչափ կարելի է, ժամն մը պիտի ըլլայ մկրտութիւնը, ամեն արարողութիւնները կատարելով . բայց խիստ Հարկաւոր ատենը ով որ ալ ըլլայ, ուր տեղ ալ ըլլայ կրնայ մկրտել . ջուրը՝ ու

մկրտութեան խօսքը բաւական է՝ որ բլայ կատարեալ
մկրտութիւն :

Արկու անգամ մկրտել չըլար . վասն զի մկրտու-
թիւն կնիք կը գնէ : Հոգւոյն փայ՝ որ յախտեան չեղէր :

Հ . Հարկաւոր է մկրտութիւնը .

Պ . Հրամարես . առանց մկրտութեան արքայութիւն
երթալ չըլար :

Հ . Սկրտութիւնը ի՞նչպէս ընելու է .

Պ . Տոր ընցունելով մկրտուելու մարդուն գլխուն
փայ . ու առ խօսքերը ըսելով . « Այս մկրտեմ գրեղ
յանուն Հօր , և Արդւոյ , և Հոգւոյն սրբոյ » :

Հ . Ի՞նչ կրնէ առ խորհուրդը .

Պ . Ըմն մեղքերը կը սրբէ :

Հ . Սէկ նոր ծնած տղայ մը ի՞նչ մեղք ունի .

Պ . Սկզբնական մեղքը , որ Ըղամայ մեղքէն եղաւ ,
որ ամեն մարդու փայ անցաւ , ու կանցնի ամեն
նոր ծնած տղայը փայ :

Հ . Սէկ չափաճաս մարդ մը մկրտուելու բլայ նէ ,
ի՞նչ պիտոր ընէ .

Պ . Հաւատալ ու սրահել ան բաները՝ ինչ որ կը սոր-
վեցնէ առաքելական սուրբ եկեղեցին :

Հ . Ո՞ր բանէն պիտոր հրաժարի .

Պ . Սատանայէն ու իրեն չար գործերէն , ու աշ-
խարհքիս խարերայ բաներէն :

Հ . Ի՞նչ պէտք է որ խոտանայ .

Պ . Ըտուծոյ պատուիրանքները սրահել :

Հ . Ըս բաները սղտիկ տղան ի՞նչպէս կրնայ ընել .

Պ . Անբաճայրը ու կնքանցըրը մկրտուածին տեղը կը-
նեն առ ամեն բանը :

Հ . Արկու հեղ մկրտել կը լայ .

Պ . Չէ , չըլար , մէկ անգամ մը պիտոր բլայ . վասն
զի առ խորհուրդը կնիք կը գնէ , որ ամենն ին չեղեր :

Դրոշմին վրայ :

ՍԿՐՏՈՒԱԾՆԵՐԸ պէտք է որ դրոշմն առնեն . բայց անանկ խիստ հարկաւոր մը չէ՝ որ շուտ մը առնեն . անոր համար կրնան ուշացնել , ինչուան որ տղան կարենայ հարկաւոր բաները սորվիլ : Հարբ ու մայրը պարտական են ամեն հոգը ունենալու , որ իրենց տղայը սորվին քրիստոնէական վարդապետութիւնը , ժամ կամ դարաստուն խրկելով . մն զի թէ որ իրենց տղայը չի սորվերուն համար դատասպարտութիւն , իրենք ծնողքը պարտական կը մնան Մտուծոյ պատասխան տալու : Տրաքն ալ պարտական են փափագիլ որ սորվին ու սրահն որչափ որ սայրին :

(Արեւելեան եկեղեցիները մկրտելէն ետքը շուտով մը դրոշմ՝ կուտան նոր մկրտուած տղան . և աս բանս աղէկ կրնան . վասն զի անհաստից կրկնոր կը բնակին , խիստ հարկաւոր է որ հոգւոյն սրբոյ շնորհքով հաստատութիւն ՚ի հաւատս) :

Աս խորհուրդին գործքն է կատարեալ քրիստոնէ ընել , որ Յիսուսի խաչը ամբ չնալու բան մը չի սեպեն՝ համարձակ դաւանին . ու կտրւութեամբ փորձութիւններու դէմ կենան . պատրաստ ըլլան Մտուծոյ համար շարչարուելու ու արիւննին թափելու : Աս խորհուրդն ալ մէկ հնդ մը միայն առնելու է , ինչպէս մկրտութիւնը :

Հ . Դրոշմը կրք տալու է տղաքնկրուն .

Պ . Արբոր քրիստոնէական վարդապետութիւնը բաւական սորված են . բայց մկրտելէն ետքն ալ մէկէն ՚ի մէկ կրնան դրոշմ՝ տալու . ինչպէ՛ս է մեր սոց գին ստիւրութիւնն ալ :

- Հ . Արո՞նք ստորտական են տըւարը սորվեցնելու .
 Պ . Հայրը ու մայրը մեծասէ՛ս ստորտական են :
 Հ . Հօտրա տըւարը ստորտական են սորվելու .
 Պ . Հրամներես , աղէկ պէտք է սորվին ու մտքերնին
 պահեն :
 Հ . Ո՞վ ունի իշխանութիւն գրոշմ տալու .
 Պ . Սխոյն Այլխակոստը . բայց արևելեան ազգաց
 մէջ հրամանաւ սուրբ եկեղեցոյ մկրտող քահա-
 նաներն ալ կրնան տալու :
 Հ . Ի՞նչպէ՛ս գրոշմ կուտայ .
 Պ . Չեոք կը գնէ ու Հոգին սուրբը կը խնդրէ . ու
 մեռնալ ճակատը կօծէ :
 Հ . Ի՞նչ կը նշանակին ատ ամեն բաները .
 Պ . Ըս կը նշանակին որ ատ սուրբ խորհրդովը կրն-
 գունինք Հոգին սուրբը . ու կատարեալ քրիստո-
 նէ կը ըսնք :
 Հ . Ի՞նչ է ատ կատարեալ քրիստոնէութիւնը .
 Պ . Ըմեն փորձութիւններուն դէմ կենալը , ու Քրիս-
 տոսի սուրբ հաստորին համար ամեն բանի համ-
 բերելը :
 Հ . Շատ անգամ մէկը գրոշմ կրնայ առնել .
 Պ . Զէ . մէկ անգամ մը առնելու է :

ԴԱՍ ԻԳ .

Հաղորդութեան սուրբ խորհուրդին վրայ :

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ մէկ խորհուրդ մին է , ու
 մէկ զոհ մը նոր օրէնքին մէջ . Յիսուսի Քրիստո-
 սի մարմինը ու արիւնն է հացի ու գինիի տեսակաց
 (այսինքն դրսուանց երեւածին) մէջ ծածկուած , որ
 կը սնուցանէ մեր հոգին : Ըս խորհուրդը կը կատա-
 րուի ու կը տըրուի սուրբ սրատարագին մէջ . որ սուրբ

խաչին վայ եղած զոհք ինչպէս մէկ նորոգել մին է, որ Վրխատու տէրն մեր մէկ անգամ մը ինքնզինքը զոհ ըրաւ Հօրն երկնաւորի ամեն մարդկան մեղացը համար: Հին օրէնքին ամեն զոհերը օրինակ էին որ խաչին վայ եղած սրատարագին: Աւ սրատարագը որ կրնանք, Յիսուսի Վրխատուի նման մերոյ դրածն է, որ ամեն օր կը նորոգէ մեր մէջը ան մեծ խաչի սրտաբազին յիշատակը, որ կուտայ մեզի ուժ և կեանք: Վահանան սրատարագին մէջ արթնի կերպով կը յիշեցնէ, թէ ինչպէս Վրխատու տէրն մեր չարչարանաց ստջի գիշերը հաստատեց աս խորհուրդը. և ան Յիսուսի ըսած խօսքերն ըսելով, մէկէն ՚ի մէկ հացը ու գինին կը փոխուին ու կը ըսն Յիսուսի մարմինը ու սրինը, բայց դրբէն հացին ու գինին հիշ մէկ փոփոխութիւն մը չըլար. ու մենք հաւատքով կը ճանչնանք. թէ պէտ իրաւ հաց ու գինի կը տեսնենք, բայց հատուտապէս կը հաւատանք թէ Վրխատու տէրն մեր մէկ հրաշալի կերպով մը հոն է. այսինքն ինքը բոլոր Վրխատու հացին ու գինին տեսակաց մէջն է, ու ամեն կտորին մէջն ալ բոլոր ինքը Վրխատու հոն է. չրածնուիք ու չի շատնար կրորդ բաժնուի հացը, ու նոյնպէս ինքը Վրխատու երկինքն ալ է:

Հ. Ի՞նչ է հարրդութեան սուրբ խորհուրդը.

Պ. Եւ մարմին ու սրինը Յիսուսի Վրխատուի տեսան մերոյ, հացին ու գինին տեսակաց մէջը (այսինքն դրսի երեցած բաներուն, հոտին, համին, ծանրութեանը, ձեխն և այլն). որոնց տեսակ կրանք:

Հ. Ինչո՞ւ համար այսու կերպով տուած է մեզի.

Պ. Ար անունդ ու ուժ ըլլայ մեր հոգեոյն:

Հ. Ո՛ւր կը ըլլայ աս հրաշալի գործքը.

Պ. Պատարագին մէջը:

Հ. Ի՞նչ է սրատարագը.

- Պ . Խաչին վրայ եղած սրտաբազը նորոգել կամ ներկացայենել մին է :
- Հ . Ի՞նչ հրաչք է որ կր լայ սրտաբազին մջ .
- Պ . Հայր ու գինին կր փոխուն , ու կր լան Յիսուսի Քրիստոսի մարմինը ու արիւնը :
- Հ . Ի՞նչ բանով կր լայ աս փոփոխութիւնը .
- Պ . Յիսուսի խօսքով՝ որ կրտէ քահանան :
- Հ . Բաց մնաք միշտ հաց ու գինի՝ կր տեսնենք .
- Պ . Ընանկ կր տեսնենք , որովհետեւ կր մնան տեսակներ՝ որ երեւելի են . այսինքն՝ հացին ու գինիին գոյնը , ձևը , մեծութիւնը , համը և այլն :
- Հ . Հապա ի՞նչպէս գիտենք թէ Յիսուս հոն է :
- Պ . Հաւատքով . վասն զի ինքը Քրիստոս լուսա :

ԴԱՍ ԻԴ .

Հաղորդութիւն առնելու վրայ :

Ի՞նչ ՊԵՍ որ անկարելի է մարդու միասորից , թէ որ չուտէ ու թ չառնէ . և շատ անգամ սխտոր ուտէ մարդ՝ որ ասորի . այսպէս ալ անկարելի է որ հոգեորական կեանքը՝ որ Ըստուծոյ շնորհքն է , կարենայ ունենալու մկր , թէ որ շատ հեղ շառնու սուրբ հաղորդութիւնը : Աւ որչափ շատ հաղորդուի , այնչափ ալ իրեն հոգեորական կեանքը քորաւոր կր լայ ու հաստատուն : Մեռելները կերակուր չեն կրնար ուտել . ան բանը՝ որ առաջջին օգուտ է , հիւանդին վնաս կրնէ . ասանկ ալ , որպէս զի մեծ օգուտ ըլլայ , պէտք է մահուչափ մեղքէ ազատ ըլլալ , վասն զի մահուչափ մեղքը հոգւոյ մահն է . երբոր հոգին մեղքի մջ է՝ մեռած է , ուստի չի կրնար հաղորդուիլ . ու թէ որ աղէկ պատրաստութիւն չունենայ՝ հիւանդ է , ու սուրբ հաղորդութիւնը օգուտ չընէր :

Եւ մեծ պատրաստութիւնները ասոնք են . հաստատապէս հաւատալ բոլոր հաւատքին սուրբ խորհուրդներուն . ու մասնաւոր կերպով մը, հաղորդութեան խորհուրդին, ու ջերմեռանդ սրտով մը պիտոր ըլլայ . ուրիշի ամենեւին չար չի կամենալ . բոլոր սրտանց հաշտուած ըլլալ իրեն թշնամեացը հետ . ու հաստատուն կամերով առաջադրութիւն ունենալ մեզք չընելու : Այլ որ անարժանապէս ընդունի առ խորհուրդը, իրեն զատապարտութիւնը կուտէ . ու կը խըմէ . վասն զի այնպիսին մէկ կը համարի Յիսուսի մարմինը ու արիւնը՝ հասարակ հացի ու գինիի հետ : Անոր համար պիտիկ տղոց տալ չըլլար, ինչուան որ խեղահաս ըլլան, ու աղէկ մը սորվին առ հարկաւոր բաները :

Աս սուրբ խորհուրդը՝ կըսուի Վերջին Թաշակ, (որ ըսել է ճամբու սաշար), երբոր կուտան մեռնելու հիւանդներու, որ ըլլայ իրենց սաշար կամ սրտատառութիւն մը ան մեծ ճամբորդութեանը համար, որով պիտոր մտնան յախտենականութիւնը :

- Հ . Հարկաւոր է ընդունել սուրբ հաղորդութիւնը .
 Գ . Հրամարես . վասն զի մեր հօգևոր սնունդն է :
 Հ . Ի՞նչ կը ըլլայ ան հոգւոյն որ քիչ հեղ կը հաղորդուի .
 Գ . Այնպիսին թոյլ կը ըլլայ, ու ուժ չունենար առաքինական վարքի մէջ :
 Հ . Առբո հաղորդութիւնը ամենուն ալ օգուտ կընէ .
 Գ . Անոնց միայն կընէ, որ աղէկ պատրաստուած են :
 Հ . Ար պատրաստութիւնները հարկաւոր են .
 Գ . Առջինը առ է՝ որ շնորհաց մէջ ըլլալու է :
 Հ . Ինչո՞ւ մահացու մեզքը կը վնասէ հաղորդութիւն աւնողին .
 Գ . Վասն զի մեռածին կերակուր չըտրուիր :
 Հ . Ի՞նչ նայիմ՝ մէկալ երկու պատրաստութիւնները .
 Գ . Հաւատք, ու ամեն առարկնութիւններ, մասնա

Աստուծոյ խոստովանութիւնը կատարեալ ըլլալու իրից բան հարկաւոր է . խորտակման կամ սաստիկ զղջումն , կամ գոնէ բեկման կամ թեթեւ զղջումն , խոստովանութիւն ու Աստուծոյ վճարումն : Աստուծոյ խոստովանութիւնը որ կը դնեն , սովորաբար աս իրից բանն է . Արքայ . Օրմ . ու Աղբակութիւն . որոնք Քահանան պիտի յարմարցնէ : աստուծոյն ու մեղքին որ պիտութեանը , որ բուական վճարումն ըլլայ :

Հ . Աստուծոյ խոստովանութեան խորհուրդը որն հարկաւոր է .

Պ . Անոնց՝ որ մկրտուելէն ետքը մահուչափ մեղք մը լրեր են :

Հ . Ի՞նչ է մահուչափ մեղքը .

Պ . Աստուծոյ պատուիրաններուն որն ալ որ ըլլայ , ոտքի տակ առնելն է , որ կորսնցնել կուտայ սրբաբար ճորհքը , ու յախոննական մահուանը սրժանի կրնէ :

Հ . Ի՞նչ պէտք է ընէ մեղաւորը՝ որ ընդունի աս սուրբ խորհուրդը .

Պ . Օղջայ , խոստովանի ու աստուծոյն խոստովանութիւնը կատարէ :

Հ . Ի՞նչ է խորտակման զղջումը .

Պ . Արախն ցան է , ու կրակը մին է իրեն լրաժ մեղքին վրայ , որ Աստուծոյ սիրոյն դէմ մեղանչեր է . հաստատուն առաջադրութիւն ունենալով մէյն ալ չի մեղանչելու :

Հ . Ի՞նչ է բեկման կամ թեթեւ զղջումը :

Պ . Արախն ցան է՝ ու մեղքէ փախչի մը , որ առաջ կուգայ մեղքին գանձել ըլլալը ճանչնալէն ու դժոխքին վախէն :

Հ . Ան կրկու կերպ զղջումը մէկ մէկէ ի՞նչպէս կը գանազանին :

Պ . Ա՛յ մը իրենց վախճանէն կամ միտքէն . խոր-

տակմանն զղջումն առաջ կուգայ յաստուածային սիրոյն՝ որ անհուն բարին է . ու բեկմանն զղջումն առաջ կուգայ մեղքին չարութենէն , կամ յախտե նականն սրտովին վախէն : Աշկրորդ , խնայ գործքէն . խորտակմանն զղջումն կը սրբէ մարդուն մեղքը՝ միայն առաջադրութիւն դնելով՝ որ խոստովանի . բայց բեկմանն զղջումն ինչուան որ չի խոստովանի , մեղքէն չի սրբէր :

- Հ . Արնայ մեղքը գաննելի ու ատելի բըսլ առանց Աստուծոյ սիրուն .
- Պ . Չիկրնար բըսլ , բայց եթէ քիչ մնն ալ բըսլ , Աստուծոյ սէրը սէտք է որ բըսլ :
- Հ . Ի՞նչպէս պիտոր բըսլ խոստովանանքը .
- Պ . Շ խոսակ սրտով ու առանց ծածկելու :
- Հ . Ի՞նչ է սարգիսարանայ վճարումն .
- Պ . Վահանային գրած սարգիսարանքնորդ կատարելն է :
- Հ . Վանի կերպ կըսայ աստ սարգիսարանքնորդ .
- Պ . Սոխորարար իրեք կերպ . Աշօթք , Ծ՛ում , Աղօրմութիւն :

ԳՒԱՍ ԻՉ .

Ազգաշխարութեան խորհուրդին մնացած գիտնալու բաներուն վրայ :

ԽՈՍՍՏՈՎԱՆԱՆՔ բըսլէն ու սարգիսարանքը յանձն առնելէն ետքը , քահանան սէտք է որ արձակում տայ , եթէ տննէ որ , բաւական զղջման նշան կայ խոստովանողին վրայ : Թէ չէ , չի կրնար արձակել , թէ չէ ինքնալ կը դատաւարարուի : Ու թէ որ տարակուսի թէ խոստովանողը աղէկ զղջումն չունի , սէտք է որ արձակումն տալը ուշացնէ : Արժա-

Նաւորապէս առած արձակումը կը մնարէ մեղքերը՝ ինչ ալ որ բլանն : Ըն պղտիկ մեղքերը որ ներելի կըլտային, կընան սրբուիչ աղօթքով, ողորմութիւնով, ու ուրիշ բարեգործութիւններով : Բայց որչափ ալ պղտիկ երկնանն աս մեղքերը, պէտք է մեծ հոգ ու նենայտ որ մարտնչը, ու փախչինք ասոնցմէ : Հաւատացեալքը որ ներելի մեղքերով մեռած են, կամ ապաշխարանքնին պակաս մնացել է, որ պէտք էր կատարելին՝ մեղքերնին սրբելու համար, կը շարժարտնին անդիս աշխարհքը մկ անշի մը մջ, որ մենք « Քաւարան » կըսենք . բայց անկից կը խաղային ու կը հանդիսն բարեարաշտներուն աղօթքով : Սուրբ եկեղեցին ներողութիւններ կուտայ՝ բարի գործքեր հետը կապելով, որ անով մեր ապաշխարանքներուն պակասութիւնները լեցումն :

- Հ . Քահանան պարտակա՞ն է արձակում տալ խոտտովանողին .
- Պ . Ըէ . երբոր կը ձանձնայ թէ խոտտովանողը հատատուն կամք չունի մեք չնկրու :
- Հ . Ի՞նչ գէշ բան կընէ քահանան, երբոր արձակում տայ առանց աղէկ քննելու խոտտովանողին միտքը .
- Պ . Ընոր մեղքերուն մջ ինքն ալ կիցնայ :
- Հ . Սուրբ խորհուրդը ապաշխարութեան հարկաւոր է ներելի մեղքերուն թողութիւն ստնելու համար .
- Պ . Ըէ . վասն զի աղօթքով ողորմութիւնով ու բարի գործքերով ալ կը սրբուին :
- Հ . Ի՞նչ է Քաւարանը .
- Պ . Պատիժ քաշելու տեղ է, ուր մեռածներուն հոգիները՝ Ըստուծոյ Հորհրդովը կը վճարեն Ըստուծոյ արդարութեանը, իրենց մեղքերուն արժանատի պատիժը քաշելով :

Հ . Անոց պարտքը ինչ է .

Պ . Ահրեղի մեղքերն են , ու իրենց ապաշխարանքն ,
բուն սրահատողները :

Հ . Ի՞նչ բանով կրնամք օգնել ան Հոգիներուն .

Պ . Անոց համար աղօթք ընելով :

Հ . Ահրողութիւնը ի՞նչ է .

Պ . Թողութիւն մըն է՝ որ կուտայ սուրբ եկեղեցին ,
ապաշխարողներուն ժամանակաւոր սրտո՞ւրը հա-
մար . որ պարտական մնացել են Աստուծոյ արդա-
բութեանը իրենց մեղացը համար . ու ստ ներողու-
թիւնովը հաղորդ կամ մանձակից կը լինն Յիսու-
սի Քրիստոսի տեսնն մերոյ՝ ու սուրբ Աստուածած-
նին՝ ու ամենայն սրբոյ՝ անհուն արդեանցը :

ԳՒԱՍ ԻԷ .

Վերջին օճման վրայ :

Ա՛յ ԵՒՋԻՆ օճումը՝ Այր օրէնքին խորհուրդ մըն
է՝ հիւանդներուն համար դրած , որ շնորհք անուն
բարի մահ ունենալու : Ար սրբէ ներելի մեղքերը . կը
զօրացնէ Հոգին ան տխարութենէն՝ որ մնացել է ու-
րիշ մեղքերէն , թէպէտ և ան մեղքերուն թողութիւր
ատած է : Ար զօրացնէ հիւանդը սատանայական
փորձութեանցը դէմ , որ մեռնելու տեսնը խիստ զօ-
րաւոր են : Արնայ ալ հիւանդութենէն ստողջացնել ,
թէ որ հիւանդին օգտակար է առողջութիւնը :
Այ խորհուրդը տուողները քահանաներն են , որ ե-
պիսկոսոսանն օրհնած եղալ կօճեն : Ու տալու ատենը
եօթը տեղ կօճեն . պսիւպն՝ աչքը , ականջները , քի-
թը , բերանը , ձեռքները . երկիւստները՝ կամ կուրծ-
քը . ու ոտիները : Ու ամեն մէկ տեղը օճելուն , քա-
հանան մէյմէկ ալ աղօթք կըսէ . որ Աստուած թո-

դուժին տայ Հիւանդին , ինչ որ ան անդամներով
մեղանչեր է : Պէտք է որ Հիւանդը շնորհաց մջ ըլ-
լայ , որ աս խորհրդին շահը առնէ : Աւ աղէկը ան
է՛ որ խելքը վրան առնէ՝ աս սուրբ խորհուրդը , թէ-
պէտ ան Հիւանդներուն կուտան՝ որ մահուան վտան-
դին մջն են :

Հ . Վ երջին օժման շնորհքը ո՞րն է .

Պ . Բարի մահ ունենալուն շնորհքն է :

Հ . Ո՞ր մեղքերը կը սրբէ .

Պ . Կերեկները ու մէկալ մեղքերուն մնացորդները :

Հ . Հստկա ուրիշ բան ալ չը՞նէր .

Պ . Արնէ , կը սրբայնէ՝ Հիւանդը , որ մահուան փոր-
ձութիւններուն դէմ կենայ :

Հ . Ըս խորհուրդին պաշտօնեայն կամ տուօղը ո՞վ է .

Պ . Բահանաներն են :

Հ . Ո՞րն պէտք է որ տան .

Պ . Հիւանդներուն՝ որ պիտի մեռնին :

Հ . Պէտք է սպասեն որ Հիւանդը համի կտրի թեր .

Պ . Չէ . հասրա պէտք է տան երբոր Հիւանդին խել-
քը վրան է , որ աղէկ պատրաստի ընդունելու :

Հ . Ինչո՞ւ համար շատ տեղ կօժեն :

Պ . Վ անն զի մեր զգայարանքները շատ անգամ մեղ-
քերու գործիք կը ըլնան՝ որ անոնցմով կը մեղանչենք .
ուրեմն պէտք է որ սրբուին .

Հ . Ի՞նչ բանով կրնեն աս օժմունքը .

Պ . Ապիսկոսարտէ՝ օրհնած եղով :

ԳՆԱ ԻԸ .

Բահանայական կարգին վրայ :

ՎԲԱՏԱՆԱՅԱԿԱՆ սուրբ կարգը մէկ խոր-
հուրդ մըն է , որ կնիք կը դնէ ընդունողին հոգւոյն

վայ՝ որ չարութիւր, ու սուրբ եկեղեցւոյ նոր նոր պաշ-
տօնեաներ կը հանէ, ու հոգևոր հայրեր, որ սուրբ
առաքեալներուն ու իրենց աշակերտներուն անոր կանց-
նին, ու ատանկով ինչուսն աշխարհքիս վերջը Ըս-
տուծոյ պաշտօնը կատարողները կը մնան: Ըս խոր-
հրդիս շնորհքը միայն զանոնք կը սրբէ՝ որ կընդու-
նին. բայց իրենց կուտայ իշխանութիւն մին ալ սրբե-
լու ուրիշ մարդիկները, և տալու անոնց սուրբ խոր-
հորդները: Ըս խորհորդը միայն եպիսկոպոսները
կընան տալ: Քահանաները որ առ կարգին խոր-
հորդը առեր են, իրենք ալ ուրիշին չեն կընար տալ.
Սարկաւագները կորհնուին որ եպիսկոպոսին ու քա-
հանաներուն ծառայեն, ու աղքատները հոգան: Ար-
տասարկաւագներ կորհնուին՝ որ տարկաւագներուն օգ-
նեն: Ըս երեք կարգը մեծ կըտուին: Ասն չորս կարգ
ալ որ պղտիկ կըտուին, որոնք տարկաւագներուն ու կի-
սասարկաւագներուն օգնելու համար են. ու ասոնք
են, Ջահնկալ, Ընթերցող, Երգմենցուցիչ, ու Գլու-
նապան: Եւ այսպէս քահանայութիւ կարգին աստի-
ճանները կամ՝ կարգերը ետմն են, չորսը պղտիկ՝ իրերը
մեծ. այսինքն՝ դոնապանութիւն, երգմենցուցչութիւն,
ընթերցողութիւն, Ջահնկալութիւն. կիստասարկաւա-
գութիւն, տարկաւագութիւն, ու քահանայութիւն.
քահանայութիւ մը կիսնայուի եպիսկոպոսութիւն ալ:

Սէ կը քահանայ ըլլալու համար, պէտք է որ կար-
գաւ անցնի աս բոլոր աստիճաններէն կամ՝ կարգե-
րէն: Ետուումն հերայ՝ որ մեզ կտրին է, կարգ չէ՝
հոպա մէկ սրբազան արարողութիւն մըն է. որ մէկ
աշխարհական մը կը հագնի եկեղեցական հագուստ,
ու եկեղեցականներուն կարգը կը մտնայ: Արեթիկու
կըտուին անոնք, որ եկեղեցւոյն ծառայութեանը մէջն
են, ինչպէս Գայիրները, Արտասարկաւագները, ևն:
Ու աշխարհական կըտուին մնացած բոլոր քրիստոնէ-
ժողովուրդը:

- Հ. Քաճանայական կարգը ի՞նչ շնորհք կուտայ .
- Պ. Սրբաբար շնորհքը աճեցնելէն ետքը , ու եկեղեցական գործողութիւնները ընկու կարողութիւն տալէն զատ , կուտայ շնորհք մը , իրեն պաշտօնը աղէկ ընկու . անանկ որ մեծ օգուտ ըլլայ թէ իրեն՝ ու թէ հաւատացեալ քրիստոնէներուն :
- Հ. Որո՞նք կանոնն աս ամեն շնորհքները .
- Պ. Ապիսկոպոսներն ու քաճանաները :
- Հ. Ուրեմն եպիսկոպոսներն ու քաճանաները կրնան տալ ամեն խորհուրդները .
- Պ. Արման տալ . բայց քաճանաները զուրիշը քաճանայ չեն կրնար ընել :
- Հ. Սարկաւազները ու Ախտարկաւազները ի՞նչ սարսառողութիւն տնին .
- Պ. Օտայել քաճանաներուն ու եպիսկոպոսներուն , երբոր անմբ եկեղեցական պաշտօն կատարեն :
- Հ. Մէկալ կարգերը ո՞րն են .
- Պ. Տաճարակալութիւն , ընթերցողութիւն , երգմանցուցչութիւն , ու դոճապանութիւն :
- Հ. Բո՞ր կարգը քանի են .
- Պ. Եօթն են :
- Հ. Ո՞րն են սուրբ կարգերը .
- Պ. Ախտարկաւազութիւնը , Սարկաւազութիւնը , ու Քաճանայութիւնը :
- Հ. Արմայ մկր մկէն ՚ի մկ քաճանայ ըլլալ .
- Պ. Ըէ . կարգաւ պէտք է անյնիլ ամէն աստիճաններէն , ու քաճանայ ըլլալ :
- Հ. Ի՞նչ է խոզումն հերաց .
- Պ. Ըտարողութիւն մըն է եկեղեցական հաղուստը հագնելու համար :
- Հ. Ի՞նչ կրնէ ընդունուին .
- Պ. Մէկ աշխարհական մը եկեղեցական կարգի մջ կը մտցնէ :

ԴԱՍ ԻԹ.

Պատկին վրայ:

ՄԱՏՈՒԱԾ տեղծելով առջի մարդը, տուա իրեն ընկեր ու օգնական կին մը, ու ասոնցմէ ծնան ամեն մարդիկ. ու անով Հաստատեց ամուսնութիւնը կամ սրտակր: Մեղքը ապականեց ամուսնութեան գործածութիւնը ու վախճանը. բայց Փրկիչն մեր դարձուց իրեն առջի վիճակը՝ ու սուրբ խորհուրդ բարա, ու յատուկ շնորհք ալ կատարեց: Արեւին աս սրտակր կամ ամուսնութիւնը է միաւորութիւն էրիկ մարդու մը կնիկան մը հետ, որ չի կրնար բաժնուիլ բայց միացն մահուամբ: Երբն և կին մէկ զմէկ սխառ սիրեն այնպէս, ինչպէս թէ մէկ մարմնի մջ երկու հոգի ունենային, մէկ մէկու օգնեն սխառ աս աշխարհքիս նեղութեանցը մջ. ու հոգ ունենան իրենց աշուր վրայ, որպէս զի Եստուծոյ ծառային:

Ես էրիկ մարդուն ու կնիկան միաւորութիւնը օրինակ մըն է Քրիստոսի տնտն մերոյ միաւորութեանը՝ իրեն սուրբ եկեղեցւոյն հետ: Եսպէս բըլալով թէպէտ սրտակր սուրբ է, բայց կուտական ժուժկալութիւնը աւելի կատարեալ է ու մեծ է: Կարգուած մարդիկը կէս մը Եստուծոյ, ու կէս մը աշխարհքի են, իրենց տունը հոգալնուն համար: Բայց կոյսերը ու որբեկարիները ազատ բըլալով, զիրենք կրնան բոլոր Եստուծոյ տալ: Կատարեալ ողջախոհութիւնը մէկ մասնաւոր շնորհք մըն է, ու ամենուն տուած չէ:

Հ. Ո՛վ գրաւ ամուսնութիւնը կամ սրտակր.

Պ. Ե՛րբ Եստուած, երբոր ստեղծեց աշխարհքս:

Հ. Ո՛վ դարձուց աս սրտակր իրեն առջի մարդու թեանը մջ.

- Պ . Քրիստոս տէրն մեր , ու սուրբ խորհուրդ լրատ :
 Հ . Ի՞նչ կը ցուցնէ աս սրտակը .
- Պ . Քնի միաւորութիւն իրեն սուրբ եկեղեցւոյն Հետ :
 Հ . Աս խորհրդին շնորհքը ի՞նչ է .
- Պ . Աս է՛ որ էրիկ մարդ մը ու կին մարդ մը մէկ
 զմէկ սիրեն , ինչպէ՛ս թէ մէկ անձ մը ըլլային . ու
 ան շնորհքով դիւրաւ կարենան իրենց ամեն սար-
 տաւորութիւնները կատարել :
- Հ . Ատկից ի՞նչ կը հետեի .
- Պ . Ան՛ որ իրենց սխտանաւորութեանցը մէջ մէկ մէ-
 կէ-օգնութիւն կանոնն :
- Հ . Ի՞նչ պէտք է ընեն իրենց տղոցը .
- Պ . Ս՛ե՛ծ հոգ պէտք է ունենան . ու սորվցնեն ա-
 նոնց Աստուծոյ վախը :
- Հ . Ո՛ր բանը սրտակէն աւելի կատարեալ է .
- Պ . Ս՛աքոր ժուժկալութիւնը կամ՝ կուսութիւնը ,
 այսինքն աշխարհք չի մանալը :
- Հ . Ինչո՞ւ համար աւելի կատարեալ է .
- Պ . Վ՛ասն զի մարդը հանդիստ ու ազատ կընէ , որ
 զինքը Աստուծոյ ծառայութեանը տայ :
- Հ . Ամենքն ալ այնպէ՛ս կոյս կընան ըլլալ .
- Պ . Չէ՛ . ատ Աստուծոյ մէկ մասնաւոր շնորհք մըն է
 ու ամենուն արուած չէ :

ՔՐԻՍՏՈՆԷԼԿԵՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ք Ր Ի Ս Տ ՈՒՆ Է Ե Կ ԵՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՉԱՓԱՀԱՍ ՏՂՈՑ ՀԱՄԱՐ

ՄԸՄՆ ԸՌԵԶԻՆ

ԴԱՍ Ա.

Աշխարհքիս ստեղծուամբ :

1. ԸՍՏՈՒԱԾ տտեղծեց երկիրքը ու երկիրը և առ
մեն երևելի և աներևոյթ արարածները . մէկ խօսքով
ըսեալ՝ բոլոր աշխարհքս : Ստեղծեց ոչնչէն . վն զի նիւթ
մը չկար , որ անկէ ստեղծէ . իրեն մէկ խօսքովը ու
կամբովը ստեղծեց , և ստեղծելու ուրիշ դիտաւորութի
չանէր , բայց եթէ միայն իր վաստքը : Ըմեն լան աշ
մէկէն չստեղծեց . ինչպէս թէ սէտք եղած ըլար՝ ու
ուզէ չուզէ ստեղծէ , հապա մից որուան մջ , ու ան
աշ իր ուզած կարգովը : Ընջի օրը ստեղծեց լոյսը .
երկրորդ օրը երկիրքը . երրորդ օրը ջուրն ու ցամաքը
բաժնեց , ու դեանմէն խոտեր , ծառեր ու տունկեր
բուսացուց . չորրորդ օրը ստեղծեց արևը , լուսինը ու
աստղերը . հինգերորդ օրը ստեղծեց ձկներն ու թռչուն
ները . վեցերորդ օրը ստեղծեց անբան կենդանիները .

1. Ա՞՞՞՞ ստեղծեց աշխարհքս , ի՞նչ բանի համար
և ի՞նչ կարգով :

ու ետքը առանձին՝ մարդս ստեղծեց, որ ամեն ստեղծած բաներու տէր ու հրամայող ըլլայ . եօթներորդօրը՝ ստեղծելու բաները ընկողման ըլլալով, հանդէստ Մատուած, այսինքն դադրեցաւ նոր նոր բաներ ստեղծելէն :

2. Մատուած ուղղով մարդն ալ ստեղծել, ինքիւրն խորհուրդ քրատ ու ըսաւ . Մարդը մեր սրտակիրին նըման ստեղծենք : Մն ստանդ հողէն ձեւացուց մարմնը, ետքը կենդանութեան շունչ փչեց անոր ու աս փչելովը ստեղծեց անմահ հոգին . որ ան մարմնոյն հետ միացուց : Մն բանական հոգին Մատուած սրտակիրն է, ու Մատուած պէս ճանաչողութիւն և կամք ունի, որով կրնայ ճանչնալ զՄատուած ու սիրել : Վ ան զի Մատուած անհուն հոգի է և անհուն բարի :

Մատուած մարդը ստեղծելէն ետե ստեղծեց նաև կիներ որ մարդուն ընկեր ըլլայ . ու աս կիներ մարդուն մէկ կողէն ստեղծեց . որպէս զի մարդն ու կինը կատարելապէս իբար սիրեն ու ապրին, ինչպէս թէ մէկ մարմին ըլլային : Մն ստանդ հաստատեց Մատուած ամուսնութիւր, որոր օրհնեց մարդն ու կինը և ըսաւ, « Մեղէք ու շատեցէք որ լեցնէք աշխարհքս, տէր եղէք, ու հրամայեցէք գաղաններուն, ձկներուն ու թռչուններուն » : Աւ իրնոց կերակուր սրտողները ու կանանչեղէնները տուաւ : Մն առջի մարդը Մատուած ըսուեցաւ, ու առջի կիներ Նւա :

5. Մատուած ստանդ դրաւ դրախափն մջ, որ մէկ գուարձալի սքարտեղին էր, ամեն կերպ գեղեցիկ կանանչեղէններով, ծառերով ու ծաղիկներով զարդա-

2. Մատուած զմարդը ինչպէս ստեղծեց և իրեն ինչ կարգ դրաւ :

3. Մատուած ու Նւա նոր ստեղծուած ստեղծին ո՞ր կը կենային և ինչ կընէին :

բուած . և աս գրախօտին մէջ չորս գետերն ալ միշտ
կանաչ կըրգահէին գրախօտը : Աղամ' ու Աւան մերկ
էին ու անձիմ չէր իզար իրենց . վասն զի չէին տես-
ներ իրենց վրայ բան մը՝ որ Աստուած ստեղծած չը-
լաց ու գէշ բան ըլլայ : Ամենին մէկ բանի մը սրակ-
ստիժին կամ նեղութիւն մը չունէին . հիւանդու-
թիւններու տակ չէին ինկած , ու սլիտի չի մեռնէին ,
թէ որ չուտէին ան մէկ ծառին ստուղը՝ որ Աստուած
արգիլեր էր , ու իրենց հնազանդութեան նշան ըլլալու
համար հրամայեր էր՝ որ չուտեն : Ար խօսէին Աս-
տուծոյ հետ , ու երջանիկ կեանքի մէջ կապրէին :

4 . Աստուած ստեղծեր էր ալ սարդ հողիներ , որ
անմարմին հրեշտակներ են : Ասոնց բնութիւնը շատ
գերազանց է քան մարդկային բնութիւնը :

Դ Ա Ս Բ .

Ազանայ Մեղքին վրայ :

3 . ԱՍՏՈՒԱԾ իր ճշմարտութեանը ու ճորհա-
յր մէջ ստեղծեր էր դժբշտակները . բայց անոնցմէ
շատը չի մնացին ան ճորհայր մէջ , Աստուծոյ դէմ
դըլխ վերցնելով : Աստուած ալ իրենց թողութիւն
չի տուա՝ ու գժոխքը ձգեց . ու հոն Աստուծոյ
երեսէն յախտեանա յախտենից զրկուած են , ու յա-
ւիտենական կրակովը կը տանջուին : Դև որ կըսենք
նէ՛՝ ուրիշ նոր ստեղծուածներ չեն , ստ գոտապար-
տուած հրեշտակներն են . ու որովհետեւ միշտ փոր-

4 . Աստուած մարդէն իզատ ուրիշ ինչ տեսակ
բանական արարած ստեղծեց :

5 . Դև ու Սատանայ ըսուած բանական էակներն
ի՛նչպէս ստեղծուեցան :

ձութիւն կուտան մարդուն՝ որ մեղքի մջ ձգեն . անոր
համար սատանայ ալ կըրտին :

6 . Սատանաները չար են ու նախանձուտ . ու նա-
խանձելով Մզանայ ու Աւայի դրախտին մէջ ու-
նեցած երջանկութեանը վրայ , ստոնցմէ մէկը օձի
կերպարանքով մտփկցաւ Աւայի ու ըսաւ . ինչո՞ւ
համար Մտուած չի թողուց ձեզի , որ աս դրախ-
տին մջի եղած ամեն ծառերուն սրտուղները ուտէք :
Աւան ալ ըսաւ որ , Չէ . Մտուած հրանցեց որ
ամեն ծառերուն սրտուղները ուտենք . միայն ան մէկ
ծառին՝ որ դրախտին մջն է , ըսաւ Մտուած թէ
անոր սրտուղը միայն մի ուտէք , ու մի մտփկնաք ա-
նոր . թէ չէ կը մեռնիք : Չէք մեռնիր , ըսաւ օձը .
հապա գիտէր Մտուած թէ երբոր ուտէք , մէկէն ՚ի
մէկ աչքերնիդ կը բացուի , ու Մտուածոյ նման կը լըք
ձանձաղով բարին ու չարը , անոր համար արդիկեց .
Աւային փորձութիւն եկաւ ուտելու , նայելով ծառին ու
սրտոյն արուարտութիւն . առաւ ու կերաւ . ու Մզանայ
ալ տուաւ , ու մէկ տեղ կերան : Ա՛հէհէն ՚ի մէկ աչ-
քերնին բացուեցաւ , ու խիտ ամօթ մը եկաւ վրանին
իրնց մերկութիւնը համար , ու տակն ու վրայ ըլլալ մը
խնայան իրնց մարմնուն մջ , որ չէր հնազանդէր
իրնց հոգւոյն , ինչպէս որ առաջ հնազանդ էր , ու
աս խոսիւթիւր չի կար մտքերնուն մջ . շուտ մը թուզի
տերևներով ծածկեցին իրնց մերկութիւնը : Ատրը ըսելով
Այ՛ ձայնը մէկ ստիկալի կերպով մը , վախցան ու սա-
հուտեցան : Աւ երբոր տեսան որ Մտուած գիտէ ի-
րնց յանցանքը , ուզեցին արդարայնեւ զերնէք . Ա-
դամ կնկանը վրայ ձգեց մեղքը , ու կի՛նն ալ օձին վրայ :
Ան ատենը Մտուած անիծեց օձը՝ այսինքն սատա-

6 . Ադամ Աւա ի՞նչ պատճառաւ մեղանջեցին ,
և Մտուած մէ ի՞նչպէս պատժուեցան :

նան . որ օձին բերնուի խօսեցաւ ու խօրեց կինը , ու ըսաւ ալ՝ որ պիտոր դնէ օձին ու կնոջը մէջ մէկ յաւիտենական թշնամութիւն մը . ու ան կնոջ մէջ պիտի ծնանի անիկա որ պիտի ճզմէ օձին գլուխը , այսինքն փրկիչն աշխարհի . որ պիտի գայ մէկ օր մը ստտանային իշխանութիւնը փճացընելու :

Անոր համար ալ Աստուած ան վայրկենին մէջը խոտտացաւ ժողովուն աս փրկութիւնը , որ միտթարուի իրեն թշուառութեցը մէջ : Բայց կինն ալ սրատեց որ ցառով տղաքը ծնանի , ու երկանը իշխանութեան տակը ըլլայ . երիկն ալ սրատեց որ երկիրը փորէ , ցանէ ևն , ու իրեն հայր ուսէ իրեն երեսին բրտնբով . ու աշխատանքով անցընէ իրեն կեանքը , ինչուան որ հող դառնայ՝ ուսկից որ ստեղծուեցաւ : Ատքը դրախտէն ալ դուրս փորնաեց , ու մէկ Քերորէ հրեշտակ մը դրաւ , որ կրակէ թրուի սրահէ դրախտը , ու չի թողու որ Ադամ ու Էւան ներս մտնան :

7. Ադամ կորսնցուց սրբութիւնը ու սկզբնական արդարութիւնը , որուն մէջ ստեղծուած էր, Այ բարկութեան տակ ընկաւ , ու սատանային գերի եղաւ . հողւոյն ու մարմնոյն օգտակար սրբազանները կորսնցուց , օգէն առաջ եկած ներութեանց տակը ինկաւ , ու զազաններու , թունաւոր կենդանիներու , աղբատութեան , հիւանդութեան , ու մահուան : Տղխտութիւնը ու ցանկութիւնը , այսինքն՝ բնութեան ուշած հեշտութիւնները փրեցին վրան . Աստուծմէ հեռացուցին , ու բողբուլին գերի բրին մարմնաւոր ցանկութեանցը՝ ու ուրիշ կիրքերուն . ինչպէս բարկութեան , նախանձու , տրտմութե , վախի : Մէկ խօսքով , անանկ բրին որ՝ կրնար ամեն շարիք ընել , ու չէր կրնար յա-

7 . Ադամ մեղանչելովը՝ Աստուծմէ ընդունած պատիժներէն զատ ուրիշ ի՞նչ վնասներ քաշեց :

ւխտենական կենացը համար մէկ արժանաւոր գործք մը ընել . ու մեռնելէն ետքն ալ յախտենական մահ սխտի ունենար , այսինքն դժոխքին տանջանքները :

ԳՒԱՍ Գ .

Մարգկանց անկարգութեանը ու ջրհեղեղին վրայ :

8 . Ը՛ր-ԱՄ ու Աշան մեղանչելէն ետքը իրենց գաւախներն ալ ծնան ան սպականութեանը , թշուառութեանցը ու մեղացը մէջ , որոնց մէջ էին իրենց ծնողքը . ու ասոնցմէ ալ անցաւ ան մեղքը իրենց բոլոր յաջորդներուն վրայ . աս բանս սկզբնական մեղք կրտսի որ Աստուծոյ թշնամի կրնէ մարդը , ու չի թողուր որ յախտենական կենացը արժանաւոր գործք մը ընէ , ու դժոխք կը տանի :

9 . Ազամայ ու Աշային առջի տղաքը Ապէն ու Աբնէն էին : Ապէն սպաննեց իրեն եղբայրը նախանձկով վրան . Ա՛ծ ալ յանդիմանեց անոր չարութիւր , Աղբորդ սրիւնը բտաւ խիսն առջևս վրէժինդ բութիւն կուղէ : Ապէն ալ ինք զինքը արժանի մահու սեպեց , բայց Ա՛ծ արդիւնց որ չտաքաննեն զինքը . անոր համար որ մարդասպանները չի շատնան : Ատքը Ազամ ունեցաւ մէկ ուրիշ տղայ մը անունը Սէթ . ասոր տղաքը զ՛Ա տուած ճանչնալով բարեպաշտ եղան : Բայց որովհետև ասոնց ցեղն ալ խառնուած էին Ապենի ցեղին հետ , անոր համար ասոնք ալ սարուեցան , իրենց խելքին ու մտքին ցրցուցած ճամբէն դուրս ելելով . ու այնչափ մեծ եղաւ ասոնց ամենուն չարութիւնը ,

8 . Ի՞նչ է սկզբնական մեղքը :

9 . Ազամայ առջի տղաքը որո՞նք էղան և ինչպիսի կեանք ունեցան :

որ ալ պէտք եղաւ՝ որ Մտուած ամենքն ալ կորսն-
ցնէ։ ինչպէս թէ զզճացաւ որ ստեղծեց զանոնք ։
Սխալն՝ Վոյ նահապետար Աէթին ցեղէն արդար զը-
տուեցաւ Մտուածոյ առջև ։

10. Ը՛ծ Վոյին յայտնելով իրեն կամքը, ըհանուր
ջրհեղեղով մի մարտեաւ բոլոր աշխարհքս, հրամայեց որ
տապան մը շինէ։ այսինքն՝ նաւ մի քառակուսի վրան
ծածկած պնտուկի նման։ որուն մէջը սղմի ամեն ցեղ
կենդանիներէն ու թռչուններէն մէկ մէկ ջուխտ։ ու
ան կենդանիներէն որոնց միայր կուտնար եօթը եօթը
ջուխտ։ ու մէկ տարիի մը չափ հոն տապանին մէջը
ասլլին։ Վոյ՝ երբոր կը շինէր տապանը, հարիւր տա-
բաւան միջոց, կը քարոզէր ալ մարդկանց որ ասլա-
խարեն, ու կըսէր թէ Մտուած պիտի պատժէ ջր-
հեղեղով։ Բաց անոնք չէին հաւատար ։

Երբոր եկաւ ատենը, Մտուած հրամայեց որ տա-
պանը մտնայ Վոյ ու իրեն կինը ու իրեք որդիքը ի-
րենց կնիկներովը։ ամեն կենդանիներէն ու թռչուն-
ներէն ալ ջուխտ ջուխտ արու և էգ։ ու երբոր ա-
մենքը ներս մտան, բացաւ Մտուած երկնքին սա-
հանքները, այսինքն երկնքին վերի ջրերէն իջուց մէկ
ստակալի անձրև մի քառսուն որ ու քառսուն գիշեր։
ու ծովէն ալ գուրս ցա՛թկեցուց ջուրը։ անանկ որ,
բոլոր երկիրս ծածկեց, ու բարձրացաւ ամեն բարձր
լեաներէն տասնը չինոց կանգուն վեր։ Ըմեն մարդիկ ու
ամեն կենդանիները խլղուեցան, ու մնացին միայն
Վոյ ու իրեն ընտանիքը՝ այսինքն ութը հոգի ։

11. Տապանը օրինակ է սուրբ Աշխարհուոյ, որ միայն
իրեն մէջի քիչ ընտելեաները կը փրկուին, ու մէկալ
ամեն մարդիկը կը կորսուին իրենց շարութեանը հա-
մար որոնք եկեղեցիէն գուրս են ։

10. Մտուած ինչ կերպով ըրաւ ջրհեղեղը ։

11. Վոյին տապանը ինչ բանի օրինակ է ։

ԴԱՍ Դ.

Բնական օրէնքին վրայ :

12. **ՄԱՅ** մէկ տարի մը տապանին մէջ մնալէն ետքը, **Մտուծոյ** հրամանովը տապանէն դուրս ելաւ . ու շնորհակալութեան համար զոհ ըրաւ **Մտուծոյ**, որ այսպիսի բարերարութեամբ պահեց զինքը կենդանի : **Մտուած** ալ ընդունեցաւ՝ ու խոտապցաւ որ ալ ջրը հեղեղ չընէ երկրիս վրայ . ու տարուանը եղանակներուն ալ հրամայեց որ իրենց կարգը պահեն . այսինքն՝ զարուճը, ամառը, աշունը ու ձմեռը : Օրհնեց զ**Մոյ** ու անոր օրդիքը որ շատնան . ու իրենց իշխանութեանը տակը ունենան ամեն կենդանիները : **Արմանապէս** թող տուաւ որ անկէ ետեւ կենդանիները մտրվեն ու ուտեն . բայց սրգիլեց ամենեկին որ մարդ չըտաննեն . ով ալ որ մարդու արիւնը թափէ, իրեն արիւնն ալ թափուի . որովհետեւ **Աս**, ըսաւ, մարդը **Մտուծոյ** պատկերը բեր եմ :

13. **Մոյի** օրդիքը աս իրեքն են . **Սեմ**, **Բամ**, **Հարեմ** . ու ասոնցմէ շնորհեցաւ աշխարհքս մարդ ինկերով . անոր համար ամեն մարդիկ եղբարք են , ու մէկմէկ պարտական են սիրելու : **Բայց** մարդկային բնութիւնը ջրհեղեղէն ետքը շատ տկարացաւ . առաջ որ հազար տարիի չափ կրնային ապրիլ , քիչ քիչ կեանքերնին պակսեցաւ ինչուան հարկը տարի : **Բայց** իրենք առջի մարդիկներէն աւելի սկսան շարանալ . ու երբոր

12 . **Մոյ** սրջափ ատեն տապանին մէջ կեցաւ . տապանէն ելլելուն պէս ինչ բանի հետ եղաւ , և **Մտուծ** մէ ինչ նոր պատուերքներ ընդգունեցաւ :

13 . **Մոյին** օրդիքները որոնք են , և իրենց յաջորդներուն վրայ ինչ գիտեցիք կայ :

խիտ շատցան մարդիկը, որ մեկտեղ չէին կրնար բընակիլ . պէտք եղաւ որ բաժնուին ապին անդին . ու առ պատճառաւը երկիրներն ալ բաժնն իրենց մէջը, որ ամենքը իրենց տեղն ունենան . ասկից սկսաւ ազա-
 չութիւնը, գողութիւնները, պատերազմները ու գե-
 րութիւնները : Ամենքն ալ իրենց կամքը կատարել
 կուզէին, ուտել, խմել, ու իրենց զգայական հշտու-
 թիւններովը զուարճանալ : Այս որպէս զի ազատութիւն
 ունենան իրենց չար կամքերնին կատարելու, կարհա-
 մարհէին իրենց ծնողքը ու ծերերը . այսպէս ալ եղ-
 բայրներուն ու հաւատարմներուն ալ կուզէին տիրել
 կամ ուժով, կամ վարսխտութիւնով : Աճ պաշտերուն
 տեղը՝ ստեղծուածները կը պաշտէին . կամ զբաւոր
 ուժով մարդիկը, կամ աստղերը, և կամ այլ ուրիշ ե-
 րևելի բաները : Առ ասանկով սկսաւ կոստալտութիւնը :

14 . Ան ամեն անկարգութիւններն որ կը ըլլէին, իրենց
 խղճմանքինն ու խելքինն ցրտցած բնական ըռայն
 գէժ էր, որով ամենքն ալ սրտերնուն մէջէն կը խրա-
 տուին թէ, միայն իրենց ստեղծողը պէտք է պաշտեն .
 չէ թէ իրենց հաւասարը՝ կամ իրենցմէ պզտիկը որուն
 որ իրենք կը հաւանին : Թէ՛ իրենց ծնողքը այսինքն
 հայրը ու մայրը պէտք է որ պատուեն, ամուսնութե
 օրէնքը պահեն, մեկ մեկու չի մեասնն, ոչ անձին,
 ոչ ապրանքին և ոչ պատուոյն . միշտ ճշմարիտ խօսին .
 ու չափ դնեն իրենց ցանկութիւններուն : Այս բնական
 ըրջը Աստուած դրեր է ստեղծած ատենը մարդուն
 սրտին մէջ, ու անանկ հտտաստեր է՝ որ չ'ըլլէր, չա-
 րութիւն : Այս կը սորվեցնէ մարդուն առ ճշմարտութիւնը,
 և ասոնց նման պարսաւորութիւնները, և ահա առ է՝
 որ կըսուի Վնական օրէնք :

14 . Մարդիկ որ անկարգութեանց ետեւ կեր-
 թային, ամենեկին խղճմանքնին չէր զարնէր :

13. Միշտ սուրբեր ալ եղան՝ որ իրենք իրենց կը պահէին աւ օրէնքները . ինչպէս Յոր, Մեղքիսեղեկ, և ուրիշներն ալ որ Սուրբ գրքին մէջ կը յիշուին . ու շատոնք ալ որ Սուրբ գիրքը չի յիշեր, ու մենք ալ չենք գիտեր : Ինչպէս Յոր ալ մկ հարուստ թագաւոր մըն էր ու կատարեալ առաքինի . Աստուած թողոց որ սատանան կորսնցնէ անոր ամեն ունեցածը, տղաքը, առողջութիւնը, ու ետի թշուառութեան հասցնէ : որն որ եղաւ աշխարհքիս մկ մեծ օրինակ մը համբերութեան :

Գ Ա Ս Ե .

Աբրահամ նահապետին վրայ :

16. ԱՇԽԱՐՀՏԻՍ քանի գնաց գէշնալով, խիստ քիչ սուրբ անձինք մնացին ճշմարիտ կրօնքը պահող, պսինպն՝ Աստուած ճանցող ու բնական օրինաց հետեող . ան ալ աւելի Ամ նահապետին ու Աբրահմ ցեղին մէջ . թէպէտ և անոնց մէջնալ կռապաշտութիւն մտեր էր : Ինչուան որ Աստուած ան ցեղէն ընտրեց զԱբրահամը, ու անոր հետ մկ նոր ուխտ մը կամ զաշնադրութի մը ըրաւ . որպէս զի միշտ երկրիս վրայ ճշմարտութիւնը ճանցող գտնուի ու առաքինութիւն գործուի : Ուստի Աստուած հրամայեց Աբրահամն որ թողաւ իրեն ծնողքը ու իրեն ծնողական քաղաքը, Ափրատ գեան անցի ու երթայ Քանանու երկիրը : Աւ խոստացաւ անոր՝ թէ իրմէն անանկ

15. Եղէր են արդեօք այնպիսի մարդիկ որ իրենց խելքին բնական ըլլաով զգուշանան անկարգութիւներէն ու Աստուծոյ հաճոյ ըլլան :

16. Ի՞նչ պատճառաւ և ի՞նչ կերպով Աստուած զԱբրահամը զատ աղց ըրաւ :

մեծ ժողովուրդ մը պիտի հանէ, որ երկնքին աստ-
ղերուն ու ծովուն աւազին պէս չի կրնայ համուելու :
Ու ըստ ալ թէ Քու ցեղովդ քրհնութիւն աշխարհքիս
ամեն ազգերը : Որ կը նշանակէր թէ իրեն ցեղէն պիտի
ծնանի փրկիչն մարդկային ազգին, այսինքն՝ Աշային
ան որդին՝ որ պիտի կոխէ օձին գլուխը : Աբրահամ
հաւատաց Աստուծոյ խօսքին՝ ու հնազանդեցաւ հը-
րամանին : Աստուած իրատ հանեցաւ Աբրահամու
հաւատքին . ամեն փորձութիւնն սոստանեց զինքը,
ու հարսացուց . ու հետը շատ անգամ նորէ նոր հաւ-
տասեց իրեն ուխտը, թէ իսկն մեծ ազգ մը պիտի
երէ, ու ժառանգէ Քանանու երկիրը : Այլ իրեն առ
Աստուած դատարուն նշան, հրամայեց որ ինքը և
իրեն ցեղը թրխատուին :

17. Աբրահամ երկար ատեն իրեն հաստատուն
հաւատքը ցոյցնելէն ետքը, երբոր հարիւր տարուան
եղաւ, իր Սառա կնիկանէն, որ պառուած ու ամուլ
էր, Աստուած իրեն մէկ որդի մը տուաւ խաւսակ
անունով, խնայնելով իրեն թէ ըրած խոտտմունքը
ստ տղուն վրայ պիտի կատարուի, չէ թէ խանգէլին
վրայ՝ որ Աբրահամու աղախինէն ծնած էր :

Արբոր խաւսակ չափահաս եղաւ, Աստուած Աբ-
րահամու հաւատքը փորձելու համար հրամայեց որ
ստ սիրական որդին իրեն զօհ ընէ : Մէկէն հնա-
զանդեցաւ Աբրահամ, ու մերթելու ատենը՝ Աստուած
հրեշտակի ձեռքով արգիլեց, խնայնելով թէ ստով
միայն իրեն հնազանդութիւնը ուղեց փորձել . և ա-
սանկով Աճ իրեն խոտտմունքները նորէն հաստասեց :

18. Աբրահամու ատենն էր Մեջխանդեկ Սաղե-

17. Աստուծոյ խոտտմունքն Աբրահամու վրայ
Բնազէս կատարուեցաւ :

18. Ո՞վ էր Մեջխանդեկ :

մայ թագաւորը . ստոր հայրը, մայրը ու ընտանիքը յայտնի չեն . աս միայն գիտենք որ Մեծին Աստուծոյ քահանայ էր : Մէկ օր մը Աբրահամ չորս թագաւորներու յաղթելով երբոր պատերազմէն փառաւորապէս դարձեր էր, Մելքիսեղեկ ատջնն ելաւ ու իրեն վրայ օրհնէք կարդաց, ու Աբրահամու համար հաց ու գինի մատուցանելով ընծայ ըրաւ Աստուծոյ :

Աս Մելքիսեղեկ աշխարհիս Փրկչին օրինակն էր, անոր համար օրհնեց Աբրահամը, որ ըսել է թէ Փրկչ կից օրհնեց զԱբրահամը . թէպէտ և ինքը Փրկչին աշխարհի, Աբրահամին ցեղէն ծնանիլ ուզեր էր :

Գ Ա Ս Զ .

Աբրահամէն ետքի նահապետներուն վրայ :

19 . ԻՍԱՀԱԿ իրեն հօրը հաւատոցը և առաքինութիւններուն հետեւեցաւ . Աստուած ալ ատջի ըրած իրեն խոստմունքը նորէն հաստատեց անոր : Խաղաղ, աշխուական և պարզ կեանք ունեցաւ Խահակ . իր տղայն եղան երկուորեակ երկու եղբարք Ասաւ ու Յակոբ : Աստուած սիրեց զՅակոբն՝ ու ընտրեց իրեն աւուս . իսկ զԱսաւը թողուց ան աղամորդոցը հասարակաց անէ՛ծրին մէջ, անոր համար Ասաւ չար ու անօրէն եղաւ : Յակոբն անոր ներհակ Աստուծոյ հաւատարիմ՝ ու առաքինի եղաւ . աշխատաւոր, հեղ և համբերող : Խահակ հայրերնին Յակոբայ տուաւ իրեն օրհնները : Աս օրհնութեանը վրայ հաստատուած էր Ասայ խոստմունքը : Աս Խահակ կուէր Ասաւ որդւոյն տալու աս օրհնները . բայց Յակոբ վարպետութի

19 . Խահակայ և անոր որդւոցը Յակոբայ և Ասաւայ վրայ ի՛նչ գիտեւիք կան :

մի ինչն առաւ : Թէպէտ Խառնակ խարվեցաւ առջի բերանը, բայց ետքը իրեն կանգըր հաստատեց Յակոբայ տուած օրհնութիւր վասն զի գիտցաւ որ Աստուծոյ կանխն ան է եղեր : Յակոբ ան սքանչելի օրհնեմնն առնելով, կարգուեցաւ ու տասուերկու օրդուոյ տէր եղաւ . որոնք տասուերկու նահապետներն են . Ռուբեն, Շմունն, Յուդա, Խապար, Օարուղոն, Գան, Եսիթաղիմ, Գադ, Եսր . Յովսէփ ու Լենխամին : Խակ նահապետ կրտսին ամեն հին բնական օրինաց ատենի երևելի Հայրերն ու Սուրբերը, ինչպէս են Եղամ, Երեղ, Սէթ, Ենոխ, Եղ, Սէմ, Եբրահամ և այլն : Աստուած Յակոբայ ալ խոստացաւ հօրը ու սրապուն ըրած խոստմունքները, ու անունը Խորայէլ դրաւ :

20 . Յովսէփ իրեն եղբայրներուն միջէն հօրը մէկ հատիկ սիրականն էր . անոր համար անոնք ալ վրան նախանձեցան ու զինքը ծախեցին վաճառականներու , որոնք տարին զՅովսէփը Եգիպտոս : Հոն Եճ զինքը պահպանեց , ու անանկ կարգաւորեց օր մէկ երևելի գիտուածով մի, Յովսէփ, Եգիպտոսի թագաւորին երկրորդն եղաւ , բոլոր թագաւորութեանը կառավարը : Իրեն եղբայրներն ալ սովու մի սրտածառաւ պէտք եղաւ որ Եգիպտոս երթան ցորեն գնեն : Յովսէփ ինչ մի զանոնք նեղելէն ետքը, ճանչցուց զինքը անոնց, ու թողութիւն տուաւ անոնց յանցանացը . ու ետքը զանոնք՝ հօրերնուն հետ բոլոր անով տեղով եօթանասուն հօգի, Եգիպտոս բերել տուաւ : Յակոբ նահապետը մեռած ատենը ամեն օրդուոյը իր օրհնեմնքը տուաւ . ու մարգարէանալով ըսաւ՝ ինչ երևելի բան որ պիտի ըլլար ետքի ատենը իրենցմէ՝ ծնած զուակ

20 . Յակոբայ տասուերկու օրդուոյը վրայք Լենչ գիտելիք կայ :

ներուն մէջ . այսինքն՝ Հոգայի ըտա՛ թէ իր ցեղը սի-
տի տիրէ եղբայրներուն երկար ատեն , ինչուան որ դայ
Ան խոստացածն որ սխտի գայ , հեթանոսներուն
յոյսը , որ է Փրկիչն աշխարհի . ու առ ըսելով հասկը
ցուց որ , ան եկողին աշխարհք դաւը Աբրահամին ,
Խահակին ցեղէն ու Յակոբին որդւոցը միջէն Հո-
գային տունէն սխտի ըլլայ :

ԴԱՍ Է .

Եգիպտոսի գերութեանը վրայ :

21 . ԱՍՏՈՒԱԾ . Քանանու երկիրը Աբրահամու
որդւոցը տալու համար ըրած խոստմունքը չորս հա-
րիւր տարիէն ետքը կատարեց : Անոր համար Աբրա-
համ՝ և ուրիշ նահապետները մէկ հաստատուն տեղ
մը չունեցան Քանանու երկրին մէջ , ու ճամբորդի
մը պէս վրանով կը բնակէին : Եւ թէպէտ իրենց որ-
դիվն ալ չուշանային սխտի Ազխատոսի մէջ , բայց
երկու հարիւր տարի հոն մնացին : Արանկով կը փոր-
ձէր Աստուած անոնց հաւատքը . անոնք ալ իրենց
վարմունքովը կիմայնէին՝ թէ ան Աստուծոյ խոստ-
մանցը նայելով կը հասկընան՝ որ ուրիշ գերագոյն ժա-
ռանգութեան մը պէտք է որ սարսեն ան երկրաւոր
ժառանգութենէն շատ գերազանց :

22 . Խորայելի որդիքը Ազխատոս զարմանալի կեր-
պով մը սկսան շատնալ՝ ինչպէս որ Աստուած Աբ-
րահամու խոստացեր էր : Ազխատոսի թագաւորը վախ

21 . Աստուած Քանանու երկիրն Աբրահամու
տալու խոստմունքն ի՞նչ կերպով կատարեց , և նա-
հապետներն ի՞նչ յուսով կըստասէին :

22 . Խորայելացիք Եգիպտոսի մէջ ի՞նչ տեսակ
կեանք ունեցան :

յառ որ անոնք խիստ կը զբաման . ուստի զիրենք տկարացնելու և արգիլելու համար որ մեծ բանի մը ձեռք չի զարնեն , և կամ գլուխ չի վերջընեն . սկստու գերիի պէս աշխատցնել՝ անոնց կըլմնար և աղիւս (թողլա , քէրրիճ՝) շինել տալով ու գեանի , մեծա- մեծ շինուածքներու ծանր աշխատանքներ անոնց ընել տալով : Վրանին անգուժ վերակացուներ դրաւ որ ա- մենեկն չէին թողուր հանդիշի , ու կը շարչարէին : Հրա- մայեց ալ որ մանչ զաւակները՝ Անդուս գետը նետնն , ասանկով շատ տղար կորսուեցան : Աս նեղութեանց մէջ Խորայէլայիք Աստուծոյ դիմեցին . Աստուած ալ ըսելով անոնց աղաղակն ու լացը , ուզեց օգնել յիշե- լով իր ըրած խոտամանքը Աբրահամին , Խաւհակայ և Հակոբայ հետ : Ուստի ձեռք առաւ Պ ! կայ ցեղէն ազնիւ անձը Սոլսէս մարգարէն , զորն որ Ազիպ- տոսի թագաւորին աղջիկը մեծցուցեր էր Ազիպտու- ցոց ամեն գիտութիւնքը սորվեցնելով . ու ետքը ինքը քաշուեր ծածկուեր էր Աբրաբոյ անապատը : Աս- տուած հոն իրեն երեցաւ Քորեբ ընտանը վրայ՝ մտնե- նիի ծառի մը մէջ , որ կը փառէր ու չէր երէր . ու ըսաւ . Աս եմ՝ որ էն . այսինքն՝ թէ ես եմ միայն որ ինքիբնա ճշմարտապէս միշտ կամ և եմ . ուրիշ ստեղ- ծուածները ինձմէն ստեղծուած են : Սոլսէս կըր- ցածին չափ ջանաց , չուզեց միան սունել աս ժողո- վուրդն ազատելու հրամանը , ինչուան որ Աստուած հրամայեց իրեն , ու իրկեց Ազիպտոս , տալով իրեն իշխանութիւն մեծամեծ հրաշքներ ալ ընելու :

25 . Աս գերութիւնը օրինակ մին էր մեղաց գե- րութեանը . երբոր բոլոր մարդկային բնութիւնը սա- տանային գերի եղած կաղաղակէր , Աստուած իրենց գթալով պիտի խրկէր աշխարհքիս փրկիչը :

26 . Խորայէլացոց Ազիպտոսի մէջ քաշած դե- րութիւննին ինչ կը նշանակէր :

Զատիկն վրայ, որ է Պատրա :

24. ՄՈՎՍԷՍ իրեն եղբորը Ահարոնին հետ մեկտեղ գնաց Փարաւոն թագաւորին առջևը, ու Աստուծոյ կողմանէ հրամայեց անոր որ թողու ազատ իրեն ժողովուրդը : Փարաւոն անարգեց զինքը ու չուզեց թողուլ : Մովսէս ալ զՓարաւոն համոզելու համար ստեփանի հրաշքներ բրտաւ : Են առաջ իրեն գաւազանովք գարկաւ՝ գեական ջուրը արին դարձուց : Ետքը բոլոր երկրին մէջը անթուելի շատ գորտեր բլխեցուց ինչուան թագաւորին սպառտին մէջն ալ . անանկ որ Փարաւոն ները ինկած խոստացաւ որ թողու Խարայէլացիքը . բայց երբոր Մովսէս ստեղծեցուց գորտերը, ինքնալ խօսքէն ետ դարձաւ : Մովսէս ալ հետ գհեաէ հրաշքով խայթող ձանձեր հանեց, մթերներ, մարտիններ և ուրիշ ասոնց նման կենդանիներ, որ անտանելի ներդաթին տաին Ազխարայուց : Աս ամեն սրտախնդր քաշած ատներ, Փարաւոն կը խոստանար հնազանդիլ Աստուծոյ, բայց երբոր սրտաթէն կազատէր, խոստմունքէն ետ կը դառնար :

Մովսէս հրաշքով անբան կենդանիներուն մէջ ջարդ ձգեց . մարդիկներուն վրայ վէրքեր հանել տուաւ . ու մէկ սարտախնդի կարկուտ մ'ալ իջեցուց . ետքը իրեք օր ալ թմանձր, ջարհերով ալ չի լուսաւորուելու մութով սրտեց եզխարտոս : Աս ամեն սրտախնդրով ալ Փարաւոն իրեն կամակոր խոստարտութէն ետ չի կեցաւ : Աստուած՝ այնչափ մեծամեծ հրաշքներով իրեն Աստուա-

24. Մովսէս ինչ կերպով կը բցաւ հանել Ագիտատունն Ղարայէլացիները :

ծային իշխանութիւնը յայտնելու համար, թողուց փա-
րաւոնի որ հարարտացած իրեն կամքէն չուղէ ետ կե-
նալ :

25 . Այնչափ հրաշքներէն վերջը, որ օրն որ Աճ
ուղեց հանել Ազխատուէն Խարայէլացիները, հրամայեց
Մոխեսի, որ առջի օրէն ամեն սընտոր հրեաները
տան գլուխ առնեն մէյակ գառն, ու իրիկուան դէմ
զոհ ընելով խորովին ու ան գիշերուան մջը ոտեն :
Բայց առաջ մորթելու տտեն՝ անոնց արխնէն ամեն
տուներուն դռներու ճակտին վրայ քսեն : Այ զոհը ոտե-
լը Պատրա, Օտտիկ կոչուեցաւ . այսինքն էլք կամ
ճամբորդութի . և Աճ հրաման տուաւ որ Խարայէլացիք
ամեն տարի ընեն աս սրարողութիւնը իրենց ազատու-
թիւնը յիշելու համար : Ան գիշերն որ Խարայէլացիք
բրին աս Օտտիկը, եկաւ մէկ հրեշտակ մը, ու սպան-
նեց Ազխատացւոց ամեն առջինեկ զաւակները . փա-
րաւոնի զաւակէն սկսած ինչուան գերիին զաւակը :
Բայց հրեշտակը չի մտաւ ան տուները որոնց դռնե-
րուն վրայ ան գառին արխնուլը նշան դրուած էին :

Այ ամեն առջինեկ զաւակաց յանկարծական մահը
անանկ վախցոյց Ազխատացիները, որ առտու ըլլա-
լու չրսարանելով, մէկէն գնացին բոնադատեցին զԽ-
րայէլացիները որ եղին երթան Ազխատուէն ամեն
իրենց հարատութիւններով :

26 . Այ բաներս խորհրդաւոր էին . գառնը մեր
փրկին օրինակն էր, որ մէկ օր մը սխախ պատարա-
գուէր, զոհ սխախ ըլլար մարդկանց փրկութեան հա-

25 . Տաներորդ Եզխատուի պատիժն ինչպէս է-
զաւ, և ինչ կերպով ճամբայ ելան Խարայէլացիք Ե-
զխատուէն :

26 . Խարայէլացւոց պապրա ընելով Եզխատուէն
ճամբայ ելլէնին ինչ կընշանակէր :

մար . իր արխնը՝ մարդկանց համար թափելով պիտի փրկէր զանոնք ու իրեն մարմինն ալ հաւատացելոցը կերակուր պիտի ըլլար :

ԳՆՍ Թ.

Անաստասին ճամբորդութեանը վրայ :

27 . ՓԼԱՐԱՒՈՆ Ատուծոյ կամաց դէմ կենալով այնպէս չարացիք ու կուրացիք էր , որ չիկրցաւ խելք հասցնել Ա՛յ ամենակարողութեանը վրայ . ու մէկէն զզջաց Խարայէլացիները թողուն համար որ երթան . ուստի շուտ մը շատ զօրք ժողուած վազեց անոնց ետեւէն , ու հասաւ կարմիր ծովուն եզերքը : Ան ատները Ա՛յ Ս՛ովսէս մարգարէին բերնովը՝ ծովը երկուք բաժնեց . անանկ որ երկու գիւղէն պատի սիւս ջրերը կայնելով մէջ տեղը լայն ճամբայ բացուեցաւ ու Խարայէլացիները առանց թրջուելու անցան մէկալ գին : Ազխարտայիներն ալ ամբարտաւանութե կրբով կուրցած , առանց մտածելու եղած հրաշքը և առանց վախնալու , մտան ան ճամբուն մէջ որ ետենուն հասնին : Ան ատները Ատուած յանկարծ դարձուց ծովը իրեն տեղը , և այսպէս բոլոր զօրքը թաղաւորին հետ խղուեցան :

28 . Ատուած իրեն ժողովուրդը առանկ մեծ փառքով Ազխարտակէն հանելով ուզեց խնայնել՝ թէ ինչն է ամենակարող տէր ամեն ստեղծուածներուն , և թէ խիստ մեծ պատիւ կուտայ իր կամայքը դէմ կեցողներուն :

27 . Փարաւոն՝ իրեն դէմ Ատուծոյ Խարայէլացւոց վրայ ըրած պաշտպանութիւնը տեսնելով , կրքաւ զըջուով գալ :

28 . Ինչո՞ւ համար Ատուած այնչափ մեծ փառքով հանեց զԽարայէլացիները Ազխարտակէն :

29. Ըս ճամբորդութեանը մէջ զրոյց Ըստուած մանուկոր իրեն նախահմանութիւնը ու բարութիւնը . տարաւ ժողովուրդը մեծ անապատին մէջէն որ փորձէ անոնց հաստարմութիւնը , և որպէս զի համբերութիւն սորվին , ու ճանձնան թէ առանց Ըստուծոյ օգնականութեանը չեն կրնար ապրիլ : Իրենց առաջնորդ տուաւ մէկ սիւնաձև անկ մը որ ցօրեկը շուք կրնէր արևուն տարութեանը դէմ , ու գիշերը կրակի պէս կերենար ու լոյս կրնէր : Իրենց կերակուր տուաւ Ըստուած մանանան՝ որ տեսակ մը ցօղ էր . ամեն օր շատ մը կիջնար երկնքէն , ու կը սնդանար , որ անկէ հաց կը շինէին ամեն օր , ու զարմանալի համ մըն ալ ունէր : Արկու անգամ իրենց խիտ շատ լորա մարզի տուաւ : Արբոր ջրերնին սպիտեցաւ , Մովսէս գաւազանովը զարկաւ ապտած քարին ու ջուր հանեց : Իրենց լաթերը ան քառսուն տարուան ճամբորդութեանը մէջ ամենեկին չի մաշեցան : Ընանկ որ կրնանք բնէ թէ Ըստուած զԽարայէլացիները մեծ սիրով տարաւ առ ճամբորդութեանը մէջ , ինչպէս մէկ հայր մը որ իրեն գիշերը առած կը տանի իր որդին : Բաց անմիջ ապերախտ գանուկցան ու շատ անգամ կը տրանջային Ըստուծոյ դէմ . Ազիպոսէն ելնելուն վրայ կրցաւէին որ սօխ ու սխտօր չեն կրնար ուտիլ անոնց սորված բլաղով . անոր համար նորէն Ազիպոսս գաւնալ կուզէին , ու շատ անգամ Մովսէսի վրայ վազեցին որ սպաննեն :

30. Ըս Խարայէլացոց ճամբորդութիւնը օրինակ մին է մեր սա աշխարհքիս վրայ անցուցած կենացը ,

29. Անապատին ճամբորդութիւնը մէջ Ըստուած ինչ աչքով կը նայէր Խարայէլացիներուն :

30. Խարայէլացոց անապատին մէջ ըրած ճամբորդութիւննին ինչ բանի օրինակ էր :

որ որ Աստուած զմեզ կը կրթէ փորձութիւններով,
կը համբերէ պահպանելի երկայնամտութեամբ մեր ապե-
րախտութեանցը ու անհնազանդութեանցը. չի թո-
ղոր ալ որ միշտ մեր կամբը կատարուի :

ԳՒԱՍ Ժ.

Տասը պատուիրանքներուն վրայ :

31. ԵՊՒՊՏՈՍԷՆ ճամբայ ելլալուն երրորդ
ամիսը հասան Աինա լեռը. Աստուած հրաման տուաւ
որ հոն բանակին, որպէս զի իրենց պատուիրանքներ
տայ : Ստիտէս հրամայեց որ լուացուին ու մաքրուին,
արգիլեց որ լեռանը քով չի մտնին : Ազխատուն
եղած գիշերուան ըրած զատիկներնուն յիսներորդ օրը
տեսան Աինա լեռան ծայրը որ կը վառէր, ու սե ամ-
պով մը ծածկուած, փայլանքներ ու սոսկալի որտա-
մունքներ կը լլային, գոռալու և փողի ձայներ կը լսուէր.
բայց բան մը չէր երևար : Ան ատներ ամպին միջէն
մէկ սոսկալի ձայն մը ելաւ, ու սկսաւ ըսել պատուի-
րանքները :

32. Ին . Աս եմ քու տէր Աստուածդ, որ Ազխա-
տուն հանեցի զքեզ ուր որ գերի էիր. չըլլայ որ օտար
Աստուածներ ունենաս ինձմէ զատ. կուտքեր չը
չինես. երկնքին, երկրիս ու ջրոյն մէջի եղած բանե-
րուն պատկերքները չը չինես, ու անոնց երկրպագութի
չի տաս ու չի ծառայես : Վ ան զի ես եմ Աստուած
ամենակարող ու նախանձոտ, որ ծնողացը մեղքը կը
պատժեմ ինչուան իրեք ու չորս պորտ իրենց տղոցը

31. Աստուած ո՛ւր ու կ՛րբ տուաւ Խորայէլացւոց
տասը պատուիրանքները և ի՞նչ կերպով :

32. Ա՛յ տուած պատուիրանքները որո՞նք են :

վրայ . ու չափէ դուրս քարիք կրնեմ՝ զիս սիրողներուն
 ու իմ՝ պատուիրանքներս պահողներուն : յ . Քաւ ան
 Աստուծոյդ անունը չըլլայ որ պարսպ տեղը բերանդ
 առնես , վասն զի քու Աստուածդ կը պատժէ զանոնք՝
 որ պարսպ տեղը իր անունը բերաննին կառնեն : Կ .
 Մի մտնար շարաթ օրերը սուրբ պահել : Վեց օր
 բանէ , ու եօթներորդ օրը՝ շարաթ ըլլայ , այսինքն
 Հանդիստ տեսնն Այ . ան օրուան մէջը աշխատելու
 բան մը չընես , ոչ դուն , ոչ քու ծառայ կամ քու
 կենդանիներդ . ոչ քու տանդ միջի օտար , անտէր մար
 դիկը , վասն զի Աճ մեց օրուան մէջ ստեղծեց եր
 կինքն ու երկիրս , եօթներորդ օրը Հանդչեցաւ . անոր
 Համար ալ օրհնեց ան օրը ու սրբեց : Կ . Պատուէ
 Հայրդ ու մայրդ , որ դուն ալ երկար ապրիս քու տէր
 Աստուծոյդ քեզի տուած երկրին մէջ : Ե . Մարդ
 չարաննես : Կ . Շտաթիւն՝ այսինքն մարմնական մեղք
 չընես : Ե . Չի գողնաս : Ը . Մուտ վկայութիւն չի
 տաս ընկերոջդ դէմ : Թ . Չի ցանկաս ընկերոջդ կրն
 կանը : Ժ . Չի ցանկաս անոր տանը , անոր ծառային ,
 անոր եղին , անոր իշոյն , անոր ինչեկեցէ ունեցած բա
 նին :

55 . Աստուած աս պատուիրանքները բոլոր ժողը
 վերջեան առջին բաց ու յայտնի ըտելէն ետքը , եր
 կու տախտակի պէս տաշած քարի վրայ գրեց ու տուաւ
 Մովսեսի , որ իր հրամանտիւ ամպին մէջ լեռանը ծա
 ըր ելեր կեցեր էր : Աս պատուիրանքները նոր չէին . Հա
 պա բնական օրէնքին մէջ կային որ ամեն մարդ ին
 քիրէն սրտին միջէն կիսանար : Միայն շարաթ օրուան
 պատուիրանքը նոր տուաւ : Եւ այլ Աճ զասոնք նորոգել

33 . Աստուած միայն խօսքով ըսաւ իր տուած
 պատուիրանքները , և միթէն որ դուաւ զանոնք միայն
 Խորայեղացւոց Համար :

ու հաստատել ուզեց . անոր համար գրեց ու անանկ տուաւ . վասն զի տղխտութիւնք ու մտրդկային չարութիւնք, գրեթէ բոլորովին մուսկնեղ տուեր էին աս բնական օրէնքները, ու ոչինչ դարձուցեր էին :

ԳՆՍ ԺԱ.

Խարայէլացւոց հետ Աստուծոյ ըրած խոստմունքին վրայ :

54. ԼՄՏՈՒԱԾ Խոստեսի տուաւ շատ սրան, չեղի օրէնքներ ալ, խարայէլացւոց ժամանակաւոր գործքերը, ու մջերնին հանդիարած հակառակութիւնները դատելը, ու յանցանքները պատժելը կարգի կանոնի բերելու համար : Վրանասպէս վարդերնին շտկելու կանոններ ալ գրաւ . աստուած սաշտութեան համար ալ դանազան արարողութիւններ հաստատեց : Շարաթ օրէն զատ իրեք մեծ տօներ սահմանեց, Խարայէլայինն, բուն պարտք դնելով՝ որ ան իրեք օրերուն մջ ներկայ ըլլան Աստուծոյ առջևը :

55. ւն . Օլտտիկ . աս օրուանս մջ հրամայեց որ մկ գտան մի զոհ ընեն ու բաղարջով ուտեն Ազխա տուէն եղնին յիշելու համար : Բաղարջ ըսածնիս առանց խմորի շինած հաց է :

բ . Պենտեկոստէն՝ այսինքն զատկէն ետքը յիսնեբորդ օրը, որ օրն որ պատուիրանքները ատին . պենտեկոստէին օրը կը նուիրէին Աստուծոյ երկրին բերքերէն :

34. Աստուած տասը պատուիրանքներէն զատ ուրիշ ինչ նոր հրամաններ տուաւ Խարայէլացւոց :

35. Շարաթ օրերէն զատ Աստուծոյ հրամայած իրեք մեծ տօները որոնք են :

4 . Տարաւարաց տներ՝ անասրատին մէջ լքած ճամբորդութիւնին յիշելու համար :

56 . Մովսէս Մատուցոյ հրամանալից ամեն պատուիրանքները գրած ըլլալով, կը կարդար ժողովրդեան առջև . յիշեցնելով Մատուցոյ խոստանալին ալ, Քանանու երկիրը իրենց տալու, ու վերեւը հարստացնելու համար, թէ որ իրեն պատուիրանքները պահեն : Ժողովուրդը խոստացաւ պահել . Մովսէս ալ զո՛ր ըրած կենդանիներուն արիւնը առաւ, ու ցրցքինց ժողովրդեան վրայ լսելով, Մէ Մատուցոյ ձեր հետ զո՛ր ըրած դաշանց կամ ուխտին արիւնը : Եւ այսպէս յայտնապէս հաստատուեցաւ ու նորոգուեցաւ ան Մատուցոյ Արքահամբ ըրած խոստանալը : Մէ մէկ նշան մըն էր այն ամենակատար ուխտին՝ որ ետքի ատենները պիտի ընէր . ինչպէս որ ան ցրցքնա՛ծ արիւնն ալ՝ կը ցուցնէր փրկչին արիւնը :

57 . Մովսէս ետքը նորէն ելաւ գնաց լեռանը ծայրը . ու հոն քառսուն օր ուշացաւ Մատուցոյ հետ խօսելով, և հրաման առաւ շինելու տապանակ ուխտին, ու խորան վկայութեանը : Մէ տապանակը ազնիւ փայտէ շինած սրնաուկ մըն էր, ներսէն դրաէն ոսկէջրած . վրան երկու քերտէներ կային՝ որ իրենց թևերուլից տապանակը կը ծածկէին . ու ան Մատուցոյ տուած օրէնքներուն երկու քարերը անոր մէջը կը պահէին : Խորան վկայութեանն ալ մէկ փառաւոր վրան (շատրո) մըն էր, որուն մէջ կը դրուէր տապանակ ուխտին, և մէկ ոսկիէ աշտանակ (շամտան) մը եօթը ճրագա-

36 . Աստուած ինչպէս հաստատեց Իսրայէլացւոց հետ ըրած գաշինքը, և սա գաշինքը ինչ կը նշանակէր :

37 . Ինչ բան է տապանակ ուխտին և խորան վկայութեանը :

կաներով շինած . մէկ սեղան մը Մոսկուտայ հացի, այսինքն՝ ան սեղանը որուն վրայ հաց պիտի դրուէր միշտ Մատուծոյ առջևը . ու խունկ մատուցանելու համար մէկ սղօտիկ սեղան մըն ալ, ստոնք ամենքն ալ ոսկէջրած էին :

58 . Խորանին վկայութեան դռներ առջին զոհ ընելու սեղանը կը դրուէր . Մհարտն և իրեն որդիքն ալ ընտրուեցան որ ընեն ան զոհերը : Մտուած հրամայեց Սոխեսի որ՝ իրենց մասնաւոր հաղուատ շինէ պատուական զարդարանքներով, և թէ միայն Մհարտնի ցեղէն ըլլան քահանաները, և անոնք միայն ընեն առ արարողութիւնները : Մէկալ միայցած Պէկայ ցեղն ալ, բոլոր Մատուծոյ նուիրուած ըլլան ու քահանաներուն օգնեն անոնց զոհ ըրած ատեննին :

59 . Մս խորան վկայութեանը ինչպէս շարժական տաճար, ծամ՝ մըն էր, ու աստուածային խոտանունքին նշան մը . և Խարայէլացւոց բոլոր ճամբորդութիւն մը ան էր նշան թէ Մտուած ժողովրդեանը մըն է : Տասրանակը մէկ հատ էր, նմանապէս Քահանայապետն ալ մէկ . որ յայտնի ըլլայ թէ մէկ Մտուած մը կայ, մէկ եկեղեցի, ու մէկ աստուածաբաշտութեան կրօն :

38 . Ի՞նչ քահանայութեան կարգ հաստատեց Մտուած Խարայէլացւոց :

39 . Խորան վկայութեանը, տապանակն ու Քահանայապետը ի՞նչ կը նշանակէին :

ԳՆԱ ՎԻՒՄ

Անաստասին մէջ ժողովրդեան ըրած անհաւատու-
թեան վրայ :

40. ՍՆՈՎԱԾԵՍ երբոր ընտանը վրայ Աստուծոյ
հետ կը խօսէր, Խարայէլացիները յուսահատելով թէ
ալ չի պիտի տեսնեն զինքը. ոսկիէ հորթ մը (տանա)
չինեցին ու սկսան առջեր զոհ ընել ու սրաշտել. բիշ-
մի առաջ ըրած խոստանալիքն շուտ մը մտցան :
Աստուած ուզեց որ զանանք կորսնցնէ : Սոփսէս Աս-
տուծոյ բարկութիւնը իջեցուց : Բաց երբոր իջաւ ըն-
տէն ու կուռքը տեսաւ, ինչն ալ կրակ դարձաւ, ու
երկու քարէ տախտակները՝ որ Աստուած պատուի-
րանքները վրան գրած իրեն տուեր էր, գետին վար-
կաւ ու կտոր կտոր ըրաւ. ետքը ան կուռքն ալ ա-
ռաւ կտորաց. կուռքը սրաշտոյններէն ալ քանաւի-
րիք հաղար հոգի տարաննել տուաւ : Ատքը նորէն
կաւ ընը, ու քառսուն օր ծով ծարաւ հոն մնաց :
Աւ երբոր իջաւ ընտէն օրէնքին նորէն շինած երկու
քարէ տախտակները ձեռքն առած, երեսն անանկ
պայծառացեր էր, որ անկէ ետե պէտք եղաւ երեսը
բողով ծածկէ ժողովրդեան հետ խօսելու ատեն :

41. Աստուծոյ Աստուած ատ պինտ գլուխ ու ա-
պրտտամբ ժողովրդեան սիրտը կակրցցնէ, անոր հա-
մար ալ ծանր ու դժար սրտառիքաններ գրաւ վրանին :
Պատուիրեց որ միայն մէկ քանի մը տեսակ կենդա-

40. Ինչ պատճառաւ ոսկիէ հորթ շինեցին ու
սրաշտեցին Խարայէլացիք, և անկից ինչ հետեւեցաւ :

41. Ինչո՞ւ համար խիստ օրէնքներ տուաւ Աս-
տուած Խարայէլացուց, և գլխաւորները որո՞նք են :

նինքրէն մանաւոր արարողութիւնով մը զս' ընեն .
 շատ տեսակ կերակուրներ իրենց արդիլեց ուտելու .
 հրամայեց որ՝ երբ Մատուծոյ սխրժ ըսած բանը ընեն
 լուսացութիւն ու մաքրութիւն : Ամեն բանէն աւելի հրա-
 մայեց որ զգուշանան խնամութիւն ընելէն հեթանոս-
 ներուն հետ, մանաւանդ Մատուծմէ անիծած Վա-
 նանու ցեղին հետ, կամ ուրիշ կերպով միարանու-
 թիւն մը անոնց հետ ամենեւին չընեն : Այս ամեն սգա-
 տակրանքները միանգամայն շատ շահաւոր էին ա-
 նոնց վաղքը շտկելու, կեանքերնին առողջ պահելու
 և ուրիշ բարեկարգութիւններու : Մովսէս շատ բա-
 րիկներ ընդունեցաւ Մատուծմէ ժողովրդեանը համար
 ստ ճամբորդութիւնը ընելու ստան : Բայց երբեմն
 երբեմն ժողովուրդը խօսք մտիկ չէր ընէր :

42. Այն ատենն որ մտօնկցեր էին աւետեաց եր-
 կիրը մտնելու, զէշ խապար մը ըսելով Մովսէսի լոր
 տեսելու համար խրկած մարդիկնեքէն, որոնք գնացեր
 էին նացելու թէ ինչպէս է աւետեաց երկիրը ու բնա-
 կիչները, ժողովուրդն անանկ վախցան երթալու մտ-
 նելու ան երկիրը, որ Մովսէս մարգարէն քարկոծել
 ուզեցին . ու ուրիշ առաջնորդ մը գնելով Ազխարտա
 դառնալ կը մտածէին : Ատուած ալ ան ստներ կու-
 զէր զամենքն ալ կորարնցնել . բայց Մովսէս աղաչեց
 ու Մատուծմէ թողութիւն առաւ անոնց մեղայր : Այս-
 տուած ալ թէպէտ թողութիւն առաւ, սակայն զա-
 նոնք սրտով որ անասպափն մէջ քառսուն տարի
 թափառական ստրտելով հոն մեռնին ամեն Ազխար-
 տուէն երջոյները, և իրենց սղաքը միայն մոնան աւե-
 տեաց երկիրը ժառանգեն . բայց Յեսու ու Վաղեր

42. Ի՞նչ պատճառաւ Իսրայէլացիք անասպափն
 մէջ երբեմն կուզէին ապստամբիլ Ատուծմէ, և
 ի՞նչ փոխարէն կընդունէին իրենց ապստամբուէր :

ապրին ու մեծան ըստ աւետեաց երկիրը, վան զի միայն անոնք հաւատարիմ եղան Աստուծոյ :

Աստուծոյն մէջը մեծ ապստամբութի մին ալ լրին իրեք իշխաններ Աորխ, Դադան, ու Աբիսն . ասոնցմէ երկուքը սարսափելի կերպով մը պատժուեցան զեւտինը կոխած անդինին բացուելով, ողջ ողջ գետինը անցան բոլոր անով տեղով : Աորխ ալ երեցաւ հարշքով իջած կրակով, երբոր քահանայութի ընել ուղելով մտաւ խորանը խռնկ մատուցանելու Այ : Աստուծոյն պատճառաւ տաներէնց հազար հոգիի չափ կորսուեցան :

Մէկ ուրիշ անգամ մին ալ իրենց տոգոհախոն համար, Աստուած թունաւոր օձեր խրկեց, որոնցմէ խիստ շատ մարդիկ մեռան : Բայց Աստուած առողջացոյց միայն զանոնք, որ կրցան նայելու սղնձէ շինած օձին վրայ, որ Մովսէս կանգնեց Աստուծոյ հրամանովը : Դարձեալ Մագիանացոյ կանանցը ցանկացան, սղծեցան, ու անոնց կուռքերը սաշտեցին . Աստուած ալ զիրենք պատժելով քանը չորս հազար հոգի սպաննել տուաւ : Ահա այսպէս տեսակ տեսակ ապերախտութիւններ ըստ Աստուծոյ դէմ սղ ժողովուրդը, որուն Աստուած միշտ մեղքինալով կը խնամէր ու կը սրահէր իրեն տուած խոտմունքը՝ որ երդումով հաստատեր էր :

ԴԱՍ ԺԳ .

Մովսէսի ետքի խօսքերուն վրայ :

45 . ՍՈՎՍԻՍ առաջնորդելով ժողովողեան տարաւ ինչպէս խոտացած երկիրը . ու ինքը հոն չի

43 . Մովսէս կրցան Իսրայէլացիները տանել Քա նանու երկիրը . և մեռնէլէն առաջ անոնց ինչ խօսեցաւ :

մտաւ՝ հետուանց միայն տեսաւ : Մեռնելէն առաջ
 մէկ երկան յորդորակ մը խօսեցաւ ժողովրդեան, Աշ-
 ցիսպատուէն ելելէն առաջ ըրած խոտամունքին նորէն
 իրենց ընել տուաւ . Յիշեցուց անոնց թէ Մատուած
 ամեն ազգաց միջէն զիրենք ընտրեք ու իրեն սիրելի
 յատուկ ժողովուրդ ըրեք է . և թէ իրենք պէտք է
 որ ճանչնան զՄատուած իրենց յատուկ ստեղծողը .
 և զխանան որ Մատուծոյ զիրենք ընտրելը , չէ թէ ի-
 րենց արժանի բըլարուն համար է , հապա իրեն բա-
 րուեր և իրենց՝ Ասիա-հարցը ըրած խոտամունքին հա-
 մար՝ որ տուեր է զանոնք Վանանու երկիրը մնայնելու ,
 ու որ որ մեղը , կաթ կը բղխէ . այսինքն շատ բերք տուող
 աղէկ երկիր է . և թէ հոն պիտի զիրենք աճեցնէ ,
 պահպանէ ու օգնէ իրենց ամեն թշնամիներուն դէմ :
 Ըս ամեն բարեբարութեանցը փոխարէն իրեն ուզածն
 է միայն աս որ զինքը սիրեն բոլոր սրտանց : Ղուն
 սիրէ քու տէր Մատուածդ բոլոր սրտանց , ըսաւ ,
 բոլոր անձամբ , ամեն ուժովդ , ու պահէ իրեն
 սրատուիրանքները , ու իրեն տուած օրէնքին ամեն ա-
 բարողութիւնները : Ըս յորդորմունքներէն ետքը՝
 սարսափելի սպառնալիքներ ալ ըրաւ ժողովրդեա-
 նը դէմ . թէ որ անհաւատարիմ ըլլան Մատուծոյ ,
 գաց իրանին անզաւակութիւն , սով , ստակալի հիւան-
 դութիւններ , պատերազմ , կոշտպտուիլ , գերութիւն .
 ու էն վերջը հարածովիլ ան խոտապարտ աւետեաց երկ-
 րէն , ու ցիր ու ցան ըլլալ աշխարհքիս միջ :

144 . Մովսէս մէկ մեծ խոտամունք մը ընելով ժողը
 վերջեանը , մարդարեւացաւ թէ ետքի առնենները Մծ ա-
 նոնց մէկ մարդարեւ մը պիտի տայ , իրենց եղբայրներէն ,
 իրեն պէս . որ է Փրկիչն աշխարհի . որ Մովսէսի պէս

144 . Մովսէս Քրիստոսի վրայ ինչ մարդարեւ
 թիւններ ըրաւ :

օրէնք ու պատուիրանք դնող պիտի ըլլայ, ալ մեծ
 հրաշքներ պիտի ընէ, ու հին օրէնքէն կատարեալ նոր
 տխտ ու նոր օրէնք մը պիտի տայ մարդիկներուն. ու
 ան մարգարէն պիտի ծնանի Խորայէլացիներուն մէջ,
 ինչպէս որ Մծ յայտներ է Մբրահամ ու Հակոբ նա-
 հապետներուն. և Մտուծոյ սրտուիրանքները պի-
 տի տայ, չէ թէ լեռան մը ծայրէն ստեղծի կերպով
 կրակի ու որտանոնքներու միջէն խօսերով, հապա
 ընտաներսար հետերնին վարուելով, հեղութեամբ ու
 խոնարհութեամբ: Արով կերեւոյց աս երկու օրէնք-
 ներուն տարբերութիւնը:

45. Մովսէս վախճանեցաւ առանց մանկու աւե-
 տեաց երկիրը. աս եղաւ իրեն մէկ ապաշխարանք
 մը, թիթե կերպով մը անյուստութիւն յուշեցնելուն հա-
 մար ընելով՝ թէ ինչպէս ապատած բարէ մը ջուր
 պիտի երէ: Եւ ալ մէկ նշան մը եղաւ՝ որ հին օրէնքը
 մարդիկները կատարեալ ընելու կարողութիւն չունի:
 Եւ այսպէս սէւար եղաւ որ Հետու տանի ժողովուր-
 զը աւետեաց երկիրը: Եւ Հետու անունը Հիտուս ա-
 նունն է, որ կը նշանակէ Փրկիչ:

ԻՆՍ ԺԴ.

Խորայէլացւոց խոտտացած երկիրը մանեւուն վրայ:

46. ՄՍՏՈՒԱԾ մեծամեծ հրաշքներ լրաւ՝ Խ-
 րայէլացիները Քանանու երկիրը մանեւու ստեղծ: Յոր-
 դանան գետը կայնեցուց, որ ժողովուրդը միջէն անց-

45. Ո՞վ մտուց Խորայէլացիները Քանանու եր-
 կիրը, և ինչո՞ւ. Մովսէս չի կրցաւ մտցնել:

46. Խորայէլացիները ինչ կերպով կըրցան իրենց
 խոտտացած երկիրը մանեւ ու ժառանգել:

նին . ինչպէս որ առաջ ըրաւ կարմիր ծովն : Արի-
քով քաղաքին պատերը փրան փողերուն (գունանե-
րուն) ձայնէն . թշնամիներուն փայ քարերով ու կրա-
կով խառնած կարկուտ բերել տուաւ : Յետին ա-
ղաչանայ Համար արեգակը ու լուսինը կայնեցուց , որ
Խորայէլայիները շատ ստեն ունենան թշնամիներուն
յաղթելու , ա՛ն երկրին բնակիչները շատ թագաւոր-
ներ ու զօրաւոր ազգեր Ատուած մասնեց Խորայէ-
լացոց ձեռքը՝ որ Ատուծոց փէժը Հաննն . վասն զի
Քանանացիները կռաւարտ էին . և խիտ զարչելի
ու անաւթ ձեռքու էին : Խորայէլայիները զանոնք
ամենքը տարանելով առին ժառանգելին անոնց քա-
ղաքները , երկիրները , ու Հարատցան անոնց բարկին-
քովը . եղան տէր ու խաղաղութեամբ ժառանգող ան
ամեն քաղաքներուն , զորոնք բաժնեցին տանուերկու
մաս , իրենց տանուերկու ցեղին Համար , որ իջած
էին տանուերկու 'Աստուտներէն' : Յակոր նահա-
պետին որդւոյմէ :

47 . Թէպէտ Յակոր նահապետը մեռնելու ա-
տներ Հրամայեց , որ իրեն Յովսէփ որդւոյն տեղը՝ ա-
նոր երկու որդիքը Եփրեմ ու Մանասէն , իրեն որդի
Համարուին . անոր Համար բոլոր Խորայէլայիքը տան-
ուիրեք ցեղ եղան . բայց Վեւայ ցեղը ան երկիրներէն
ամենեկին բաժին չունեցաւ . վասն զի իրենք Ատուծոց
նոխրուած էին , ու տաճարին կը ծառայէին . անոր
Համար մէկալ ցեղերը իրենց երկրին եկած բարկին-
քէն անոնց մասն տարով զանոնք կը պահէին : Ան բաժ-
նած երկիրներուն մեծ մասը ու էն արէկը Յուդայի
ցեղին ինկաւ . ու անանկ ծաղկեցաւ առ Յեղը , որ կե-

47 . Եփրեմ ու Մանասէ Յակոր նահապետին
որդւոցը կարգը սեպուելով տասուերեք ցեղ եղան .
Հապախնչպէս երկիրները տասուերկուք բաժնեցին :

ըննար թէ հրամայող սխտի ըլլար մեկաներուն :

48. ԸՅ իրեն կողմանէ հաւատարիմ եղաւ ամեն գործքերուն ու խոտամունքներուն մէջ . բայց իրենք միշտ հակառակ եղան , ու ամենն ին մէկ խոտամունքնին ալ չի սրահեցին : Ընասարտի ճամբորդութեանը մէջ տասը անգամն աւելի Մտուծոյ դէմ ելալէն վերջը , երբոր մտան աւետեաց երկիրը , չի կորսնցուցին առջի ամեն հին բնակիչները . ու անոնց հետ խոնամութիւն ըրին . թէսլէտ Մտուած հրամայեր էր իրենց՝ որ ամենքն ալ թրբէ անցնեն , ու անոնց կուգեբրը ջնջեն : Իրենք սաշտեցին անոնց սուտ ատուածները , ու Քանանացոց գարշելի մեղքերը ըրին : Ըն ատներ սկսաւ Մտուծոյ բարկութիւնն ալ վրանին հասնիլ . ամեն անգամուն որ կը թողութի զՄտուած , Մտուած ալ զանոնք իրենց թշնամեացը ձեռքը կը թողոր , որ դերի եղած կը չարչարուէին : Ըմեն անգամուն ալ՝ երբոր Մտուծոյ կը դանային , Մտուած ալ կը հանէր իրենցմէ զիբնք ազատողներ որ Գատաւորք կրտւին : Իչ սրսպէս ինչ որ Մտէս իրենց ըսեր էր , օրէ օր կատարեցան :

ԴԱՍ ԺԵ .

Կաւարաշտութեան վրայ :

49. ԵՐԲՈՐ Մտուած Խորայէլացոց այսչտի հոց կը տանէր , մեկալ ամեն ազգերը տգիտութեամբ ու չարութեամբ բողբոլին իրենց անկարգ կիրքերուն ետէէ էին : Իրենց ամեն մտածմունքնին էր՝ մարմն .

48 . Խորայէլացիք Մտուծոյ տուած խոտամունքներնուն վրայ կեցան հաստատուն :

49 . Մտուած զԽորայէլացիներն հողալու ատեն մեկալ ազգերն ինչ կրնէին :

նին հեշտացնել ու անոր կամբը կատարել. ուստի իրենց փափագնին ալ մարմնաւոր բարիքներու ետեւէր: Իրենց խղճմտանքը կը վկայէր թէ, երկնային արեւուն ու աստղերուն, և այն, գեղեցկութիւն ինքն իրմէն չէ. ու բոլոր աշխարհքիս կարգաւորութիւնը բաւականապէս կը յուշընէր թէ, կայ ամենխնայտ արարիչ մը՝ տէր և կառավար աս ամեն արարածներուն: Իրենց առջի սրայերէն կտոր մը ծանօթութիւն ունէին աշխարհքիս ստեղծմանը փայ, ջրհեղեղին ու այլ որիչ մեծ մեծ սրտովներուն որ չարերը բաշեր էին: Ի սեր էին թէ աշխարհքիս կեանքէն վերջը դատաստան կայ, տանջանք և հատուցումն բարեաց սկստի ընդունին հանդերձեալ կենաց մջ:

50. Արտօճեալ իրենց հոգիներնուն ու հոգեւոր բաներու հոգ ու մտածմունք մը շունէին, անոր համար կը կարծէին թէ Մտուած ալ մարմնաւոր է. որ բանին մջ մէկ երեւելի գեղեցկութիւն մը, կամ կարգէ դուրս ուժ մը՝ կարողութիւն մը տեսնէին, անոր Մտուած կրաէին. և այսպէս կը կարծէին թէ աշխարհքս աստուածներով շնչուն է. երկիրքը, աստղերը, արեւը, երկիրս, ջուրը և այլն զատ զատ աններ կը սէպէին: Ամեն մարդ իրեն խելքին մեծ ու աղէկ երեւած բանը՝ Մտուած է կրաէր: Աս աստուածներուն կարգն էին մեծամեծ թագաւորներ, արհեստներ գանուղներ, և ուրիշ երեւելի մարդիկ՝ որ աստիս անդին անուանի եղան. անոնց փայ առատուղներ ալ կը շինէին: Այնպէս դրեր էին միտքերնին, թէ իրենց աստուածները անմահ մարդիկներ են, ու կին ունին, ու ան կանանց աստուածուհի, այսինքն՝ կին Մտուած կրաէին. ու անոնք տղայներ ալ ունին կրսէին՝ սղտիկ աստուածներ: Մարդուս ամեն կիրքերը,

այսինքն բարկութիւնը , ցանկութիւնը ու ամեն մտութիւնները , ասո՞՞ք աստուածներն ալ ունին կրակին . ու աս աստուածները քոյկրնին ունենալու համար , անոնց արձանները կը շինէին քարէ , փայտէ , պղնձէ , արծաթէ , ոսկիէ և այլն , ու իրենց ուզած աստուածներուն անունը տալով ան շինած բաներուն , կուղէին որ ան աստուածները հոն բնակին . ու անոնց համար տաճարներ կը շինէին ու առջեւին առջիմք կը նէին , երկրպագութիւն կուտային , զո՞՞հ կը մատուցանէին , ու մեծ տօներ ալ կը կատարէին : Սատանան այսպէս խաբիր էր զանոնք , որ կուռքերուն պատճառով իրեն երկրպագութիւն ընեն ու սաշտեն . և ամեն կերպ շարագործութիւններ ընեն . ու միտքերնին զնեն թէ հաւատքի կամ կրօնի գործքեր են ըրածնին :

Ճ1. Իրենց տօները ուրիշ բան չէր , բայց եթէ խաղեր ու անկարգ համարձակութիւններ : Բարոս շատուածին տօնը կը տօնէին , չափէն աւելի գինի խմելով ու շարաչար գինովնալով : Արդիտէ շատուածուհոյն տօնին՝ կիները յայտնի դարչիկի գործքեր կընէին : Աւրիշ կուսարշաներ ալ կային , որ իրենց տղաքը զո՞՞հ ընելով կերէին , դժոխային շատուածներուն հաճոյ ըլլալու համար : Այսին միջէրնին հաղարատը խաբիրաներ ալ , որ կընէին թէ իրենք ան կուռքերուն մարգարէներն են , ու ետքի ատենի ըլլալու բաները կը պատմեն , ոմանք աստղերը նայելով , ոմանք թուշուններուն թուշիլը՝ կամ ձայնը գիտելով , ու ոմանք ալ զո՞՞հ եղած կենդանիներուն ազիւները (սրաղբըսախները) բննելով : Ար հաւատային ալ՝ թէ կան աղէկ ու զէշ օրեր , ու երաններու վայ

Ճ1. Հէթանոսները իրենց սուտ աստուածներուն ինչ տեսակ պաշտօն կը մատուցանէին :

մեկնութիւններ կուտային, ու կը հաւատային ալ :
 Ըսանկով երկրիս վրայ ամեն տեղ տիրած էր վար-
 քի գէշութիւնը ու դէշ մորութիւնները . թէպէտ և
 մտքի լոյսը ու բնական օրէնքը սրտերնուն մէջը կար-
 բաց անոր չի հետեւելով մեծապէս յանցար էին .
 վասն զի խղճմտանքներնուն դէմ կրնէին : Ըսոր ճա-
 րը Փրկիչն աշխարհի կրնար ընել, այսպիսի թշուա-
 ռութենէ հանելով մարդկային ազգը :

ԳՆԱ ՎՁ.

Դաւիթ թագաւորին ու Մեսիային վրայ :

52. ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ժողովուրդը ատեն մը դա-
 տարներու ձեռքով կը կառավարուէին . ետք ու-
 ղեցին թագաւոր ունենալ : Ընչի թագաւորը եղաւ
 Սաուլ Բենիամինի ցեղէն . որ քիչ մը ատենէն ետքը
 Ըստուծոյ երեսէն ինկաւ իրեն մեղացը համար : Եր-
 կրորդը եղաւ Դաւիթը Յուդայի ցեղէն : որ Ըս-
 տուծոյ ուղածին պէս սուրբ մարդ մը եղաւ, ու Սա-
 մուէլ մարդարէին ձեռքը սուրբ կրով օծուեցաւ :

53. Դաւիթ շատ ատեն Սաուլէն հարածուեցաւ .
 թագաւորը ըլլալէն ետքը շատ մեծամեծ սրտերազմ-
 ներ ըրաւ անհասանելուն դէմ . բաց Ըստուած ա-
 դատեց զինքն ատեն ներութիւններէն, ու իր ամեն թրշ-
 նամիներուն յաղթող ըրաւ, մեծցուց զինքը փառքով
 ու հարստութի . ինքն ալ հաւատարիմ եղաւ Ընչ ճա-
 ռայութեանը մէջ . իրեն բոլոր սրտին փառիսքը Ըս-

52. Իսրայէլացիք իրենց խոստացած երկիրը ժա-
 ռանգեղէն ետքը ինչ տեսակ կառավարութիւն ու-
 նեցան :

53. Դաւիթ ինչպիսի թագաւորութիւն քշեց :

տուծոյ օրէնքները մտածին էր . զանմբ սրահել ու
 իրեն ժողովրդեանն ալ սրահել տալ կրջանար : Ի-
 բն իշխանութիւնը առ բաներուս մջ կր բանեցնէր :
 Առ արտիշտե ինքը ունէր աղէկ խնամտուն հասկը-
 ցողութիւն , անով աղէկ ալ կր հասկնար բանատունը
 ծուլեան ու երաժշտութեան արհեստը . ուստի շատ
 երգեր շարադրեց զՄտուած փառաւորելու՝ ու առա-
 քիմութիւն ստրկեցնելու համար . առ երգերը Սալ-
 մոններն են , որ ինչուան այսօր ալ ժամերու մջ կեր-
 գնիք ու կրանիք :

54 . Արուստղեմ՝ որ Մելքիսեղեկի քաղաքն
 էր , Դաւթին ալ քաղաքը եղաւ . ու հոն Սիւն
 ընտանը վրայ շինեց մէկ սրախտ մը , ու Տապանակ
 ուխտին հոն դրաւ : Մէկ փառաւոր տաճար մըն ալ
 կուգէր շինել Մտուածոյ Տապանակին համար , որ զո-
 հերը հոն ընել տայ . վասն զի Մտուածոյ ծառայու-
 թեանը համար դեռ մէկ հաստատուն տեղ մը չունէր
 ժողովուրդը , աւետեաց երկիրը մանեղն՝ ինչպիսն ան
 ասունը : Բայց Մտուած յայտնեց Դաւթին , թէ
 ինքը կուգէ որ աս տաճարը իրեն որդին Սողոմոնը
 շինէ , ու խոտտացաւ ալ Մտուած , որ իրեն զաւակ-
 ները որդիէ որդի յախտեան պիտի թաղաւորեն հա-
 ւատացեալ ժողովրդեանը վրայ : Աս խոտտմունքովը
 Մտուած իր առջի ուխտը կամ խոտտմունքը նար-
 գեց . ինչ որ բեր էր 'Ասհապեաներուն' ու Խարայե-
 լեան ժողովրդեանը հետ :

55 . Մտուած խոտտացաւ մէկ յախտեանական
 խաղաղութիւն մը տալու ժողովրդեանը , ու Արու-

54 . Դաւթիմ մարգարէն իր թագաւորական ա-
 թոռը ո՞ր քաղաքը դրաւ :

55 . Մտուած Արուստղեմի վրայ և նոր շինելու
 տաճարին վրայ ի՞նչ նոր խոտտմունքներ ըրաւ :

տաղէմ՝ քաղաքն ալ իրեն բնակարան ընկելու . այսինքն որ՝ հոն իրեն անունը փառաւորուելու տեղը ըլլայ, ու իրեն ներկայութիւնը ժողովրդեանը մէջ մասնաւորապէս հոն երևնայ : Եւ ասանկով ատ սուրբ քաղաքը եղաւ պատկիրք մը, կամ՝ օրինակ մը երկրիս փայ սուրբ եկեղեցւոյ՝ որ է միաբանութիւն բողոք հաւատացելոց մէկ մտրովն եղած, որուն անկերեցիմ գլուխը ինքն Վրխատու է, ու երևելի գլուխը սրբոյն Պետրոսի յաջորդը Հռոմայ Վահանայապետը . ու երկընքին ալ՝ որ սրբոց բնակարանն է :

56. Ըստուած յայտնեց Ղաւթի շատ գերագոյն խորհուրդներ ալ . մէյն՝ թէ Փրկիչն աշխարհի իրեն ցեղէն պիտի աշխարհք գայ ու թագաւոր ըլլայ, չէ թէ միայն Խարայէլացւոյ՝ հասցա ամեն ազգերու փայ ալ : Վահանայապետ ալ պիտի ըլլայ . չէ թէ Ըհարոնին կարգէն, հասցա Սեբիսեղեկին կարգէն, որ գրաւորական օրէնքէն շատ առաջ էր : Ղարձեալ թէ Փրկիչը որդի Ըստուծոյ է, ու Ըստուած է : Ըս բաները յայտնեցաւ Ղաւթի . ասանցմէ զատ յայտնեցաւ որ, Փրկիչը իրեն փառայր հասնելէն առաջ, պիտի խիստ շարչարանքներ քաշէ, որուն քով Ղաւթին քաշած ներութիւնները թեթեւ բան մըն են : Ըն օրուանէն Խարայէլացիները սկսան Սեբիսեղեկին փրկիչ անուանել . Վրխատու ալ անուանեցին՝ որ կընշանակէ օծեալ, այսինքն սուրբ եղովը սրբուած . ինչպէս որ սուրբութիւն էր՝ որ թագաւորները ու Վահանայապետները կօծէին ան սուրբ եղովը . Խարայէլացիք որդի Ղաւթի ալ կրաէին Փրկիչին :

56. Ըստուած իր գաղանի խորհուրդներէն ալ յայտնեց մի Ղաւթի :

ԳԼՍ ԺԷ .

Սողոմոնի ու Իրէն խնաստութեանը վրայ :

57 . ԳԼԽԹԻՆ տղայը միջէն ընտրեց Մտուած Սողոմոնը՝ որ թագաւորէ Իրեն հօրը մեանելէն ետքը , ու Իրեն փառայը մէջ ըլլայ ինչպէս մէկ սրտակերպ մը Մեխային . անոր համար մշտ խաղաղութեան մէջ անցուց Իրեն թագաւորութիւնը : Սողոմոն շինեց տաճարը . որուն ձեւը՝ ու հարկաւոր նխմերը Իրեն հայրը տուեր էր :

58 . Ըն տաճարը խիտ փառաւոր շինուածք մը եղաւ , ներսի դիւն բոլոր ոսկիէ ու ոսկեջրած , ու երկուք բաժնած . մէկը ծածկած էր՝ որ Արբուժի սրբոց կրտսեր , հոն էր Տասանակ ուխտին Քերթեաներուն թեկերովը ծածկած . և քահանայապետը միայն ունէր հրահան հոն մտնելու , սն ալ տարին մէկ անգամ մը՝ որ զոհերուն արիւնը հոն կը տանէր : Ըս սրբութիւն սրբոց ըտուած տեղը երկինքը կը նշանակէր , որ զոց ըլլալով մարդիկ չէին կրնար մտնել , ինչուան քանի որ Քրիստոսի արիւնովը չէին սրբուած : Տաճարին առջև զոհ ընելու տեղանն էր դրած՝ մեծ սրահի մը մէջ , չորս դին սիւնապատ սրահներ ու բաժնած բնակարաններ քահանաներուն ու զետացիներուն ունեցած սղաժոճներուն համար : Բոլոր Իսրայէլացւոց երկրին մէջ միայն սա մէկ հատիկ տաճարն էր , և հրաման չի կար ուրիշ տեղ զոհ ընելու . բայց միայն սա մէկ հատիկ տեղանին վրայ : Ըս բանս խիտ յայտնի

57 . Դաւթին յաջորդ ո՛վ եղաւ :

58 . Սողոմոնին տաճարը ի՞նչ տեսակ շինուածք էր և ի՞նչ կը նշանակէր :

նշան մին էր, որ Մատուած մէկ է, ու իրեն Աշխարհ-
ցին ալ մէկ է:

59. Սողոմոն մէկ անանկ երջանիկ կեանք մը ան-
յոց, որ քան զան աւելի մարդ չի կրնար մտածել. իրեն
ժողովրդէն զատ օտար ազգերուն ալ սկսաւ հրամայ-
ել. հարստութեանը շափ չիկար, ժողոված ոսկի ու
արծաթը թիւ չունէր. աշխարհքիս ամեն զուար-
ճութիւնները եւերք ունեցաւ: Ըսոնցմէ զատ Մատուած
տուաւ իրեն խնայտութիւն՝ որ աշխարհքիս ամեն բա-
րիքներէն մեծ է. անանկ որ ամենևին իրեն խելացու-
թեանը հասնող մարդ չիկար. ինչպէս որ կը տեսնենք
իրեն գրած գիրքերէն ալ որ կը սորվոյնեն մեզի ճշ-
մարիտ խնայտութեան ճամբան, որ է բարբը շտիկել
ու ինքզինքը աղէկ կարգի կանոնի մը բերել:

60. Սողոմոնի գրուածքներուն մէջ կերևնայ Մա-
տուածային խնայտութեան զգրութիւնը, ուսկից որ մարդ-
կային խնայտութիւնն ալ առաջ եկած է: Արտէ՛ թէ
Մա խնայտութիւնը՝ որ ՚ի սկզբանէ Մատուած էր,
երկիրս, ծովը, երկինքը, անդունդներն ալ ստեղծելէն
առաջ Մատուոյ քովն էր, ու ներկայ էր ամեն բա-
ները ստեղծելու ատենը, ու անոր հետը կը ստեղծէր
ու կը զուարճանար: Ըս ալ կըսէ՛ թէ իրեն ուրախու-
թիւնը մարդիկներուն հետը ըլլալն է. ու կը կանչէ
ամենքն ալ՝ որ իրեն հետը միանան, ժառանգեն իրեն
զանձը, ու կը շտանան իրեն կոչմանքովը, (զխաթէթ)
այսինքն լ՛ցուին իրեն վարդապետութիւնովը: Ըսապի-
սի կերպով կը խօսի խնայտութիւնը Մտակաց գրքին
մէջ, որ Սողոմոն խնայտունին բարոյական ու վճռա-
կան խօսքերն (քէլամ) են՝ մարդուն վարբը շտիկելու
համար: Ըս Սողոմոն խնայտունը Արդ երգոց գիրքն

59. Սողոմոն ինչպիսի՞ թագաւոր եղաւ:

60. Սողոմոնին գրուածքները ի՞նչ հոգւով են:

ալ շարադրեց, որուն մէջը կը խօսի Աստուծոյ սիրոյն վրայ՝ որ ունի առ սուրբ եկեղեցին. օրինակ բերելով մարդուն խիստ մեծ սէրը՝ որ կը ըլլայ Հարսի ու փեսային մէջ :

61. Բայց ինքը Սողոմոն չարաչար գործածեց առ Աստուծոյ առած բարիքը. ծերութեան ասուներ բոլորովին մարմնական հաճոյից ետէն եղաւ, մանաւանդ կանանց, չտիէն աւելի շատ կիներ սիրեց ու առաւ, նա և օտար ազգերէն ալ. որոնցմէ այնչափ միտքը սրտուրեցաւ որ ինչուան կուսպաշտութեան մէջ ալ ինկաւ :

62. Աստուած թողոց՝ որ առ մեծ խնատունք իր կիրքերովը կործանի, որ յայտնի երևնայ արխարհքիս երջանկութեան և հեշտուեց փտանցաւ որ ըլլալը. ու ճանչնան ամենքը որ, ինչպէս ինքը Սողոմոն խնատունն ալ ըսեր էր. Արևուն տակը գտնուած բաները ամենքն ալ թշուառութիւն են ու ունայնութիւն :

Գ Ա Ս Ժ Ը .

Խորայեւացւոց տասը ջեղին բաժանմանը, կամ Սամարիայի վրայ :

65. ՍՈՂՈՄՈՆԻՆ մեռնելէն ետքը թագաւորութիւնը երկու բաժնուեցաւ իրեն մեղացը սրտով. միայն Յուդային ու Բենիամինի ցեղը միացան Սողոմոնին օրդւոյն Սորոմոնայ հետը. ու մեկալ տասը ջեղը ընտրեցին իրենց թագաւոր Յերորոմամբ՝ որ Ափրեմի

61. Սողոմոն ինչպէս գործածեց Աստուծոյ իրեն տուած բարիքը :

62. Սողոմոն այնչափ խնատութեամբը ինչպէս սխալեցաւ :

63. Սողոմոնին վախճանէն վերջը Խորայեւացիք ինչ վիճակ ունեցան :

ցեղէն էր : Այ՛ն Յերոսոլիմը թագաւորելէն ետքը վախ-
ջաւ որ չըլայ թէ, Խորայէլացիները Արուսաղէմ եր-
թապոյ իրենց աղօթքը ու գոհերը ընկող համար, իրենց
յատուկ թագաւորին հետ միանան . ուստի առ վտան-
գը վերցընելու համար փոխեց կրօնքը կամ հաւատքը .
և որովհետեւ Խորայէլացիները կը սիրէին կուռք պաշ-
տելը, երկու ոսկիէ հորդ (տանա) սնկեց երկու տեղ
իրեն թագաւորութեանը մէջ, ու շատ սեղաններ ալ
կանգնեց ու նոր քահանաներ ալ անուանեց՝ որ Վ և ինն
ցեղէն չէին . ու ինքն իր գլխուն տօն ալ հնարեց :
Միայն թէ Աստուծոյ օրէնքներն ալ պահել կու-
գէր : Յերոսոլիմաց յաջորդներն ալ առ սուտ կրօնը
պահեցին . ու առ բաժանմանքը մնաց միշտ :

64 . Հերձուած կըսուի բաժանմանքը, երբոր Աս-
տուծոյ ժողովրդեան մէկ մասը կը զատուի ընդհա-
նուր եկեղեցիէն, որ մինակ ճշմարտան է : Այսպէս
ճշմարտա եկեղեցւոյն աթոռը Արուսաղէմն էր . հոն
տաճարին մէջ Աստուածաբաշտութիւնը սկստի կատա-
րուէր, որն որ Գառիթ ու Սուլանն Աստուծոյ հրա-
մանալի շինեցին . ու օրէնքներն ալ որ Մովսէս մար-
գարէն տուեր էր, հոն կը պահուէին ու աստուածային
պաշտօնն ալ հոն կը կատարուէր ղևտայիներուն ձեռ-
քով Ահարօնի ցեղէն եկած քահանաներէն, զորոնք
ինքն Աստուած ընտրել էր :

65 . Այ եկեղեցին աշխարհքիս սկսուածքէն միշտ
կար . վտան զի Մովսէս մարգարէն զրեց Աբրահա-
մու հաւատքին աւանդութիւնը՝ որ ինչուան իրեն տոն-
նը կար . Աբրահամ ալ Այո նահապետին հաւատքը
ունէր . Այո նահապետն ալ Անուրայ, և ուրիշ ջր-

64 . Հերձուած ու Եկեղեցի ինչպէս կը զանա-
զանին իրարմէ :

65 . Այ եկեղեցին երբ սկսաւ երկրիս վրայ :

Տեղեղէն առաջ եղած սրբոց հաւատքին աւանդութիւնն ունէր . ու ան սուրբերն ալ Ազամ նահապետէն ունէին առ հաւատքը :

66. Ահեղեղին՝ երբոր Սոխիտական օրէնքներու վր կը ծառայէր Աստուծոյ , կը կոչուէր Սինագով դա՝ այսինքն՝ ժողովարան , կամ ժողով . տասը ցեղին թագաւորութիւնը կրտուէր Իսրայէլեան՝ կամ Ափրեմայ , և կամ Սամարիայի թագաւորութիւն , թագաւորական քաղաքը Սամարիա բըլալուն համար : Իսկ ան թագաւորութիւնը՝ որ Դաւթին ցեղին ձեռքը մնաց , կրտուէր Յուդայի թագաւորութիւն . Բենիամովնին , Վեիին ցեղերն ալ իրեն տակն էին . վասն զի քահանաները ու ղեւտայիները զբիւռեցան իրենց ունեցածներէն , Յերոբոսովն կողոտարելու . անոր համար թողուցին անոր թագաւորութիւնը , ու եկան միացան Յուդայի թագաւորութեանը հետ : Մէկալ տասը ցեղին միջէն շատոնք հաւատարիմ մնացին Աստուծոյ , ու կուգային Արուսարէմ Աստուծոյ երկիր սրագանելու համար : Յուդայի թագաւորութիւնն ալ չի մնաց բոլորովն անարատ . վասն զի Իսրայէլացոց չարութեանն ու կոտորածութեանը մասնակից եղան : Դաւթի ցեղէն իջած թագաւորներէն շատը չի հետեւեցան ան սուրբ թագաւորին տուած օրինակին . ու եղան կոտորաշտ , չարասէր , անիրաւ , անգութ : Հրէից միջէն ալ շատոնք դրսուանց Աստուծոյ տուած օրէնքները կը պահէին՝ վախնալով որ մարմնաւոր բարիքը չի կորսնցնեն : Այսպէս սրտանց Աստուծոյ ծառայողները քիչ մնացին :

66. Իսրայէլացիք երկուք բաժնուէլէն ետքը ինչպէս կը կոչուէին , և միջերնին մնաց անպաշտութի :

ԴԱՍ ԺԹ.

Մարդարէնեբուն վրայ :

67. ՏԱՍԸ, ցեղը բաժնուելէն ետքը, Աստուած շատ մարդարէններ խրկեց՝ ճշմարիտ հաւատացեալները միտիմարելու համար ու մեղաւորները իրենց շարագործութիւններէն դարձնելու համար :

68. Մարդարէ կըսուին ընդհանրապէս անոնք, զորոնք Աստուած ներսուանց կը շարժէր Հոգւով սրբութիւն, ու կը գիտցնէր անոնց ծածուկ խորհորդները, ու շատ սարիէն ետքը ըլլալու բաները : Անոնց բերնովը կը ծանուցանէր նաև ժողովրդեան իրեն կամերը : Ինչպէս են Սոլսէս, Սամուէլ, Դաւիթ, Սողոմոն և ուրիշ շատերը : Բայց մասնաւորապէս մարդարէ կըսուին ճգնաւորի պէս սպասողները. որոնք մեծ սրտով ունեւին ժողովրդեան աջակցութիւնը իրենց ապրատութեանը ու ամեն օրուան ծովապահութեանը համար, մագիդէն կամ կաշիէ հագուստ և սպաշխարոյի առանձնական կեանք ունենալնուն համար : Ասոնք իրենց կեանքը կանայնէին աղբիւրով, Աստուծոյ սրտուրանքները մտածելով, ու ժողովրդեան քարոզելով : Ասոնց մէջը երևելիներն էին Աղլիա մարդարէն ու Աղլիաէն. երկուքն ալ Խաբայէլեան թագաւորութեան մէջն էին, և ասոնց հոն ըլլալնին խիստ հարկաւոր էր :

69. Աղլիա իրեք տարի ու կէս անձրև գալը արգիլեց Աքաաթ թագաւորը սրտովելու համար, որ կուտ

67. Աստուած իր կամքը ինչպէս կը յայտնէր Իսրայէլացւոց :

68. Ինչ աեսակ մարդիկ են մարդարէնեբը :

69. Աղլիա մարդարէին վրայ ինչ երևելի գործք կը սրտուրի :

պաշտութիւն կրնէր : Այս ժողովոյեան ատջև կուռ
քերուն սևերես քահանաները խոյտառակերու համար
երկնքէն կրակ իջնուց՝ Մտուծոյ մատուցանելու իր
սրատրատած գոհին փայ : Ազննուց մէկ մնած
տալց մը , ուրիշ շատ հրաշքներ ալ լրատ : Ատրը կը
բակէ կառքով երկինքը վերացաւ ու դեռ ողջ է Անու-
թին սէս :

70 . Աշխարհն տեղն անցաւ Աշխէ մարդարէն իրեն
աշխերտը : Այս ալ շատ ու մեծ մեծ հրաշքներ լրատ ,
անանկ որ անհաւատ թագաւորներն ալ իրեն սրատիւ
կրնէին : Մեռնելէն ետքն ալ մէկ մտել մը ողջնուց ,
մտելը թաղելու ատենը գերեզմանին մջ կրնն ոսկոր
ներուն դաշելով : Բայց աս սուրբ Մարգարէնորդ
խիտա շատ անգամ անարդուեցան ու արհամարհու-
ցան իշխաններէն ու թագաւորներէն , անոնց չարա-
գործութիւնները յանդիմանելուն համար : Այս մար-
գարէնորէն մէկ քանին ալ անդթութեամբ սպաննե-
ցին :

71 . Սուտ մարգարէներ ալ երան Խորայէլացուց
մջը , կամ խարերաներ , որ կը խարէին զմարդիկը ը-
սելով թէ զիրենք Մտուած խրկեր է . ու ստանկով
իշխաններուն և ժողովոյեան հաճոյքը՝ անոնց ուզած
բաները կը քարոզէին երեսպաշտութիւն ընելով , ու
կը ջանային սուտ հանելու ճշմարիտ մարգարէներուն
լրածները : Բայց որպէս զի յայտնի ըլլայ թէ Այ-
տուած որն հետ խօսեր է ու իրեն կամէր յայտներ
է , ճշմարիտ մարգարէութիւնները գրեցին ու ամենայն
զգուշութեամբ պահեցին :

70 . Աշխէին ըրած գլխաւոր գործքերը որո՞նք են :

71 . Մարգարէներուն ամենքն ալ աղէկ Ատու-
ծոյ հաճոյ մարգիկ էին :

ԴԱՍ Ի.

Մարգարէութիւններուն վրայ :

72. ՇԱՏ մարգարէներուն գրեթէր կան, ու իրենց անուամբը կրկնուին Ասայի, Արեմիա, Ազէ-կիէլ, Դանիէլ և ուրիշներ ալ՝ որ փոքր (սղտիկ) մարգարէ կրտսին գրուածքնին կարճ ըլլալուն համար : Աս գրեթերուն մէջ գրած են անոնց խօսածները ժողովաբան աստիճան՝ յանդիսանելու համար անոնց շարագործութիւնները, յորդորելով որ ապաշխարեն, կուտրեթը ժողուն ու դատնան առ ԱՃ : Անոնց սրտին մէջ կուտր չի սրաշտելու աւելի վախ մը ձգելու համար շատ անգամ կուտր սրաշտելու շնորհիւն կը նշանակուին, ու Հրէից ժողովարանն ալ կը նմանցընէին՝ իրեն կրկանը անհաստատրիմ կնկան մը՝ որ օտարին հետ կապրի : Աս յորդորմունքներուն ու յանդիսանութիւններուն հետ ետքի տոնները ըլլալիչներն ալ կրտսին. որոնք են բուն մարգարէութիւն ըսածնիս :

75. Մարգարէացան թէ Սամարիայի թագաւորութիւնը պիտի կործանի, ու Խորաշէրացիները գերի պիտի ըլլան. ու ալ պիտի չազատին. միայն ոմանք Հուդայի ազգին հետը պիտի աղատին, ու մէկ գլուխ մը պիտի ունենան : Հուդայի թագաւորութիւնն ալ պիտի կործանի Բաբելոնացոց թագաւորին ձեռքով. տաւարն ալ Արուսաղէմ քաղաքն ալ պիտի այրի ու

72. Մարգարէներուն գրուածքները կան ինչուան հինաց. և գրածնին ինչ բանի վրայ է :

73. Մարգարէները երկրիս վրայ կատարուելու ո՞ր բաները մարգարէացան :

կործանի . ժողովուրդն ալ գերի իննայ : Եւ թէ Բա-
բելոն քաղաքն ալ պիտի գերի ընեն Մարք ու Պար-
սիկները Ախրես թագաւորին իշխանութեամբը : Եւ
եթեմանասուն տարի գերի ըլլալէն ետքը՝ Հրեայք պիտի
ազատին . ու տաճարը Երուսաղէմ քաղաքն ալ պիտի
նորէն շինուի , ու ասին մը ժողովուրդը իրեն ժա-
ռանգութիւնը վայելէ պիտի . և ստեղծուի Հալաճանք
մին ալ քաղաքէն ետքը՝ պիտի ազատի իրեն թշնամի-
ներէն , և ոճննայ պիտի շատ մեծ փառք մը :

74 . Ըս մարգարէութիւններուն միջի խօսքերը մար-
մնաւոր բարիք կերեւան . բայց կան շատ հոգեւորա-
կան բարիք ալ , ու հանդերձեալ կենաց աւետիք : Գե-
րութենէն ազատուելուն վրայ խօսելով , կը յայտնէին
նաև Մեխայիմ գաղտեանը կերպը , իրեն չարչարան-
քը , թագաւորութիւնը , և հեթանոսաց դարձը : Բայն
ալ թէ , Ըստուած մէկ նոր ուխտ կամ խոտանունք
մըն ալ պիտի ընէ իրեն ժողովուրդեանը հետ , առջի
ըրած խոտանունքէն գերազանց , ինքը պիտի տարաւորէ
անոնց սրտին մէջ . պիտի սորվեցնէ՝ ու տայ Հոգին
սուրբը ամեն մարդու , ու մարգարէութեան պարզեն
ալ պիտի տայ : Ու իրեն ծառան , այսինքն՝ Մեխան
աշխարհքիս մեղքերը պիտի սրբէ . ու ամենևին յան-
ցանք մը չունենալով՝ պիտի անարգուի ինչպէս մէկ
անպիտան մարդ մը , ու ինչպէս անմեղ գառն պիտի
սպաննուի ուրիշներուն փրկութիւնը համար : Մեխան
Գաւթի որդին՝ հեթանոսներուն յոյսն է , որովք Ե-
րուսաղէմ պիտի գան Ըստուծոյ երկիրագազանելու
համար : Եւ թէ երկրորդ տաճարին փառքը՝ առջի
տաճարին փառքէն շատ մեծ պիտի ըլլայ : Ընանկ

74 . Ըս երկրաւոր ըլլալէքներն որ կը մարգա-
րէանային , խօսքերնուն տակը կիմացուէր ուրիշ հո-
գեւորական խորհուրդ մը :

որ՝ Աստուծոյ ժողովրդեան երանութիւնը տեսնուած ու լրատուած ու մարդու մտքէն անցած բաներէն շատ վեր պիտի ըլլայ : Մարգարէացան ալ Փրկչին ծննդեանը, կենացը, մահուանը վրայ մասնաւոր գիտ նայու բաներով :

75. Աս ամեն մարգարէութիւնները բաց գրած չեն . վասն զի Հոգեւորական մարգարէութիւնները խառնուած են ժամանակաւոր բարիներու համար եղած մարգարէութեանցը հետ, որովհետեւ անոնք մէկ օրէնակ մըն էին մեկաշնորուն, ու օրինակի պէս ալ մութ կերպով զուրջուած են . այսպէս ալ Մեծիային թէ խոնարհութիւնները ու չարչարանքները, ու թէ իրեն իշխանութիւնը, փառքը իրարու խառնած գրած են :

ԴԱՍ ԻԱ.

Բարիչունի գերութեանը վրայ :

76. ԱՍՏՈՒԱԾ շատ ատեն խարայլեան թագաւորներուն ու իրենց ժողովրդեան չարագործութիւններուն համբերելէն ետքը, ու իրեն ծառայիցը բերնով ապարդիւսարութիւն քարոզելէն, ու շատ անգամ ալ սրտոթելէն ետքը, երբոր տեսաւ որ չեն դառնալ, ջրցուց իրեն արգար բարկութիւնը, մասնելով թշնամիներուն ձեռքը : Սամարիան առին, թագաւորութիւնը կործանեցին, գերի լրին ժողովուրդը, ու հետո՛ւ քարապներ ցիր ու ցան բաժնեցին : Անոնց տե-

75. Հանգերձեալ կենաց և Մեծիային վրայ եղած մարգարէութիւնները խիստ յայտնի գրուած են :

76. Սամարիայի վրայ եղած մարգարէութիւնը լինչ պէս կատարուեցաւ :

որ Ասորոց թագաւորը շատ օտար մարդիկ խրկեց , որ հոն բնակեցան ու Սամարացիք ըսուեցան :

77 . Յուդայի թագաւորութիւնը խաղայելի թագաւորութեան գերուելէն ետքը դեռ մնաց մէկ դար մը , այսինքն հարիւր տարիի չափ ալ : Բայց առ ստակալի օրինակը ամենեւին իրենց մէկ խրատ մը չեղաւ : Ըստուած ասոնք ալ՝ Աբուգոդոնոսոր Բարիլացոց թագաւորին ձեռքը մասնեց . եկաւ Աբուգոդոնոսոր կործանեց Արուսաղէմ՝ քաղաքը , այրեց տաճարը , առաւ սրբազան ամանները , գերի տարաւ ժողովուրդը . անանկ որ բոյոր երկիրը անապատ դարձաւ : Բայց Արծնը կամ՝ Ըստուածպաշտութիւնը չի սրակսեցաւ , թէեւ տաճարը փլուցին ու զօհերը դադրեցան : Վ անն զի Յուդայի ցեղը կամ՝ Հրեաները , Սոլակոսի օրէնքները ու իրենց հայրենական աւանդութիւնները պահեցին Բարիլոնի մէջը , ուր տեղ որ կռապաշտութիւնը ու ամեն կերպ չարագործութիւնները տիրած էին : Ըստ Բարիլոն մեծ քաղաքը՝ որ աւերորդապաշտութեամբ , կախարդութեամբ , ու գարշելի համարձակութեամբ լեցուն էր , օրինակ էր ասրականեակ աշխարհքի ու չար ընկերաց , որ աս աշխարհքիս մէջ զբաւոր ըլլալով , Ըստուծոյ շատ ծառաները կը հալածեն ու կը ներդնեն :

78 . Աբուգոդոնոսոր խիտա մեծ թագաւոր էր ան ատենին մէջ , հպարտ ու անդուլթ . շինեց մէկ տարտափելի մեծ արձան մը . ու հրամայեց որ ամենքն ալ պաշտեն : Հրեաներուն միջէն իրիք երեւելի տղաք քաջութեամբ չ՛նազանդեցան թագաւորին հրամանացը .

77 . Յուդայի թագաւորութեան բաբելոն գերուելու մարգարէութիւնը ինչպէս կատարուեցաւ :

78 . Աբուգոդոնոսոր ինչպիսի՞ թագաւոր էր , և հրեկեց վրայ ինչ համարմունք ունեցաւ :

ինքն ալ վառած փռան մէջ ձգել տուալ զանոնք . բայց չերեցան ամենեկն , ու կրակին մէջը Մատուցոյ փառք ու գոհութիւն տուին : Ըստ հրաշքէն թագաւորը սարսափելով հրամայեց իրեն ամեն ժողովուրդեան , որ զՄատուած պաշտեն : Ուրիշ պատճառներ ալ եղան , որ աս թագաւորը ու իրեն յաջորդները զարմանալով Ղանիէլ մարգարէին խնատութեանը վրայ , և Ղանիէլ մարգարէն պահելու համար Մատուցոյ լրացած հրաշքները տեսնելով , վկայեցին թէ կայ ճշմարիտ Մատուած մը : Ըսանելով անհաւատները սկսան զՄատուած ճանչնալ :

79 . Ղանիէլ մարգարէն Հուդայի թագաւորներուն ցեղէն էր , ու գերի եղած էր մկալ Հրեաներուն հետ . ու Ֆարիզոն թագաւորական գործերու ու կառավարութեան մէջ էր , որ թագաւորը դրեր էր իրեն արժանաւորութեանը համար : Ըսիկա սուրբ ու աւարատ կեանք ունեցաւ . Մատուած ալ յայտնեց իրեն շատ ծածուկ խորհրդաւոր բաներ , որոնք ետքի աննները պիտի ըլլային : Մարգարէացաւ Ասցսերայ յաջորդութիւնը ինչպէս Սեսիային գալու ատենը . որուն գալու ատենն ալ յայտնեց . և թէ պիտի սպաննուի իրեն ժողովուրդենէն , սն ատենը Արուսադէմն ալ պիտի կործանի , ու Հրեաները պիտի ցիր ու ցան ըլլան , ու կորսուցընեն իրենց թագաւորութիւնը :

79 . Ո՞վ էր Ղանիէլ մարգարէն և ի՞նչ բաներ մարգարէացաւ :

ԳՆԱՍ ԻԲ.

Հրեաներուն գերութենէն ազատելուն վրայ :

80. ՀՐԵԱՆԵՐԸ եօթանասուն տարի գերի ըլլալէն ետքը, Ահարոս Պարսից թագաւորը առաւ Բարիւն քաղաքը . զՀրեաները գերութենէն ազատեց, ու թողուց որ երթան, իրենց Արուսաղէմ քաղաքը ու տաճարը շինեն : Ընտք ալ դարձան գնացին իրենց երկիրը . Օգրաբարէլ առաջնորդ կեցաւ իրենց, յիսն զի Յուդայի ազգին մէջ ինքը մեծ խիսան էր : Ազգբահսանն ալ որ Ըստուծոյ օրէնքները աղէկ գիտէր, սարսկացոց ժողովուրդներ մեկնելով սուրբ գիրքը : Սամարացիները ու ուրիշ թշնամիները Ըստուծոյ ժողովուրդները զէմ կայնելով, սուրբ քաղաքին շինելը ուշացնել տուին : Ըստ Սամարացիները ան մարդիկներն են, որ Ըստրիներուն թագաւորը խրկեց Սամարիա քաղաքը Իսրայէլացոց անոնք : Ընտք կուգէին ճշմարիտ Ըստուածը սրշակ, բայց իրենց հայրենական կուռքերն ալ չէին լծողար : Հրեաները շատ դժուարութեամբ շինեցին Արուսաղէմ քաղաքը . ու Անեմին ալ քաղաքին պատերը շինեց . ասով երկիրը խաղաղութիւն գտաւ, ու սկսան վարուցան ընել : Հրեաները Պարսից թագաւորութեան տակ խարտղութեան մէջ մնացին, ու Ըստուած սրշտութեան կրճըր սրահեցին :

81. Ըստ ասանէն ետքը նոր մարգարէներ չեղան .

80. Հրեաները Էրբ դարձան Բարիւնէն Արուսաղէմը շինելու եւ ինչպէս կրցան առաջ տանիլ :

81. Հրեաները Բարեւոնին գերութենէն զառնալէն ետքը ունեցան ուրիշ նոր մարգարէներ և իրենք ինչ անսակ վարմունք ունեցան :

վանն զի առջի մարգարէութիւնները՝ որ որ օրումն
 վրայ կը կատարուէին՝ անոնք իրենց բաւական եղաւ
 Աստուածարարութեամբ ասրելու : Ընկէ՛ ետեւ ալ
 անհաւատարիմ շերան Աստուծոյ , կուտքեր չի պաշ-
 տեցին , գործնք առաջ խնեմիս պէս պաշտել կուզէին :
 Մանաւանդ անոր դէմ ուրիշ անհաւատներուն ալ
 ճշմարիտ Աստուածը ճանչնալու պատճառ բըլալ սկը-
 սան . մանաւորասպէս ան քաղաքներուն մէջ , ուր որ
 Հեթանոսներուն հետ խառն կը բնակէին : Իրենց Աս-
 տուածարարութեան կրօնը շատ տեղ ճանչուեցաւ .
 ու շատ Հեթանոսաց խնատունները խմացան , ու եւե
 ըբք կը գարմանային ու կը փախաբէին անոնց օրէնք-
 ները սորվելու :

82. Յո՛ւնաց ազգէն Մեծն Աղեքսանդր Մակե
 դոնացւոց թագաւորը , ինչպէ՛ս որ Գանիէ՛լ մարգա-
 րէացեր էր , թէպէ՛տ կործանեց Պարսից թագաւորու-
 թիւնը , բայց Հրեաներուն ամեննին չի դարա : Բայց
 իրեն թագաւորութիւնը ինկաւ իրեն իրեր զօրտպետա-
 ցը ձեռքը . ասոնցմէ եղան Պաղամանկը՝ թագաւոր
 Ազիւտացւոց, որոնց թագաւորական քաղաքը Աղեք-
 սանդրիա էր . Սելեկիացիք , թագաւոր Ասորիներուն ,
 ասոնց ալ թագաւորական քաղաքն էր Ընտիլք : Արոր
 ասոնք սրատերազմ կրնէին , ու երկիրներ ու քաղաք-
 ներ իրարու ձեռքէ կաննէին , Հրեաներուն շատ ներու-
 թիւն կուտային : Ըս պատճառիս համար Հրեաներն
 ալ քիչ քիչ ցրուեցան , ու բոլոր Մակեդոնիացի ու
 Յո՛ւնաստանի թագաւորութեանց մէջ ստիլիս անդին
 սկսան բնակիլ , ու ճշմարիտ Աստուծոյն ճանաչումն
 ալ անոնցմէ սկսաւ Հեթանոսաց մէջ տարածուլ : Աս-
 տուած կամեցաւ հրեաներուն ցրուիլը , որ աստուա-
 ծային ճանաչումը մտնայ աշխարհքիս մէջ :

82. Երբ Մեծն Աղեքսանդր ելաւ տիրեց բոլոր
 Ասիոյ Հրէից վեճակն ինչպէ՛ս եղաւ :

ԴԱՍ ԻԳ .

Անախորտի հալածմանը ու Մակարայեցւոց վրայ :

83 . ԱՆՏՈՒԲՈՍ Ասորոց երեւի թագաւորը ուղեց բնութեամբ դարձնել Հրեաները , ու Հոտմաներուն Առաքաշտութիւն ու գաղչելի ստիճութիւնները անոնց ալ ընդունել տալ . որպէս զի բողոքողին թողուն իրենց օրէնքները ու Աստուածաբաշտութիւնը : Առաւ Արուսաղէմ քաղաքը , սղծեց տաճարը , ու զսհերը գաղթեցուց , Հրեաներուն շատն ալ սպաննեց , որոնք սիրով յանձն առին իրենց կեանքը կորսնցնել , քան թէ աստուածային օրէնքներուն դէմ ընել : Ասոնց միջէն անուանի են իրենց մարտնամետներ և սոսկալի քաղած տանջանքներուն համար եօթն եղբարք որ մարտիրոս եղան իրենց Համունէ մարք հետ : Աս տուածատէր կիներ սքանչելի կերպով սիրտ կուտար՝ կը յորդորէր իր տղարք երանելի յարութեան յուսով , որ համբերեն տանջանքներուն ու մեռնին Աստուծոյ օրէնքները սրահելու համար : Ինչուան որ ամենքն ալ իր աչքին առջև մկկիկ մկկիկ մարտիրոսացան , ետքը ինքն ալ անոնց ետեւն :

84 . Յուդա Մակարէ ու իրեն Աղլայրները սպտերապոսի եղան , սպառապանելու համար իրենց ազատութիւնը ու հաւատքը . որովհետև ան ստենը ժողովրդեան մէջն ալ Աստուածաբաշտութեան սէրը տարածուած էր : Իրենց միջէն աւելի նախանձաւորները ,

83 . Անախորտս Ասորոց թագաւորը ինչ տեսակ հալածմունք հանեց Հրեից գէմ :

84 . Ո՛վ ազգաւեց զՀրեաները Անախորտին անդորմ հալածանքէն :

եկան միարանեցան Մակարայեցոյ հետ . որոնք թէպէտ քիչուոր էին, բայց Աստուծոյ օգնականութեամբը յաղթող եղան : Ասին Արուստեղէմ քաղաքը , տաճարը մաքրեցին , զոհեր սկսան ընել և բոլորովին ազատեցին ժողովուրդը անհաւատներուն ծառայութենէն :

85 . Հմառն՝ որ Յուդա Մակարէին եղբայրն էր , զլուխ կեցաւ ժողովողեանը ու մեծ Քաջանայապետ անուանեցաւ , որովհետեւ ինքը քաջանայական ցեղէ էր՝ Ահարոնին յաջորդներէն առաջ եկած . թագաւորական անկախ իշխանութիւն ալ սկսաւ զործածել ան յուսով որ՝ պիտի դայ հաւատարիմ Մարգարէն , այսինպէս Յիսուս Քրիստոս որդին Գաւթի ու պիտի իշխէ ամենուն վրայ :

Հմառնի որդիքը՝ իրեն յաջորդեցին ու թագաւոր ըսուեցան , բայց շատ ատեն չի քչեց անոնց թագաւորութիւնը . վասն զի Հռոմայեցիները որ աշխարհքիս մեծ մնասին տիրեր էին , արեւելքի ալ տիրեցին Պոմպէոս զօրապետին ձեռքովը . ու Ասորիներուն , Հրեաներուն թագաւորութիւնը բոլորովին քնջեցին : Բայց Հերովդէս վարպետութեամբ մը ձեռք ձգեց Հրեաստանի թագաւորութիւնը Յուլիոս կայսեր , ետքն ալ Օգոստոս կայսեր ձեռքովը :

86 . Աս Հերովդէս օտար ազգէ էր , բայց հրեական կրօնը ունէր , թէպէտ սրտանց չէր հաւատար , վասն զի չար անօրէն մարդ մըն էր , ամենևին օրէնք մը սրահել չէր ուզէր , միայն իրեն հոգարտութեան ու քաղաքաշէնարական կեղծաւորութեանը ետէ էր , ան-

85 . Մակարայեցիք էրբոր ազատութիւնին ձեռք ձգեցին , ո՞վ եղաւ իրենց քաջանայապետ և թագաւոր :

86 . Ի՞նչ տեսակ մարդ էր Հերովդէս Հրեից թագաւորը :

դուք էր և թշնամի մարդկուն, այնպէս որ ինչուան իւրեն կինն, ու իրեն տղայը միջէն շատն ալ սպաննեց :

ԳԱՍ ԻԴ.

Աշխարհքիս որպիսու թեանը վրայ, Մե տխային գաւը մտակցած ասեմն :

87. ԿՈՒՆՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ, միշտ տիրեր էր բոլոր աշխարհքիս մէջ, բայց Հոմնաստան փիլիսոփաներով բնուած ըլլալով սկսեր էին իրենց առջի հաւատքը կամ կուսակցութիւնը ոչնչացրնելու և սուտ հանելու. խնդիր էին ան առասպել պատմութիւններուն անպարմարութիւնները, որոնք հեթանոսներուն հաւատքին հիմն էր՝ որովհետեւ իրենց բանաստեղծները այնպիսի խնթ մ. մնթ պատմութիւններով կը գրաւեցնէին ժողովուրդը. Փիլիսոփաները կը ճանչնային թէ աշխարհքս կը կառախարէ մէկ Աստուած մը, չէ ան ստուտածները՝ ինչոր ժողովուրդը կը սաշտէ : Բայց չէին համարձակեր յայտնի խօսիլ, ու շտկէ շխտակ ալ չէին հասկըցներ՝ իրենց ստիտական հաւատքին դէմ չննելու համար. որովհետեւ իրենք կը սեպէին ան ստուտածները մէկ մարդկային գիւտ մը կամ շինծու բան մը՝ որոնցմով կը զբաղէին մարդիկ : Եւ այսպէս գրտուանց ժողովրդեանը հետ կրնդունէին ու կը սրահէին կուսակցուուն արարողութիւնները. իսկ սրտանց յուսահատելով թէ ճշմարիտը չեն կրնար գիտնալ՝ ինչպէս որ պէտք է գիտնալ, անոր համար իրենց կիրքերուն ու խոյտատակ մեղքերու գերի եղերէին : Ճշմարիտ Աճը միայն Հրեաները կը սաշտէին :

87. Քրիստոսի աշխարհք գալու ժամանակները, աշխարհքիս իմաստուններն ինչ մտքի վրայ էին :

88. Սամարացիները ժողովներ էին կուռքերը . ու կը պարծենային թէ Մատուծոյ կը ծառայեն . բայց մահաւորացի ստեղծութեամբ Հրեաներէն զատուած էին . միայն Մովսէսի գրքերը կընդունէին , ու մեկաւ մարդարէները կանարգէին . ու կը սնդէին՝ թէ Մատուածպաշտութիւնը Քարիզին լեռանը փայ պիտի ըլլայ , ու որ իրենք մէկ տաճար մը շինեն էին : Հրեաներուն մջ ալ աստուածպաշտութեան կրօնը ժողովներ էր , ու երկու աղանդ բաժնուեր էին՝ Փարիսեցիներ ու Սաղուկեցիներ : Սաղուկեցիները ոչ յարութեան կը հաւատային , ոչ հոգւոյ անմահութեան , ոչ հոգի կընդունէին , ոչ ալ հրեշտակ . Մատուած ալ մարմնաւոր է կըսէին : Քահանայից , իշխաններուն ու ժողովրդեան մեծ մասը աս անխելք փարդապետութեանը կը հետեւէին : Փարիսեցիները կընդունէին ճշմարիտ փարդապետութիւնը , կը հաւատային հոգեւորական բաներուն , մեռելոց յարութեան , հանդերձեալ կենաց . ճիշդ օրէիցները կը պահէին ինչուան ետքի կէտը : Բայց շատ աւերորդապաշտութեան բաներ խառներ էին՝ որ չէր փայլէր Մատուածպաշտութեան կրօնին . շատ անգամ ալ Մատուծոյ պատուիրանքները զանց կառնէին , իրենց մարդկային աւանդութիւնները պահելու համար : Այս որովհետեւ մէկ մեծ իշխանական պատիւ մը ունէին ժողովրդեան առջև , դրսուանց ալ մեծ բարեպաշտութիւն կը ցուցնէին կեղծաւորութեամբ . որովհետեւ սրտերնին ազահութեամբ , ունայնասիրութեամբ , ու ամեն միջութիւններով լեցուած էր :

88. Սամարացի , Փարիսեցի և Սաղուկեցի անուններով ի՞նչ տեսակ հրեաներ կ'իմացուէին :

ԴԱՍ ԻԵ.

Հրեաները Լ'նչ յոյս ունէին Մեսիային վրայ :

89. Հրեաները, հարատու[մեամբ կը սարծն- նային որ Աբրահամ նահապետին որդիքն են . մրտ- քերնին դրեր էին թէ իրենք բնութեամբ սուրբ են , ու ամեն ազգերու հրամայելը իրենց կկնայ : Անոր հա- մար ամեն ազգերը կանարդէին , անխճած ու պիղծ կը սեպէին : Այլ իրենց խիստ դժուար էր Հոռոմայե- աց հնազանդիքը , ու անոնց գերի եղած Հերովդէ- սին . միշտ առիթ կը փնտռէին սարտաւթելու . օրէ- օր կը սպասէին Մեսիային գալստեանը , որ զիրենք ազատէ Հոռոմայեաց ձեռքէն . վասն զի մտքերնին դրած էին որ , Մեսիան աշխարհքիս թագաւորնե- րուն պէս է , բայց խիստ կտրիճ սրտեւրազմող և Գաւ լիթ մարգարէէն ալ աւելի յաղթող , ու Սողոմո- նէն աւելի երջանիկ . մարգարէութիւններուն մէջ ինչ որ գրած է Մեսիային փառայք միայ մարմնա- ւոր օրինակներով , անոնք ամենքը մարմնաւոր կեր- պով կը հասկընային : Բայց ասանկ հասկըցողներն էին մարմնասէր Հրեաները :

90. Միջերնին կային քիչ թուով հոգեւէր ու բարեպաշտ հրեաներ ալ , որ հաւատրով կրնդ ունէին մարգարէներուն ըսածը . կը ճանչնային թէ Աստու- ծոյ խոստմունքները մէկ գերազոյն մտրով մը ըսուած են : Այլ թէ՛ պէտք է որ Քրիստոս իրենց շնորհէ ալ-

89. Հրեաները իրենց ազգին վրայ և Մեսիային գալստեանը վրայ Լ'նչ կարծիք ունէին :

90. Ալ գտնուէին արդեօք Քրիստոսի հոգևոր իշխանութիւնը մտածող Հրեաներ ալ :

խարհչրիս փոփոխական բարիքէն վեր աւելի գերազոյն բարիներ . [Թէ՛ Վրբխտոս պիտի գայ մասնաւորապէս մեղքերը ջնջելու , սուրբ ընելու համար . և [Թէ՛ մէկ նոր ուխտ կամ խոստամունք մը պիտի ընէ՝ առջինէն շատ աւելի կատարեալ . ու սրտերնուն մէջը պիտի տպաւորէ և պիտի օգնէ իրենց՝ որ պահեն օրէնքները . ու օրինաց նմանութեամբ ու օրինակաւ ցուցցածները պիտի ճշմարտութեամբ կատարէ իր հանդերձեալ կենաց [Թաղաւորութեամբը իշխելով ամենուն վրայ : Այլ [Թէ ամեն ազգերուն պիտի ձանչարէ ճշմարիտ Աճը :

91 . Բարեպաշտ հրեաներուն ալ , մարմնասէր հրեաներուն ալ , Սամարացիներուն ալ յայտնի յոյսերնին ան էր , [Թէ Վրբխտոսին գալու ատենը հասած է : Ամեն մարգարէութիւնները կատարուեցան . [Թաղաւորական իշխանութիւնը , որ ինչուան Մեսիային գալու ատենը պիտի մնար Յուդայի ցեղին մէջ , ինչպէս որ Հակոբ նահապետը մարգարէացի էր , անչաւ օտար ազգի Հէրովդէսին ձեռքը . ու օրէ որ օրէնքն ալ կը [Թուրար ու կ'ոչընչանար : Դանիէլ մարգարէին ըսած տարիներն ալ Մեսիային գալու օրերուն համար , լրննալու վրայ էին :

Գ Ա Ս Ի Չ .

Յիսուսի ծննդեանը վրայ :

92 . Այն ատենը որ Հերովդէս Հրէաստան , ու () գոստոս կայսրը Հռոմ կը [Թաղաւորէին . Հրեանն

91 . Հերովդէսի [Թաղաւորութեան ատենը Մեսիային գալու ժամանակին վրայ ի՞նչ կարծիք ունէին հրեաները :

92 . Աճածնին մայրութիւնը ի՞նչ կերպով սկսաւ :

բուն մէջը Մարիամ անունով մէկ աղջիկ մը կար . որ պատկուած էր Յովսէփ անունով մէկ սուրբ մարդու մը հետ : Եւ սուրբ օրհորդը իրեն կուսովիներ Ըստուծոյ նուիրեր ու սրահեր էր : Երկուքն ալ Մարիամ ու Յովսէփ Յուդայի ազգէն ու Գաւթի ցեղէն էին . Յովսէփ հիւան (տիրիկէր) էր . երկուքն ալ աշքատիկ էին , ու իրենց բնակութեան քաղաքն էր Գաղիլեայի գաւառին մէջ Կապարէթ պղտիկ քաղաքը : Ըստուած խրկեց Գարրիէլ հրեշտակապետը որ աւետիս տայ Մարիամնու կուսին , թէ Ըստուծոյ մայր պիտի ըլլայ . Որդի մը , ըստա , պիտի ունենաս , անունը Յիսուս գիր , մեծ պիտի ըլլայ ինքը , ու որդի Ըստուծոյ . տէրն Ըստուած պիտի տայ անոր իրեն հօրը Գաւթին աթոռը , ու պիտի թաղաւորէ յաւիտեանն Յակոբայ տանը մէջ : Մարիամ , զարմացած մտիկ կրնէր . բայց երբոր լսեց Հրեշտակէն՝ թէ ինքը կոյս պիտի մնայ , ու Հողումը սրբով ու ամենակարող Ըստուծոյ հրաշքով մայր Ըստուծոյ պիտի ըլլայ , յանձն առաւ : Ըն ստանըր մէկէն՝ ի մէկ կատարուեցաւ իրեն արգանդին մէջ ան խորհուրդը , որուն համար Ըստուծակ ընտրուած էր կոյսն Մարիամ շորհրով ընցուած իրեն յրովնէն ինչուան ան օրը : Մարիամ յղայցաւ ան սուրբ Որդին՝ որ Ըստուած էր , ու մեզի պէս մարդ եղաւ . ասով միայն մեզմէ կը զանազանէր , որ ինքը մարդկային բնութեամբ ալ սուրբ էր , ու չէր կրնար մեղանշել :

95. Կնաւ Հրեատոտանին Ռեթղեհէմ պղտիկ քաղաքին մէջ ուր որ Գաւթի մարգարէն ալ ծներ էր . մարգարէներն ալ ըսեր էին թէ հոն պիտի ծնանի : Այն Յովսէփ ու Մարիամ կոյսը եկան Ռեթղեհէմ Օգոստոս կայսեր հանած հրամանին համար , որ կապապրեր

ամեն մարդու իրեն անունը գրել տալու իրեն ծնած քաղաքին մէջ, բայց չի գտան հին բնակելու իջևան (խճախ) մը . ուստի պէտք եղաւ որ երթան նստին սարի (մաղաղայի) մը պէս տեղ՝ որ ախտ էր . հին ծնաւ իրեն Որդին, ու ծնանելէն ետքն ալ կոյս մը նայ, ինչպէս որ ստաջ ալ կոյս էր . ետքը ըստով մը փաթակայ սրբից Որդին, ու դրաւ մտութիւն (եկեղիկ) մէջ : Ըն գիշերը հովիւները եկան սցցելով թիւն ըրին . որոնց հրեշտակները աւետիս տուեր էին, թէ Փրկիչը հիմա ծնաւ Բեթղեհէմ քաղաքը :

ԴԱՍ ԻԷ .

Յիսուսի տղայութեանը վրայ :

94 . ՈՐԴԻՆ Ըստուծոյ ծնանելէն ետքը ութն րորդ օրը թրխատեցաւ ըստ օրինաց . ու կոչեցաւ Յիսուս, ինչպէս որ հրեշտակն ըսեր էր : Որդին Ըստուծոյ աշխարհք եկաւ իրեն ժողովուրդը մեղքերնէն փրկելու համար . ան պատճառաւ անունն ալ Յիսուս գնել տուաւ, որ Փրկիչ կը նշանակէ : Երբոր քառսուն օրուան՝ եղաւ, որ է ըսել քառսունը լրինցածին պէս, գնաց կոյսն Մարիամ՝ Աբուսաղէմ տաճարը, որ կանանց քառսունը երկուն օրէնքը կատարէ, թէպէտ ինքը պարտական չէր . բայց նաև ներկայացնելու համար Ըստուծոյ իրեն միաձին ու անդրանիկ Որդին, ինչպէս որ կը սրատուիրէր Մովսիսական օրէնքը, անոր համար աս Ըստուծոյ պատուիրանքն ալ կատարեց : Ըն ատենը Աիմնն ծն

94 . Ինչ որ օրէնքը կատարէր նոր ծնած տղոց համար՝ կատարեցին Յիսուսի վրայ . և ինչու անունը Յիսուս գրին :

բունին սուրբ մարդը, ու Մննա անունով որբևաբի կին մըն ալ որ մարգարէ էր, վիպիցիին թէ Մտ տըզան Փրկիչն է՝ որ պիտի գար:

95. Հեթանոսներուն միջէն Հիսուսի առջի երկրորդագումթիւն ընտըները եղան իրեք Սոգերը: Պարտիկները մտց (միւնէճիմ) կրակին անոնց, որ կրծկի գիտութիւններուն աշէկ հմուտ էին: Սոգերուն արեւելքէն եկած ատեննին՝ մէկ հրաշալի աստղ մը իրենց առաջնորդեց: Արրոր Տեթղեհէմ՝ հասան, հարցուցին թէ Վեր է նոր ծնած Հրեաներուն թագաւորը. գտան, ու իրեն երկրորդագումթիւն ըրին, և ընծայներ տունն ոսկի, խունկ, ու զմուռս (սարբալէնտ):

96. Սոգերուն գալուն սրածառաւ Հերովդէսի սիրտը մեծ վախ մը ինկաւ, որ չըլլայ թէ աս նորածին թագաւորը՝ մէկ օր մը սունէ իրեն ձեռքէն թագաւորութիւնը. անոր համար բոլոր Տեթղեհէսի տահմանին մէջ երկու տարուանէ վար զանուած պղտի տղաքք տարաննել տուաւ. մտածելով որ Հիսուս ալ ան տղայը հետ մէկ տեղ կը մեռնի: Սուրբ եկեղեցիին կը տօնէ աս անտեղ մանկուսքը Հիսուսի համար արխննին թաղիած ըլլալուն: Հրեշտակը առաջուց իմացուց սրբոյն Հովսեփայ Հերովդէսին չար մտաքք: Մն ալ առաւ Հիսուսն ու Մտուածածինը ու զիրենք տարաւ Ազիպտոս: Հերովդէսին մեռնելէն ետքը նորէն դարձան Ազիպտոսէն ու ընտելեցան Վազարէթ. ուր տեղը աճեցաւ ու մեծցաւ Հիսուս գորութեամբ, իմաստութեամբ, ու շնորհքով: Արրոր

95. Քրիստոսի երկրորդագումթիւն տուող առջի հեթանոսները որոնք եղան:

96. Սոգերուն երկրորդագումթիւն ժամանակէն ինչուան Քրիստոսի երեսնամեայ քարոզութիւն սկսիլը ինչ երեւելի գիպուած հանդիպեցաւ:

տասուերիու տարուան եղաւ Յիսուս, ինչպէս որ ամեն տարի սուիրութիւն էր՝ գնաց Արուսաղէմ՝ զատկական սոնին համար իրեն ծնողայր հետ . ան տարին հոն կորանցուցին Յիսուսը . ու իրիւր օրէն ետրը գտան տաճարին մջը, որ նստէր ռարբիներուն , վարդապետներուն մջ , ու անոնց հետ կը վիճարանէր . ամեն ըտղները կը զարմայնէր : Ղարձաւ ետրը Յիսուս ծնողայր հետ՝ Աստղարէթ քաղաքը , միշտ հնազանդութեան մջ ասրեցաւ , ու ամենուն սիրելի էր : Այսպէս ծածկած մնաց Յիսուս ինչուան երեսուն տարի : Այս աս տարիներն անցուց խոնարհութեամբ , աղքատութեամբ , ու աշխատութեամբ , մեղի օրինակ ըլլալու համար :

ԴԱՍ ԻԸ .

Սուրբ Յովհաննէս Մկրտչին վրայ :

97 . ՏԻԲԵՐԻՈՍ կայսեր թագաւորութիւնը տասնըհինգերորդ տարին , Պիղատոս սրննոսային Հռոմայեցոց կողմանէ Հրէաստանի կառավար եղած ատեն , երեսեցաւ մէկ մեծ մարդարէ մը՝ Յովհաննէս անունով , որ էր Օլաքարիա քահանային ու Աղիտարեթին որդին . որոնք աղգական էին Մտտուածանին : Աղիտարեթ ամուլ ըլլալով Հրէտակին աւետեարը հրաշքով ծնաւ զՅովհաննէս մկրտիչը . որն որ յարգանդի մերը սրբեցաւ սկզբնական մեղքէն , երբոր Մտտուածանին զՅիսուս յըսցած ըլլալով , այցելութիւն գնաց սրբուհի Աղիտարեթին : Յովհաննէս Մկրտիչը իրեն կեանքը անցուց անսպասար խիտա ճրղ-

97 . Յովհաննէս Մկրտիչը էրբ և ուսկից եկաւ և ի՞նչ բան կը քարոզէր :

նութեան մջ, Տին ատենի մարդարէններէն շատ աւելի. իրեն կերակուրը մարախ (չէբիրիէ) ու փայրի մեքը էին, ու իրեն հագուածն ալ ուշտու (տէմէ) կաշիէ էր: Այսկա անասատէն եկա յորդանան ատն քովերը. ու սկսաւ ամենուն ազարխարութիւն քարտել ըսելով, թէ Արքայութիւնն երկնից մտնցեր է: Հրեաները իրենց զերութենէն ետքը ինչուան ան ատենը Տինգհարիւր տարուան միջոցի մջ մարդարէ: Էին տեսած. անոր համար մեծ կարօտով կը վազէին որ տեսնեն, ու քարոզը ըսին: Ճողախեան սկսաւ հասկըցնել, թէ ինչը մարդարէններուն խոտապած Մեխային կարասեան (խըլափուզ) է: Այ բանս կըսէր՝ Մեխային գար մարդիկներուն ծանուցանելու համար, որպէս զի սատարատուին ընդունելու զինքը: Արքայտարել ուզողները կը մկրտէր սուրբ Յովհաննէս Յորդանան գետին մջ. այսինքն Տրոյն մջ կը խոթէր մարդը բոլոր, ու անանկ կը լուսացուէին, ինչպէս որ ստիբութիւն ունէին Հրեաները իրենց օրինացմէ ստրուած սրճութիւններէն սրբուելու համար: Հրեաները զարմանալով իրեն սրբութեանը վրայ, կարծեցին թէ ինքն է Մեխան. բայց ինչը բայ ու յայտնի ըսաւ՝ թէ Այս Մեխան չեմ. հասցա՛ ան պիտի գայ աւելի մեծ զբութեանք քան զիս, որուն կոշկին կասերն քակելու արժանի չեմ. որ Հողւով սրբով զձեզ պիտի մկրտէ:

98. Իրեն մկրտութիւնը սրատրաստութիւն մին էր Քնի տեսան մերց կարէն դրած ամենակատարեալ մկրտութեան խորհրդոյն: Յիսուս ալ մկրտուիլ ուզեց սուրբ Յովհաննիսէն Յորդանան գետին մջ.

38. Յովհաննէս Մկրտչին մկրտութիւնը Լ՛նէ կընչանակէր:

որ ամեն կերպ բարի օրինակներ տայ մեզի, ու իրեն մկրտուելովը սրբէ ջուրը: Ըն ստենը երկինք բացուեցաւ, ու սուրբն Յովհաննէս տեսաւ որ Հոգին սուրբ աղանձիի կերպարանքով իջաւ Յիսուսի վրայ ու երկրնքէն ձայն մը ըսեց որ կը սէր, Գաւ ես իմ՝ սիրելի որդիս՝ որուն հաճեր եմ: Սուրբ Յովհաննէս մեծ մեծ վիպութիւններ տուաւ Յիսուսի վրայ. ըսաւ թէ անչափ շնորհք ո՞նի Յիսուս, ու մենք ամենքս ալ անոր ընթացքէն ունինք շնորհքը. վստահ ըլլա՞նք որ Կոթիւն օրէնքը տուաւ. բայց շնորհքն ու ճշմարտութիւնը միշտ Յիսուսէն կուգայ մեզի: Սէկ մարդ մըն ալ զԵստուած չէ տեսեր, այլ մինակ որդին Եստուծոյ տեսեր է՝ որ ՚ի ծոց Հօրն Եստուծոյ է, ու ան է որ զԵստուած մեզի ճանչցընել կուտայ: Ընգամ մըն ալ Յիսուսը ցուցընելով ըսաւ. Ե՛հա գաւն Եստուծոյ որ աշխարհքիս մեղքերը կը վերցունէ. յայտնի ընելու համար թէ հին օրինաց հրամայած հրէից զոհերը միայն օրինակ էին, չէ թէ ճշմարտապէս մեղաց թողութիւն կը ըսար անանցմով:

ԳԼՍ ԻԹ.

Առաքեալներուն կոչմանը վրայ:

99. ՅԻՍՈՒՍ երեսուն տարուան էր կրթոր մկրտուեցաւ Յովհաննէս Սկրայէն: Սուրբ Հոգին սուրբ տարաւ զՅն անապատը. հոն քառսուն օր ծով կեցաւ՝ ամենեւին բան մը չի կերաւ չի խրմեց. ուզեց ալ որ աատանան կերպ կերպ փորձէ զինքը: Բիշ մը ատեն անցնելէն ետքը, հարանիք մը եղաւ Վաղիլեայի

99. Յիսուս ինչպէս սկսաւ քարոզութիւնը և առջի հրաշքը ո՞րն է:

Կանա անուն քաղաքին մջ . հրախրեցին Յիսուսն ալ իրեն մօրը հետ ու աշակերաններն ալ մկ տեղ : Ըստ աշակերանները սուրբ Յովհաննեսայն հետևողներն էին . որանցմէ շատմբ եկան Յնի աշակերտ եղան : Հարսնիւրին մջ զինին պակսեցաւ . Յիսուս մից թակոյկի մջ (քիւփ) ջուր լեցնել տալով, ջուրը սքանչելի գինիի դարձուց : Ըստ եղաւ Յնի առջև հրաշքը :

100 . Յն շատ հրաշքներ ընելով կը քարոզէր աւետարանը, այսինքն՝ բարի աւետիար երկնից արքայութեան յորդորելով մարդիներուն որ ապաշխարեն : Հուտ մը սկսան մարդիկ հետևիլ Յիսուսի, լրամ հրաշքները տեսնելու և իրեն քարոզութիւնները լսելու համար . չէթէ միայն հրեաները, հապա Սամարացիները ու հեթանոսներն ալ . վստն զի իրեն անունը հոչակուցաւ, ձայնձրնեցաւ առկա անդին եղամ մտախլ քաղաքները : Ընտեղերէն զամմբ Քրիստոս մամաւոր շորհրով մը կոչեց՝ ու իրեն աշակերտ առաւ, որ ծառայեն և ուրիշներուն սորվեցնեն . ինչպէս Գննեսարէթ աղաթիկ ծովին եզերքը գաղելով, կանչեց չորս ձրկնորաներ Ախմեր՝ Յնանու որդին, որուն անունը Պետրոս գրաւ, ու Ընդրէաս՝ անոր եղբայրը : Ասոր Օերթթէոսին երկու որդիքը, Յակոբոսը ու Յովհաննէսը, ընելով իրենց, Ալէք ետեւէս, որ զձեզ մարդիկներուն որսորդ ընեմ : Մէկ հեզ մին ալ կանչեց Մարտար մը՝ Ղեի կամ՝ Սատթէոս անունով որ մագս առնելու նստեր էր :

101 . Աշակերտները կը թողալին իրենց ամեն բանը, ու միշտ Յիսուսի հետ կը գաղէին . որ ամեն

100 . Են ինչ բան կը քարոզէր, և ունեցան իրեն հետևողներ :

101 . Ինչ ընելով մարդիկ կը կոչուէին Քրիստոսի աշակերտ և առաքեալ :

բանը ինչ որ կը խօսէր ժողովոյդեան , անոնց կը մեկնէր որ աղէկ հասկընան : Աշակերտները կը մկրտէին Հիսուսի փարզապետութիւնը ընդունողները ու դարձի եկողները : Շատ Աշակերտներուն միջէն ընտրեց տասուերկուքը , ու անուննին Առաքեալ գրաւ . այսինքն խրկուած . վասն զի Առաքեալներ քարոզելու պիտի խրկէր զանոնք . որոնց անուններն է Սիմոն Պետրոս , ու Բողոքեալ իրեն եղբայրը . Յակոբոս ու Յովհաննէս Օրբեմէտի որդիքը . Փիլիպպոս , Բարթաղիմէոս , Մատթէոս , Թովմաս , Յակոբոս Աւիւղէոսի որդին , ու իրեն եղբայրը Յուդա՝ կամ Թադէոս , Սիմոն կամանայի . Յուդա խակարիտապցի :

102. Պետրոս Առաքեալներուն գլուխն եղաւ Յովն ընտրելու . վասն զի մէկ օր մը հարցոց Հիսուս իրեն աշակերտներուն , թէ՛ Ղուք զիս ի՞նչ կը հաւատար . Պետրոս ամենուն կողմանէ պատասխանեց . Ղու ես Քրիստոս որդի Աստուծոյ կենդանայ : Հիսուս ալ ըսաւ իրեն . Այս ալ կրտսմ քեզի , դու ես մէմ (քար) ու խմ Ակեղեցիս պիտի շինեմ՝ առ քարին վրայ որուն դժոխքին բռնութիւնը չի կարնայ պիտի յարթի . ու ես կուտամ քեզի երկնից արքայութիւն բանալին , զով որ կասես երկրիս վրայ , կատարած ըլլայ երկինքը . ու զով որ արձրկես երկրի վրայ , արձակուած ըլլայ երկինքը : Այս խօսքովը Հիսուս գլուխ Ակեղեցւոյ գրաւ Պետրոս առաքեալը և կառավար՝ առջինը ըլլալով թէ՛ պատուով , ու թէ՛ իշխանութեամբ :

103. Քրիստոս տէրն մեր տասուերկու Առաքեալ

102. Ո՞վ է զաւ առաքեալներուն գլուխը և ի՞նչ պէս եղաւ .

103. Քրիստոս տէրն մեր ի՞ր քարոզութեան ժամանակը առաքեալներն ու աշակերտները ո՞ւր խրկեց քարոզելու :

ները խրկեց, որ երթան քարոզին միայն Հրեաներուն, ու արգիլեց երթալու Սամարացիներուն ու Հիթանուներուն. իրենց իշխանութիւն ալ տուաւ որ Հիւանդները բժշկեն, մեռելները տղջնջանեն, բորսոսները սրբեն, ու սատամաները հաղածեն : Հրամայեց ալ որ ձրի (ճապա) առած բարիքնին ուրիշներուն տալու ասան ամենն ին մարմնաւոր շահ մը չտունն, հապա ձրի տան. ու ճամբու համար ալ հոգ չընեն սրտաբաստութիւններ տեսնելու : Օճան ալ խնայուց իրենց, թէ սխալի ասելի բլլան ու հաղածանք քաշին. բայց սիրտ ալ տուաւ իրենց բտելով որ Մտուծմէ զատ ուրիշ մէկէ մը չի վախնան : Աւրջ եօթանասունուերկու աշակերաններ ալ ընտրեց, առաւ. զանոնք ալ առաջուց երկերկու խրկեց իր երթալու տեղերը : Աշակերտներուն ալ ան խրատները ու ան իշխանութիւնները սրւաւ, ինչ որ ան սարչածնին հարկաւոր էին :

ԳԼՍ Լ.

Քրիստոսի տեսնն մերոց ըրած հրաշքներուն վրայ :

104. ՅԻՍՈՒՍ անհամար հրաշքներ ըրաւ, ցուցնելու համար թէ Մտուած խրկեր է վնդը, ու Մտուածոց հրամանը կը քարոզէ. բայց աս հրաշքները պարծանքի համար չէր ըներ, կախարդներուն ու խտրեբաններուն պէս վախ. ձգելու համար ալ չէր ընէր, ինչպէս են Սոխէս ու Աղիա մարգարէներուն ըրած հրաշքներուն շատը : Յիսուս հրաշք կընէր մարդիկներուն սիրտը իրեն քաշելու համար, այն սխալ բարիքներ տալով ամենուն, որ քան զառաջութիւն

104. Յիսուս ի՞նչ մարտիկ է ի՞նչ տեսակ հրաշքներ կընէր մարդկանց վրայ :

ու կեանքը շատ աւելի կարժեն : Շատ հիւանդներ բժշկեց պէս պէս հիւրնդոմթիւններէ , սաք հիւրնդոմթենէ (հիւանա), արիւն պոսթիպէ ; ջրդուլթենէ (սրտիս), անդամաւրածոթենէ (ք.օթթիւս), լուսնոտոթենէ (թութարբ) : Մէկ վայրկենի մջ կը բժշկէր միայն մէկ խօսք մը ըսելով . շատ անգամ ալ չի տեսած հիւանդները՝ միայն հաղուտովն դոյշօրը կը բժշկէր : Ասկից որ կանցնէր , հիւանդները կը բերէին , ու կը շարէին ճամբներուն վրայ , քաղաքներուն հրասպարակները (մշտան) : Շատ անգամ ալ ուր որ ինքը նստած էր , ան տներուն չորս դին կը շարուէին , չէին թողուր որ քիչ մը հանդչի , կերակուր ուտէ . ու երբեմն բազմութենէն քիչ մը ազատելու հանդչելու համար անասպատը կը քաշուէր , ծողովուրդը խնայածնուն պէս ետեւէն կերթային : Շատ կուրերու աչքեր բացաւ . մէկ կուր ծնածի մին ալ աչքին վրայ կաւ դնելով ուջնցուց : Խուրիւրն ընէ տուա , մունչերուն խօսիլ . կաղերը ու կարկամները խօսքով շտկեցուց . գիւահարներէն սատանաները հարածեց , շատ մեռելներ ալ ուջնցուց : Իսկ աւետարանը իրերը միայն կը յիշէ . նոր մեռած աղջիկ տղայ մը , մէկ մանչ տղայ մը որ թաղելու կը տանէին և Վազարուր որ չորս օրուան թաղած էր :

105 . Մէկ հեշ մը տեսան որ Յիսուս ծովուն վրայ կը քալէր , ու Անտրոս ստաբիլոյն ալ քալելու հրաման տուա , ան ալ քալեց : Մէկ անգամ մին ալ չեխելով ծովին ու հովուն , արէկոծուիր (ֆուռթունան) դաղրեցուց : Մէկ քանի անգամ ալ իրեն աշակերտներուն ձուկ բռնելու ատեննին , չափէն աւելի շատցուց բռնելու ձկերնին : Մէկ օր մը հինգ հացով ու

106 . Յիսուս մարդիկներէն զատ ուրիշ արարածներու վրայ ալ իր հրաշքները կըցուցնէր :

երկու ձուկով անասպատին մէջ հինգ հազար մարդ
կշտացուց, ուրիշ անգամ մին ալ չորս հազար հողի
կշտացուց եօթը հայտլ: Արբոր ուղէր ինքք զինքք
աներեւոյթ կրնէր. մարդուն սրտին ծածուկ խորհուրդ
ները կը ճանչնար. բըպիկները դեռ չեղած՝ կըսէր:
Թասիոր լեռը արժեք ընելու ասեն իրեն իրեր աշա-
կերաներուն Պետրոսին, Յակոբոսին ու Յովհաննե-
սին առջևը մէկէն ՚ի մէկ պըպտիտեցաւ. պսիւնն՝
վրայի լաթերը ձիւնէն աւելի ճերմակեցան, ու երեսը
արևէն աւելի պայծառացաւ. ան աշակերաններն ալ
յայտնի տեսան Սոխէս ու Աղիա մարգարէները,
որ կը խօսէին Յիսուսի հետ. ու լսեցին մէկ ձայն մը՝
որ ըսաւ. « Ըս է իմ սիրելի որդիս՝ որուն հաճեցայ,
իրեն խօսքին մտիկ ըզէր »:

Ըս ամեն հրաշքները կը ցուցնեն՝ թէ Յիսուս Վրիս-
տոս է Որդին Ըստուծոյ: Այլ միայն ինքք չէր ընէր
աս հրաշքները, այլ նաև Աշակերաներուն իշխանու-
թիւն կուտար, որ ասոնց նման ու աւելի մեծ հրաշք-
ներ ալ ընեն:

Գ Ա Ս Լ Ա .

Յիսուսի առարկինութիւններուն վրայ:

406. **ՅԻՍՈՒՍ** աս հրաշքները ըրած ատենը,
ամեն առարկինութեանց օրինակն ալ կը ցուցնէր.
խոնարհ էր սրտով, որդի մարդոց կանուանէր ինք
զինքը, որ լսել է՝ մարդ մը հասարակ ժողովրդեան
սէս՝ աղքատի զուակ: Այլեր եմ որ, կըսէր, ծառայ-
եմ, չէ թէ ուրիշները ինծի ծառայեցընեմ: Ըստ

406. Յիսուս ինչ տեսակ վարք կը ցուցնէր իր քա-
րողութեան ատենը:

անգամ կը ծածկէր իրեն ըրած հրաշքները՝ որ չեմայուի . հիւանդները առողջացնելէն ետքը կարգիլէր որ չի հրատարակեն . դեերը երբոր կը սրտային՝ թէ Ըստուծոյ որդի է, ինքը կը սրապանծնէր զանոնք : Արբոր ան մարդիկները որ քիչ հայր շատնալով կերան ու կշտացան , և ուզեցին որ իրենց թագաւոր դնեն զինքը, փախաւ ու ծածկուեցաւ մնասկուկ մէկ տեղ մը : Իրեն փառքը չէր ուզեր , հասլա երկնաւոր Հօրը փառքը՝ որ զինքը խրկեր էր : Վարմունքը բոլորովին անոյշ ու բարի էր . հակառակել չէր գիտեր , զուրիշը չէր անարգեր : Մէկ օր մը շատ տղաքներ բերին որ որհնէ . Ըստեանները դէմ երան չէին թողուր . Յիսուս՝ թողուցէր , ըսաւ , ու տղաքը առաւ քովը , զրքկեց , ու իրեն ձեռքը անոնց գլխներնուն վրայ դնելով որհնեց ու ըսաւ՝ թէ Արկնից արքայութիւնը մանկու համար պէտք է տղոց պէս պզտիկնալ սրտով , ու անոնց նման խոնարհամիտ ըլլալ : Աքանչելի համբերութեամբ կը տանէր աշխրաններուն պակասութիւնը որոնք կոպիտ ու տգէտ էին . սյնպէս ալ հիւանդներուն ու ուրիշներուն տուած նեղութեանցը ամենայն յօժարութեամբ կը համբերէր , որոնք միշտ բոլոր օրը հետն էին :

107 . Իրեն կեանքը խիստ աղքատութիւնով անցուց . չունէր ոչ տեղ , ոչ ստան , ոչ ալ գրուխը հանդչեցնելու բարձ մը : Արոնց որ կը քարտէր ու կըստբուեցնէր , անոնք իրենք իրենց կամօք Յիսուսի կը ծառայէին . ինչպէս քանի մը սուրբ կանայք ալ՝ որ ծառայելու համար իրեն հետեւեր էին : Աղքատութեան ամեն նեղութիւնները կը քաշէր , տաքը , ցուրտը , անօթութիւնը , ծարաւը , հոգնիլը : Հետու ճամբաները ոտքով կերթար , կէս օրուան ատեն տաք օ-

107 . Յիսուս ի՞նչ տեսակ կեանք կանցնէր և ինչով կապրէր :

դուն մջ . ալ աւելի որ սն քալած քաղաքները սաք
կրկիրներ էին : Ամենին չէր ծիծաղէր , այնպէս
ճանրակաց էր ու սրտակտելի . բայց շատ ալ գթած
էր , իրեն բարեկամին Ղաղարտի մահուանը վրայ
լացաւ ու ողջ ընցուց . մէկ ուրիշ անգամ ալ լացաւ Ա-
բուսաղիմին վրայ՝ մտածելով վրան գալու թշուառու
թիւնները :

108 . Ար սիրէր իրեն հայրենիքը . թէպէտև ժո-
ղովուրդն ապերախտ էր իրեն դէմ , բայց ինքը զամենքը
կը սիրէր ու ամենուն բարեխարտ թիւն կընէր . դար-
ձի եկող մեղաւորները մեծապէս ուրախանալով կըն-
դունէր . անոնց հետ հաց ուտելէն ամենին չէր քա-
շուէր : Բայց խտտացած անասաղխար մեղաւորները
ստատիկ կը յանդիմանէր , մանաւանդ կեղծաւորները՝
ինչպէս էին Գայիրներն ու Փարխեցիները . որոնց ան-
կարգ կիրքերնին ստակալի կերպով երեսնին կը զար-
նէր . թէպէտ և գիտէր որ անով աւելի ատելու-
թիւնին կը շարժէ իրեն դէմ գնէր սպաննելու , բայց
իրեն կիրք եղելով անոնց դէմ , կուզէր խնայնել թէ
չարտթեան մեղքին Մտուած չի ներէր :

109 . Թէպէտ անոնց գործքերը կանարգէր ,
բայց սրաշտծնին կը յարգէր՝ յորդորելով ժողովուրդը
որ պահեն անոնց վարդապետութիւնը . որովհետև
անոնք օրինաւոր իշխանութիւն ունին ժողովուրդը
ստրկիցրնելու : Մասնկ ալ թաղաւորական հրամաննե-
րուն կը հնազանդէր . տուրք (վերկի) կուտար . ա-
մեն օրինաց արարողութիւնները կը պահէր . անդա-

108 . Յիսուս մարդկանց միջէն զով կը սիրէր ու
զորո՞նք կատէր :

109 . Յիսուս անկարգ վարք ունեցող սաշտծնա-
տէրի և անհաւատ թաղաւորին ի՞նչ աչքով կը նայ-
էր , և օրէնքները ի՞նչպէս կը պահէր :

դար ալ Տաճարը կերթար, ուսկից երկու անգամ վրոնտեց ան տեղը առուտուր ընտըները : Շատ անգամ գիշերները աղօթքով կանչըներ : Օխ խրկողին կամքը կատարելս իմ կերակուրս է, կըսէր . ան իմ հետս է, զխ միմակ չի թողուր կըսէր, վասն զի ես միշտ անոր կամքը կը կատարեմ :

ԴԱՍ ԼԲ.

Յիսուսի վարդապետութեանը վրայ . Արրորդութեան ու Մարգեղութեան վրայ :

110. ՔՐԻՍՏՈՍԱՍ տէրն մեր այնչափ հրաշքներ ընելով, ու այնչափ առաքինութիւններ քարոզելով, զամենքը զարմացուց, ու խիստ շատ ժողովուրդ սկսան իրեն հետեիլ . շատ անգամ կը քարոզէր ժողովրդանայներուն մէջ որ տեղ որ կը ժողովուէին Հրեաները աղօթք ընելու, սուրբ գիրքը կարդալու և սուրբ գրոց մեկնութիւնները ըսելու համար Գալիլեաներէն, այսինքն վարդապետներէն : Շատ հեղ ալ կը քարոզէր ծովին եզերքը դաշտերու մէջ, ամենեկն տեղոց զմտազանտութիւն չէր ընէր . միշտ քարոզելու ու յորդորելու հետ էր : Ըմեն խօսքը մշակի երեկոյի կրթութիւններ էին . իշխանաբար կը խօսէր, չէ թէ Գալիլեաներուն և Փարիսեցիներուն պէս . բայց ընտանեբար ու հասարակ կերպով ալ կը խօսէր՝ որ տղէտները հասկընան : Արրին ալ առակներով ու օրինակներով կը խօսէր, որ անարժանները չի կրնան հասկընալ . որովհետեւ անանկներուն սիրտը գէշ յօժարութեանց մէջ ըլլալով չէին ուզեր շխտակ մտքով ստանել ըսածները :

110. Յիսուս ո՛ւր և ի՛նչպէս կը քարոզէր :

111. Իրեն վարդապետութիւններուն համառօտութիւնը ասոնք են . կրտէր թէ՛ Սահապեաններուն ըստասած ու փափարած Մեսիան ինքն է՝ որուն գալը Սոխէս և ուրիշ մարգարէները առաջուց խնայուցիկ էին : Եւ թէ՛ Եմբը օրէնքները ոչնչացնելու համար չէ եկած , այլ կատարելու համար : Եւ թէ՛ Մարդու Յախտնական կեանքն է ճանչնալը մի միայն ճշմարիտ Մտուածը , ու Յիսուս Քրիստոսը՝ որն որ Մտուած խրկեց : Սորվեցուց ալ , թէ՛ Մտուած հոգի է , ու պէտք է հոգւով ու ճշմարտութեամբ իրեն երկրորդութի ընել : Եւ ալ սորվեցուց՝ թէ՛ Մտուած է Հայր , Արդի , Հոգի սուրբ . ու ինքը օրդի է Եւ՛յ ու ինքնիգմէն բան մը չնէր , բայց միայն Հօրմէն առածը ու անոր բաժըր կրնէ : Եւ ինքն ու իրեն Հայրը մէկ են . ասկից կը հետեւի որ ինքն ալ Մտուած է , ինչպէս իրեն Հայրը , ու մէկ Մտուած են իրեն Հօրը հետ : Եւ արեաններուն ալ ըսաւ՝ թէ՛ պիտի խրկեմ միտիմարիչ Հոգին սուրբը , որ ՚ի Հօրէ՛ ելանէ . ու փոյ բերաւ՝ թէ՛ Հոգին սուրբ ինձմէ՛ կաննէ՛ ու կը սորվեցնէ՛ ձեզի . փանն զի ան ամեն բանը որ Հօր Մտուածոց է , իմն է . ստով կը ցուցնէ՛ թէ՛ Հոգին սուրբ ելանէ՛ ՚ի Հօրէ՛ և Արդւոյ , ու թէ՛ իրեքն ալ մէկ են : Եւ բանա խիստ յայանի ըրաւ երբոր հրամայեց իրեն Եւարեաններուն , մկրտել զամենեքը « Յանուն Հօր և Արդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ՝ » որով յայանեց ալ՝ թէ՛ իրեք անձն ալ հաւատար են . որովհետեւ ուղեց որ ամեն մարդիկ նուիրուին Մտուածոց աս իրեք անձներուն անուամբը : Յիսուս Քրիստոս տէրն մեր Մտուած ըլլալով , կը հետեւի թէ՛ ինքն Մտուած է ու մարդ . անոր համար ալ ըսաւ , թէ՛ Հայրս մեծ է

111. Յիսուսի ըրած վարդապետութիւններուն խնասան ի՞նչ էր :

քան զիս . ու թէ՛ ինքը անոր համար չեկա որ իրեն կանքը ընէ, այլ զինքը խրկողին : Այլ ըսածը Աստուածու թեաներ կողմանէ իրեն չի յարմարիր, հասցա ինչպէս մարդ կը յարմարի իրեն : Աւ յայանի կը ցուցնէ թէ՛ ինքը Աստուած է և մարդ, երբոր ըսաւ՝ թէ Արկինքը ելող մը չիկայ, հասցա ան մինակ, որ երկնքէն իջաւ . որդին մարդոյ՝ որ է երկինքը :

ԴԱՍ ԼԳ.

Աստուածային ու Եղբայրական սիրոյն վրայ :

112. ՏԷՐՆ մեր Յիսուս ըսաւ որ, իրեն աշխարհք գալը՝ իր մեր վրայ ունեցած աստուածային սիրոյն մեծ նշանն է . վասն զի ըսաւ՝ թէ Աստուած անանկ սիրեց աշխարհքս, որ ինչուան իրեն միածին որդին տուաւ, որպէս զի ով որ անոր հաստայ՝ յաւիտեանական կեանքը ունենայ ու չիկորսուի : Արեմն արժան ու պէտք է որ զԱստուած սիրենք : Անոր համար յայանի խնայուց մեզի, թէ մեր ամեն գործքը ու ամենէն մեծ հարկաւոր բանը աս պիտի ըլլայ, որով Աստուծոյ հետ պիտի միանանք : Իս թէ բոլոր Աստուծոյ օրէնքները, ու ան ամեն բանը՝ որ սուրբ գրոց մէջ մեզի սորվեցուցեր է, աս երկու պատուիրանքն իկայ հաստատուած են . Սիրէ գրու տէր Աստուածդ բոլոր սրտանց, բոլոր մարտիդ, բոլոր հոգւովդ, բոլոր ուժովդ . աս է մեծ ու առջի պատուիրանքը . երկրորդը ասոր նման է . Սիրէ քու ընկերդ քու անձիդ պէս :

112 . Յիսուս իր աշխարհ գալուն ի՛նչ պատճառ տուաւ, և մեզմէ ի՛նչ կը պահանջէ :

113. Ըմեն մարդ մեր եղբայրն են, թէպէտև օտար ու անհասարակ ըլան : Աղբարնիս սիրելու համար անանկ պիտի ապրինք հետերնին, ինչպէս կուզենք որ անոնք ապրին մեզի հետ . ինչ որ կուզենք որ մեզի ընեն, մենք ալ անանկ պէտք է որ ընենք անոնց : Ընոց յանցանացը թողութիւն ընենք, որովհետև կուզենք որ անոնք ալ մեզի ընեն թողութիւն : Ընոց պակասութիւնները չի յանդիմանենք՝ նախատանքով ու բարկութենով . մտածենք՝ թէ մենք ալ տկար մարդիկ ենք, կրնանք սխալիլ . որովհետև կուզենք որ անոնք ալ մեր վրայ ասանկ մտածեն . մէկ խօսքով, ուրիշին չընենք ան բանը, ինչ որ չենք ուզեր որ մեզի ընեն :

114. Հերիք չէ ըստ գրքաւանց պատուիրանքները պահելը, կամ բառերուն նշանակութիւնները միայն նայելը, մարմնասէր Հրեաներուն պէս . միայն չտարանները բաւական չէ, այլ նաև անիրաւ տեղը բարկանալէն ալ պէտք է զգուշանալ, որ է պատճառ ատելութեան, կռուոյ, տարանութեան : Հերիք չէ բարեկամքը սիրել, և ուրիշը չատելը . հասարակեալ է սիրել զմեզ ատեցողներն ալ և զմեզ հարածողներն ալ : Միայն չըշտարը բաւական չէ, հասարակմանն ցանկութիւն պէտք է նայիլ կնոջ մը վրայ . ու կարգուիլն ալ առջի կարգաւորութեանը պէս պիտի ըլլայ . այսինքն մէկ էրիկ մարդ մը մէկ կնկան մը հետ պիտի ապրի, ու մէկ մէկէ չի բաժնուին ինչուան իրենց մասը : Հերիք չէ ուրիշներ անիրաւութեամբ ստնելէն միայն ըզգուշանալը, ու միշտ ամեն ոչութեամբ (խրախրա) արդարութիւնը պահել, հասարակեալ է որ մարմնա-

113. Ի՞նչ պատճառաւ զմեզ կը յորդորէ Յիսուս իրբար սիրել :

114. Յիսուս Աստուծոյ պատուիրանքները նոր օրինաց կանոնով ի՞նչպէս կը մեկնէ :

ւոր շահէն, բարիքէն ալ երբեմն հրաժարինք, ետ կենանք, ուրիշներուն օգնենք. և աւելի յանձն տոնու՞նք կորսունցնել, նեղութիւն քաշել, քան թէ եղբայրական սէրը ոտքի տակ առնել: Հաղուտօր կամ կերակրոյ, և կամ ուրիշ մարմնաւոր կարօտութիւնները լիցնելու համար, պէտքը չէ անկարգ փտրժակ կամ հող ունենալ. այլ յոյսերնիս Աստուծոյ նախախնամութեան վրայ դնել, ու ամեն բանէն վերփափարիլ առաքինութիւններուն և երկնից արքայութեան:

ԳԼՍ ԼԴ.

Խրատներուն, Հնորհաց ու Ազօթքի վրայ:

115. ՈՐՊԵՍ զի գիւրին ըլլայ Աստուծոյ օրէնքները պահէն ու կատարելութեան հասնիլը, որ Աստուծոյ Հնորհքովք կրնայ ըլլալ. Քրիստոս տէրն մեր պատուիրանքներէն զատ խրատներ ալ տուաւ մեզի ըսելով, թէ Արոնք որ կուզեն բոլորումն ազատ ըլլալ աղահալութենէ, իրենց ամեն բանը ծախեն ու աղքատներու տան: Այս բանս ինքն ալ օրինակի համար դորձքով սքոյուց, որ ուրիշներն ալ իրեն հետեին աղքատուն ճամբով. ու խոտտացաւ տարու անոնց երկնից զանձը: Իբր Աճային սիրոյն՝ մեր մարդկային տկարուեր չափով սէր փոխարինել ուզողներուն խրատ տուաւ հրաժարիլ յամուանութենէ, այսինքն՝ կարգուելէն, ու կատարեալ ժուժկարութեամբ բոլոր սրտին սէրը Յիսուսին տալով ապրիլ: Բայց ետեւն ըսաւ, թէ ամենքը շնն կրնար ընել աս բանս, միայն անոնք կրնան՝ որոնց որ աս Հնորհքս տուած է:

115. Յիսուս՝ իրեն խիստ սիրելի ըլլալ ուզողներուն ի՞նչ խրատներ տուաւ:

116. Յն մեզի սորվեցուց՝ թէ մենք մեզմէ չենք կրօնար պատուիրանքներն ու խրատները պահել. Ըսանց ինծի, ըսաւ, բան մըն ալ չէք կրնար ընել, ինչպէս ճիշդը սրտուղ չի կրնար տալ, թէ որ ծառին հետ կը պահ չը լայ: Ուրիշ անգամ մըն ալ ըսաւ. Աս եւ՛ ճառարարհ, ճշմարտութիւն և կեանք. դարձեալ թէ Աս եւ՛ դուռը, թէ որ մէկը աս դռնէն մտնայ, կը փրկուի. ու աս ալ. Աս կու տամ ջուր մը՝ որ կը վազէ կերթմայ դէպի յախտնտական կենաց, ու ով որ ինծի հաւատայ, ինքեալ պիտի բլայ աղբիւր մը կենդանի ջրոյ: Աս խօսքովը կը հասկըցնէր զՀոգին սուրբը, որ իրեն հաւատացողները պիտի ընդունէին: Յիսուսի աս կերպ ըսած խօսքերէն կը հասկըցուի, որ Աստուծոյ օրէնքները պահելու ու փրկութեան համնելու համար, պէտք է ունենանք Աստուծոյ շնորհաց օգնականութիւնը, որ է Հոգւոյն սրբոյ սրբղեր: Բայց աս շնորհքը մեզմէ չի կախուիր, հասցա որու սրտին մէջն որ շնէ, այսինքն՝ որուն որ ինքը տայ նէ. ինչպէս ըսաւ ալ, թէ Աչ մէկը կրնայ ինծի գալ, թէ որ իմ Հայրս՝ որ զիս խրկեց չի շարժէ ու իրեն չի կանչէ:

117. Յիսուսի ըսած խօսքերէն յայտնի է որ Աստուծոյ շնորհքը խնդրելը մեզի խիստ հարկաւոր է, որովհետեւ առանց անոր բան չենք կրնար ընել: Անոր համար Յիսուս խիստ կասկարէ որ աղօթք ընենք. Միշտ աղօթք բռէք, կրտէ, առանց ձանձրանալու. Խնդրեցէք, կրտէ, և անուցուք, հայցեցէք և գրաջիք, բաղխեցէք և բացցի ձեզ: Մէկ սր մը Աշակերտները խնդրեցին որ իրենց սորվեցնէ աղօթք ընելը. ին

116. Յնի տուած պատուիրանքներն ու խրատները աղէկ պահելու համար ի՛նչ բանի կարօտ ենք:

117. Թէ որ առանց շնորհքի բան չենք կրնար ընել, ի՛նչպէս կրնանք շնորհք ընդունիլ:

քրն ալ աս աղօթքը սորվեցուց . « Հայր մեր որ յերկինս ես , սուրբ եղիցի » և այլն : Ըս աղօթքը մեք կը կոչենք Տէրունական աղօթք , այսինքն՝ Վրիստոսի տեսուն մերց սորվեցուցած աղօթքը :

ԴԱՍ ԼԵ .

Հաւատացեալները աս կենացս մէջ ինչպէս պիտի սպրին :

118. ՎՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր սորվեցնելով մեզի մարդու վայել կատարելութիւները , հասկըցուց անոնց փոխարէն վարձքն ալ որ պիտի ընդունինք : Խնայուց մեզի՝ թէ մեր յոյսը աշխարհքիս բաներուն վրայ պիտի չկոչենք մարմնասէր Հրեաներուն պէս : Մեր գանձը աշխարհքիս մեծութիւնովք պիտի չկոչեննք , մեր գանձը երկինքն է : Վ այ է , ըսաւ Վրիստոս տէրն մեր , մեծատուններուն՝ որ աս աշխարհքիս վայ ամեն միսկմարութիւնին կը վնասեն ու կը ցանեն : Վ այ է ծիծաղողներուն , վայ անոնց , որ մարդկիներէն կը սրատուին . ջանայէք մանկու նեղ դոճէն , վասն զի երկու դուռ կայ ու երկու ճամբայ , մէկը ըսին՝ որ դէպի կորուստ կը տանի , ու շատնք կերթան ան ճամբէն . մէկաջը նեղ՝ որ դէպի կեանք կը տանի , անկէ գնացողները քիչ որ են : Որպէս զի Վրիստոսի հետեւինք աս նեղ ճամբուն միջէն , ամեն բանէն վեր պէտք է ինքնիրմէն հրաժարիլ . այսինքն աշխարհքիս զուարճութիւններէն ետ կենալ , խաջը գրկիլ ու տանիլ , այսինքն պէտք է որ փախչինք ան ամեն բանէն , որ զմեզ Մտուծակ կը զտունն . ու չի հետեւինք անոնց ,

118. Մեր փրկութեանը հասնելու համար աս աշխարհքիս մէջ ինչպէս պիտի վարուինք :

Թէ և անոնք բարեկամիս բլան, ծնողք, հայր, մայր, այր, կին, և այլն: Մէկ խօսքով պէտք է որ կարենք մեր աջ ձեռքը, ու հաններ մեր աջ աչքը թէ որ զմեզ կը դալժակողեցնեն. այսինքն թէ մեր էն սիրական բաներէն ալ պիտի ետ կենանք: Կտե մեր անձը պիտի ատենք, որ ըսել է թէ մեր անձը անկարգ կերպով սիրելէն ալ հրաժարելու է. այսինքն անցաւոր անկարգ բաղձանքները կատարելէն: Ըս ալ յայտնեց Քրիստոս տէրն մեր, որ իրեն արքայութիւնը աս աշխարհքիս համար չէ, ու աշխարհային չէ:

119. ԸստՅուց ըստ Ախուս իրեն աշակերաններուն՝ թէ ինքը Հրեաներէն պիտի չարչարուի, հեթանոսներուն ձեռքը պիտի իյնայ, պիտի զինքը ծեծեն, երեսը թքեն, խաչ հանեն, ու երբորդ սրը յարութիւն պիտի առնու: Գիտցիք ալ ըստ՝ որ դուք ալ իմ սրտածառաս աշխարհքէս աղէկութիւն մը պիտի չի տեսնէք. հասարակ պիտի հարածուիք, դատաւորներուն առջևը զձեզ պիտի տանին ու դատապարտեն յանցաւորի մը պէս, ու աս բաներս ըրած ատեննին պիտի կարծեն թէ Մտուծոյ կը ծառայեն. մանաւանդ երբոր զձեզ տպանեն: Բայց դուք մի փախուք, ըստ, որովհետեւ անոնք ձեր մարմինը միայն կրնան տպանել. միայն անկէջ վախցէք որ մեռցնելէն ետքը, կրնայ ձեր մարմինը ու հոգին դժոխքը խրկել, անկից պէտք է վախնալ: Այլ որ ի սարսու համբերէ, այսինքն՝ ինչուան մահը չի փոխուի իրեն ըստ մտքէն, պիտի փրկուի: Այլ որ զիս մարդու առջևը ուրանայ, ես ալ զինքը կուրանամ՝ Հօրս առջևը. ու ով որ դաւանէ զիս, ես ալ զինքը կը դաւանիմ ու կը ձանձնամ:

119. Ախուս իմացունց աշակերաններուն թէ ինքը և իր աշակերաները ինչ տեսակ մահ պիտի ունենան:

ԳԼՍ ԼԶ.

Հանգերձեալ կենաց վրայ :

120. ՎՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր առաջուց ըսաւ իւրին Աշակերաներուն , թէ Շաա չանյնիր , Աբուսադէմ պիտի կործանի անանկ սաստիկ պատերազմով որ դեռ չէ եղած . տաճարը անանկ պիտի քակուի , որ քար քարի վրայ պիտի չի մնայ : Այլ թէ Աւետարանը պիտի քարոզուի ամեն աշխարհք : Աւ ետքը բոլոր աս աշխարհքս պիտի վերջանայ , ան ատենը ինքն ալ պիտի գայ թագաւորի մը պէս , որ ամեն մարդուն դատաստանը տեսնէ : Բայց չրաւ անոնց թէ որ օրը պիտի կործանի աշխարհքս , ու ինքն ալ երբ պիտի գայ : Աբուսադէմայ կործանումը ու աշխարհքիս կործանման բաները մէկ տեղ խառնելով զուրցից :

121. Հրամայեց մեզի Վրիստոս տէրն մեր՝ որ մեր յոյսը Հանգերձեալ կենացը վրայ դնենք . ու Սաղուկեցուց բերանը պապանձեցնելով , Հոգւոյ անմահութիւնը ու յարութիւն ատենըն Հաւատքը Հատուակեց : Ըսաւ ալ՝ ով որ աս աշխարհքիս մջ իրեն անձը ատէ , այսինքն մարմնոյն չուզածն ընէ , յախտե նախան կենաց մջ ինքզինքը կը զանայ : Ըս է իմ Հօրս կամեր՝ որ իս իրկեց , ով որ տեսնէ Արդին Աստուծոյ ու անոր Հաւատաց , յախտենախան կեանքը կրիստոսրկի , ու ես իրեն յարութիւն ատենը կու

120. Աբուսադէմին կործանմանը և աշխարհքիս վերջանալուն համար ի՞նչ ըսաւ Վրիստոս :

121. Իրեն հաւատացողներուն և վերջին դատաստանին վրայ ի՞նչ մասնաւոր վարդապետութիւն ըրաւ Վրիստոս :

տամ՝ ետքի օրը : Օր պիտի գայ որ գերեզմաններուն մջ եղողները ամենքն ալ պիտի լսեն Որդւոյն Մտուածոյ ձայնը . բարի գործք ունեցողները կեանք վայելելու համար յարութիւն պիտի առնուն . խալ չարագործները , դատուելու ու սրատժուելու համար պիտի յառնեն . ահա մարդոս մերժը ասանկ պիտի ըլլայ :

122. Քրիստոս տէրն մեր ուղելով քիչ մը հասկըցունել յախտենական կենաց երջանկութիւր , ասանկ բացատրեց . Հանդիտ կամ հանգստութիւն , փառք , սեղան , հարմիր , թագաորութիւն , երկինք , զըրախտ » : Յախտենական թշուառութիւն ալ աս խօսքերով հասկըցուց . դժոխք , յախտենական կրակ , տանջանք , արտաքին խաւար , յախտենական մահ . և թէ հոն պիտի ըլլայ լայ , ահռաներ կճոտայնել , որդը՝ որ կը խածնէ սիրտը ու չի մտնիր , սցսնպն՝ խղճմտանքին գարններ : Արեմն յախտենական կեանքը աս է . ինչպէս որ ինքը Քրիստոս տէրն մեր կը սորմեցընէ մեզի , Մտուած տեսնել ու Քրիստոսի հետ ըլլալ , տեսնել իրեն աշխարհքիս ստեղծմանէն առաջ ունեցած անչափ փառքը . ամեն սուրբերը միանալ Քրիստոսի հետ , ու իրեն հետ մկտեղ մկ ամենակատարեալ սիրով մը Մտուածոյ հետ միանալ : Եհա աս է Քրիստոսի տեսնն մերոյ վարդապետութեան համառօտութիւնը :

122. Քրիստոս տէրն մեր յախտենական կենաց երջանկութիւնը և դժոխոց թշուառութիւնը ինչպէս բացատրեց :

ԳԼՍ ԱԳ.

Յիսուսի թշնամիներուն վրայ :

125. ՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր քարոզելով իր վարդապետութիւնը, ու իրեն ստարինական գործքերով ու հրաշքներով, ասելի եղաւ աշխարհքիս . այսինքն՝ չար մարդիկներու . վրան զի կըրայանէր առջեւին ճիշմարտութիւնը, ու կըր դատաւարտէր ճշմարտութեան ատեցողները : Ենմբ լուսէն աւելի մութը կը սիրէին, որովհետեւ իրենց գործքերնին չար էին : Քրիստոսի տեսան մերոյ դրսի տեսքին միայն նայելով կարհամարհէին՝ գաղղեացի մին է, նազարէթցի ու հիւսան աղայ է ըսելով : Ես մարմնատէր Հրեաները տեսնելով թէ Յիսուս ասանկ մէկ աղքատ մին է, ասանկ սարգ, խնարհ, քաղցր, չէին կրնար հաւատալ թէ ինքը Դավթի որդին ըլլայ ան մեծ թագաւորը, որ պիտի գար ու աղատէր զիրենք թշնամիներուն ձեռքէն . ու ամեն ազգերուն պիտի իշխէր : Օ՛րքրիստոս ատողները աւելի Դպիրները, Փարիսեցիները, քահանաները ու իշխաններն էին, որմբ որ ժողովուրդը կը կատախարէին . կը նախանձէին Յիսուսի փառացը վրայ, ու ռի ունէին վրան զիրենք յանդիմաններուն համար : Դպիրները կամ վարդապետները չէին կրնար համբըրել, որովհետեւ իրենց սպիտութիւնը ժողովրդեան կը հասկըցնէր, ըսելով թէ անմբ Եստուծոյ օրէնքները կարհամարհեն, ու իրենց մարդկային աւանդութիւնները կը հատուտեն : Ար հասկըցնէր նմանապէս Փարիսեցիներուն կեղծաւորութիւնը, հպարտութիւնը

123. Յիսուս ինչ պատճառաւ այնչափ ասելի եղաւ շատերէն :

ու ապահովութիւնը: Գարձեալ ամենքն ալ կատէ ին դէ՛լու
ուսւ քարոզելուն համար՝ թէ՛ տաճարն ու քաղաքը
պիտի կործանին, որոնց համար իրենք մտքերնին
դրեր էին թէ անոնք աստուածաբաշտութեան տեղեր
ըլլալով յախտեան պիտի մնան, և իրենք անոնց-
մով պիտի փառաւորուին:

124. Յիսուսի վերայ անարատութեանը համար
Հրեաները վրան սրտխտթի մը չիղանալով, ինչպէս
ինքն ալ կրակէր թէ՛ Ո՛վ կրնայ յանդիմանել զև մեղ-
քի մը համար. ուստի կը չարախօսէին՝ թէ՛ Շարաթ օր
հիւանդները կը բժշկէ, ու կրակ թէ ինքը որդի Աս-
տուծոյ է երկրիէն եկած: Թէ՛ պէտ ինքը Աս) անու-
նովը կը խօսէր, ու Աս) փառքը կըջանար տարածել և
իրեն բաժնէրուն ճշմարտութիւնը յայտնի էր իր բրած
հրաշքներէն, որոնց նմանը չէր տեսնուած. և անով
մարգարէութիւններն ալ կը կատարուէին որ կրակին
իրենց՝ թէ՛ Վրիստոս զայ պիտի: Բայց իրեն թէ՛նա-
միները նախանձէն կուրցած, մտքերնին դրեր էին որ
զինքը սպաննեն, բայց իրենց չար կամքը չիկրցան
կատարել, ինչուան որ տակնը չեկաւ. այսինքն՝ ան
օրը, որ մեր փրկութեանը համար պիտի մնանէր: Ին-
չուան ան օրը շատ անգամ Վրիստոս ինքզինքը ծած-
կեց. ինչպէս մէկ օր մըն ալ որ զինքը պիտի բռնէին,
աներևոյթ եղաւ՝ ու անցաւ գնաց իրենց միջէն:

125. Արտհեաե բրած հրաշքները տեսնելով բո-
լոր ժողովուրդը իրեն կը հեռուէին, անոր համար ի-
րենց իշխաններնալ կրփութային շուտով զնին սպան-
նել: Վարդապետութեան երրորդ տարին զատիկ ընկաւ

124: Յիսուսի վրայ ի՛նչ յանցանք կը ձգէին դը-
պիրներն ու փարիսէյցիները:

125: Ինչպէ՛ համար կը փութային Հրեաները շու-
տով մեռցնել զՅիսուս:

Համար Արուսազէմեկած օրը, ժողովուրդը մեծ պատ-
րաստութեամբ Յիսուսի առջևը կը աւանանուց
(խորանցի) ճիւղեր ձեռունին առած ուրախութիւն-
նին յայտնելու համար ու ոխաննա կանչելով, Օրհ-
նութիւն որդւոց Դաւթի, օրհնեալ ըլլայ Աստուծոյ
անունովը եկողը : Թշնամիներն ալ չի կարենալով համ-
բերել, իրենց մէջը խորհուրդ ըրին, որ վարպետ-
թիւ մը գնորդ բռնեն. երսոն դահեկանով կուրացուցին
Յուդայի խաւարիտացւոյն աչքը, խօսք առին իրմէն
որ իրեն վարդապետը մատնէ ձեռունին : Յուդան
էր տասուերկու առաքեալներուն մէկը :

ԴԱՍ ԼԸ .

Յնի վերջին ընթրեաց (իրիկուան կերակուրին) վրայ :

126 . ՈՒՐ որ յանձներ էր Յիսուս պատրաստե-
լու օրինաց հրամայած զատկական դառնը, ան տունը
գնաց զատկին օրը իր աշակերտներովը իրիկուան կե-
րակուրն ուտելու : Աս կերակուրը ուտելու ատենը՝ ե-
լու սեղանէն ու լուաց ամեն Աշակերտներուն ոտքը .
իրենց օրինակ տալու համար թէ պէտք է մէկ մէկու
ծառայեն, և թէ հին օրինաց լուացուելով սրբուիրը
վերջացաւ : Ատքը նստաւ սեղանը, և ուտելու ատեն
նին առաւ հացը, գոհացաւ, օրհնեց, կրտրտեց, ու
բաժնեց իրեն Աշակերտներուն ըսելով . Առէք, կե-
րէք, աս է իմ մարմինս, որ ձեզի համար կը բաշ-
խուի, աս ըրէք զիս յիշատակելու համար : Ամանա-
պէս կերակրէն հտքը առաւ գաւաթը գինով ուակից
որ կը խրմէր . ու գոհութի տալով օրհնեց, ու տուաւ

126 . Ո՞ւր և ի՞նչ կերպով հաստատեց Վրբիս-
տոս իր մարմնոց և արեան խորհուրդը :

իրենց՝ ըսելով. Ամենագ ալ խմեցէք ասկից, աս է իմ նոր ուխտի արիւնս՝ որ ձեզի համար պիտի թափի, և ուրիշ շատերու համար՝ որ թողութիւն բըլայ մեղաց . աս ըտէք իմ յիշատակիս համար : Ասով հաստատեց Քրիստոս տէրն մեր իրեն սուրբ Մարմնոց և Արեան խորհուրդը, որ մենք Հաղորդութիւն կրսեմք :

127. Ինքը Քրիստոս Հրեաներուն ըսեր էր, թէ Ինքը հաց կենաց է երկնքէն իջած . և ով որ ուտէ աս հացը յախտեան պիտի սալբի . ու չի կրնար մէկը ճշմարիտ կենացք վայելել, թէ որ չուտէ իմ մարմինս ու չի խըմէ արիւնս . որովհետեւ իմ մարմինս ճշմարիտ կերակուր է, ու արիւնս ճշմարիտ խըմելիք է . ու ով որ ուտէ իմ մարմինս՝ ու խըմէ իմ արիւնս, յիս կը բնակի, ևս ալ ՚ի նմա : Հրեաները աս ըսելով տակն ու վրայ եղան կոշտ (խապա) մտքով հասկընալուն համար, իբրև թէ Քն իրեն մարմինը կտոր կտոր պիտի ընէ մարմնաւորապէս, ու իրենց կերցնել պիտի տայ որ անտղ աճին ու սալբին : Բայց Քրիստոս տէրն մեր իրեն Աշակերտներուն հասկըցուց, թէ ան իմ ըսածս գերադոյն հոգևորական մտքով է : Աս ան խորհուրդն է որ ընթրեաց օրը կատարեց, տալով աշակերտներուն իրեն ճշմարիտ մարմինն ու արիւնը . բայց հացի ու գինւոց սնտակով, այսինքն՝ երևութով, որ անոնց հոգւոյն սնունդ և ուժ բըլայ :

128. Ինթրիքը ուտելէն ետքը՝ մէկ երկայն խօսակցութիւն մը ըրաւ իր սիրոյն վրայ որ մեր փրկութեան համար իր կենացը պիտի տայ, ու ըսաւ՝ թէ Ղուք ալ մենք ալ զիս մինակ պիտի թողուք ու փախչիք : Պետ

127. Յիսուս իր մարմնոց և արեան խորհուրդը բնջալէս կը բացատրէր հրէից :

128. Վերջի ընթրեացը լըմնալէն ետքը ինչ խօսեցաւ Յիսուս աշակերտացը, և ո՞ւր գնաց :

բոս առաքելոյն ալ մասնաւորապէս ըսաւ, թէ Դաւ
ղեա պիտի ուրանաս իրեք անգամ: Այլ զիրենք միտի-
թարելու համար որ արտմեր էին թէ պիտի կորսն-
ցնեն զինքը, խոտոացաւ իրկելու իրենց Հոգին սուր-
բը որ մաքերնին ձգէ: ամեն իրեն արովեցուցածները:
Ամեն բանէն վեր աստուրեց իրենց որ մկկովկ սիրեն:
Ասոր անոնց հետ քաղքէն դուրս ելաւ, գնաց ձիթն-
նեաց լեւը ան արարտէղը, ուր որ շատ անգամ կեր-
թար աղօթք ընելու համար:

ԳԼԱ ԱԹ.

Քրիստոսի չարչարանացը վրայ:

129. ՉԻԹԵՆԵԱՅ պարտեղին մէջը Յիսուս
միտքը բերելով իր քաշելու չարչարանքները՝ թողուց
որ իրեն մարդկային ընտթիւնը ինչպէս մկկ մարդ մը
վշտանայ. ուստի անանկ սատոիկ վախ մը ու սրտ-
մութիւն մը ունեցաւ, որ սկսաւ արիւն քրտնիլ: Ի-
րեք անգամ ալ աղաչեց իրեն Հօրը, որ կթէ հնար է
աս դառնութեան բաժակը չիխմէ. բայց ամեն հեղ
ալ ետեէն կըսէր՝ թէ Քա կամբդ ըլլայ, չէ խն: Ան
ատներ Յուդա եկաւ մկկ գոնդ մը զինուորնե-
րու հետ զէնքերով, զորոնք իշխաններն ու քահանայա-
պետները իրկեր էին: Բանեցին Յիսուսը, կասեցին,
ու տարին Ասիսափա քահանայապետին առջևը. իսկ
իրեն Աշկերանները բոլոր թողուցին փախան:

150. Քրիստոս տէրն մեր առաջ շատ հրաշքնե-
րով ցրցուց թէ շին կրնար զինքը բանել՝ թէ որ ինքը

129, Չիթէնեաց պարտեղին Ի՞նչ ըրաւ Յիսուս:

130. Ի՞նչպէս կըրցան բանէլ Յիսուսը, և բանե-
լէն ետքը իրեն ի՞նչ ըրին:

չի կամենայ, բայց աս անդամ՝ կամաւ թողուց ինք
 զինքը անոնց ձեռքը: Անոնց սուտ վկայութիւնն
 բուն ամենեւին պատասխան չէր խտար. և ոչ ալ քա-
 ճանայապետին. բայց երբոր իբրև դատաւոր հարցուց
 քահանայապետը՝ թէ՛ Ղաւ ևս Վրիստոսն որդին
 Աստուծոյ կենդանոյ. ան տանելը միայն յայտնի ը-
 տաւ թէ՛ Այս եւ. իրենք աս խօսքին կը սպասէին. ուս-
 տի Հայհոյեց ըսելով, վճռեցին թէ՛ Յիսուս մահուան
 արժանի է, ու մասնեցին կատարած պահապաններուն
 ձեռքը. որ բոլոր գիշերը նախատեցին, ծաղր ըրին.
 ապրտակներ կը զարնէին ու կը հարցնէին ըսելով՝ թէ՛
 Վիսոյի որ զարկաւ քեզի:

151. Առաւօտը՝ տարին Յիսուսը պոնտայի Պի-
 դատոսին առջևը, որ Տիրերիոս կայսրը զինքը Հրէաս-
 տանի վրայ կառավար դրեր էր. ըսին Պիդատոսին՝
 թէ՛ Այս մէկ ապրտամբ մարդ մին է, բոլոր քաղաքը
 ոտք կը հանէ ինք զինքը թագաւոր անուանելով, ու
 կարգիլէ որ թագաւորական տուրքերը չի տանք. բայց
 Յիսուս անոր դէմ ապսպրեր էր որ թագաւորին տուր-
 քը տան: Յիսուս Պիդատոսի առջևը ամենեւին լուռ
 կեցաւ. Պիդատոս ալ Յիսուսը դատաւարտելու
 արդար պատճառ մը չի գտնալով, Յիսուսի դա-
 տաստանը ինքը տեսնել չուզեց: Իսնցաւ որ Յիսուս
 գալիլեացի է. իրիկեց զինքը Անթիպատս Հերովդէ-
 սին՝ որ առջի Հերովդէսին որդին էր, ու Վալիկեայի
 երկրին թագաւորն էր, շատ ալ կուզէր տեսնել զՅի-
 սուս, յուսալով թէ՛ իրեն առջևը քանի մը հրաշքներ
 ընէ: Բայց Յիսուս ամենեւին բան մըն ալ չի խօսե-
 ցաւ. ուստի Հերովդէս ալ զինքը ծաղր ընելով նո-
 ղէն Պիդատոսին իրիկեց: Ատքը Պիդատոս դարձեալ

131. Յիսուսը Վալիկեայ քահանայապետին տը-
 նէն ուր տարին:

կը ջանար ազատելու զինքը : Արուհեան Զրեանները չարագործ մը ազատել կուտային զատկի տօնին համար, Պիղատոս ուզեց՝ որ մէկ ուրիշ չարագործի մը տեղ, Յիսուսը ազատէ : Բայց Զրեանները անոր դէմ յանձն առին որ աւագակ մարդաստիան Բարաբրան ազատուի՝ ու Յիսուս սպանուի : Բայց Պիղատոս չուզելով Զրեաններուն կամայք դէմ բան ընել, և զուժեղներն ալ չարժել կարծելով զՔն ձեռնել տուաւ, ու զինուորաց ձեռքը յանձնեց, որ փշեղէն սրակ գրին գլուխը . հազուային մէկ կարմիր գունով հին քրտովիժ (քէրարէ) մը, ու ձեռքն ալ թագաւորական գաւազանի տեղ եղեց մը տուին ծիծաղ ընելու համար, ձեռնիցն գլուխը ու թքին երեսը :

ԴԱՍ Խ.

Քրիստոսի Խաչին, ու մահուանը վրայ :

152. ՊԻՂԱՏՈՍ Զրեաններուն առջևը հանեց Յիսուսը փշեղէն սրակը գլուխը, ու կարմիր քրտովիժը վրան : Բայց Զրեանները կակճարուն տեղը պռուալ ըսկան արտօրցնելով Պիղատոսը՝ որ խաչը հանել տայ, փախ ալ ձգելով անոր սիրտը, թէ ան մարդը ազատելու կայսեր դէմ ընել է, որովհետեւ ինք զինքը թագաւոր կանուանէ : Պիղատոս ալ նեղը մըտած հրահան տուաւ որ մեռցրնեն, բայց առաջ լուաց իրեն ձեռքն ու ըսաւ, թէ Լուսնը է Յիսուս, մեռնելու արժանի չէ, ազատ եմ ես անոր արխնէն : Լուսնն ժողովուրդը մէկ բերան սրտաստիան տուին, թէ Լուսնը արխնը, այսինքն՝ արխնին վրէժխնդրութիւնը

152. Պիղատոս էն վերջը հաւանեցաւ զՅիսուս մեռցնել տալու :

մեր փրայ՝ ու մեր տղոցը փրայ՝ հասնի : Ատորը խաչը Յիսուսի շարակը տալին ու տարին Արուստղեմէն գուրս Պողոսովմա ընոր, որ որ յանցարորները կը սպաննէին :

155 . Իսայի փրայ մարդ սպաններ սն ատներ մէկ փառահասխաւ պատիժ մին էր, որ մեծ յանցարորներուն կուտային, աւազակներու, մարդասպաններու, և այլն : Յիսուս խաչուեցաւ երկու աւազակներու մէջ . ձեռուրները ու ոտուրները գամած : Իրեն լաթերը իրենց մէջ զինուորները բաժնեցին . բայց պատմաճանին փրայ վիճակ ձգեցին, որ վիճակն որու երէ՛ան անտէ : Յիսուս զինքը մեղքորներուն համար աղօթք կընէր . Քահանայապետները ու իշխանները սկսան ծաղր ընել զինքն ու ընել . թէ որ Քրիստոսն ևս Աստուծոյ որդին՝ և իտայէլացոյ թագաւորը, ինչպէս որ կըսէիր, ի՞նչը խաչէն, ազատէ գրեղ : Արոր Օարաւ եմբատ, իրեն քայախ ու լեղի խնջուցին : Աս ամեն բաները մարգարեացի էին Պաւլոս մարգարէն ու Ասայի մարգարէն : Արոր ամեն մարգարէն թիւնները կատարուեցան, Ամեն բան կատարուած է, բաւ Յիսուս, ու Հոգին աւանդեց :

156 . Յիսուս վեց ժամ խաչին փրայ մնաց, և Հոգին աւանդած ատնն սղ ուժը փրան էր : Ան ատներ արևը մթնցաւ, երկիրս շարժեցաւ, գերեզմանները բացուեցան, շատ մեռելներ յարութիւն առին . տաճարին փարագոյրը (որ կը բաժնէր սրբութիւն սրբոյը ժողովրդեան տեղէն) վերէն ՚ի փար պատուեցաւ . ասով Հին օրինաց խորհուրդներուն ոչնչանալը յայտնուեցաւ : Ան ատներ երկնից գուրս բացուեցաւ՝

133 . Ինչո՞ւ համար խաչելով մեռուցին զՅիսուս :

134 . Յիսուս հոգին աւանդելու ատեն ի՞նչ գիպուածներ եղան :

որ ինչուան ան օրը գոց էր . և սրբութիւն սրբոցին
 գոց բռալը վարագորով ան կրնշանակէր :

155. Վրիտտոս տէրն մեր մեռաւ մէկ ուրբաթ օր
 մը , որ էր զատկին նախնիժաց օրը . ու մեռաւ ան ժա-
 մը երբոր Հրեաները զատկական գառնը զօ՛հ կրնէին
 որն որ իրեն մահուանը օրինակն էր , ինչպէս որ էին
 ուրիշ ամեն Տրիա ստեղծմանէն ինչուան ան ատները
 Ընդ եղած զօհերն ու նուիրմանցներն ալ : Հրեաները
 ուղեցին խնամալ թէ Յիսուս մեռեր է , զինուարին մէկը
 փոխով խոցեց Յիսուսին կողք . ուսկից արիւն և ջուր
 ելաւ : Ատրբ Յովսէփ արեմաթացին ու Վիկոզեմոս ,
 որ Յիսուսի հաւատացեալ ու աշակերտ եղեր էին , Յի-
 սուսի մարմինը խաչէն վար առին , օձեցին բաշտա-
 մով , պատանքեցին , ու թաղեցին նոր գերեզմանի մը
 մէջ , որ Յովսէփ արեմաթացին իրեն համար շինել
 առեր էր . ու Գողգոթա լեռանը մօտիկ էր : Բայց
 Վրիտտոսի սուրբ մարմինը ստեղծին փառածութիւն
 շունեցաւ , ու միշտ մնաց օձեալ և մարմին Արդւոյն
 Ըստուծոյ :

Քահանայապետներն ու իշխանները յիշելով Վրիա-
 տոսի խօսքը որ ըսեր էր թէ Իրեք օրէն ետքը յարու-
 թիւն պիտի առնեմ , գերեզմանին քով պահապաններ
 գրին , ու գերեզմանն ալ կնքեցին :

135. Յիսուս լնչ օր մեռաւ և ո՛ր թաղուեցաւ :

ԴԱՍ ԽԱ.

Քրիստոսի Յարութեան ու Համբարձման վրայ :

156. ՎՔՐԻՍՏՈՍ անն մեր ուրբաթ իրիկուն թաղուեցաւ , մնաց գերեզմանին մէջ շարաթ օրն ամբողջ . կիրակի օրը իրեն մեռած օրունէ երբօրդ օրը , արևը չի ծագած մէկ մեծ գետնի շարժ մը ըլլալով : Են մեծ փառքով յարութիւտաւ : Ըն ատենը մէկ հրեշտակ մը իջաւ երկնքէն , ու գերեզմանին քարը վերցուց մէկ դիձգեց ու փանն նստաւ . տեսրը փայտակի նման , հազուադր ձիւնի սէս ձերմակ . սրահադանները վախերնուն մեռելի սէս գեախնը փոռուեցան , ու ետքը եղան փախանն : Ըն սուրբ կանայք որ եկեր էին նորէն օծելու : Եխտախի սուրբ մարմինը անուշահոտ եղալ , տակն ու վրայ եղան տեմնալով գերեզմանը բաց և հրեշտակը քովը կայնած . որ ըսաւ իրենց . Դուք կը փրմատէք խաչուած Եխտաւոր . ան հոս չէ , յարութիւն առաւ , գնացէք ընէք Եշակերաներուն ու Պետրոսին , որ երթան Վաղիկաց , զինքը հոն պիտի տեսնեն ինչպէս որ ըսեր էր ձեզի : Ենարեալները չի հաւատացին կանանց բերած աւետիսին , ու կը տարակուսէին ինչուան որ աչքով տեսան Եխտաւոր , ձեռքով շոշափեցին , հետը խօսեցան ու մէկ տեղ կերակուր կերան : Եստ անգամ երեցաւ իրենց Եխտաւ զանազան տեղ ան քառսուն օրուան մէջ . մէկ հերուն ալ երեցաւ հինգ հարիւրէն աւելի անձանց՝ որ մէկ տեղ ժողովուած էին :

157. Սին Պետրոս առջի տեսնողներէն մէկը եղաւ .

136. Քրիստոս տէրն մեր երբ յարութիւն առաւ , և յարութենէն ետքն ի՞նչ ըրաւ :

137. Եխտաւ յարութենէն ետքն ալ սրբոյն Պետրոսի վրայ ի՞նչ մասնաւորութիւն ցրցուց :

որուն մէկ օր մը ուրիշ մէկ քանի Առաքեալներու առջեւ երևցաւ՝ ու իրեք հեղ հարցուց իրեն, Պետրոս, դու զիս կը սիրենս . ու յանձնեց անոր՝ իր գառները ու ոչխարները. այսինքն բոլոր քրիստոնեաց հաւատացեալները ու Սուրբ Աշխեղեցոյն Առաջնորդները Ասով հաստատեց Քրիստոս տէրն մեր իր ըսածը նաև գործքով. Աշխեղին մի հօտ (սիւրիս) և մի հովիւ :

158. Բոլոր ան քառասուն օրերուն մէջ սորվեցուց իրեն Աշակերտներուն. անոնց միտքը բացաւ որ սուրբ գիրքը աղէկ հասկընան : Այլ իրենց երևանին փչելով ըսաւ Առէք Հողին սուրբ, որոնց մեղքն օր թուղուք, թորուի . ու որոնց որ կապէք, կապած մնայ : Աս առի բոլոր իշխանութիւնը երկնքի ու երկրիս վրայ գնացէք ամեն աշխարհք, քարոզեցէք աւետարանը . չէ թէ միայն Հրեաներուն, հապա Սամարացիներուն ու հեթանոսներուն ալ, ամեն ազգերուն, սորվեցուցէք ու մկրտեցէք զանոնք Յանուն Հօր և Արդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ . ու խրատեցէք զանոնք որ խճճեցի տուած հրամաններս զամենցն ալ պահեն : Այլ որ հաւատայ ու մկրտուի, փրկուի . ու ոյլ որ չի հաւատայ, դատապարտուի : Այլ թէ՛ հաւատացողները ամեն հրաշքները ընեն : Ինչուան աշխարհքիս ետքը ես ձեր հետն եմ : Իրենց հրամայեց որ Արուսաղեմի մէջ կենան ինչուան օր առնուն Հոգւոյն սրբոյ զօրութիւնը . որուն համար խոստացաւ ալ թէ քիչ օրէն կուգայ :

159. Ապի հեղուն ձիթենեաց ըտը իրենց երևցաւ . հոն անոնց հետ խօսելէն ետքը, ձեռքը վերուց

138. Յարութէն ետքը քառասուն օրուան մէջ Քրիստոս աշակերտներուն ինչ սորվեցուց, և ինչ քան իրենց խոստացաւ :

139. Յիսուս ինչպէս համբարձաւ, և ո՞ւր գնաց :

զերենք օրհնեց, ու առջևնին վերացաւ երկինք ելաւ, ու մէկ ամից մը եկաւ ծածկեց զինքը որ ալ չխոտանաւ. ետքը երկու հրեշտակներ ճերմակներ հաղած մտրդու կերպարանքով երեցան ու բախն, Սէկ օր մը Հիսուս պիտի գայ անանկ, ինչպէս որ տեսաք երկինք երթալը: Ատքը Առաքեալները մեծ ուրախութեամբ Արուստակէմ, դարձան ու արթօքի հետ եղան Հոգւոյն սրբոյ սպասելով ինչուան տասը օր: Վերստոս տէրն մեր ան ատներ իրեն թագաւորութեան իշխանութիւնը ձեռք առաւ նստելով ընդ աջմէ Աստուծոյ Հօր ամենակարողի. և ան իշխանութեամբը պիտի գայ կենդանեաց ու մեռելոց դատաստան բնելու համար. անով Աստուծոյ ամեն կարգաւորութիւնները կը կատարուին:

ԳԼՍ ԽԲ.

Հոգւոյն սրբոյ գալտեաներ վրայ:

140. ՎՐԻՄՍՈՍԻ Համբարձմանէն ետքը Աշա կերանները ամեր հարիւր քսան Հոգւոյ չափ մէկ տեղ ժողվուած կեցեր էին: Սին Պետրոս մտքերնին ձգեց որ ընտրեն իրենցմէ մէկը Հոգւոյն տեղը, որովհետեւ Հոգւան զձն մատնելէն ետքը յուսահատած գնացեր ինք զինքը կախէր էր. միձակը Սատաթիւսի վրայ ելաւ, անով Սատաթիւսն ալ ստաբիլոց կարգը անցաւ, ինքն ալ անոնց հետ Հիսուսի յարութիւնը վկայ ըլլալու համար: Պենտեկոստէին օրը, երբոր ամենքը մէկ տեղ միարան ժողվուած էին, մէկ մաշ յանկարծ իջաւ երկնքէն մեծ սատարիկ հով մը, ու լիցուեցաւ բոլոր սանր մէջ. հոն կրակէ լեզուներ երեցան ու նստան ամենուն վրայ: Ան ատներ ամենքն ալ լիցուեցան Հո-

140. Ի՞նչպէս եկաւ Հոգին սր առաքելոց վրայ:

դուլ սրբով, ու սէս սէս ընդունել խօսելով Աստուծոյ մեծութիւնը քարոզել սկսան :

141 . Պենտեկոստէն զատկէն ետքը յիսուներորդ օրն է, ան յիսներորդ օրը անապատին մէջ Աստուած օրէնքները տուաւ : Ան օրը իրիք երեւելի տաներուն մէկն էր, անոր համար ամեն քաղաքներէն շատ Հրեաներ Արուստղէմ եկել էին տօնը կատարելու . ու ան սաստիկ հովէն որ Հոգւոյն սրբոյ գալը կը ցուցնէր, շատոնք վաղեցին եկան տանելու թէ ինչ կայ : Շատ գարնացան երբոր տեսան որ զալիւկայի աշակերտները համարձակ կը խօսին ամեն ազգաց ընդունելը . որոնց մէջ գրեցի Հրեաները՝ ծներ էին :

Ան ատներ Սուրբն Պետրոս մկալ Առաքեալներուն հետ մէկ տեղ ըսաւ ժողովրդեանք ատ հրաշարի գործքին պատճառը . թէ Սարգարէներուն ըսածը կատարելով Աստուար՝ որ իրենք խաչեցին՝ յարութիւն առաւ, ու ինչպէս որ խոստացեր էր, Հոգին սուրբը խրկեց . և ինքն է տէրն ու Քրիստոսը : Շատոնք իրեն խօսելը ընդունեցան ու հարցուցին՝ թէ Հիսնս մենք ինչ ընենք . ան ալ ըսաւ, Ապաշարեցէք ու մկրտուեցէք յանուն Աստուսի Քրիստոսի, որ մեզաց թողութիւն ընդունիք, ու Հոգւոյն սրբոյ շնորհացը արժանի ըլլաք :

Ան օրը իրիք հազար հոգի մկրտուեցան . ու ետքը մէկ հեղ մին ալ հինգ հազար հոգի մկրտուեցան մէկ կաղի մը պատճառաւ, որ սուրբն Պետրոս բժշկեց տաճարին մէջը : Այսպէս՝ Այդ օրէնքը հրատարակուեցաւ ան օրուանը մէջ, որ օրուան մէջ հրատարակուեր էր Հին օրէնքը :

141 . Ե՛րբ է Պենտեկոստէն . և ան օրը Հոգւոյն սրբոյ գալը խնանալով ինչ ըրին ժողովուրդները :

142. Աստիճակները և ուրիշ Հոգին սուրբ առնողները բոլորովին փոխուեցան Աստուծոյ սիրովը ընդած ընդով . անանկ որ Աստուծոյ պատուիրանքները կրնային առէլ պահել, չէ թէ միայն ստանց դժուարութեն, հասրա յօժար սիրով . առէլ հասկըցան սուրբ գրքին խօսքերը, ու Քրիստոսի տեսն մերոյ վարդապետութիւնները . և խնայան որ Քրիստոսի թագաւորութիւնը երկնային ու հողե տրական է : Անոր համար մէկ երկնային զօրութիւն մը ստացան արհարարահետ աշխարհքիս ամեն բարիքները . ներութիւններուն ու մահուան վախը սրտերնէն ջնջուեցաւ . կողովին վիայ ընալ ճշմարտութեամբ ամեն աշխարհքիս իշխանաց առջև :

ԳԼՍ ԽԴ .

Սուրբ Եկեղեցւոյ վրայ՝ որ Երուսաղէմ էր :

145. Քիչ մը տանի մը Արուստակուն շատ Հրեաներ Քրիստոսի հաւատացին, որոնք կատրէին կատարեալ միաբան, մէկ սիրտ մէկ հոգի . ինչպէս որ Քրիստոս տէրն մեր ըսեր էր, թէ Չեր իմ աշակերտս ըստ ընտղ նշան ըլլայ աշխարհքիս առջև ձեր մը ունեցած սերիքնիդ : Աստիճակներուն փարդապետութեամբ կը հեռուէին բոլոր սրտանց, ամեն որ մկանդ ստաճարը կերթային, ու արթնք կրնէին . մէկ տան մը կը ժողջուէին հայր բեկանեցոյ պսակն հարդողու-

142. Աստիճակաց հեռուողները ի՞նչ նեղութիւն կիմանային Քրիստոսին վարդապետութեան հնազանդելովն :

143. Հոգւոյն սրբոյ գալտունէն ետքը հաւատացեալները ի՞նչ տեսակ կեանք սկսան անցնել :

լու համար Վրխտտոսի պատուական մարմնոյն . ու
 ետքը կերակուր կուտէին ուրախութեամբ ու բարի
 սրտով : Իմանալով թէ Աջուսաղէմ քաղաքը թիչ մը
 ասանէն ետքը պիտի կործանի , ամենեկին հոգ չէին
 բնեւ աշխարհչիւս մէջ ունեցածնին կորսնցրնելուն
 վրայ . վասն զի իրենք Վրխտտոսի սիրովը և երկ-
 նից արքայութեանը փախարով ցուած էին , անոր
 համար կարհամարհէին անցաւոր բարկքը : Ամեն ու-
 նեցած բաներնին հաւատար ամենուն կը բաժնէին .
 ու որոնք որ ստացուածներ , երկիրներ ունէին , կը
 ծախէին ու գինը կը բերէին Առաքեալներուն առջևը
 կը դնէին , Առաքեալներն ալ պէտք ունեցողներուն
 կը բաժնէին զան ստակները . և այսպէս միջերնին
 ամենեկին կարօտութիւն ունեցող մարդ չէր ըլլար :
 Օտար ազգէ եղողները ամենքն ալ կը բախէին ու կը-
 պատուէին զասոնք : Բայց կային անանկներ ալ որ
 հրեայ են ըսելով իրենցմէ կը վախճային ու չէին ու-
 զեր հետերնին միարանից : Աս Աջուսաղեմայ եկեղեցին
 կատարեալ ու նախանձելի օրինակ մը եղաւ Աւետա-
 բանական կատարելութեան հետեիլ ուղղորներուն :

Ահա . Արքոր խիստ շատցաւ հաւատացելոց թիւը ,
 տեսնելով Առաքեալները որ իրենք չեն կրնար համեիլ
 ամենուն պիտոյիցը , պաշտօնատէրներ որոշեցին եւ-
 թը հոգի որ հոգ տանին հաւատացելոցը . անոնց ա-
 նունը գրին Սարկաւազ , այսինչն՝ պաշտօնեաց կամ
 պաշտօնատէր , ու անոնց յանձնեցին հաւատացելոց
 պէտքը հոգալ , նախ հոգեօրը՝ սուրբ խորհուրդը հա-
 դորդելով անոնց , ետքը նաև մարմնաւոր կորնանէ՝ որ
 հոգան հաւատացելոց ասլրուսալին համար պէտք եղած

144. Հաւատացեալները երբոր սկսան բազմա-
 նալ , առաքեալները ինչ ճար մտածեցին ամենուն
 պիտոյիցը հասնելու համար :

ամեն բանը : Եւ այսպէս սուրբ Մարտիրոսները թե-
թեմայով առ աշխատութիւններէն արգիւթի ու քա-
րոզերու կը զբաղէին : Թէպէտեւ կրբնին ալ կը թո-
ղաին որ Սարկաւազներն ալ քարոզ տան ու մկրտեն :

ԴԱՍ ԽԴ.

Հրեաներուն հալածանքին ու Սամարացիներուն
դառնալուն վրայ :

145. ՄԱՐԾՆԱԾԻՐ Հրեաները ու իրենց երես-
պաշտ հետեւորները Մետտորանական վարդապետու-
թեան համը չի կրցան առնել, մանաւանդ Սաղո-
կեցիները՝ որ չէին հաւատար յարութեան և անմա-
հաթեան հոգւոյ, և ասոնք զօրաւոր էին որովհետեւ
քահանայապետն ալ ասոնցմէ էր : Մարտիրոսները եր-
բոր սկսան քարոզել, Հրեաներուն իշխանները իրենց
ապապրեցին որ Քնի վրայ չի խօսին, կտրը բռնեցին
զիրենք բանտ դրին, ոսկից որ հրեշտակը հաննց
դուրս : Ետքը նորէն բռնեցին Մարտիրոսն ու ծեծե-
ցին, անոնք շատ ուրախացան որ Յիսուսի անուանը
համար անարդուերու արժանի եղան, ու մեծ համար-
ձակութեամբ ըսին անոնց, Վոք շխտակն ըսէք Մո-
տուծոյ առջևը, ձեզի աւելի պէտք է որ մենք, թէ
Մտուծոյ . մենք չենք կրնար լուս կենալ ու չի պտու-
մել տեսածնիս ու դիտցածնիս՝ թէ ան Յիսուսը որն
որ դուք խաչեցիք, յարութիւն առաւ՝ ու մենք առ
հրաշքները իրեն անուանալի կրնենք :

146. Սուրբ Ստեփաննոս՝ որ Սարկաւազներուն

145. Փարիսեցիներն ու Սաղուկեցիները Քրիս-
տոսի հաւատքին ծագիլը ակննելով ինչ կրնէին :

146. Ո՞վ եղաւ առաջին վկայ աւետարանին և
ինչ պատճառաւ :

առջինն էր, մեծամեծ հրաշքներ կրներ. ու համար-
ձակ կը յանդիմանէր Հրեաներուն խառատութիւ-
նը, ու կը հասկըցրնէր իրենց՝ թէ Մատաճարչաւ
թեան կրօնքը տաճարին ու քաղաքին վրայ կապած
չէ: Օ ինքք դատապարտելով քարկոծելին ըսելով թէ
Հայհոյիչ է սուրբ տեղոյն դէմ: Սուրբ Ատեփանոս
եղաւ առջի մարտիրոսը, այսինքն առջի մեծնորը Ա-
ւետարանին ճշմարտութիւնը վկայելուն համար. վասն
զի մարտիրոս ըսելը՝ վկայ ըսել է:

147. Սուրբ Ատեփաննոսին քարկոծելը երբոր յա-
ջորէցաւ, սիրտ առին անհաւատ Հրեաներն ու մեծ հա-
րածանք հանելին Արուստղիմայ եկեղեցւոյն դէմ, ամեն
հաւատացեալներն ալ զբռնեցան բոլոր Հրեատանի
ու Սամարիայի մէջ. միայն Առաքեալները մնացին:
Աս հարած ողներուն մէջ էր վարիսեցիսը Սաուղ ա-
նունով որ սասախի վրէժխնդրութեամբ կուզէր դէմ
դնել առաքեալներուն: Այլէկ զխոռն ալ էր. աները կը
մեծար, ու որուն որ հանդիպէր բռնութեամբ կը քաշ-
քրէր ու բանտ կը խրկէր. կը սարսնար ու մեղք-
նէ կու տար. հրաման ալ առաւ քահանայապետներէն
ինչուան Դամասկոս (Շամ) երթալու, ու հոն հա-
ւատացեալները բանտ դնելու: Արբոր մօտիկցեր էր
Դամասկոս քաղաքին, յանկարծ տեսաւ մէկ սատտիկ
ըստ մը. ինքք դեռինը զարնուեցաւ ու աչքերը կուրցան,
ընց մէկ ձայն մին ալ որ բտաւ, Սաուղ սաուղ, զիս
ինչո՞ւ կը հարածես. ես եմ Ախտար. զոր տեղը ինձի
դէմ կը հակառակիս. սրտասխան տուաւ Սաուղ.
Տէր ի՞նչ կուզես որ ընեմ: Յիսուս զինքը խրկեց Ա-
նանիա աշակերտին. որ զինքը մկրտեց ու բացաւ լու-

147. Ի՞նչ պատճառաւ եղաւ առջի հարածանքը
Արուստղիմի քրիստոնէկեց դէմ, և ի՞նչպէս եղաւ
Պօղոս առաքելոյն դարձը:

սաւորեց աչքը : Սառու մէկէն ՚ի մէկ պիտա սար
սրտով Ըշտաբանը քարոզել : Իրեն անունը Պօշոս
դրին ու Ըսաբեաններուն կարգը մտա . որովհետեւ
Յիսուս զինքը կոչեց, ու ինքը Քրիստոս անձամբ անոր
սորվեցոյց :

Իսկ նր փիլիսոսոս Սարկաւագր գնաց Սամարիա ,
ուր շատերը հաւատացին ու մկրտուեցան : Արտաս-
ղէմ մնացած Ըսաբեանները ընդով Սամարացիներ-
ուն գարձը , հոն խրկեցին զտարն Պետրոս ու զտարն
Յովհաննէս Ըսաբեանները , որ անոնց դրոշմ տան ,
ու հաւատարին մէջը զիրենք հաստատեն : Ընոնց աղօթք
ընելով ու ձեռք զնելով ան նոր հաւատացեալնե-
րուն զրաց , Հոգին սուրբ իջաւ իրանին . այսինքն՝ մեծ
շնորհք՝ ու հրաշք գործելու ալ պարգև :

148 . Սամարացի նոր մկրտուածներուն մէջ մէկ
Սիմոն անունով մեզ մը կար . աւ աննելով որ Ըսա-
բեանները ձեռք զնելով Հոգին սուրբ կուտան , ուրից
որ ստակով իրեն ալ ծախեն առ իշխանութիւնը : Ըն-
ատենը Սուրբն Պետրոս ըսաւ իրեն . Ստակդ քեզի
հետ կորսուի , որ Ըստուծոյ պարգևը արծաթով զնել
կուլես . ու խրատեց զինքը որ սարաշխարհ : Ըս դի-
պուածիս իրաց՝ ան մեղքն որ կը ըլլի հոգևորական
բանով մարմնաւոր փառասկ ընելու համար , ստակով
հոգևոր պաշտոն մը զնելով կամ ծախելով ստակ
փաստրկելու կամ փառաց համնելու համար , կըրուի
Սխնանականութիւն :

148 . Ըսաբեւոյ ձեռք զնելով Հոգւոյն սրբոյ
իջնալք տեսնալով Սիմոն մեզ ինչ տեսակ խոր-
հուրդներու գնաց :

ԴԱՍ ԽԵ .

Հեթանոսներուն դարձին վրայ :

149. ՎՐԻՉ մի ատենէն ետքը Հեթանոսները սկսան Եկեղեցւոյ որդիքը ըստ այս կերպով . Առունը լիտ անունով մէկ հռոմայեցի հարխրապետ մի կար , որ Հեթանոս էր . բաց մէկ Մատուած կը ձանձնար ու Մատուծոյ կը ծառայէր . անդադար աղօթք ու շատ ողորմութիւններ կրնէր : Մէկ հրեշտակ մի եկաւ իրեն Մատուծոյ կողմնէ ու ըսաւ . Վրա ըսած աղօթքներդ ու ողորմութիւններդ Մատուած ընդունեցաւ . մէկը խրիէ որ զանայ ու քեզի բերէ Պետրոսը , որ քեզի սորուեցնէ թէ ինչ պէտք է որ ընես : Սուրբն Պետրոս ալ ան միջոցին անսիլ մը տեսաւ , որով Մատուած հասկացուց իրեն , թէ Մատուծոյ ողորմութեան առջեւ պիտի տեսըծուած բան չի կայ : Մատուած ասկից ետեւ չի խորէր . երկնքէն ալ ձայն մի եկաւ ըսելով , Պճա՛ս Առունըխոսին խրիած մարդիկներուն հետ : Մտանալիքը հարկաւոր էր , որպէս զի սրբոյն Պետրոսի սրտէն ելէ Հեթանոսներուն հետ կենակցութիւն ընելու վախը , որն որ ամեն Հրեաները ունէին : Երբոր գնաց Առունըխոսին տունը , ուր անդ որ ծաղվուեր էին իրեն աղգահաններն ու բարեկամները , ու երբոր սկսաւ հաւատքը սորվեցնելու , անանց վրայ Հոգին սուրբ իջաւ՝ ու զանազան լեզուով սկսան զՄատուած փառաւորել . սուրբն Պետրոս ալ մէկէն զանոնք ամենքն ալ մկրտել տուաւ , անանկով որ Մատուծոյ շնորհքը առաջուց առին :

149. Ի՞նչպէս սկսան Հեթանոսներն ալ սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ մտնալ :

150. Առջի բերանը Առաքեալներն ու ուրիշ հաւատացեալները գայթակղեցան, երբոր ընցին թէ Պետրոս չի թրխատուած մարդու տուն մտնել, ու անոնց հետ կերակուր կերեր է: Բայց երբոր խնայան թէ ինչ կերպով եղեր է իրեն երթալը, ան ասեմը մէկէն մտրեմին շնուեցաւ, ու սկսան զարմանալ ըսելով թէ Անանի է՛նէ: Ատուած կուզէ որ հեթանոսներն ալ ապաշխարեն ու յախտնական կեանքը ընդունին: Այս գործքով խնայան հեթանոսներուն կոչման խորհուրդը, որ գրած էր սուրբ գրոց մէջ:

151. Պետրոս առաքեալը, մասնաւոր հեթանոսներուն քարոզելու իրկուած ըլլալով, սա բանս մեզի աղէկ հասկըցուց ըսելով թէ Ղենարխո խառնեցալիներն ու Այ որդիքը միայն Աբրահամու մարմնաւոր որդիքը չեն, այլ Աբրահամու հաւատքին նմանող աւետեաց որդիքն են՝ գործնք Ատուած միայն իրեն ողորմութեամբը ընտրել է, ու կը կուզէ առանց խառնութեան ընելու Հրեաներէն ալ հեթանոսներէն ալ: Անոր համար թրխատութիւնը ալ բանի չի դար. փան զի կը տեսնենք որ Ատուծոյ ուխտը կամ խոստումները սակից ետքը մասնաւոր յեղի փայց կատուած չէ, ամեն աղկեր Աբրահամու հոգեւորական ծնունդներն են: Այս հեթանոսներուն կոչուելովը, Ատուծոյ ժողովուրդ չեղանքը Ատուծոյ ժողովուրդ եղան. ու անոնք որ Ատուծոյ ժողովուրդն էին, մեծ մասը իրենց անհաւատութեանը համար Ատուծոյ երեսէն ինկան: Հրէից մեղքը հեթանոսաց փրկութեան սրտաճառ եղաւ.

150. Պետրոս առաքեալ շատ զժուարթութեան քաշէց հասկչնելու ամենուն՝ թէ Ատուած զհեթանոսները եկեղեցւոյ մէջ կընդունի:

151. Հեթանոսներուն Ատուծոյ որդիք ըլլալը առաքելոցմէ սրբ աւելի տեղն ՚ի տեղը կը բացատրէ:

որոնք անոնց տ'ղն անցան ու ճշմարիտ խրատելացի եղան : Այս պատկէս ան քիչ Հրեաները՝ որ սուրբ Աւետարանին հաւատացին ու իրենց սուրբ հաւատքովք փրկուեցան նէ , անոնք սուրբ Ակեղեցւոյն խրեւ լծէ արեւան են . ու հեթանոսները որ անոնց հաւատքին փոյց պատուատուեցան (սղլամա եղան) փայրի ձիվենի վին են , ընտանի ձիվենոյ փոյց պատուատուած :

152 . Հինա խտտասիրտ Հրեաները Աստուծոյ երեսէ ինկած են , ինչուան որ Աստուծակ որդիք ընտրուած հեթանոսները ամենքնաւ սուրբ Ակեղեցւոյ որդիք ըլլան . ան տանը մնացած Հրեաներն ալ Աստուած պիտի փրկէ 'ի վախճան գարուց , այսինքն՝ աշխարհքիս ետքի օրերը :

153 . Հեթանոսները որովհետեւ սուրբ Ակեղեցւոյ որդիք ըլլալ սկսան , Աստուծայնին ալ բաժնուեցան գացին ամեն աշխարհք Քրիստոսի ապաւրած կարգով . բայց միշտ՝ որչափ որ կրնային , Հրեաներ գանուած տեղումքը կերթային . ու երբոր անոնք չէին ընդունել զիրենք ու կը հարածէին , ասոնք ալ հեթանոսներուն կըսկսէին քարոզել :

152 . Հրեաները ազգովին եկեղեցւոյ մէջ չի կըրնան պիտի մտնալ :

153 . Աստուծայնները հեթանոսներուն սկսելով քարոզել զհրեաները երեսէ թողուցին :

ԳՆՍ ԽԶ.

Սուրբ Եկեղեցւոյն կարգաւորութեանը ու հաստատութեանը վրայ :

154. ԱՌԱՅԵԱԼՆԵՐԸ քարոզութիւն երթալէն առաջ շարադրեցին Հանդանակը . այսինքն՝ ան նշանը՝ որով հաւատացեալները Հր՛աներէն ու խարերաներէն զատուին : Աս Հանդանակը քրիստոնէական վարդապետութեան համաժողովիւնն է, և աս է . « Աս կը հաւատամ ամենակարող Հօր Աստուծոյ, ստեղծող երկնի և երկրի : Աւ իրեն միածին որդւոյն Հիսուսի՝ Քրիստոսի անսան մերոյ, որ յայցաւ Հողւով սրբով, ու ծնաւ Սարխամ կուսէն . չարչարեցաւ պոնտոս Պիլատոսին ասեմը . խաչեցաւ, մեռաւ, թաղեցաւ, ու լինարտն իջաւ . երրորդ օր, յարեաւ ՚ի մեռելոց . ելաւ երկինքը . նստաւ Հօր Աստուծոյ ամենակարողին աջ դին : Ասկից որ պիտի գայ ողջկր ու մեռածները զատելու : Ար հաւատամ Հողւոյն սրբոյ . սուրբ կաթմաղիկէ Եկեղեցւոյն . սրբոյ հաղորդութեանը, մեղքերու թողութեանը, մարմնններու յարութեանը . յախտեանական կենաց, ամէն » :

155. Առաքեալները քարոզեցին Հաւատքը շատ հեռու երկիրներ ալ, Ար՛եւելք, Հարաւային կողմերը, Արևմուտք : Յակորոս Արփեսայ որդին մնաց Արուսաղէմ . ու ան քաղաքին Ապիսկոպոսը կամ յա-

154. Առաքեալները երբոր ասդիս անդին քարոզելու կերթային, իրենց վարդապետութիւնը ծուռ վարդապետութիւններէ զատելու համար ինչ ճարմասածեցին :

155. Առաքեալները ինչուան ո՞ր անգուանք քարոզեցին :

տակ հովիւը եղաւ : Յովհաննէս առաքեալը քարոզեց փոքր Ըսիայ մէջ . աւելի Եփեսոս քաղաքը , ու հոն մնաց ինչուան ՚ի խոր ծերութիւն : Պօղոս քարոզեց Ըստրեստան , Ըսիա , Սակեդոնիա , ու Յունաստան : Ղուկաս՝ որ Պօղոս առաքելոյն հետը կը քայլէր , գրեց իրենց ճամբորդութիւնը ինչուան Հոռմ . առ իրեն գրածը Նոր կտակարանին մէկ մասն է որ կը կոչուի Պործք Ըստրելոց :

156 . Պետրոս հաստատեց գլխաւոր Եկեղեցւոյ աթոռները : Ըռաջ կեցաւ Լիւուսաղէմ , որ տեղ որ Եկեղեցին սկսաւ Խարայէլեան ժողովարաններուն կերպովը : Ետքը իրեն աթոռը գրաւ Ընտիոք , որ էր Ըստրուոյ ու բոլոր արեւելքին Սայրաքաղաքը . հոն նախ սկսան Քրիստոսեայ կոչել Քրիստոսի հաւատապարտներուն : Ընկից անցաւ Հոռմ , հոն հաստատեց իրեն աթոռը . Հոռմայէն սուրբն Պետրոս իրեն աշակերան Սարկոս աւետարանիչը իրկեց Եգիպտոսի Սայրաքաղաքը Ըղէքսանդրիա , հոն եկեղեցիի հաստատուելու համար : Եւ այսպէս Պետրոս առաքեալը իրեր Ըթոս որ հաստատեց իրեր գլխաւոր քաղաքներու մէջ . Հոռմ՝ Հոռմական աթոռը . Ըղէքսանդրիա՝ Ըղէքսանդրիոյ աթոռը . և Ընտիոք քաղաքը՝ Ընտիոքայ աթոռը : Ետքը Հոռմայէն իրկեց իրեն աշակերանները բոլոր Իդալիայի ու Սիկիլիայի մէջ :

157 . Պետրոս առաքելոյն յաջորդ Վահանայապետներն ալ իրեն պէս բոլին . առաքելական հոգւով ըջուած մարդիկներ իրկեցին Ըփրիկէ , Սարմիա , ու Վաղղիա , ինչուան որ սուրբ Ըկտարանին քարոզու-

156 . Պետրոս առաքեալէն հաստատուած գլխաւոր պատրիարքական աթոռները որոնք են :

157 . Առաքեալներէն վերջը ինչպէս հետ զհետէ տարածուեցաւ քրիստոսեակութիւնը :

Թիւնք տարածեցաւ ամեն տեղ :

158. Առաքեալները քաղաքներու մէջ եկեղեցւոյ
 աթոռներ հաստատելով, ան տեղումսքը Ապոստոլոս-
 ներ, Վարձանաներ ու Սարկաւաղներ գրին : Ապոս-
 տոլոսն այսինքն հոգ տանող, կամ այց առնող, անոնք
 կը կոչուէին, որ Վնի տնաւն մերոյ կարգաւորութիւնը
 Առաքեալները զիրենք մասնաւոր եկեղեցւոյ մը գլուխ
 կը դնէին ամեն հոգեւորական իշխանութի իրենց տա-
 լով : Վարձանաներն եղած են եպոստոլոսներուն օգ-
 նելու համար մեծ ու սուրբ գործքերու մէջ : Բնդհան-
 րապէս Արեւելոսկան կրտսին ամեն եկեղեցւոյն ծա-
 ուպոյնները . որ երկնայ՝ թէ անոնք Աստուծմէ ընտրած
 են, ու Աստուած է անոնց մասն ու ժառանգութիւնը .
 ինչպէս՝ Վ Կտայիներն էին Հին օրինաց տակնը : Բո-
 լոր աշխարհականները՝ այսինքն ժողովուրդը կը հը-
 նազանդին Վարձանաներուն ու Սարկաւաղներուն :
 Վարձանաները ու Սարկաւաղները Ապոստոլոսներ-
 րուն կը հնազանդին, Ապոստոլոսներն ալ Առա-
 քեալներուն : Ա ինչպէս որ Պետրոս գլուխ էր ամեն
 Առաքեալներուն Հիսուսէ գրած, ու նոր հաստորի
 սրատաճ տարակուսի բան մը ըլլաք՝ նէ իրեն խորհր-
 դովը կորոչէին, իրեն յաջորդներն ալ Հոռմայու
 Ապոստոլոսները՝ որ Պապ կրանք, ամեն Ապոստո-
 սոսներուն առջինն են . ու Աստուածային իրաւանց
 ամենէն առջի իշխանութի ու սրատոյն մէջն են, ու
 սուրբ Արեւելոսկան երեւելի գլուխն են, ինչպէս էր Պետ-
 րոս առաքեալ առաքելոց տակնը : Իսկ Վրդապոս Արե-
 վելոսյն առջի գլուխն է, բայց աներեւոյթ :

158. Ի՞նչ կը նշանակեն եկեղեցւոյ աթոռները,
 Ապոստոլոսներ, քահանան, սարկաւաղը, և եկեղե-
 ցական անձինք . և ի՞նչ կարգով է իշխանութիւնն :

ԳԼԱՍ ԽԵ՛ .

Աւանդութեան, ՍԵ՛ գրոց, ու ժողովքներու վրայ:

159. Ե՛ՌԱՅԵԱՅՆԵՒԸ շատանգամ միայն բերնով կը սորվեցնէին . ինչպէս որ Վրիտանոս աւրն մեր ալ կրնէր, որ ամենն ին գրով բան չի թողայ: Ասանկ ալ սուրբ Առաքեալները շատ անգամ առանց գրելու մեծ ջանքով կը սորվեցնէին իրենց աշակերտները, որ աղէկ մտքերնին տպաւորուած մըտ անխորհիս մնայ քրիստոնէական հաւատքը: Արտէ՛ Առաքեալն՝ Պօղոս իրն Տիմոթէոս աշակերտին . Ինչ որ ինձմէ սորվեցար, աւանդ է՝ այսինքն սորվեցու դուն ալ հաւատարիմ մտք զիկներու, որ անոնք ալ ուրիշներուն սորվեցնեն: Ան բանս կըսուի Աւանդութիւն. այսինքն՝ սրբազան աւանդ մը քրիստոնէական վարդապետութեան . որ Վրիտանոսէն անցաւ Առաքեալներուն, Առաքեալներէն ստի խիստ պայաններուն, անոնցմէ ալ իրենց յաջորդներուն, ասանկ հետ զհետէ ինչուան անոնց՝ որ աս օրս մեզի կը սորվեցնեն:

160. Անցի Աւետարան գրողն եղաւ Մատթէոս Առաքեալը, որ գրեց իրն Աւետարանը հրէիցմէ գարձա՛ծ հաւատացեալներուն համար: Քիչ մը ատենէն ետքը գրեց համառօտ կերպով մի սուրբ Մարկոս Պիարոս առաքելոյն աշակերտը . Պօղոս առաքելոյն աշակերտն ալ սուրբն՝ Գուկաս գրեց՝ ճիշմարտութիւնը ցուցնելու համար սուտ առաքելոց բարոզա՛ծ առաաքելներուն դէմ: Անի յարութէն շատ

159. Ի՞նչ բան է եկեղեցւոյ աւանդութիւնը:

160. Որո՞նք գրեցին աւետարանները և ի՞նչ կարգով:

տարի ետքը , սուրբ Յովհաննէս առաքեալը գրեց իրեն Աւետարանը անհեղեղներու համար ան հերետիկոսները որ Հիսուսի աստուածութիւնը կուրանային . բայց Հայանութիւնը առաջ գրած էր :

161 . Պօղոս առաքելոյն և մեկալ Առաքեալներուն թմարները , Արևելեցիներուն , կամ մեկ մանուսար անձի մը գանազան պատճառներու համար գրած նամակներ են : Սոր կտակարանին գրութիւնը առաքելոց միջէն աս մեջն են . Պետրոս , Պօղոս , Յովհաննէս , Հակոբ , Սաղմէոս . Հուդա : Մեկալ եթէր Առաքեալները գրուած բան մը չունին : Ըստ Առաքեալներուն ու Աւետարանիչներուն գրուածքները իրենց խելքէն հանած չեն . հասցա հոգւոյն սրբոց լոյս տալովը գրած են . ինչպէս են Սովսեսի և ուրիշ Սարգարէներուն գրուածներն ալ : Ընտր համար պարտական ենք հաստատութեամբ հաւատալ անոնց միջի գրուածներուն :

162 . Բայց որովհետև գրածներնէն աւելի շատ բան բերնով լրին , անոր համար ան բաւանքը Աւանդութիւններու մէջ են : Աւ քրիստոնէեացի կրնողունին գանտը իբրև հաւատոյ մասեր կամ որստուիրանքներ Առաքեալներէն եկած . աս բանս ընդհանրապէս ամեն Արևելեցիները կրնողունին , մանաւանդ ան աւանդութիւնները՝ որոնց վրայ Արևելեցին վճիռ հաներ է , թէպէտ և չեն զխտեր անոնց սկիզբը : Վիսաւոր աւանդութիւններն են ժողովներուն (Սինոդոսներուն) լրցած վճիռները , որուն օրինակ եղան սուրբ Առաքեալները :

161 . Առաքելոց թմարն որ կրակն , ինչ տեսակ գրուածք են :

162 . Եկեղեցւոյ աւանդութիւններն ալ պարտական ենք ընդունելու սուրբ գրոց կարգին մէջ . և գլխաւոր աւանդութիւնները որոնք կը սկսուին :

165. Վասն զի երբոր Հեթանոսներէն շատոնք դարձան քրիստոնեայ եղան . ան ատենը Հրեայ Հաւատացեալները կուզէին որ անոնք ալ լծվատուին ու պահեն Սուխասկան օրինաց ամեն արարողութիւնները : Ըտ բանը որոշելու համար Ըռաքեալները ժողով բրին քահանաներուն հետ : Սուրբն Պետրոս ամենէն առաջ հին խօսեցաւ . սուրբն Պողոս ու սուրբն Քառնարբաս ալ իրենց մտաքը զորոյցին : Սուրբն Հակոբ յիշեցուց սուրբ գրոց վարդապետութիւնները , որոնց մէջ կը յիշատակուի թէ Սէկ որ մը ամեն աղք ճարդկան իրենց տէրը պիտի փնտրուն : Եւ այսպէս աղէկ մը քննելէն ետքը որոշեցին ըսելով թէ » Ըտանկ հաճոց եղաւ Հոգւոյն սրբոց ու մեկի , որ Հեթանոսներէն դարձողներուն վրայ պէտքը չէ ուրիշ բն զրններ առ հարկաւոր բաներէն զատ . որ պէտք է հրաժարին կուօքերու զոհած միս ուտելէն , խղճած կենդանիներուն արիւնէն , ու սրտնկութենէն » :

164. Ըռաքելոց ըրած ժողովքէն օրինակ ատեն ըով , ատեն ատեն սուրբ Եկեղեցին , երբոր հաւատոց կամ բարի վարուց բաներու վրայ որոշունքներ ընելու հարկաւորութիւն խնայաւ , այլ և այլ ժամանակ ժողովքներ ըրաւ : Ըս ժողովքները ժողով կամ Սինհոդոս կըսուին , որոնց մէջ դատաւոր միայն Ապիսկոպոսներն են . ու Հոգին սուրբ ամեն անգամ հոն ներկայ է երբոր օրինաւորապէս ժողովուած ըլլան . ու ժողովոր թէ որ իշխանութի ունենայ հրամայելու ժողովք ըրալու համար : Կնդհանոր ժողովքի համար իշխանութի ունեցորն է Քահանայապետան Հոռմայ որ Ե-

163. Եկեղեցւոց առաջին ժողովքը ինչ պատճառաւ ըրին առաքեալները :

164. Ժողովք ընելու սովորութիւնը ուսկից սկըսաւ , երբ վաւերական կըլլայ , և քանի՞ տեսակ է :

կեղեցւոյ երեւիլն գլուխն է : Այս ընդհանուր կրօնի ժողովրդ՝ թէ որ ամեն ազգաց Աստուծոյն հետ ժողովաւ են որչափ կարելի է, վասն զի սարսական են ամենչն ալ հոն գտնուելու . ու ինքը Քահանայապետն ալ պէտք է որ ներկայ ըլլայ՝ կամ անձամբ և կամ իրեն փոխանորդը խրկելով : Արդ որ մէկ ազգի մը կամ գաւառի մը Աստուծոյն հետ ժողով ընեն իրենց Պատրիարքով կամ Աստուծոյն արարածով, ան ժողովը կրօնի Ազգային ժողով :

165. Ամեն հաւատացեալները սարսական են հրեանոց հետ ընդհանուր Աստուծոյն ընդհանուր ժողովներուն ամեն հաւատքի ու բարի վարուց վրայ ըրած վճիռներուն՝ վասն զի անոնք անտախտ են : Ազգային ու գաւառական ժողովներն ալ նոյն ուժը կունենան, երբ որ ընդհանուր Աստուծոյն գտնուող հաստատէ : Բայց անոնք ազգային ժողով ըլլալով, իրենք իրենց ալ արժանի են սրտաւոյ, և պէտք է որ ամենքը յարգեն այն պիտի մասնաւոր ժողովներու կանոնները . և յանդրոյնութիւն ըրած կրնան թէ որ դէմ կընեն : Այս ալ պէտք է գիտնալ, որ Աստուծոյն իշխանութիւնը մէկ է, թէ ընդհանուր ժողով ընէ՝ թէ չընէ . ուստի անանկ խիստ հարկաւոր մը չէ՝ որ հաւատքի դէմ հակառակութիւն ըլլայ նէ, ընդհանուր ժողովը ընէ . շատ անգամ առանց ընդհանուր ժողովը ընելու Արդ Աստուծոյն կը նշուիէ հերետիկոսութիւնները :

165. Ժողովներուն ըրած վճիռները սարսական են ամեն մարդ սահելու :

ԳԼՍ ԽԸ.

Երուսաղեմայ կործանմանը վրայ :

166. ՎՐԻՍՏՈՍԻ Համբարձմանէն քառսուն տարի ետքը Երուսաղէմ քաղաքը կործանեցաւ . ինչպէս որ ինքն Վրիստոս տէրն մեր առաջուց ըսեր էր : Հրեաները ապստամբեցան Հռոմայեցիներէն . մտքերնին դնելով թէ իրենք Աստուծոյ ժողովուրդն են , և պէտք չէ որ հեթանոսներուն ծառայեն : Ան առնեները շատ սարսուծ թիւներ եղան աս զիս անդին . ու վերջապէս Երուսաղէմ երկար առնն պաշարուեցաւ , ու Վեպայսիանոս կայսեր որդին Տիտոսը ասաւ քաղաքը : Այնպիսի անտղորմ պատերազմ գեաւ չէր եղած : Սուք անանկ տարտախելի եղաւ ան պաշարման միջ , որ ինչուան մարդ ա միս կերան . մայրերը կը մորթէին իրենց տղաքը ու կուտէին : Միայն ան պաշարման առանձն մկ միջիտն ու երկու հարիւր հազար մարդ կորսուեցան : Տաճարը երեցաւ , ու Երուսաղէմ բոլորովին կործանեցաւ :

167. Աստուած ուղեց յայտնել իրեն արդար բարկութիւնը աս սպերախտ քաղաքին վրայ . որ այնչափ Մարգարէներու արիւնք մտեր էր ու ետքը Վրիստոս ալ սպաննեց , որ իրեն թաղաւորն ու Աստուածն էր : Հրեաները որ չէին ուզեր իրենց փրկիչը ճանչնալու , իրենց երկրէն հալածուեցան , Հռոմայեցուց զերի եղան , և բոլոր աշխարհքիս միջ չքուեցան ու անար-

166. ԵՂՐ և ինչ կերպով եղաւ Երուսաղէմի կործանումը :

167. Աստուած ինչու կործանեց Երուսաղէմ քաղաքը , և անկէ ետեւ Հրեայք ինչ վիճակ ունեցան :

դուած մնացին ինչուան առ օրս : Այլ ամենն ին չի կրց-
 ցան նորէն իրենց երկիրը դառնալ , կամ աշխարհքիս
 մէջ գոնէ մէկ տեղ մը , կամ իշխանութիւն մը ունե-
 նալ : Ասով կատարեցաւ Հակոբ՝ Ասհապետին մարդա-
 րէութիւնը , որ շատ տարի առաջ ըսեր էր՝ թէ Հոգայի
 ցեղին թագաւորութիւնը չի պիտի վերնաց , ինչուան որ
 դայ Հեթանոսներուն յոյսը , որ է Մեսիան . ինչպէս
 որ ահա կը տեսնենք՝ Քրիստոսի թագաւորութիւնը
 սկսելու առնն , Հրեայ ժամանակաւոր թագաւորու-
 թիւնը քննուեցաւ . անանկ որ՝ չի կրցան ամենն ին
 ինչ և իցէ պզտիկ քաղաքական իշխանութիւն մը ու-
 նենալու , ինչպէս որ առաջուց ունէին ինչուան կոր-
 ծանման ասանք :

168 . Ասով յայտնի ցրցուց Աստուած , թէ աս-
 տուածաբաշտութեան կրօնը մէկ մասնաւոր տեղի մը
 կամ մէկ ազգի մը վրայ կատարած չէ . անոր համար
 կործանեց իր ընտրած քաղաքն ալ ազգն ալ որ շատ
 տարի սրահեր էր , որպէս զի մէկ երեւելի օրինակ մը
 ըլլայ , թէ ինքն է ամեն մարդ ինքնուրու
 ըր ու նախախնամողը , և ամենքը անկէ խրատ ասնեն :
 Ասանկով Հին օրինաց արարողութիւնները , ու Հրեա-
 ներուն քաղաքական օրէնքները բոլորովն չիք դար-
 ձան . փասն զի տաճարը կործանեցաւ՝ որ ալ չի կրց-
 նար գոհ ըլլուիլ . և Հին ուխտին համար եղած արա-
 բողութիւններուն ասոնք անցաւ : Արեւմտապէս Խաբայե-
 լացուց ստեղծեց երկիրն ալ կորսնցնելով , ան երկրին
 համար եղած դատաւարական օրէնքներն ալ դադրե-
 ցան : Ասկից կը հետեի որ քրիստոնեայք արարտական
 չեն Հին օրէնքները սրահելու , միայն մարդուն վարքը

168 . Ինչո՞ւ համար Աստուած Հրեայ տաճարն
 ու Երուսաղէմը կործանել տուաւ , և անոնց արա-
 բողութիւններն ու օրէնքները դադրեցուց :

շտկող օրէնքները ստորաբնական են պահելու զորոնք ամեն տեղ ու ամեն մարդիկ պէտք է որ պահեն . փասն զի սսոնք բնական օրէնքներն են :

ԳԼՍ ԽԹ .

Առաքելաց կենաց վրայ :

169 . ԸՆԴՈՒՆՔԵԱՆՆԵՐԸ սուրբ Անտարանը քարոզած ասնննին շատ ներշնչութիւններ քաշեցին , աւթմութիւն , ծարստ , քուն չըլլալ , ցարստ , տաք , ալէկոծութիւն (Ֆուտթոնա) . աւտղակներու հանդըսիլ , ու ալ շատ ճամբու ներշնչութիւններ . անանկ որ մարդուն հաւատարը չկար : Միշտ քաղքէ քաղքար ճամբայ կրնէին ու խիտտ աղքատութե մը էին . կամ իրենց ձեռքին աշխատանքով , և կամ հաւատացեալներուն ողորմութիւնով կապրէին : Անհամար ծոմասպահութիւններ ու կամսոր մահացողներ կրնէին իրենց մարմինը ծառայեցնելու , և հաւատացեալներուն օրինակ ըլլալու համար : Հրեաներէն ու հեթանոսներէն նախատինք ու արհամարհանք կը քաշէին , անոնց մտքին դէմ նոր վարդապետութիւն սորվեցնելուն համար : Գարձի եկող ու Քրիստոսին սուրբ հաւատքն ընդունողներուն վրայ ալ կաշխատէին՝ զանոնք սորվեցնելու համար . փասն զի պէտք էր որ զանոնք երախտայայտեն , հրասարակաւ կամ առանձին քարոզեն անոնց , մկրտեն , սուրբ խորհուրդները տան . ու անոնցմէ քահանաներ ու տարկաւապներ ձեռնադրեն , նոր եկեղեցիներուն կանոններ տան : Քրիստոսնայ եղողներուն քով ետքէն նորէն այց կեղէին կամ թէ ի-

169 . Առաքելաշնորհ իրենց քարոզութեան ատենը ինչ տեսակ կեանք կանցնէին :

րենց աշակերտները անոնց կը խրկէին : Անոնց թղթեր կը գրէին որ հաւատքնուն մը հաստատութիւն . ու թէ որ անկարգութեան մը մը ինկած էին նէ , շտկութիւն :

170 . Առաքելոց քարոզութիւնը չնդունողները խիստ շատ էին , ու չիմանին շարախօսութիւններ կը նէին . բրած հրաշնին կախարդութիւն է կրակին . խաբերայ ու աստուամը կրկանէին իրենց , խոսիչ աշխարհքիս , իրենց կրօնքը ապականող , նորելուք բաներ ու օտար ստորութիւններ հանող կրակին անոնց : Գատաւորայ առջևը կը ամանէին , բանտ կը դնէին շղթաներով կապած . հրապարակաւ ծեծել կուտային . երբեմն ալ ժողովուրդը վանոնք կը քարկոծէր : Ինչ որ Քն տէրն մեր առաջուց իրենց ըսեր էր , թէ Վոտր Եփս ասելի պիտի ըլլաք իմ անունիս համար , ան ըսածը կատարուեցաւ : Վայց իրենք չէ թէ միայն չէին թուլնար , հասցաւ ալ ասելի ուժ կառնէին ու անախտիս ինչ հաստատութիւն մը կիմանային իրենց սրտին մը . ուրուն համար ալ իրենց ըսեր էր Քրիստոս տէրն մեր , թէ Արքոր Հոգին սուրբը առնէք , հալածուիլը պիտի սիրէք : Անոր համար իրենց վրայ որչափ կը շատնային հալածանքները , այնչափ ալ ասելի իրենք կը միսկծալուէին ու կուրախանային . վասն զի հաստատ պիտի լին թէ աս նեղութիւններուն փոխարէն պիտի առնեն երկինքը իրենց համար պատրաստուած արդարութեան պտակը : Այսպէս հանդերձեալ կենացը մեծութիւնը ճանչուլով , աս աշխարհքիս նեղութիւնները ամեննին բանի մը տեղ չէին սեպեր :

171 . Ամենքն ալ մարտիրոս եղան կերպ կերպ չար շարանքներով . իրենց կեանքը տուին՝ իրենց քարո-

170 . Առաքելոց քարոզութեանը շտատացողները իրենց ինչ տեսակ նեղութիւն կը պատճառէին :

171 . Առաքելները ինչ մահուանք մեռան :

գութիւնը ճշմարիտ ըլլալուն վերայիւ համար . մանաւանդ Յիսուսի յարութիւնը : 'Այն մէկ օրուան մէջ Հոռոմ սուրբ Պետրոս առաքեալը խաչեցին , ու սուրբ Պօղոս առաքեալը գլխատեցին . ստոնք մարտիրոս ընողն էր ամենէն աւելի չար ու անօրէն 'Աերոն կայսրը . որ քրիստոնեաները հարստող թապաւորնեւուն մէջ առջինը եղաւ :

ԳԼՍ Ծ .

Հալածանաց վրայ :

172. ՍՈՒՐԲ Ալեկիցին իրեք հարիւր տարի հալածանքներ քաշեց , ան միջոցին անհամար մարտիրոսներ եղան : Քրիստոնեայք թէպէտ ուրիշներուն չարութիւն մը չէին ըներ , և իրենց ձեռաց արխատանքովը , ամենայն խանարհութեամբ ու պարկեշտութեամբ կապրէին . բարերարութիւն ալ կրնէին ողորմութիւններ տալով , հիւանդները առողջացնելով , ուրիշ շատ հրաշքներ ընելով . բայց իրենք քրիստոնեայ կոչուելուն համար ասելի էին ամենուն առջին . աշխարհասէրները քրիստոնեայ եմ ըսելը յանցանք կըսեպէին : Առ ուր չի պաշտելը անատուածութիւն կը համարէին , քրիստոնէից աւելորդապաշտուն դէմ ըսած խօսքերը հեթանոսները անօրէնութիւն կը կարծէին : Քրիստոնէից վարքը անոնց մաշճոտութիւն կերեւար , հրաժարակական խաղերէն հրաժարիլը , անպարկեշտութե գործքերէն զգուշանալը , ծոմապահութիւններ , փառասօր հապուստներ ու զարդարանքներ չը-

172. Առջի քրիստոնեայք ի՞նչպէս կը վարուէին , և հեթանոսները իրենց վրայ ի՞նչ համարումնք ունէին :

սիրելը Հեթանոսներուն խելքին ղէմ կու գար : Աւեր-
բոր հանդերձեալ կենաց վրայ կը խօսէին քրիստոնեայք՝
թէ հոն պիտի երանելի բըլան, անոնք կըսէին թէ Տո-
լորովն խենթ են : Ասկէց ՚ի դատ, Հերետիկոսնե-
րուն բրած գանկու անօրէնութիւնները՝ քրիստոնէից
վրայ կը ձգէին . կուգէին որ մէկ քրիստոնեայ մըն ալ
չի մնայ աշխարհքիս վրայ :

173 . Ասքտորէին, (սխրկիւն) բանտը կը դնէին .
կը յափշտակէին անոնց ունեցած ապրանքնին . շող-
թայով կառչած մետաղաց միջ (մատեն) կը ծառայեց-
նէին, ու կը սպաննէին :

Թագաւորներն ու Ղաւտաւորները տեսնելով, որ
քրիստոնեայք մահէն վախնալու տեղը մեծապէս կու
բախանան, թէ յախտնեալիս կենաց դուռ իրենց բա-
ցուեր է, սարսափելի տանջանքներ սկսան տալ իրենց .
թեկերէն կը կախէին ոտիցը ծանր քար կապելով, ու
գտազանով ալ կը ձեծէին . երբեմն ալ անանկ կա-
խած երկթէ տանարով կողերնին կը քերէին ու կըա-
կով կերէին ան միբաւորած տեղերը : Արբեմն ալ
կատկարայի վրայ կանայ կամայ կերէին . կամ
կըակ դարձած տապակի, (թափայի) կամ կըակած
երկաթի անկողնի և կամ աթոռի միջ զըած կերէին :
Արբեմն ալ երեսներնուն՝ կամ բոլոր մարմնոյն կաշին
կը հանէին . ոտքերնին ու թեկերնին կտոր կտոր կը կըտ-
րատէին . ոմանց ալ դեռ չի մեռած, աչքերնին, ակոա-
ներնին, ըղունդն (թոնախ) ու աղկանըր կը քաշէին
դուրս կը հանէին : Շատն ալ կատրած գազաններու,
շներու, գայլերու, արջերու, առ խճներու կերցընել կու-
տային : Ամանց վրայ մեքք քսելով արև ու միջ կը կտայէին,
որ ճանճերը, մեղուները խայթեն : Արբեմն ալ եփած եղ,

173 . Հեթանոսները ինչէր կը նէին քրիստոնէից՝
զիրենք նուաճելու համար :

կամ հալած կասար (զուրջին) կը լեյուսնէին անոնց մարմնոցը վրայ : Աս ամեն բաները չէ թէ մէկ անգամ մը , հասար շատ անգամ կը կրկնէին : Աւ ետքը մութ , գարշելի , հոտած ու գամեր զարկած , կամ սուր ծայրերով ապակիի (ճառի) կտորտուքներով լեյուած բանդի մէջ կը դնէին . շատերուն ալ գլուխը կը կտրէին :

ԴԱՍ ԾԱ .

Խոստովանողաց ու Մարտիրոսաց վրայ :

174 . Այն Բ որ հալածանքները քաշելէն ետքը գեռ ողջ կը մնային՝ զանոնք Խոստովանող կը կոչէին . հասկըցնելու համար՝ թէ Քրիստոսի անունը Գատաւորներու առջեւ դաւանելու են , ու անոնց մեծ պատիւ կրնէին որչափ որ ապրելու քրային : Իսկ չարչարանքի մէջ մեռնողները Մարտիրոս կը կոչուէին : Անանկներուն աւելի մեծ պատիւ կրնէին . անոնց մարմիններուն մատուցները կը պահէին ամենայն զգուշութեամբ , կը գնահատէին , ու աղէկ կտաւով կը փաթթէին . ինչուան անոնց արխաններուն կաթիլներն ալ կը ժողլէին :

175 . Մարտիրոս ելողներուն մեռած օրերուն տարեդարձին քրիստոնեայք կը ժողվուէին գերեզմանատունները , ու անոնց մահուան յիշատակը ընելով և նմային յախտնական երանութեամբ համնելնին փառաւորելով կը տնէին՝ կիրակի օրուան սէս աղթից հետ անյլնելով ան օրերը . ու փառք կու-

174 . Քրիստոնէից միջէն որոնք կըսուին Խոստովանող և որոնք մարտիրոս :

175 . Քրիստոնեայք մարտիրոսաց ինչ պատիւ կուտային՝ անոնց մարտիրոսանալէն ետե :

տային Մատուց որ ուժ տուա իրն սրբոյ , ու կը խնդրէին ալ որ իրենց համար բարեխօս բըլան : Այս որպէս զի անոնց առաջինութիւններուն նմանելու փափազ ունենան , անոնց փարբը ու չարչարանքները եկեղեցիներու մէջ կը կարդային : Ընտնց սպասկերպներն ալ կը նկարէին՝ որ կարդալ չի գիտցօղներն ալ խնայան անոնց փարբը :

176 . Մատուած մարտիրոսներուն գերեզմաններէն շատ հրաշքներ կընէր : Շատ անգամ ալ մարտիրոս եղած աստնին մեծամեծ հրաշքներ կընէին , անանկ որ տեսնողները կը գտնային քրիստոնեայ կը ըլլային : Արքեմն գահիճներ ու տանջանք տուող Գատաւորներն ալ կը գտնային ու Քրիստոսի սուրբ հաւատքը կընդունէին :

177 . Արչափ որ կըսարանէին գրիստոնեայները , այնչափ աւելի անոնք կը շատնային : Թէպէտ երբեմն երաժ է որ խիստ շատ քրիստոնեայներ մէկ տեղ մարտիրոս բըլալ , կընային միարանութեամբ գէնք վերջինը ու գէժ եղի իրենք գերենք սրաշտարանելու համար ան ստակալի բռնութիւններէն , բայց իրենք հեղութեամբ մեռնելը յանձն առին : Այսուսին անուանը համար . ինչպէս եղան նաև քրիստոնեայ զինուորներ ու զոնդեր ալ , զոր օրինակ է սրբոյն Սարգիստի գոնը դր , սրբոյ Մատնանցը և այն . որ թողուցին իրենց զէնքերը մարտիրոս բըլալու համար :

178 . Ընհամար մարտիրոսներէն շատ քիչերը յի

176 . Մարտիրոսները հրաշք կընէին մեռնելու աստեղնին կամ մեռնելէն ետքը :

177 . Քրիստոնեայք մարտիրոսանալով կը քիչ նային , և քրիստոնեայք ամենեկին սպանողներուն գէժ չէին կենար մահուանէ ազատելու համար :

178 . Հիմայ ալ սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ ամեն աեղ կը տօնեն զմարտիրոսները և զնաճահանոյ անձինքը :

շատախաճ են պատմութեանց մէջ . և առ մարտիրոսներուն մէջ կան անանկներ որ բոլոր սուրբ Ակեղեցին կամ ամեն ազգ քրիստոնէից կը պատուեն . ինչպէս են սուրբ Ընաբեանները . սուրբ Ստեփաննոսը և այլն : Բայց կան անանկներ ալ , որ մասնաւոր տեղ մը կամ ազգի մը մէջ ճանչցուած են ու կը պատուին . (ինչպէս մեր մէջ սուրբ Գրիգոր լուսաւորիչը , իրեն սուրբ Որդիւրը և Թոռունքը , և ուրիշ շատեր : Թէպէտ հիմա 1858 էն սկսած Հոռոնց երկրին մէջ սրբազան սրտին ալ մեր Լուսաւորչին տօնը իրենց սոնայուցին մէջ անցնել տուաւ , և իրեն հրամանաւ սկսան Խտաւը չիւր ալ ամեն տարի տօնելու զսուրբ Լուսաւորիչը) :

ԴԱՍ ԾԲ .

Ակեղեցւոյն խաղաղութեանը , ու ճգնաւորական կամ Արօնաւորական կենաց վրայ :

179 . ԽԲԵԲ հարիւր տարուան հալածանքէն ետքը , Առտանդ խանոս կայսեր ատենը Ըտտուած խաղաղութիւն տուաւ իրեն սուրբ Ակեղեցւոյն : Ըս խաղաղութե պատճառաւ քրիստոնեայք սկսան հանդիսապէս կատարել հրասպարակական աղօթքները : Բրիտանեայք անկէ առաջ հալածանքներուն ատենը ծածուկ տեղուանք կրնային մէկ տեղ ժողովիլ . ան ատենը փառաւոր եկեղեցիներ շինել սկսան , ու զարդարանքները շատցուցին , ինչպէս են սրբազան ամանները , սկիհ , բուրխառ և այլն : Շատ հարստացուցին եկեղեցիները եկամուտներով , որպէս զի միշտ մօմեր

179 . Ե՛րբ դադրեցաւ ընդհանուր քրիստոնէից քաշած հալածանքը , և ինչպէս սկսաւ ծաղկիլ քրիստոնէութիւնը :

վառեն , բաճանաներուն շինեն բնակարաններ , ու աղ-
բաններուն ապրուստը հոգան և այլն : Աւ ամեն կերպ
հիւանդանոցներ ալ սկսան շինել :

180 . Արքայ սկսաւ քրիստոնէից պաշտութիւնը ,
անոնց առաքինութիւններն ալ սկսան թուրալ . և ան-
կարողութիւնները դիւրաւ սկսան շտանալ . վասն զի
շատերը՝ հալածանքի վախը վերնաբուն համար , քրիս-
տոնեաց եղան սրալ հոգւով , և չէին ուզեր հրաժարիլ
'ի մարմնատը հաճոյից ու մեծութենէ , ու երկնից
արքայութեան յուսովը միայն գոհ ըլլալ : Այս պատ-
ճառաւ՝ շատերը որ կուզէին քրիստոնէական կեանք
սրբութի պահել , աշխարհքիս զբաղմունքներէն ազատ
ապահով ըլլալու համար կը հետանային աշխարհքէս ,
ու առանձնական կեանք կանցընէին . որոնք Միան-
ձունք կամ Ճգնաւոր կոչուեցան : Ասոնց միջէն երեւելի
եղաւ սուրբ Անտոն Աբբայն Ազխատախ մէջ . որ
միաբանական կեանքը մտցունել սուսա միջերնին ու
հետ զհետ աճեցուց ու շատցուց : Թէպէտ կը գրա-
նուէին սուրբ Ալեքեղոց սկստածքէն մտանաւոր ան-
ձինք որ առանձնութեան կեանքը կը սիրէին . իրենց
սրտին փափազը կը շարժէր զիրենք , որ խիստ ճիշ-
նութեամբ ապրին սրբոյն Հովհաննու Մկրտչին ու
Մարգարէներուն օրինակին հետեւելով :

181 . Միանձունքը կամ Ճգնաւորները անասարա-
ներուն մէջ կը բնակէին , իրենց խուղ կամ խրճիթներ
(խուլիպէ) շինելով . ու օրերնին կանցնէին խրախր , կո-
ղով (սէփէթ) , ու ասոնց նման դիւրին բաներու
վրայ աշխատելով : Սուրբ գիրքը կարդալով մտածա-

180 . Ի՞նչ պատճառաւ և ի՞նչ կերպով սկսաւ
կրօնաւորական կեանքը :

181 : Քրիստոնէութե՞ առջի ժամանակին Միան-
ձունք ի՞նչ տեսակ կեանք կանցնէին :

կաններ կրնէին . բոլոր օրը ծով կը կենային ու իրիկուան կուտէին՝ ան ալ սովորաբար միայն հաց ու ջուր : Իրիկուններն ու գիշերները առօրէր ընելու համար մէկ տեղ կը ժողովէին . խտտ քիչ քան կը ըլլային . երկար ըտեթիւն կը սրահէին , ու ամեն առաջինութիւնները դորձելու կը ջանային : Իրենց շնտածները կը ծախէին , և ան քիչ ստակով իրենք ապրելէն ետքը , իրենցմէ աւելցածովը մեծ ուղղանութիւններ ալ կրնէին : Աստուրեալ հնագանդութիւնէն իրենց մեծաւորութուն , և երբեմն ինչուան հազարաւոր հոգի կը ըլլային մէկ Արբայի մը տակ : Քիչ ատենի մէջ այդչափ շատ ցան :

182 . Առանձին կուսական կեանք վարող կանանց միջէն ալ շատեր գանուեցան : Սուրբ Ալեկեղեցոյ սկսուածքէն միշտ կային կուսանք ու որբեխարիներ , որ իրենք զիրենք Աստուծոյ նախրեր էին : Եւ երբոր սուրբ Ալեկեղեցին խաղաղութիւն գտաւ , շատ կուսանայ վանքեր շինուեցան թէ քաղաքներու մէջ , ու թէ առանձին տեղուանք : Ան ատեններուն մէջ սուրբեր ալ ելան , որ կրօնաւորական վարքի համար կանոններ շինեցին՝ թէ արանց համար թէ կանանց . ինչպէս Արևելք սուրբն Բարսեղ Անտարացի Հայրապետ . այսպէս ալ Արևմուտք սուրբ Բենեդիկտոս , որ էր ՚ի սկիզբն վնցերորդ դարուն , որուն տուած կանոնները շատ Արօնաւորներ ընդունեցան ու սրահեցին :

182 . Ճգնաւորական կեանք վարողները միայն արք էին : Եւ միայնակեացք ունէին իրենց համար առանձին կանոնագրութիւն մը :

Ք Ր Ի Ս Տ ՈՆ Ե Լ Ե Կ Ե Ն

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՊԼՏՄԱԿԱՆ

ՁԵՓԵՀԵՍ ՏՂՈՑ ՀԵՄԵՐ

ՄԸՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀԱՎԱՏՔԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ՎՄԱՅ

ԴԵՍ Ա.

Հաւատքի վրայ :

1. ԻՆՈՒՈՐ Քրիստոնէական վարդապետութեան նիւթը առ չորս գլխաւոր բաներն են . *ա* . Ընաբեանքն . *բ* . Հանգանակը . *գ* . Տէրունական Աղօթքը . *դ* . Ըստուծոյ և սուրբ Աշկեղեցոյ Պատուիրանքները . *ե* . Սուրբ Խորհուրդները :

2. Հանգանակը կամ Հաւատամքը՝ Հաւատոյ նիւթն է . Տէրունական աղօթքը՝ յուսոյ . Պատուիրանքները սիրոյ . սուրբ Խորհուրդները՝ աստուծոյ ամենուն բովանդակութիւնն է : Աւրողոր քրիստոնէական կեանքը

1. Քրիստոնէական վարդապետութեան գլխաւոր նիւթերը որո՞նք են :

2. Հանգանակը, Տէրունական աղօթքը և պատուիրանքները ի՞նչ տեսակ առաքինութիւններ կը ջուշենն , և անոնք ի՞նչ կը կոչուին , և քրիստոնէայք ի՞նչպէս կը բնան ունենալ զանոնք :

աս իրեր առարկնութիւններուն վրայ հաստատուած է, անոր համար Աստուածարանական առարկնութիւն կը կոչուին ասոնք . վասն զի ուղղակի (շիտակ) Աստուծոյ կը վերաբերին, ու սկիզբնին անմիջապէս Աստուծմէ կուգան . զորոնք մեր աշխատանքովք չենք կրնար ունենալ . Աստուծոյ սրբոցն է հաստատուած մեր սրտին մէջ առանց մեր արդեանքը :

5. Հաւատքով հաստատուելու կը հաւատանք ան ամեն բաներուն ինչ որ Աստուած յայտներ է իրեն սուրբ Աշխտեցոյն, թէ և մութ բաներ են, ու չենք կրնար յայտնի խնամալ . բայց գիտենք որ Ա՛ճ չի կրնար խաբել, որովհետեւ անհուն խնատուն է ու անհուն ողորմած : Ու կը տեսնենք ալ որ ինքը շատ բնական զբոսի երևելի բաներ ալ տեսղծեր է, որոնց մեր խելքը չի հասնիր : Աս ալ գիտենք, որ մեր հաւատալու բաները սուրբ գրոց ու Աւանդութեանց մէջն են՝ ժողովուած իշխանութեամբ Աթուղիկէ Աշխտեցոյ . այսինքն՝ ան Աշխտեցոյն, որ աշխարհքիս սկիզբէն ամեն ազգերու մէջ կար, որոնք կը պաշտէին երկնի ու երկրի Ատեղծողը . ան տոներ՝ յուսով սպասելով որ մեզի Փրկիչ մը պիտի գայ, հիմայ ալ կը պաշտեն հաւատքով թէ ան Փրկիչը եկեր է : Աս կը տեսնենք որ աս հաւատքը ունեցեր են հետզհետէ՝ Ասհապիտներն ու Մարգարէները հին օրինաց աստներ, հիմայ ալ՝ Ար օրինաց մէջ զնոյնը մենք ունինք . առանկով ահա առջի մարդէն սկսած ինչուան հիմա մեր օրերը նոյն հաւատքն է ու նոյն երկնի և երկրի Ատեղծողը ճանչցող Աշխտեցին :

4. Աւանդութիւն կըսուի Աստուծոյ ան խոս-

3. Հաւատքը ինչ բանի կը գործած ենք, և ինչէն գիտենք անոր ճշմարիտ ըլլալը :

4. Աւանդութիւն ըսածնիս ինչ բան է :

քերը, որ առանց գրելու մարդիկ պահճեր են մտրելնին .
ինչպէս են ան ամեն բաները որ ինքն Աստուած սոր-
մեցուցեր ու ըսեր էր Վահագաններուն, ինչուան
Մովսէս մարգարէին ասենք, գրեթէ երկու հազար
հինգ հարիւր տարուց միջոց : Եւ ան ամեն բաներն
ալ որ Խորայեւայիները կը հաւատային, թէ պէտ
օրէնքներուն մէջը գրած չէին, ու ան ամեն բանն ալ
որ Առաքեալները գրածներնէն դուրս բերնով սորվե-
ցուցին :

5. Մարգարէից ու Առաքելոց Հոգւով սրբով
գրած գրքերը Սուրբ գիրք կանուանենք . որոնք երկուք
կրթաճնուին Հին կտակարան և Վեր կտակարան :

6. Հին կտակարան կրթութիւն Հին օրինաց ասենք
գրուածները, որ են Մովսէս մարգարէին գրած հինգ
գիրքերը՝ Օճնեցոյ, Լըից, Պ կտական, Թաւոց, ու Լը-
կրորդ Օրինաց : Յետուայ գիրքը, Ղառաւորաց և
Հոռեմաց գիրքը, չորս գիրք Թագաւորաց . երկու
գիրք մնացորդաց . երկրորդ Եզրաս . Վեւեմն . Տո-
բիթ . Յուդիթ . Լաթեր . Յոր . Ղաւիթ մարգարէին
հարիւր յիսուն Սարմանները . Սողոմոնին Առակաց
գիրքը . Եկղեմիաստէս, այսինքն ժողովոյ . Երգ Լը-
գոյ, Խնաստութեան գիրքը . չորս գիրք մեծ Մար-
գարէներուն, այսինքն՝ Եսայի, Երեմիա իր ողն ու
Բարուքն ալ մկտեղ . Եզեկիէլ, ու Ղանիէլ : Պղտիկ
Մարգարէներուն տասուերկու գիրք, այսինքն՝ Ուլ-
սէէ, Ամոն, Միքիա, Յուլ, Աբդիու, Յանան, Վա-
ւուս, Ամբակուս, Սոբանիա, Անգէու, Օպարիա,
Մաղարիա : Եւ առջի ու երկրորդ գիրքը Մակա-
րայեցոյ . Սիրար :

5. Սուրբ գիրք ըսածնիս ո՞ր գրուածներն են,
և բանի՞ տեսակ են :

6. Հին կտակարանին սուրբ գիրքերը որո՞նք են :

7. Նոր կտակարան կրտսին Նոր օրինաց գրքերը որ են չքա Աւետարանները, Սատթէոս, Սարկոս, Վառլաս, ու Յովհաննէս. Վարժք Առաքելոց, Պօղոս Առաքելոյն տասնուչորս թղթերը այսինքն՝ Հռոմայեցոցը, առջին ու երկրորդ Կորնթացոց թղթերը. Վաղատացոց, Լափեսացոց, Փիլիպպեցոց, Կողտացոց, առջին ու երկրորդ Թևսաղոնիկեցոց. երկու թուղթեր Տիմոթէոսի. Տիտոսի. Փիլիմոնի, ու Եբրայեցոց: Կաթողիկեաց կօթն թղթերը Թուղթ մը սրբոյն Հակոբայ. երկուք սրբոյն Պետտրոսի. իրեք թուղթ սրբոյն Յովհաննէս, Թուղթ մը սրբոյն Հռոմայի, ու Հայսնութիւնը սրբոյն Յովհաննէս: Աս ամենը Սուրբ Գիրք, ու Կանոնական կրտսին:

8. Սանաւոր մարդիկ իրենք իրենց զլիսերնուն չեն կրնար որոշել գրուածի մը սուրբ գիրք բլալը. միայն սուրբ Եկեղեցին ունի սա իշխանութիւնը: Վասն զի եղան այնպիսի Հերետիկոսներ ու խաբերաններ, որ Առաքելոց կամ անոնց Աշակերտներուն անունովը, նաև Սարգսրէից ու Վահագնաց անունով ալ գրքեր շարադրեցին: Բայց սա գրքերը գուրս ձգուեցան, ու եկեղեցոց մջ անոնք չեն կարգացուիր. և Այսպա գիրք կանուանէ զանոնք սուրբ Եկեղեցին. որովհետև սուտ կամ տարակուսական են:

7. Նոր կտակարանին սուրբ գրքերը որոնք են:

8. Գրուածքի մը սուրբ գիրք բլալը ո՞վ կ'որոշէ:

Գ Ա Ս Բ .

Յուսոյ ու Սիրոյ վրայ :

9. **ՅՈՅՄԱՆ** է սպառնութիւն (կիւսէնմէք) **Մա**տուծոյ՝ ընդունելու իրմէն և վայելելու յախտնական իր երջանկութիւնը և ուրիշ հոգևոր կամ մարմնաւոր բարիքները : **Մ**ար համար մեր ամեն հոգևոր ու մարմնաւոր ներդրութիւններնուս միջ յուսով կրթօրանանք , կը մխիթարուինք մտքերնիս բերելով **Մ**ատուծոյ կարգաորութիւնը և մեղի համար որոշած յախտնական վայելքները որ խոստացեր է . այսինքն՝ թէ աս կեանքին մէջ , իրեն շնորհքը զմեզ պիտի ձևաբէ չը թողու , և ՚ի հանդերձնալն , յախտնական կեանքը մեղի պիտի տայ մեր բարի գործոց համար՝ որ իրեն շնորհքովը կրնենք :

10. **Յոյսը հաւատքի վրայ հաստատուած է . վանդի կը հաստատանք՝ թէ Մատուած ամենակարող ու անհուն բարի է , ճշմարիտ ու հաւատարիմ իրեն խոստմանցը վրայ . և յայանի գիտենք՝ թէ աշխարհքիս ըստեղծմանէն սկսած բոլոր իրեն հոգը մարդիկներու վրայ է : Աւրիշ կողմանէ ալ կը հաւատանք , որ Վրիստոսի տեսն մերոյ անհուն արդիւնքը կը համի մեղի **Մ**կրտութեամբ ու մկալ սուրբ **Մ**որհուրդներովը , թէ որ արժանաւորապէս ընդունինք . ասոնց հաւաւըով մեծ ու հաստատուն յոյս կունենանք Վրիստոսի շնորհքովը բարի գործքեր ընելու , և մեր մեղացը թողութիւն անելու :**

9 . Ինչ է յոյսը և ի՞նչ բանի կողմէ մեղի :

10 . Հաւատքը յուսոյ հետ ի՞նչ կապակցութիւն ունի , և հաւատքով ի՞նչ առաքինութեան ներդրածութիւն կրնենք :

11. Աս շնորհքս կը վառէ սրտերնուս մէջ Աստուծոյ սէրը, և ան սէրը մեզի բարի գործքեր ընել կուտայ: Ան սիրով լցուած ախորժ կունենանք պահելու Այ պատուիրանքները, ու կը ջանանք հնազանդեցընել մեր կաւկը իրեն կամայր: Ու երբոր աս Աստուծային սէրը իշխէ մեր սրտին փայ. անանկ որ՝ սկսինք Աստուծոյ կաւկը սիրել, մեր կրկը չի հետնիլ, ան ատենը երանելի կը ըլլանք՝ թէ աս աշխարհիս մէջ ուրախ սիրտ ու մաքուր խիղճ՝ ունենալով, և մեռնելէն ետքն ալ յախտնական փառայ հասնելով: Սէրն ալ կապուած է հաւատքին ու յուսոյ շիւղ. վասն զի ուր կը հաւատայ Աստուծոյ ճշմարտապէս, ուր կը յուսայ Աստուծոյ խոտմունքներուն, այնպիսին բնականաբար սրտանց կը սիրէ զԱստուած:

12. Պարտական ենք որ շատ անգամ զԱստուած մտքերնիս բերելով տեղծողնիս, բարեբարնիս և փրկկիչնիս, որ ըստ օրէ հաւատքնիս զօրայննք, և իրեն խոտմունքները միշտ յիշելով յոյսելնիս հաստատնք. և զինքը իր ամեն կատարելութեանը և մեր փայ ունեցած սիրովը շատ անգամ մտքերնուս ստջնը բերելով մեր սրտին սէրը իր փայ բորբոքնք, որ ինչուան ՚ի մահ ամեն բանէն վեր զինքը սիրելէն ետ չի կենանք: Այ ատանկ ընելը կըսուի՝ Արդործութիւն Աստուածաբանական առաքինութեայ, այսինքն Հաւատոյ, Յուսոյ և Սիրոյ:

13. Աս իրեքին միջէն Սէրն է գերագոյն. վասն

11. Աստուծոյ շնորհքը մեր վրայ ի՞նչ ազգեցութիւն կընէ, և ինչով կը գրգռուինք բարեգործութիւններ ընելու:

12. Հաւատքն ու Յոյրը և Սէրը ունենալու համար ի՞նչ պէտք է որ ընենք:

13. Աստուածաբանական առաքինութիւնները իրեքն ալ հաւասար աստիճանի՞ են:

զի Հաւատքը, Յոյսը՝ աս մեր ժամանակաւոր կեանքին մէջ միայն կը գտնուի . երբոր մեռնինք, կը դադրին չեն մնար. որովհետեւ երկինքը յայտնի կը տեսնենք ամեն հաւատացածնիս, ու կը վայելենք ամեն յուսացածնիս . և այսպէս կը մնայ սրտերնուս մէջ միայն սէրը, որով պիտի սիրենք միշտ զբարին, զճշմարտութիւնը, որ է ինքն Մատուած : Եւ աս սէրը չէթէ միայն սրտերնուս մէջ պիտի մնայ, այլ և պիտի շատնայ . վասն զի աւելի սրտանց և ճանչալով և մտանց վայելելով պիտի սիրենք զՄատուած . և այսպէս յաւիտեան պիտի մնայ սէրը :

Գ.Ա.Ս Գ.

Երբորդու թեան վրայ :

14. ԱՌԱՔԵԼՈՅ շարադրած Հանգանակը կամ Հաւատամքը՝ աս է . Հաւատամք Մատուած, ՚ի Հայրն ամենակալ, յարարին երկնի և երկրի : Ի . Եւ ՚ի Յիսուս Վրիստոս յորդին նորա միածին, ՚ի տէրն մեր : Կ . Որ յղացաւ ՚ի Հոգւոյն սրբոյ, ծնաւ ՚ի Մարիամայ կուսէն : Կ . Չարչարեցաւ ընդ սրնտացւով Պիսրատոսիս, խաչեցաւ, մեռաւ և թաղեցաւ : Ե . Եւ ՚ի դժոխս, յերբորդ աւուր յարեաւ ՚ի մեռելոց : Կ . Համբարձաւ յերկինս, նստաւ ընդ աջ մէ Մատուոց Հօր ամենակալի : Է . Ուտի գալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս : Ը . Հաւատամք ՚ի Հոգին սուրբ : Թ . Ի սուրբ Աթոռակէ Եկեղեցին, ՚ի հաղորդութիւն սրբոց : Ժ . Ի թողութիւն մեղաց :

14 . Եւսարեւոց մեզի աւանդաց Հանգանակն ինչպէս է :

ժն . Ի յարութիւն մարմնոց : ժր . Ի կեանս յաւիտենականս . Մէն :

15 . Ըս Հաւատաւք տասուերիւս մասն է : Ըջի մասը կը սորվեցնէ մեզի , թէ Ըտուած մէկ է , ինքը գերագոյն տէր է ամեն բանի , և ինքնիշխան ըլլալու յայտնի է որ մէկ է : Ըս մեծ Ըտուածը ամենակալ է , պոսիւքն՝ ամեն բան իրմէն կախմունք ունի , և ինչ որ ուզէ կրգնայ ընել . ամեն բանը ինքն ստեղծեր է , ու կը կտախարէ , կը սրահէ և ինքն անտեսանելի է : Հայր կրտսի՝ ստեղծուածներուն համար՝ որ ստեղծեց ու կը սրահարմէ : Բայց թէ որ խորունկ մտածեմք ստուածային անձինքը միտք բերելով , Հայր ըսելը մեզի կը հասկրցնէ՝ թէ Ըտուած ունի մէկ Որդի մը :

16 . Ար հաւատանք թէ Ըտուած հոգի է ու ինքը զինքը կը ճանչնայ , ու ինքը ամենակատարեալ ըլլալով իր ճանաչմունքն ալ ամենեկն կատարեալ է : Ըս ճանչնալէն առաջ կու գայ կամ կը ծնանի Բանը , կամ թէ ներքին խօսքը . առ ներքին խօսքուի կամ բանուի կրտ Ըտուած ինքն իրեն վրայ ան ամեն բանը՝ ինչ որ ինքն է . բանն ալ ամենակատարեալ ըլլալով՝ ամեն կերպով ալ ինքզինքը կը ներկայացնէ . ասոր համար՝ բանը կանուանենք Պատկեր , ու Աերպարանք Ըտուծոյ էութեան՝ կամ Ըտուածութեանը : Որդի Ըտուծոյ ալ կանուանենք զրանը . փան զի Ըտուծոյ գոյացութենէն կամ Ըտուածութենէն առաջ եկած ու ծնած է . և պոպէս՝ բոլոր սա անունները , Որդի , Բան , Պատկեր , Աերպարանք հօր , Խնաստութիւն ,

15 . Հաւատաւքը քանի՞ մասն ունի . և առաջի մասին միջէն ինչպէս կրմացուի Ըտուծոյ մէկ ըլլալը , ամենակալ ըլլալը և հայր ըլլալը :

16 . Ըտուածութեան երկրորդ անձը մեր տղար խելքով ինչպէս կրնանք բացատրել :

կը նշանակեն երկրորդ անձը Մտտածութեան :

17. Ընջի անձը՝ կըտուի Հայր , տէր , ու պարգասէս Մտտած : Տայց աս ըսել չէ՝ թէ Որդին չէ Մտտած և տէր ինչպէս է Հայր Մտտած . վասն զի Որդին Համադոյակից , պսիւնքն՝ մէկ բնութիւն կամ գոյութիւն է : Հօրը հետ , ու երկուքնալ նոյն մէկ Մտտածն են : Այս երրորդ կրանք՝ թէ մէկը առջինն է , ու մէկալը երկրորդ , ան ըսել չէ՝ թէ մէկը մէկալէն ծեր է , կամ մեծ է . վասն զի ամենն ին չէ եղած որ Մտտած չի ճանչնոյ ինքը զինքը , ու միշտ ճանչցեր է անանկ՝ ինչպէս որ է . ու բանն ալ Մտտած էր ՚ի սկզբանէ կամ ՚ի յախտնից , ու Մտտած էր Տանն : ուստի Մտտածութեան անձերը յիշելու ասան առջին երկրորդ ըսնիս ուրիշ բան չի ցուցնէր , բայց միայն թէ մէկ անձը մէկալէն առաջ եկեր է :

18. Մտտած որպէս զի կարենայ ինք զինքը ճանչնալ կատարելապէս ինչպէս որ ինքն է , պէտք է որ գերազոյն սիրով մը ինք զինքը սիրէ . ահա աս սէրն է Հոգին սուրբ . ու ասոր համար ալ կրանք՝ թէ Հոգին սուրբ սէր է : Այս որովհետև Որդին անանկ կը սիրէ զՀայրը , ինչպէս որ Հայրը կը սիրէ զՈրդին , և աս Աբրը՝ որով կը սիրեն զԿար Հայր և Որդի , աս սէրն է Հոգին սուրբ , որ երկուքէն առաջ եկած է : Ինքը Հոգին սուրբ երկու անձին Հօր և Որդւոյ հաւասար է . վասն զի ինչ որ ունին իրենք Հայրն և Որդին մէկտեղ կը սիրեն հաւասար . ուստի Հայր և

17. Առջի անձը ինչպէս կը կոչուի , և կը զանազանուի՝ երկրորդ անձէն :

18. Ինչպէս կրնաս մեր տկար խելքը համոզելու կերպով ըստ կարի բացատրել Հոգւոյն սրբոյ երրորդ անձն ըլլալը հաւասար Հօր և Որդւոյ և բըղխած ըլլալը ՚ի Հօրէ և յՈրդւոյ :

Արդի ինչպէս որ կատարեալ են և հաւատար, իրենց սէրն ալ նոյնպէս կատարեալ է և իրենց հաւատար է, փան զի իրենց իրարու ունեցած կատարեալ սէրն է : Ըսկից կը հետեի՝ որ ինքն Հոգին սուրբ ալ Մտուած է ու տէր, ինչպէս են Հայրն ու Արդին : Բայց ասով չստուիր թէ իրեք Մտուած են այլ իրեք անձ ՚ի մի Մտուած, այսինպէս՝ իրեք անձ մէկ Մտուածութեան մը : Արտճեան Արդին ինչ որ ունի զամեն բան ՚ի Հօր Մտուածոյ ատած է. Հոգին սուրբ ալ ինչ որ ունի՝ զամեն բան ՚ի Հօրէն ու յԱրդոյ ատած է, ու Արդին, Հոգին սուրբ երկուքն ալ ՚ի Հօրէ առաջ և կած են :

Ըս խորհուրդը (սրո) մտքի դէմ բան մը չէ. փան զի թէսլէա անձինքը իրեք են, բայց ան իրեք անձինքը մէկ Մտուած են :

19. Իբու որ խելքերնիս չի հասնիր՝ թէ ինչպէս իրեք զատ զատ անձեր՝ իրեքը մէկ Մտուած Ըլլան . բայց բաւական պիտի սեպնք այսչափս որ մեզի Մտուած յայտնիր է. որտճեան ասկէ աւելի մեզի հասկրցնել չէ կամեցեր : Թէ որ հաւատարմութի իրեն պատուիրանները սրահներ, ան ատներ պիտի տայ մեզի երկինքը սրայծառ տեսութի և ճանաչումն, որով պիտի Ըլլայ մեր յախտնական երանութիւնը : Մաս է մեր յուսոյն հիմն : Թէ որ մէյ մը մեր փայ ալ նայինք Մենասուրբ Արրորդութեան պատկերքը ՚ի մեզ կրտնաններ թէ կայ. փան զի մենք գիտենք զմեզ՝ որ կանք, ու ունինք ճանաչումն և կամք որով կը

19. Մեզի խելք հասնելու բան է իրեք անձանց մէկ Մտուածութիւն Ըլլալը. և մենք Մտուածոյ պատկեր Ըլլալով կրտնանք արդեօք մեր անձին փայ տեսնել զօնէ հեռուանց նմանութիւն մը Արրորդութեան խորհրդոյն :

Ճանչանք ինք զինքն իա ու կրտիրենք . և աշէկ զխոնք
 թէ ճանչալը, կամենալը կամ սիրելը տարրեր բաներ են .
 ու կրնանք ալ բլալ առանց մէկ բան մը ճանչնալու ու
 սիրելու . կամ կամենալու : Ըս էութիւնն իա , ճանաչ-
 մունքն իա և սէրենն իա . այսինքն բլալն իա , ճանչնալ-
 նն ու սիրելն իա կամ կամենալն մեզմէ զատ բաներ
 չեն , ամենքը մէկ տեղ մինակ մնք ենք : Բայց միայն
 աս տարրերութիւնը կայ՝ որ Մտտուած աս ճանչնա-
 լը ու աս սիրելը զատ զատ անձեր են . իսկ ՚ի մեզ
 ասանք մեր Հոգւոյն գործքերն կամ գործողութիւններն
 են . որ մեր բնութեանը Հետ մինակ մէկ անձ մին են :

ԴԱՍ Դ.

Բանին կամ Արդւոյն Աստուծոյ մարդէ զու թէ վրայ :

20. ԵՐԿՐՈՐԴ մասը Հաւատամբին մարդեղու-
 թեան խորհորդն է . վասն զի կրտէ՝ թէ Յիսուս
 Քրիստոս տէրն մեր է Արդ ին Աստուծոյ : Ըս խօսքով
 կը Հաւատանք՝ թէ Բանն՝ որ Մտտուած էր՝ ի սկզբա-
 նէ , անով ամեն բաները ստեղծուեցան , ու ինքն է
 կեանք և ըյս . աս Բանն մարմին եղաւ ու մեր մէջ
 բնակեցաւ . այսինքն՝ թէ Ճշմարիտ մարդ եղաւ՝ նա որ
 յախտնից յախտեանս Աստուած էր : Ինքը երկրիս
 վրայ երևեցաւ՝ Աստուած մարդ : Աստուած բլալով՝
 Հրաշքներ լրաւ , և մարդ բլալով՝ մարդկային կենաց
 նեղութիւնները քաշեց : Մարդ էր՝ անթթեցաւ , Ըս-
 տուած էր՝ Հացերը շատցուց : Մարդ էր՝ Գազա-
 րտին մահուանը վրայ բացաւ . Աստուած էր՝ յարու-
 թիւն առնել տուաւ : Մարդ բլալովը՝ չարչարուեցաւ ,

20. Հաւատամբին երկրորդ մասը մեզի ինչ կը
 սորվեցնէ :

խաչեցաւ, մեռաւ, թաղեցաւ . ու Աստուած ըլլալով ինք զինքը յարոյց, ու երկինքը համբարձաւ :

21. Հիմայ ինքը Աստուած է ու մարդ՝ մարդկային ու սաստուածային բնութիւնները իրար չի խառնելով, երկու բնութիւնն ալ չբոխոխուեցան, ինչ որ էին առաջ, դարձեալ նոյն են : Քրիստոս է Աստուած հաւատար շօն Աստուծոյ, ու մարդ է մեզի հաւատար քայց առանց մեղաց : Ունի մեզի պէս մարմին, ունի հոգի . մարմինը ճշմարտապէս Առանց արիւննէն է . ու հոգին ստեղծած Աստուծոյ սրտակեր է : Հասուկ կամք ունի, ու կատարեալ ազատութիւն մեզի պէս : Թէպէտ ՚ի Քն է կատարեալ մարդկային բնութիւն և կատարեալ Աստուածային բնութիւն իրարմէ զանազան, քայց անձր մի և նոյն է՝ զանազան չէ . կատարեալ Սարգ է, կատարեալ Աստուած է, քայց Աստուած և մարդ մէկ որդի է, երկու որդի չէ, ու երկու Քրիստոս չէ . Յիսուս Քրիստոս Աստուած և մարդ միայն մէկ անձ է որ է Բանն մարմնացեալ . Որդին Աստուծոյ է նոյն Սարխամու կուսին որդին : Ուստի ճշմարիտ է, թէ կոյնն Սարխամ է մայր Աստուծոյ, ու մարդ էր Յիսուս որ հրաշքներ ըրաւ :

22. Ան մարդեղութեան խորհրդոյն օրինակը մեր փայ կը տեսնենք . մեր բանական հոգին ու մեր մարմինը երկու զանազան բաներ են, մէկը քան զմէկաւր գերազոյն ստեղծուածներ են . կրնայ մէկը առանց մէկաւրն ըլլալ . քայց երկուքը մէկ տեղ գտնուելով մէկ մարդ մը կը ձևանայ՝ որ մէկ անձ մըն է :

23. Երբորդ մասը Հաւատամքին կը սորվեցնէ

21. Հիմա զՔրիստոս ինչպէս կը գտնանինք :

22. Զմարդեղութեան խորհուրդը կարելի է արդեօք օրինակով մը բացատրել :

23. Երբորդ մասն հաւատամքին մեզի ինչ կը սորվեցնէ :

մարդեղութեան խորհրդոյն ինչպէս կատարուիլը : Յիսուս Քրիստոս յընդամենը չի Հոգւոյն սրբոյ , այսինքն՝ դերբնական կերպով բնական ճամբէն դուրս կերպով մը , որ Հոգւոյն սրբոյ կը պատշաճի . որն որ մէկ ամենակատար սիրով Աստուածային սղորմութիւնը միայն կրնայ ընել : Աս մարդկային բնութիւնը որ Աստուած միացոյց իրեն Արդւոյն հետ , առջի վայրկեանէն Հոգւով սրբով լեցուն էր . անանկ՝ որ իր էութիւնը կատարելութի էր , ու մեղքի պէս բան մը վրան դանուելը անկարելի էր : Կ՛հաւ ՚ի Մարիամայ կուսէն . չէ բնական ճամբով մարդու կանք , հասցա ճշմարիտ մարմին առաւ միայն իրեն սուրբ մօրէն . Գառիթ մարդարէին ու Աբրահամ՝ Վահագնային արխնէն եղաւ մարդ : Յիսուս իր մարդկութեանը հայր չունի , և իրեն Մայրը միշտ կոչու է , ծնաննէն առաջ , ծնած ատենը , ու ծնաննէն ետք :

ԳՒԱՍ Ե .

Մարդկան փրկութեան վրայ :

24 . ՀԱՒԱՏԱՄՔԻՆ շորորդ մասը կը հասկըցնէ , թէ Աստուած ինչ կերպով փրկեց մարդկային ազգը : Այնպէս կատէ Աստուած մեզքը , որ իրեն Արդւոյն ալ չի ներելով դատաստանը կարեց որ խիստ չարչարուի , ու վատահամբաւ մահուամբ մեռնի . որովհետեւ մեր մեղքերը իր վրան ատեր էր : Արդին Աստուած ալ այնպէս սիրեց զմեզ , որ յօժար կամք յանձն առաւ չարչարուիլն ու մեռնիլը Աստուածային արդարութեանը ունեցած սարսաքերնիս վճարելու հա-

24 . Չորրորդ մասին մէջ չարչարեցաւ , խաչեցաւ ըսելով մեզի ի՛նչ կը սորվեցնէ :

մար, ու իր արեան զնալը ազատելու համար զմեզ տա-
տանային իշխանութէն ու յախտննական մահճուանէն :

25. Առջի մարդը Աստուծոյ դէմ մեղանշելով աշ-
խարհքիս մը մահ մոցուց . չէ թէ միայն մարմնոց
մահը , հասրս հոգւոց մահն ալ , այսինքն՝ Աստուծոյ
չնորհքը կորսնցնելը , ու յախտննական դատարար-
տութիւր : Անկից ետքը մարդիկ Աստուծոյ սրտարագ
կը մատուցանէին անբան կենդանիները , որ մորթե-
լով կայրէին ու մոխիր կը դարձնէին Աստուծոյ առ-
ջեր , յուցընելու համար՝ թէ իրենք արժանի են մա-
հուան : Ի՞նչ ան ամեն զոհերը չէին կրնար Աստու-
ծոյ արդար բարկութեանը փոխարէն արժանի հատու-
ցումն ընել :

26. Միայն Հիսուս Քրիստոս ինչպէս մարդ չար-
չարուելով , որովհետեւ Աստուած է , կրնար բոլորու-
մին կատարելայէս փոխարինել Հօր Աստուծոյ դէմ
եղած անիրաւութեանը , անոր արդարութեանը հա-
ւասար հատուցումն ընելով՝ նուիրելով իր անգին չար-
չարանքները ան սրտիժներուն տեղը՝ որ մեր մեղացք
արժանաւոր էին : Եւ այսպէս ինքը՝ ամենն ին անմեղ
ըլլալով , մեղաւոր մարդիկներուն տեղը անցաւ՝ անոնց
մեղքերը իր փրան առնելով , ու իր մահուամբ զմեզ
մահուանէ ազատեց , այսինքն՝ ջնջեց ու վերցուց
մահուան սրտատարութիւնը մեր վրայէն . և բացուե-
ցաւ առջեւիս յախտննական կենաց ճամբան :

27. Ինքն է դատն Աստուծոյ որ կը ջնջէ աշխարհ-

25. Մարդիկ ի՞նչպէս ստատանային ու մահուան
իշխանութեան տակն ինկան . և ինչո՞ւ Աստուծոյ
կենդանիներ կը զոհէին :

26. Ի՞նչ պէտք էր որ Քրիստոս չարչարուի , խա-
չուի ու անանկ մեռնի :

27. Քրիստոսի ան մերոց սրտարագուիլը հին
օրինաց սրտարագին հետ ի՞նչպէս կը բաղդատուի :

քի մեղքերը . ինքն է քահանայ ու պատարագ կամ ողջակէզ : Ինքը մտաւ երկինքը իրեն արիւնը թափելով որուն օրինակն էր Հին օրինաց սրբութիւն սրբոցը ուր որ կը մտնէր քահանան անբան կենդանեաց արիւնովը : Ինքը մէկ անգամ մը պատարագ ըրաւ Այ ինքրինքը , պատարագ ամենակատարեալ , որով շատ եւելքը վճարեց պարտքերնիս : Հին օրինաց պատարագը ամեն տարի նորէն պիտի ըլլար . իսկ աս Վրիստոսի պատարագը մէկ ժաշ պիտի չըլլայ :

Հաւատամքին աս մասին մէջ կը յիշէ Պոնտացի Պիղատոսին անունը , որպէս զի զխանաբ Որդւոյն Աստուծոյ չարչարանքներուն ու իր վրայութեան ժամանակը , երբ Վրիստոս տէրն մեր ճշմարտութե վրայ տուաւ իր կեանքը ըլլալով Արտիքոսներուն գլուխը :

ԴԱՍ Զ.

Վրիստոսի տեսան մերոյ դժոխք ինչնալուն , ու փառացը վեայ :

28. ՀԻՆԳԵՆՈՐԴ մասը Հաւատամքին մեզի յայտնի կըսէ , թէ Վրիստոս մեռաւ , թաղեցաւ , ու իջաւ դժոխքը , և երբորդ օրը յարութիւն առաւ յայտներու համար թէ ճշմարտապէս մեռաւ . ու իրեն հոգին իրացնէ բաժնուեցաւ մարմնէն , չէ թէ աչքի գրտուանց երեցաւ թէ մեռաւ : Իրեն մարմինը գերեզմանին մէջ կեցած ատենը , հոգւոյն իջած տեղին դժոխք ընկալլ , չենք իմանար յախտնական տանջանաց տեղը . այլ աշխարհքիս տեղծուածքէն ինչուան

28. Ինչո՞ւ համար Հաւատամքին հինգերորդ մասին մէջ կը յիշէ առանձին Վրիստոսի մեռնիլը , թաղուիլը , դժոխք իջնալը , ու յարութիւն առնելը :

ան ժամը Աստուծոյ Հորհրէքին մէջ մեռած ամեն հոգիներուն կեցած տեղը՝ ուր որ կային նաև անոնք որ ունեցել էին սրբուկու կարօտ մեղքի մնացորդներ: Ասարդարներուն տեղը սուրբ զիզքը կանուանէ գոցն Աբրահամու: Ասոնք ամենքը կը սպասէին Փրկչին, արքայութեան փառայը հասնելու համար:

29. Քրիստոսի մարմինը ու հոգին թէպէտ մէկ մէկէ բաժնուեցան, բայց երկուքն ալ Որդւոյն Աստուծոյ անձին հետ միացեալ մնային. ուստի Քրիստոսի Աստուածութիւնը մարմնոյն հետ գերեզմանն էր, ու հոգւոյն հետ դժոխքը կամ ընկոյան էր:

30. Վեցերորդ մասին մէջ լսելով, համբարձաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ հօր ամենակալի, չէ թէ Հիսուս մարդու մը պէս միշտ նստած է. և չէ թէ Աստուած աջ ձեռք ունի ու ձախ ձեռք. հասցա ասով հանգանակին մէջ կը հասկըցնէ Քրիստոսի փառայ մեծութիւնը: Աստու լսելովն ալ կիմացնէ ամենակատարեալ հանդատեան մէջ բլաղը՝ իր քաշկըրները ու աշխատութիւնները լրմնցնելն կարը: Աս աջ կողմը բլաղը և նստիլը կը հասկըցնէ նաև իրեն կարողութիւնը ու գատաւորական իշխանութիւնը: Որովհետև Քրիստոս տէրն մեր մարդ բլաղով ալ ամեն ստեղծուածներուն ասջինն է, ու ընդհանուր սուրբ Արևոյնցոյ գլուխն է: Աս չէ թէ միայն ամեն մարդիկներէն վեր է, հասցա նաև ամեն Հրեշտակներէն, Իշխանութիւններէն, Օրութիւններէն, Պետութիւններէն, Աթոռներէն, Տէրութիւններէն, ու դեռ

29. Երբոր Քրիստոսի հոգին մարմնէն բաժնուեցաւ, Աստուածութիւնն ալ անոնցմէ բաժնուեցաւ:

30. Ի՞նչ կը հասկըցուի վեցերորդ մասին մէջ ըսելով համբարձաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ հօր ամենակալի:

ինչ և իցէ կարգի կամ անուան (փայէ) հրեշտակ
կամ ստեղծուած մին ալ ըբար , Յիսուս ամենէն ալ
վեր է : Ըստուած զամենքն ալ անոր ոտքին տակը դը-
բաւ . ու Յիսուսի անուանը ամեն ստեղծուածքները
ծոնը կը կրկնեն երկինքը , երկրիս վրայ ու դժոխքին
մէջ : Ըս իրեն խորին խնամարհութեանը փոխարէն ե-
ղած հաստուցումն է որովհետեւ ինքզինքը ունայնացոյց,
այսինքն՝ ոչինչացոյց ծառայի կերպարան տննելով,
այսինքն՝ մարդկային բնութիւն . ու ինչուան մեռնելու
ալ հնազանդ եղաւ , ու խաչուելով մեռնելու :

31 . Քրիստոս տէրն մեր ան հանդատութեան ու
ան փառքին մէջն ալ միշտ կօզնէ իր սուրբ Եկեղեց-
ւոյն , որ է երկրիս վրայ : Եւ աս բանս հակը ցնելու
համար երբեմն սուրբ գիրքը կըսէ Քրիստոսի համար՝
Թէ ոտք եղած կեցած է : Ինքը կը կառավարէ զԵ-
կեղեցին , սրբոյն Պատրոսի օրինաւոր յաջորդներուն
և եկեղեցական ուխտին ձեռքով : Գլուխ է ու կե-
դրան միութեան , (օրժայի կէտ) իրեն Հովհաննէսն ,
Վարդապետներուն և ուրիշ եկեղեցական Սպասա-
ւորներուն . ու ինքը ամեն իրեն եկեղեցւոյն անդամները
կառնցնէ . ու կըբարհարանէ կատարեալ ըբարու համար :
Եւ մանապէս սուրբ գիրքը կըսէ Քրիստոսի համար ,
Թէ Փաստարան է Ըստուծոյ առջևը , մեզի համար
բարեխօս կըբայ , մեր աղօթքը կը մատուցանէ Ըս-
տուծոյ . ինքն ըբարով Քահանայապետ բառ կարգին
Սերբոսեղեկի , նաև կը ներկայացնէ Ըստուծոյ իրեն
մահուան պատարագը , որ խաչին վրայ մէկ անգամ
մը կատարեցաւ :

31 . Քրիստոս տէրն մեր հիմակ ալ կօզնէ Եկե-
ղեցւոյն յառաջագիմութեանը :

ԳՆԱ Է.

Դատաստանին վրայ :

52. ՎՔՐԻՍՏՈՍ տէրն մեր իրեն փառայք մջ մնալով ինչուան աշխարհքիս ետքի օրը . ան օրը պիտի գայ դատաստան ընէ : Ատուած դատաւոր դրեր է զինքը կենդանեաց ու մեռելոց . ու ինքն ալ ըսաւ մեզի, թէ երկինք ու երկիրս անցնին, և մեծամեծ նեղութիւններ ու սարսափելի նշաններ ըլլալէն ետքը, յանկարծակի պիտի գամ . ինչպէս որ յանկարծ եղաւ ջրհեղեղը : Արեգակն ու լուսինը պիտի խաւարին . աստղերը իրենց տեղէն պիտի կնան . բոլոր բնութիւնները տակն ու վրայ պիտի ըլլան . ան ատենը պիտի երևնայ Վրիստոս տէրն մեր երկնքէն ամպերուն միջէն իշխանութեամբ ու մեծ փառքով, բոլոր հրեշտակները հետը առած : Այն հրեշտակներուն փշած փողերուն ձայնէն՝ ամեն մեռելները գերեզմաններէն յարութիւն պիտի առնեն : Այն ատենը Վրիստոս տէրն մեր՝ ամեն մարդիկներուն թագաւորը, նստի պիտի իրեն աթոռին վրայ, ու բոլոր մարդիկ իր առջևը ժողովուած, ինքն հրեշտակներուն ձեռքով բարիները իրեն աջ զին պիտի կայնեցնէ, ու չարերը իրեն ձախ զին :

55. Պիտի ըսէ Վրիստոս իրեն աջ զին կիցողներուն սիրով. Ահայք օրհնեալք հօր խնց՝ մտէք ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ զարգայութիւն ՚ի սկզբանէ աշխարհի . զի քաղցեաց և ետուք ինձ ու

32. Հաւատամքին Լօթներորդ մասը մեզի ինչ կը սորվեցնէ :

33. Դատաստանին օրը իր աջ զին ու ձախ զին կէցողներուն ինչ պիտի ըսէ Վրիստոս :

տել . ծարաւի էի՝ արբուցիք զիս . օտար էի՝ և ընկարացք զիս . մերկ էի և զգեցուցիք զիս . Հիւանդ էի՝ և տնօրէք զիս . 'ի բանտի էի՝ և եկացք առ խա . առ բաները դուք խմ սիրոյս համար մարդիկներուն ըրիք . բայց զխանայ որ ես ինձի ըրած սեպիք եմ : Ատրբ պիտի ըսէ ձախ դին կիցողներուն . Աշխարհ յինէն անիծեալք 'ի հորն յախտնական որ ստարաստեալ է սասանայի և հրեշտակայ նորա . զի քաղցեալ և ոչ ետուք ինձ ուտել . ծարաւի էի՝ և ոչ արբուցիք զիս , և այլն . մէկալ խօսքերն ալ . ու ասոնք պիտի երթան յախտնական տանջանքք . արդարներն ալ պիտի մոնեն յախտնական կեանքք :

34 . Աս մեծ դատաստանին օրը ամեն ազգեր ու արարածներ պիտի ձանձնան Աստուծոյ խնայողութիւնք ու արդարութիւնք , պիտի խնանան թէ շատ անօրէն մարդիկներ ինչու շուտ չեն սպառժուած . ու շատն ալ երկար ատեն անխախտ չարագործութիւններ ընկելու հետ եղեր են . այսպէս ալ արդարներ անմխիթար մնացիւր են , մեղաւորներ երջանկապէս ապրեր են : Ասոնց ամենուն արդար հատուցումը ան ետքի դատաստանին օրը սխալի ձանցուի՝ թէ Աստուած միշտ կը դատէ արդարներն ու մեղաւորները իր անհուն խնայողութեամբք : Ան ատենը պիտի ձանցուի՝ թէ Աստուած կը կատարէ զամենքը իրեն նախախնամութեամբք . ու ամենին մէկ բան մըն ալ չի թողուր՝ որ անցնի առանց արդար սպառձառի . թէպէտ և հիմա մարդիկ չեն զխտր ու չեն հասկընար : Անտենը պիտի խնանան ամենքը թէ չկայ բաղդ (թալէհ) , զիսուած աշխարհքիս վրայ . առ խօսքերը մեր սոցխտութիւնը կը ցուցնեն :

35 . Ընդհանրական վերջի դատաստանին օրը ինչ նոր բան պիտի ըլլայ առանձնական դատաստանէն աւելի :

55. Ետքի դատաստանէն առաջ, մեր ամեն մէկը մեռածնիս պէս, առանձին պիտի դատուինք. ու ինչ վիճակի որ արժանի ըլլանք ան մեռած ատեննիս ան վիճակին մէջ պիտի մնանք յախտեան, կամ ատուած սիրութեան, և կամ աշխարհասիրութեան մէջ: Եւ որովհետեւ չենք գիտեր թէ առանձնական դատաստանին, ու թէ ընդհանուր դատաստանին ժամանակը, անոր համար պէտք է որ՝ ինչպէս կը խրատէ զմեզ սուրբ գիրքը, միշտ արթուն ու միշտ պատրաստ ըլլանք գողերէն վախցող մարդու մը պէս, կամ իրենց տիրոջը սպասող ծառաներուն պէս, և կամ փեսային գալատեանը սպասող հարսնիք կանչուած կուտանքներուն պէս:

ԴԱՍ Ը.

Հոգւոյն սրբոյ վրայ:

56. ՀՈԳՒՆ, սուրբ երրորդ անձն է Ամենասուրբ Երրորդութեան: Հօր Ատուծոյ և Արդւոյն Ատուծոյ միջերնին եղած սէրն է, որով կը միանան: Հոգին Ատուած է ու սուրբ է. յիտաի սա բառերը հողի, սուրբ, կը պատշաճին Հօրն ալ Արդւոյն ալ. բայց երրորդ մէկ տեղ բերելով կրանք Հոգի սուրբ, կը նշանակէ այն Հոգին՝ որ զմեզ կը սրբէ, կը շնչէ ու կազդէ ՚ի մեզ. փասն զի ինչն է ներքին սէր՝ համագոյակից Հօր և Արդւոյ:

35. Ատուծոյ ընեւու դատաստանին վրայ պէտք է որ մտածենք քանի որ սա աշխարհքիս մէջն ենք:

36. Աւթեքորդ մտքը հաւատաստանին՝ ըսելով Հօգին սուրբ, մեզի ինչ կը սորվեցնէ:

37. Հողին սուրբ է տէր ու Կենդանաբար, այսինքն՝ կեանք սուտղ: Տէր է՝ փան զի Ըստուած է. Կենդանաբար՝ փան զի հոգևորական կեանք կուտայ մեկի, որ է շնորհքը: Ընչի ըսածնեքնէս յայանի է որ ինքը սուտղ եկած կամ բղձած է՝ ի Հօրէ և Արդւոյ. ինչպէս Քրիստոս ալ աւետարանին միջ առ բանս հասկցնելով կրտէ « Հողին ճշմարտութեան որ ի Հօրէ կանէ », և ետքը կրտէ. « Աս եւ ճշմարտութիւն. » որեմն անժամանակաբար բղխեալ է ի Հօրէ և ի Ճշմարտութեանէ որ է Արդին: Աս Հօր ու Արդւոյ հետ երկրորդութիւն կանէ ու կը փառաւորուի, համապոյակից ըլլալուն համար:

38. Մարդկանց սուրբ ըլլալը մասնաւորապէս Հողւոյն սրբոյ գործքն է. ինչպէս ստեղծելը՝ Հօր Ըստուծոյ, ու փրկելը՝ Արդւոյն Ըստուծոյ: Վ ան զի մարդիկ սուրբ կը ընեն՝ շնորհքով. սա շնորհքը Աստուծոյ սէրն է որ Հողին սուրբ կը փառէ անոնց սրբ տին միջ: Արտէ սուրբ առաքեալն Պօղոս, Սէրն Աստուծոյ սիրեալ է՝ տարածուեր է մեր սրտին միջ Հողւոյն սրբոյ ձեռքովը որ եկաւ մեր փայ: Աս Հողւոյն սրբոյ պարզեր, սա սէրը՝ մեր ամեն բարի գործքերնուս հարկաւոր սկիզբն է: Հողին սուրբ կազդէ կամ կը լեցնէ մարդուն մարին միջ գորութիւն գերբնական, այսինքն՝ բնութեանէն վեր բաները ճանճալու, ընելու, ինչպէս է մարդարեւութիւն ընել, լեզուներ խօսիլ, հիւանդներ բժշկել, և կամ այլ ուրիշ հրաշքներ ընել, որոնք աւելի Ըստուծոյ կարողութեանը մեծ նշաններն են, քան թէ մարդուն սրբութիւն: Հայանի կը

37. Հողին սուրբ ինչպէս կրտուի տէր և կենդանաբար, և ինքը ուսկից բղձած է:

38. Ինչ մասնաւոր գործք Հողւոյն սրբոյ կրտուածայուի:

տեսնանք՝ որ Մարիայոյ ատենը սուրբարար ատ սլար-
դէները կապուած էին սրբարար շնորհքին հետ, եր-
բոր իրենք ձեռք դնէին մարդու մը վրայ՝ ատ շնորհք-
ներն ալ մէկ տեղ կառնէր : Մ. յառ. կերպով Հոգին
սուրբ կը խօսէր Սարգսրէներուն բերնովը . այնպիսի
բաներ անոնց լսել կու տար, որ բնականաբար չէին
կրնար զխոնարհ . անոնց կու տար մէկ անյաղժելի ուժ
մը և սիրտ մը . ու երբեմն ալ կը բռնադատէր զանոնք՝
որ ակամայ, այսինքն՝ չուզելով ալ ըսեն Հոգւոյն սրբոյ
իրենց մտքին մէջ ազգածը : Հոգւոյն սրբոյ հետ միա-
ցեալ է կաթուղիկէ սուրբ Ակեղեցին ալ . փասն զի չի
կրնար Ակեղեցի Մտուծոյ ըլլալ, թէ որ Հոգին
սուրբ զիրենք ժարուած չըլլայ :

ԳԼՍ Թ.

Սուրբ Եկեղեցւոյն վրայ :

59 . ԱԿԵՂԵՑԻ կը նշանակէ ժողով . աս անու-
նովը կիսանանք բոլոր հաւատացելոյ բազմութիւնը ,
որ Մտուծոյ կը ծառայեն ճշմարիտ աստուածաբաշ-
տութեան կրօնիւ , որն որ ինքն Մտուած սորվեցու-
ցեր է մարդկանց . անոնք ալ իրենց որդւոյր աւան-
դեր են , որդիքն ալ հետ զհետէ հաւատարմութեամբ
յանձներ են ետեի եկողներուն առանց մէկ փոփո-
խութիւն մը բնելու :

40 . Ակեղեցին երկուք կը բաժնուի , Ակեղեցի յաղ-
թանակող , այսինքն՝ սուրբերը ու հրեշտակները , որ
հիմայ կը փայտին յախտնական կեանքը . ու Ակեղե-
ցի զինուորեալ , որ կը սլառեցազօն հոս աշխարհքիս

39 . Ի՞նչ է Եկեղեցին :

40 . Վանի՞ տեսակ Եկեղեցի կայ :

մէջը, պէտքէս փորձութիւնը, ներութիւններ կը բաշէ, ու խառնուած է անօրէն մարդիկներու հետ. կեղծաորներով ու թույլ մարդիկներով՝ որոնք որ հաւատացածնին 'ի գործ չեն դնել, ու զատուած ալ չեն Ակեղեցիէն, որովհետեւ բերնով կը հաւատան անոր սորվեցուցած հաւատը, ու քրիստոնէից ընկերութեանը մէջն են. և Աստուծոյ դատաստանը միայն դանտը պիտի դասէ: Աս երկուքէն զատ երրորդ մ'ալ կայ, որ է Ս շաակիր Ակեղեցի, այսինքն՝ քաւարանի հողիները՝ որ իրենց թեթեւ ներքի մեղացը միացորդ սրատիժները կը քանեն: Այնպէս ալ աս աշխարհքիս մէջ զղջացած ու թողութիւն առած մեղքերուն փոխարէն թէ որ հոս քաւական չեն սպաշխարած՝ հոն կ'սպաշխարեն:

41. Ակեղեցին զանազան անուններ ալ ունի: Արտաի Տուն Աստուծոյ. որ երեւայ թէ ամեն հաւատացեալները Աստուծոյ որդիք են, Աստուծոյ տանը բնակիչներն են, ամենը մէկ հաց կուտան, այսինքն՝ Աստուծոյ խօսքերը կամ վարդապետութիւնը, ու սուրբ Խորհուրդները: Արուսաղէս, կամ Արմն ալ կըսուի. խնայելու համար՝ թէ ան սուրբ քաղաքը սուրբ Ակեղեցւոյն օրինակն էր: Քն աւերն մեր կ'անուանէ զԱկեղեցին իրեն հօտը (սխրիւ). ինքզինքն ալ անոր հոսիւր: Ակեղեցին կը կոչուի նաև Հիսուսի Հօտը, Հիսուսին Ակեղեցւոյ փայ ունեցած սիրոյն շատութիւնը յայտնելու համար. և թէ Հիսուս իրեն ամեն բարկները կուտայ անոր: Մարմին Քրիստոսի ալ կըսուի Ակեղեցին՝ որ խնայուի թէ Քրիստոսի հետ մէկ ամբողջ մըն է, որուն գլխաւոր մասը ինքն Քրիստոս է. ինչպէս բոլոր մարդկացին մարմնոյն մասունքները գլխուն հետ միացած են, ու գլխէն կիջնայ ան

41. Եկեղեցին ուրիշ Ինչ անուններով կը կոչուի:

մատուցներուն մէջ կեանքը ու շարժմունքը, ասանկ ալ Ակեղեցին Քրիստոսի մարմինն է: Բայց մարմին Քրիստոսի բերու ասին խորհրդական մարմին կը սուի, յայտնելու համար՝ թէ աս մէկ այլարանական կամ խորհրդաւոր խօսք մին է, որպէս զի չըջիթմուի Հիսուսի ճշմարիտ ու բնական մարմնոյն հետ:

42. Ճշմարիտ Ակեղեցւոյն նշանները՝ որոնցմով կը զանազանի սուտ եկեղեցիներէն, աս շորան են: Մի, Սուրբ, Ավժուղիկէ, և Ըսպելական:

45. Ճշմարիտ Ակեղեցին Մի կըսուի այլ և այլ մտքով, մէջի աշխարհքիս զանազան ժամանակներն ու դարերը մտածելով, փան զի աս մի և նոյն Ակեղեցին է, որն որ կար բնական օրինաց ասներ. Ըղամէն ու Ըրեղէն սերած ինչուան՝ Այ Ասհասպետ. Այլէն ինչուան Ըբրահամ՝ Ասհասպետ. Ըբրահամէն ալ ինչուան Մովսէս մարգարէն. ու Մովսէս մարգարէն ալ Գլուսոր օրէնքին ասներ ինչուան Քրիստոս տէրն մեր. և ՚ի Քրիստոսէ ալ շնորհաց օրինաց մէջ ինչուան մեր ասներ: Ակեղեցին Մէկ է տեղոյ զանազանութեանը կողմանէ ալ. փան զի մի և նոյն Ակեղեցին է՝ որ տարածուած է Ըրեկեջ ու Ըրեմուտ. հետաւոր աշխարհքներ, քաղաքներ. երկինքը ու երկրիս բոլոր երեսը մի և նոյն հաստոյն է, ու կը սաշէ նոյն սուրբ Խորհուրդները. ու կը զաւանի մէկ զլախ մը երկինքը զՔրիստոս. ու երկրիս փայ Քրիստոսի փոխանորդը Պետրոս առաքելոյն յաջորդը՝ որ է սրբազան Պապը:

44. Ակեղեցին Մի կըսուի՝ փան զի իրեն վարդապէ

42. Սուտ Եկեղեցիներէն զատուելու համար ճշմարիտ Եկեղեցւոյ նշանները որոնք են:

43. Եկեղեցւոյն մի ըլլալու նշանը ի՞նչպէս կը ստուգուի:

44. Եկեղեցւոյն սուրբ ըլլալը ինչէն յայտնի է:

տութիւնը սուրբ է, իրեն խորհուրդները սուրբ են որ
 Հորհրդի կուսան, իրեն գլուխը Քրիստոս սուրբ է. և
 իրեն շատ անդամները սուրբ են :

45. Ահեղեցին Աթուղիկէ է. այսինքն՝ ընդհա-
 նուր, որովհետեւ կը տարածուի ամեն տեղ մի և նոյն
 Ահեղեցին, ամեն ժամանակ կեցած է նոյն Ահեղեցին
 և ամեն ազգէ մարդ կը գտնուի մէջը. ամեն կերպ
 մարդ ու ամեն հասակէ : Առաքելական է Ահեղեցին,
 վասն զի Առաքելներէն կուգայ ինչուան հիսն, ա-
 նոնց վարդապետութիւնը կը սրահէ, կարգաւ առա-
 քելոց տեղը նստած Հովհաննիսը նոյն վարդապետ-
 ութիւնը կը քարոզեն ինչուան մեր ժամանակը : Հոս-
 մական ալ կըսուի եկեղեցին, խնայներու համար թէ
 ճշմարիտ կաթուղիկէ եկեղեցոյ գլուխը Հոսմ կը
 նստի, ուր որ Պետրոս առաքելալ գրաւ իր աթոռը,
 ու ինքն ալ հոն գլխիւսը խաչուելով մեռաւ ու հոն
 թաղուեցաւ :

ԴԱՍ Ժ.

Սրբոց հաղորդութե՛, ու մեղաց թողութե՛ր վրայ :

46. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ սրբոց՝ ըսելով կիսն-
 նանք ամեն հոգևոր բարիներուն մասնակցութիւն մը
 հաւատացեալներուն մէջ. անանկ որ Ահեղեցոյ մէջ
 եղած բարիքը կը բաժնուի ամեն անդամներուն վրայ,
 ամենքը հաւատար մասնակից կը ըլլան ան բարեացը :
 Այսիկայ է նշան սուրբ Ահեղեցոյ Սիբըլարուն, և ամեն
 հաւատացեալները մէկ տեղ մէկ մարմին ըլլալուն :

45. Ինչո՞ւ կըսուի Ահեղեցին կաթուղիկէ և ա-
 ռաքելական :

46. Ի՞նչ է հաղորդութիւնը սրբոց :

Վ ասն զի թէ և անդամները զատ զատ գործքեր ունին . բայց ամենուն վախճանը մէկ է , որ է բոլոր մարմնայն այսինքն սուրբ Ակեղեցւոյն պահպանիչն ու ամիրը : Վ ասն զի սուրբ Ակեղեցւոյ մջ ոմանք կը սորվին , ոմանք կը վարդապետեն , ոմանք կաղօթեն , ոմանք կը կատակարեն , ոմանք կը ծառայեն , կամ խորհուրդները մատակարարելով , կամ մարմնաւոր սիրոյ գործքեր ընելով . բայց ամենուն ալ դիտաւորութիւնը մէկ է , որ է յախտնական կենաց հասնիլ , ու ջանալ որ ամենքն ալ անոր հասնին : Ըմենքն ալ սուրբ Ակեղեցւոյ մջն են , մէկմէկու աղօթքէն ու բարի գործքերէն օգուտ կը գտնեն . անոնք որ շնորհաց մջ են՝ կատարելապէս կ'ընդունին ան օգուտը . իսկ անոնք որ մեղաց մջ են , միայն իրենց թշուառութենէն ելլելու համար ոյժ կառնեն : Ըսկից յայտնի կ'իմացուի որ շատ գէշ բան է նշովքը , որ բանադրած մարդը սուրբ Ակեղեցւոյն հաղորդութենէն դուրս կը մնայ , ու բոլորովին կը կորսնցանէ : սրբոյ հաղորդութենէն առնելու օգուտները :

47. Ըս սրբոյ հաղորդութիւնը կայ Յաղթանակօղ Ակեղեցւոյն ու Օլնուորեալ Ակեղեցւոյ մջ . վասն զի սուրբերը երկինքը իրենց բարեխօսութեամբը Ըստուծմէ մեզի օգնութիւն կը հասցընեն , որ Քրիստոսի արգեամբը շնորհքով լրովնք , որով իրենք ալ մեծ օգուտ ընդունել են : Ըն հոգիներն ալ որոնց մեղքերը թողուած ըլլալով , բայց իրենց մեղացը պարտքէն մարտելու համար՝ մեռնելէն ետքը Ըստուծոյ արդարութիւնը պարտաւորել է չարչարուելու , այսպիսիները կ'ընան առնել մեր արթմքներուն օգնութիւնը , ու սուրբերուն բարեխօսութեան նպաստը (եարալմ) .

47. Սրբոյ հաղորդութիւնը միայն զննուորեալ է կէզեցւոյ մէջ է :

անոր համար խիստ շահատր է աղւթք ընելը, որորմութիւն տալը, ու ուրիշ բարի գործքեր ընելը, որ անոնց սրտովները թեթեւան :

48. Տասներորդ մասը Հաւատամքին, կբաէ թողութիւն մեղաց : Քրիստոս տէրն մեր աշխարհքիս սխայ մեղաց թողութիւն տալու համար ունեցած իր իշխանութիւնը, շատ հրաշքներով ցըցուց : Եւ իշխանութիւնը Երաբելոյ ալ տուաւ . Երաբելալէն անչաւ Եղիակոպոսներուն ու Քահանաներուն . որոնք կարճրիկն ու թողութիւն կու տան Սկրտութիւն ու Երաշխարութիւն խորհուրդները կատարելու ստեն :

49. Երկու տեսակ մեղք կայ, Ակրնական մեղք՝ որ Եղամոյ որդիք բըալովնոյն մեղաց մջ մեղաւոր կը ծնանիք . և Երգործական մեղք՝ որ մենք կընենք բանախարութիւնիս բացուելէն ետքը : Երգործական մեղքն ալ երկու տեսակ է . Երեկի և Սահուչափ : Երեկի կբուսին թեթեւ մեղքերը, որոնց համար շուտով թողութի կանուար, ինչպէս են ան մեղքերը՝ որ արդարնկն ալ կընեն տկարութեամբ կամ սղխութեամբ : Սահուչափ են ան մեղքերը որ բոլորովին Ետուծոյ հորհրդը կորսունցնել կու տան, ու արժանի կընեն զնաբոյ յախտնական մահուան . վան զի Ետուածային և բնական օրինաց դէմ՝ գիտնալով գործուած է : Եսանկ մեծ մեղքը ամենին թողութիւն չունի, ինչուան որ մեղաւորը չսպաշխարէ սա կենացս մջ իր մեռնելէն առաջ :

48. Հաւատամքին տասներորդ մասին մջ թողութիւն մեղաց բսելով ինչ բանի կը հաւատանք :

49. Քանի տեսակ մեղք կայ :

ԳԼԱՍ ԺԱ.

Մարմնոց յարութեանը վրայ :

50. **ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ** մասն Հաւատաւթին է, թէ մարմնոց յարութիւն պիտի ըլլայ : Ըստուած՝ մահ չորաւ . ամեն բաները ստեղծեց մնալու, ապրելու համար . զմարդը անմահ ստեղծեց : Ստոանային նախանձը պատճառ եղաւ մարդկանց մահուանը . վասն զի մահը մեղաց պատիժ է : Արիւ բանէ շինուած ենք . 'ի մարմնոց՝ որ հողէ լինէ ու կրքնայ փրտտիլ . և 'ի հողոյ՝ որ աննիւթ ու անմահ է՝ Ըստուծոյ պատկերն է : Արքոր մարդը մեռնի, առ երկու բանը իրարմէ կը բաժնուին . մարմնոր հող կը դառնայ՝ ուսկից որ ստեղծուեցաւ . հողին ալ առ Ըստուած կերթայ՝ որն որ ինքը Ըստուած տուեր է : Ար թողու Ըստուած որ հողին անանկ բաժնուած մնայ, քանի որ մարմնը փտտած է . բայց առ բաժնուած մնալը ժամանակաւոր է . աշխարհքիս ետքը՝ անմեք որ հողին տակը թաղուած իբրև թէ կը քնանան, պիտի կենդանանան, արթննան կընն, ոմանք յախտնական կեանք վայելելու համար, ոմանք ալ յախտնական դատապարտութեանը մատնուելու համար : Պիտի գայ ժամանակ՝ ըտաւ Փրկիչն մեր, որ գերեզմաններու մէջ եղողները պիտի ընն Արդւոյն Ըստուծոյ ձայնը՝ ու գորս կընն պիտի . անմեք որ բարի գործք ըրեր են յարութիւն կենաց պիտի առնուն, ու անմեք որ չար գործք ըրեր են, դատապարտուելու համար յարութիւնը պիտի առնուն :

50. Մեռաւաներորդ մասն հաւատաւթին ինչ կը սորվեցնէ :

51. Ամենքս ալ պիտի յարութիւն առնենք, բայց ամենքս ալ պիտի չի փոխուինք, չի փառաորուինք : Արդարեները՝ անասական, սրայծառ մարմին պիտի ունենան ատոզերէն ալ շատ աւելի լուսաւոր . անանկ որ հոգւոյ պէս պիտի բլան անասական : Դատաւարտեալներն ալ պիտի առնուն իրենց մարմիննին , բայց անոյ իրենց յախտնական ամալանքը պիտի աւելնայ : Ամեն մարդ իրեն յատուկ մարմինը պիտի առնէ , զորն որ աս աշխարհքիս մէջ ունէր . Ատուած իրեն ամենակարողութեամբ ամեն մէկուն իր մարմինը պիտի տայ . վասն զի Աստուծոյ ատջեր ծածկուած աներկոյթ բան չիկայ բոլոր տիեզերիս մէջ՝ որ և է խորին ծածուկ տեղուանք :

ԴԱՍ ԺԲ.

Յախտնական կենաց վրայ :

52. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆՆ առնելէն ետքը մարդ կը հասնի իր կատարեալ վերջին վախճանին՝ որ յախտնական է . աս վախճանը կամ կեանք է , կամ մահ : Յախտնական կենաց երջանկութիւնը կը լլայ միայն զճշմարիտ Աճ ճանչնալով , նմանապէս ալ զՅիսուս Քրիստոս որ Աստուծոյ քովէն եկաւ աշխարհքս : Աս սրայծառ ճանաչումը հաւատքէն շատ վեր է , որ թէպէտ հաւատքը մեզի Ամենասուրբ Արարողութեան ու Մարդեղութեան խորհուրդը կը լլայտնէ , բայց բանի որ աս աշխարհքիս մէջն ենք՝ մեզի մութ ու չի

51. Ամեն մարդիկ չար ու բարի յարութիւն պիտի առնեն :

52. Ե՛րբ կը հասնի մարդ իր վերջին վախճանին , և ի՞նչպէս կը լլայ երջանիկ :

Հասկընալու բան է : Ըս կեանքիս մէջ կը ճանչնանք զՄտտուած մութ օրինակներով . ու կը տեսնենք զՄտտուած ինչպէս Հայեւոյ մէջ . բայց ան ատենը երես երեսի պիտի տեսնենք զինքը . ինչպէս որ ինքն Մտտուած , այնպէս պիտի տեսնենք : Աւ տեսնելով զինքը՝ իրեն նման պիտի ըլլանք այնչափ կատարեալ՝ որչափ որ կարելի է :

55 . Մենք աս աշխարհքիս մէջ չենք կրնար հասկընալ յախտեանական երանութեան մեծութիւնը . ոչ զգայարանքով մը , ոչ սրտով և ոչ մտքով : Սուրբ գիրքը մեր տկար ճանաչմանը յարմար օրինակ մը տալու համար , պոսպէս կրտէ . Արևմտային Արուտաղէմը , այսինքն Հաղթանակող Աղիեղեցին մէկ մեծ քաղաք մին է ազնիւ ակունքներով (Ճէփաշիք) ու մաքուր ոսկիէ շինած , ասպիւոյ պէս պայծառ . մէջը ամենեւին տաճար չիկայ . Ըստուծոյ ներկայութիւնը հոն բաւական է . արև ու լուսին չի կայ . Ըստուած ու Վատն Ըստուծոյ կը լուսաւորեն : Հոն օրն է յախտեանական իրիկուն չունի . իրեն դռները ամենեւին չեն գոցուիր . աշխարհքիս ամեն թագաւորներն ու ամեն ազգերը հոն կերթան որ զՄտտուած փառաւորեն . հոն գէշ բան չի մտնար . հոն անէ՛ծք չարիք ամենեւին չըկայ . Ըստուծոյ ու Վատինն Ըստուծոյ աթոռը հոն է , որն որ սարաննուեցաւ՝ մեզ փրկելու համար իրեն արեամբ : Իրեն ծառաները կը տեսնեն իր երեսը , ու յախտեան փառք կու տան , երգելով՝ Մեն , ալէլուիա , այսինքն՝ թէ Մենն բան կատարեալ է , փառք Ըստուծոյ : Ըստ պէս սուրբերը պիտի թագաւորեն յախտեանս յախտենից . և պիտի տեսնեն Ըստուծոյ անհաստարիմ եղանակը յախտեանական մահուան մէջ , որոնց որդը

53 . Յախտեանական երանութիւնն ու փառքը ինչպէս կըրնայ բացատրուիլ խօսքով :

չի մեռնիր ու կրակը չի մարիր :

54. Գժօխոց յաւխտենական մարմնով զատաարար ստեղծարարը գիրք կը կօչէ՝ Արկրորդ մահ՝ առջի մահ հուանէ անչտիսապէս գէշ. հոգիները Մճմէ բաժնուած մնալով՝ մանաւանդ թէ Մտտածմէ հարածուած : Մճ հոգւոց կեանքն է . անոր համար անտանելի տրտմութեան ու կատաղութեան մը մէջ պիտի կրնան չարագործները՝ տեսնելով որ կորսնցուցին զՄտտուած կամ մաւոր անհոգութեամբ ու իրենց չար կամեացը հետեւելով : Ետը համար շատ անգամ կը լսէր Վրբիստոս տէրն մեր, Հին պիտի ըլնայ արդարներուն ու մեղաօրներուն վերջը երբոր Վրբիստոս տէրն մեր իրեն թշնամիները նուաճէ, ու ամեն արարածներ իրեն յաղթող Տէրութեանը հնազանդին, և Մտտուած յաւխտենան յաւխտենից յամենայնի օրհնուի :

ԳԼՍ ԺԳ.

Ազօթից վրայ :

55. ԱՂՕԹՎԵՆ ան է, որ մտքերնիս Մտտուծոց կը տանինք հաւատքով, յուսով և սիրով : Ազօթքին գլխաւոր կերպերը չորս են. Օրհնութիւն, Խնդրուած, Գօհնութիւն, ու Վրբիստոս :

56. ան. Օրհնութեամբ զՄտտուած կը պատուենք պարզ սրտով մի յիշելով իրեն կատարելութիւնները, ստանց մէջը խառնելու մեզի հարկաւոր բաները . ու

54. Գժօխոց յաւխտենական տանջանքը ի՞նչ կերպով կըրնայ բացատրուիլ :

55. Ազօթքն ի՞նչ է, և ի՞նչպէս կը լուի :

56. Ի՞նչ է օրհնութիւնը :

տուրք սրտով կուրախանանք ճանչալով իրեն մեծութիւնը, արդարութիւնը, բարութիւնը, իմաստութիւնը, կատարելութիւնը. ու իրեն փառաւորեալ մեծութիւնը կը դաւանինք ու կը հրատարակենք և փափագանք կը հրաւիրենք ամեն ստեղծուածները, որ մեզի հետ օրհնեն զնորք :

Յ7. բ. Խնդրուածքն է ան տեսակ աղօթքը, որով կաղաչենք զԸ որ տայ մեզի ժամանակաւոր կամ հոգեւոր շնորհք մը, կամ որ սրահէ ազատէ զնզ մէկ չար բանէ մը կամ մէկ նեղութենէ մը : Ալէտք է աղէկ զգուշանանք որ չխաղած կամ անօգուտ կամ փնասակար բան չըլայ Ըձմ, խնդրածնիս . այլ պէտք է որ խնդրենք յախտնական կեանքը, ու ան բանը՝ որ յաւիտենական կենաց մեզի կատաճորդ է . այսինքն շնորհքը, որ կարենանք սրահել իրեն սխտուիրանքները : Ըսկէց ՚ի գտտ թէ որ մեր փրկութիւնը օգտակար բան մը կայ՝ զայն միայն պէտք է որ խնդրենք. կրնանք խնդրել նաև որ սրահէ զմեզ փորձութիւններէ : Մեղքէ ազատ մնալը միայն սրարտական ենք խնդրելու . կամ թէ որ մեզք բրերենք, աղաչելու որ թողութիւն տայ :

Յ8. դ. Գոհութիւնը կամ շնորհակալութիւնն է որով փառք կուտանք և շնորհակալ կը ըանք ամեն ժամանակաւոր և հոգեւոր բարեբարութեանցը համար որ յԱստուծոյ առեր ենք, ու միշտ կատնենք . վասն զի բնութեան ու շնորհաց տէրն ինչն է :

Յ9. ի. Նուիրումն՝ որ մենք զմեզ կամաւորապէս Ըստուծոյ կը նուիրենք . կամ մեր ունեցած բաները իրեն կուտանք . մեր հոգին ալ ամեն կարողութիւն ներուի . մենք ինչ որ ենք ու ինչ որ ունինք իրեն կը

Յ7. Ի՞նչ է Խնդրուածքը :

Յ8. Ի՞նչ է Գոհութիւնը :

Յ9. Ի՞նչ է Նուիրումն :

նուիրենք. կամ թէ մէկ բան մը խոտտանալով կամ ուխտեղով Աստուծոյ կը նուիրենք, կամ քաշած ներքով թխննիս ՚ի փաստ Աստուծոյ ըրայ ըսելով: Կամ թէ կը խնդրենք որ թող չխտայ մեզի որ իրմէն հեռանանք, որ Աստուծոյ հնազանդութենէն չերկնք. կամ բոլոր սրտանց Աստուծոյ տալով ան բանը՝ որ ինքք մեր ազատ կամայր թողուցեր է ունենալու և փայելելու: Այսպէս՝ զԱստուած սիրողները Աստուծոյ հետ խօսելու բառական նիւթ կը գանձեն:

60. Արտհետե մենք չէինք գիտեր թէ աղօթքին մէջ Աստուծակ ինչ պէտք է խնդրել, և թէ Աստուծոյ հետ ինչպէս խօսել կը փայլէ, Հոգին սուրբ մեզի կը սորվեցնէ: Ասոր համար ալ Քրիստոս տէրն մեր սորվեցուց մեզի ու տուաւ աղօթքին օրինակը, որուն մէջն է ամեն աղօթքներուն կատարելութիւնը. առ է որ կանուանենք Տէրունական աղօթք:

61. Ինչ մեր աղօթքները կրնանք միջնորդութեամբն Քնի. որովհետե մենք ամեն մեզի պէտք եղած բաները կը յուսանք առնելու արդեամբն Հիսուսի. և իրեն կամքին գէտ բան մը չենք կրնար խնդրել Աստուծակ: Արդոյ ալ աղօթք կրնանք ու կը խնդրենք իրենցմէ որ մեզի համար զԱստուած աղաչեն, բարեխօս ըրան. ինչպէս որ կրնանք ախարհքիս փոյց ալ բարեսպաշտներուն աղօթքին զմեզ յանձնելով:

60. Ի՞նչ բան է Տէրունական աղօթքը:

61. Աղօթքնիս ընդունելի ըլլալու համար կարօտութիւն ունենք զուրիշ միջնորդ բռնելու:

ԴԱՍ ԺԴ.

Հայր մերին մէջ, առջի երկու խնդրուածոց վրայ :

62. ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ աղօթքն սա է . Հայր մեր, որ յերկինս ես . սուքք եղիցի անուն քո . եկեացէ աղբայութիւն քո . եղիցին կամք քո , որպէս յերկինս և յերկրի : Օհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր . և թող մեզ զսարսափս մեր , որպէս և մեք թողումք մերոց սարսափանաց . և մի տանիր զմեզ ՚ի փորձութիւն . այլ փրկեա՛ զմեզ ՚ի շարէ : Օյի քո է աղբայութիւն և այլն :

63. Չնեք ըսեր, Հայր իմ . . . զհացն իմ . . . տուր ինձ այսօր . . . թող ինձ զսարսափս իմ . այլ շատերու համար կրանեք, հայր մեր . . տուր մեզ . . թող մեզ . որ երևնայ թէ միայն մեզի համար չնեք ուզեր, հապաբօրը Ակեղեցւոց համար . որպէս զի սրբոց հաղորդութիւնը կատարեալ ըլլայ, իրարու օգնած գանուիք . ինչպէս որ խօսեցանք սրբոց հաղորդութեան վրայ :

64. Ըս աղօթքը եօթը մասն, կամ խնդրուածք է . իրեքը Աստուծոց կը պատշաճին, ու մնացած չորսը մեզի : Արանք Աստուծոց Հայր մեր՝ իրեք այլ և այլ գխտմունքով . առաջին՝ որ ինքը տուեր է մեզի մեր կեանքը, մարմնը, հոգին, մեր ամեն բարկքը՝ ինչ որ ենք ու ինչ որ ունինք . ինքը ստեղծեց զմեզ : Արկրորդ գխտմամբ Հայր մեր կրանեք՝ զմեզ իրեն որդեգրելուն համար,

62 . Ո՛րն է Տէրունական աղօթքը :

63 . Տէրունական աղօթքին միջի խնդրուածն երբ ամեն մարդ առանձին ինքն իրեն համար կընէ :

64 . Տէրունական աղօթքին մէջ քանի մասն խորնդրուածոց կայ . և ինչու հայր կանուանենք զԱՃ :

այսինքն՝ որ մեծ շնորհք լրաւ մեզի քրիստոնէիցս , որդւոյն Քրիստոսի տեսուն մերոյ եղբօր կարգը զմեզ անցնելով . թէ պէտեւ մենք ծառայ էինք ու իրեն ձեռայ ստեղծածներն ենք : Այլ հիմա մենք որ բնութեամբ որդի չէինք , զմեզ որդեգիր լրաւ՝ որդւոյ տեղ սեպեց : Արբորդ՝ որ Հայր ըսել տալով մեզի կը հասկըցնէ թէ պէտք է համարձակութիւն ունենանք Մտուծոյ առջև , ու անանկ սղարզմտութեամբ վտտահանալով խնդրենք իրմէն մեր պիտոյքը , ինչպէս որ տղաքը իրենց բարեխիտ հօրմէն կը խնդրեն առանց քաշուելու :

65 . Թէ պէտք է մենն տեղ է և ինքն ստեղծեր է ամեն բան , ու կրպահւանէ , բայց « Որ յերկինս ես » ըսելով կուզենք յայտ առնել՝ թէ զիտաւարար երկինքն է իրեն փառքը , ու հոն սրայծառութեամբ վայելցնել կուտայ իր սիրելի որդւոյր : Արբորդ՝ որպէս զի մարերնիս բերենք երկինքը , ուր որ կը թագաւորէ մեր Հայրը , ու միայն ան իրեն երկնաւոր փառայքը փառիացինք :

66 . Այս և առաջ « Սուրբ եղիցի անուն քո » ըսելով կը խնդրենք որ իրեն անունը սուրբ ըլլայ . որ ամեն ստեղծութեաները իրեն արժանաւոր սրտախը տան , չէ թէ միայն քրիստոնեայք , այլ և ամեն մարդիկ սրտուն , սիրեն , ու իրեն ծառայեն : Պէտք է զխանալ որ Մտուծոյ անունը կանարդուի չէ թէ միայն հայհոյութեանով , ու չար խօսքերով . հասլա նաև քրիստոնէից ամեն մեղքերովք , որոնցմով առիթ կը ըսան հերքիկոններուն ու անհաւաստներուն անարդեւու զճնա-

65 . Աճ ամեն տեղ է . հասլա ինչպէս առանձին տեղ մը կը սահմանէ իրեն ըսելով թէ Որ յերկինս ես :

66 . Տէրունական աղօթքին առջև մասին մէջ ինչ կը խնդրենք Մտուծոյ :

ըիտ Աստուածագաշտութեան կրօնը :

67 . Արևորդ՝ « Ահեցե՛ արքայութիւնք » ըսելով կը խնդրենք որ իր փառայը Համինք : Աստուծոյ արքայութիւն ան կեանքն է՝ որ ընդ Հանուր յարութեանէն ու դատաստանէն ետքը պիտի ունենանք : Բացց առ խնդրուածքը ճշմարիտ սրտով չը ըսար , թէ որ սրտերնիս աշխարհային բաներու հետ կապուած ըլլայ : Անոր համար խիտտ հարկաւոր է մեզի շնորհքը՝ որ Աստուծոյ արքայութե՛ն Համինք . պէտք է որ Վն տէրն մեր տիրէ՝ մեր սրտին շնորհքով սա Տգիս մեջ , ու խնայնէ՝ մեզի աշխարհքիս խարէութիւնները , երկրաւոր զուարճութիւններուն անցաւոր ու փնասակար ըլլալը , որ մահուչափ մեղքերէն կարենանք զգուշանալ : Ա՛յ սան զի իրեն արքայութիւնը մարմնաւոր ու դրսի իշխանութիւն մը չէ՝ ինչպէս աշխարհքիս մարմնաւոր թաղաւորներունը . հասցա տէրութիւն մըն է հաւատացեցող սրտին ու կամեց վիայ , որ ինքք կը տիրէ իրեն շնորհքովը : Ուստի սա երկրորդ խնդրուածքով կը խնդրենք իրեն շնորհքն ու փառքը . ու չէ թէ միայն մեզի համար կը խնդրենք , հասցա ամեն մարդու համար , ան դիտաւորութիւնով՝ որ Աստուծոյ թագաւորութեանը հնազանդ լինք , ու անոր շնորհքը վայելենք սա աշխարհքիս վիայ ալ որչափ որ կարելի ըլլայ :

67 . Ի՞նչ կը նշանակէ Տէրունական տղթքին երկրորդ մասնը որ կըսէ Ահեցե՛ արքայութիւնք :

ԳԱՍ ԺԵ.

Տէրունական աղօթից երրորդ և չորրորդ խնդրուածոց վրայ :

68. ԱՐՐՈՐԴ խնդրուածով կարգչներ Մտուծոյ որ իրեն կամին ը ըայ: Աւաստի կը հասկըցնենք որ երրոր մեր կամիր իր կամացը դէմ ը ըայ, ան ասներ մեր կամիր չենք ուզեր կատարել: Անոր համար պէտք է որ մենք միշտ քննենք մեր կամիր, ու երրոր խնամանք թէ արդարուն դէմ է, բարի վախճան չունի, Այ կամացը յարմար չէ, ան ասներ պէտք է որ արհամարհներ մեր կամիր: Աւ աս մեր գէշ կամիրնուս սրտածառն է մեր մարմններնուս հանգտասիրտիր, որ մեզի վախապիլ կուտայ՝ չէթէ ան բարին որ խելքով կը ճանչնանք ու մեր կամիրի կուզենք, հասցա ան գէշ բաները որ միտքերնիս չի հանիր ու կատէ: Աս աղաչանքովի կը խնդրենք հարկաւոր շնորհքը, որ յաղթներ աշխարհային անկարգ վախազներնուս, որ մեր կամիր և հաճոյքը Մտուծոյ կամաց յարմար ը ըայ: Աս աղաչանքին վրայ կաւելցնենք բռնով թէ « Արպէս յերկինս և յերկրի » . այսինքն թէ ինչպէս որ երկինքը կը կատարուի քու կամիրդ, անանկ ալ մեր վրայ կատարուի . աս խօսքովի իբրև թէ կը հաստատենք աղէկ ը ըայու վախազնիս, թէ անանկ կուզենք հնազանդելու, Մտուծոյ կամաց հետեւելու, ինչպէս որ երկինքը հրեշտակներն ու սուրբերը կը հնազանդին :

69. Օհաց մեր հանապաղորդ տուր մեզ այսօր՝

68. Եղիցին կամք քո ըսելով ինչ կը խնդրենք Մտուծոյ :

69. Հայրմերին չորրորդ մասին մէջ ինչ կը խնդրենք Մտուծոյ :

բնելով կը խնդրենք մեր ամեն օրուան ապրուստը՝ և ուրիշ բաները՝ որ մեր մարմնոյն պահպանութեանը հարկաւոր են։ Ար կամի Մտտած որ ամենքը՝ թէ մեծատուն թէ աղքատ՝ իրմէն ուզին իրենց հացը, կուզէ որ ամենքն ալ ճանչնան թէ կերած հացերնին Մտտածմէ է։ Եւրբ տուեր է մեծատուններուն հարստութիւն, զիրենք մեծատանց որդի ընելով, կամ փաստը կելու յաջողութիւն մը տալով իրենց։ Այս թէ զաղքատներն ալ հոգայտըն ինքն է, տալով անոնց ուստ յարմարութիւն աշխատելու, կամ թէ իրենց օգնելու համար մեծատանց սրտերնուն գութը շարժելով։ Աս հաց բաւը կը նշանակէ ամեն տեսակ տակելքը . բայց մենք միայն չափաւորը պէտք է որ ուզենք, անոր համար հացը միայն կը յիշենք, գոհ ըլլալով չափաւոր ապրուստին, ու մերկութիւննիս ծածկելու . որովհետեւ աշխարհքիս բարիքները միայն ստրելու համար են եղած . և աս ալ գիտնեք՝ որ բան մին ալ անոնցմէ հետերնիս չի տանինք պիտի։

70. Հանապազօրդեան հացը պարտաւոր ալ տուր ըսելով կիմայնէ՝ թէ աս օրուանը միայն պէտք է խնդրենք և ան ալ ստիճարականը, չափով։ Մտով կը խրատէ զմեզ, որ Մտտածոյ նախախնամութիւնը սարախնինք ու անոր յուսանք, և ան օրուան մէջ ձեռքերնէս եկածին չափ աշխատելէն վերջը՝ ուրիշ օրերը մտածելով անհանգիստ չըլանք . գիտնանք ալ որ աս աղբիքը ամեն օր պէտք է ընել։

Հանապազօրդ հաց բնելը կը նշանակէ ալ բուն ճշմարիտ հացը, որ ամեն կերակուրներէն աւելի հարկաւոր է։ Աս հացը խնդրելով կուզենք նաև շնորհք՝ որ հոգիսիս ալ հոգեւորապէս կարենայ ապրիլ . որով-

70. Ինչո՞ւ համար Հայր մերին մէջ հացը խնդրելու ատեն կը յիշէ օրն ալ ու ամեն օրուան ըլլալն ալ։

Հետև ամեն վայրկենի մ՛ջ Հնորհրդ մեզի հարկաւոր է :
 Ար խնդրենք դարձեալ Մտտածոյ վարդապետութիւն ,
 խօսքերք , ու Քրիստոսի տեսան մերոյ մարմինը , որ
 կենաց հայ է :

ԴԱՍ ԺԶ.

Տէրունական աղօթից ետքի իրէք խնդրուածոց վր :

71 . ՄՅԴ Հինգերորդ խնդրուածքովը մեզ ճշմաւոր
 մեղաւոր կը ճանչանք . վասն զի թէ որ ըսենք թէ
 մեզք մը չունինք , յայտնի է որ մենք զմեզ կը խա-
 բենք , ճշմարտութեան ճամբէն դուրս ենք : Մաննին
 չի կայ մէկ մարդ մը՝ որ ներքի մեզք մը չունենայ ,
 անոր համար աս աղօթքը մեզի հարկաւոր է : Մ
 խնդրուածքովը դաշն կը դնենք Մտտածոյ հետ՝ թէ
 մենք ուրիշներուն ինչ չափով և ինչ սրտով որ թողու-
 թիւն կու տանք մեզի դէմ եղած յանցանքներուն ,
 Մտտած ալ մեզի անանկ թողութիւն տայ : Վ ասն
 զի ամեննին իրաւունք չէ , որ մեր եղբարց պակասու-
 թեանցը ամեն ճշդութիւն մենք ընենք , իրենցմէ ար-
 դարութիւն պահանջենք , ու Մտտած մեզի աչք գո-
 ցէ ու շուտով թողութիւն տայ՝ թէպէտ և շատ մեզ-
 քերով բռնաւորած ըլլանք : Ուստի ինչպէս որ մենք
 կարօտ ենք ու կը փափաքինք որ Մտտած մեզի թո-
 ղութիւն տայ , անանկ ալ մենք պէտք է որ միշտ պատ-
 ռաստ ըլլանք թողութիւն տալու ուրիշներուն , նաև
 թշնամիներուս . որովհետև մենք ալ մեղաց մ՛ջ եղած

71 . Ի՞նչ կը խնդրենք ըսելով թող մեզ զպար-
 տիս մեր , որպէս և մէք թողումք մերոց պարտա-
 պանաց :

ատեննիս Աստուծոյ թշնամի ենք , ու Աստուած մեզի թողութիւն կուտայ :

72 . Վ եցերորդ խնդրուածքովն՝ որ կրսենք « Մի տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն . » կաղաչենք Աստուծոյ որ սատանային , աշխարհքի ու մարմնոյ փորձութեանց մէջ զմեզ չի թողու : Աշխարհքը կը նշանակէ գէշ մարդիկները , որոնց մէջ կապրինք . որոնք միշտ զմեզ փտանողի մէջ կը ձգեն իրենց չար օրինակովը և գայթակղական խօսքերով . կրօնքը , ճշմարտութիւնը արհամարհելով , անմտի բան սեպելով , ծաղր ընելով , աշխարհքիս զուարճութիւնները սիրել մեզի յորդորելով : Ճշմարտութեան լոյսը , այսինքն Քրիստոս ճանչնալ չուզող աշխարհք աս գէշ մարդիկներն են , որոնց համար արթնք ընել չի կամեցաւ Քրիստոս տէրն մեր , ու ըստ որ ասանկները իրեն աշակերանները չեն : Ասոնց հետև ողններն ալ աշխարհասէրք կըստին : Մարմինը՝ կը նշանակէ մեր անկարգ փափաքները , կամ սուրբ Պօղոս ասպետոյն ըսածին պէս՝ Ան օրէնքն որ կը զգամք ու կիմանանանք մեր անդամներուն մէջ , մեր մտքին օրինացը գէտ , այսինքն՝ մեր ճանչցած , խղճերնուս մկայած բարի խորհուրդներուն ու հոգիներնուս ուղածին գէտ : Մարմնոյն գործքերն են մարտնական մղութիւններ , կռապաշտութի , ատելութիւն , մարդասպանութիւն , ընդու չարութիւններ , և ուրիշ ամեն մեղքերը որ արքայութենէն զմարդը կըլքին :

73 . Եթեմերորդ խնդրուածքով կաղաչենք զԱստուած , որ սրահէ զմեզ չարիքներէն , փտաններէն , սատանայէն , և ամեն հոգւոյ ու մարմնոյ փորձանք .

72 . Մի տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն՝ ըսելով ինչ բանէ կուզենք ազատ ըլլալ :

73 . Տէրուեական աղօթից եօթներորդ խնդրուածով ինչ կուզենք յԱստուծոյ :

ներէն. բայց ամեն բանէն աւելի մեր փրկութիւնը միայն
 սակար գործքերէն : Ովէտք է որ շատ մեծ հա-
 ւատքով ըսենք աս Տէրունական աղօթքը, փորձու-
 թիւններուն մէջ եղած ատեննիս : Այս որովհետեւ աս
 աղօթքը ուրիշ ամեն աղօթքներէ գերազանց է, անոր
 համար ալ սուրբ Ակեղոյն շատ անգամ ըսել կու-
 տայ աս աղօթքը ժամասացութեանց մէջ : Այս ուրիշ
 ինչ աղօթք որ ըսենք, աս աղօթքին խմատներուն
 գանձ մէկ մասը մէջը կը գտնուի, ու ամեն տեսակ
 աղօթքները զանազան կերպերով կը բացատրեն աս
 կարճ աղօթքին մէջ գտնուած խնդիրները :

ԴԱՍ ԺԵ.

Ողջունին, Հաւատամքին, Խոստովանիմին, ու ե-
 կեղեցական Ժամասացութեանց վրայ :

74. ՀՐԵՇՏԱԿԱՅԻՆ ողջունատուութիւնն՝ այ-
 սինքն Ողջոյն քեզ Սարիամն ուրիշ ամեն աղօթքնե-
 րուն միջէն, որոնք որ սուրբերուն կրնենք, աս է գե-
 րազոյնը որով կը խնդրենք մեզի սուրբ Աստուածա-
 նին բարեխօսութիւնը : Այս աղօթքին առջի երկու մա-
 սերն են Հրեշտակին ու սրբուհի Աղլաարիթին աս
 Աստուածածին ըսած խօսքերնին՝ որոնք կան Աւետա-
 րանին մէջ. աս խօսքերուն վրայ սուրբ Ակեղոյն
 ալ աւելցուց մէկ կարճ խնդրուածք մը, որով կը գա-
 ւանինք զոս մաքր Աստուծոյ, ու կը խնդրենք սր մեզի
 բարեխօս ըլլայ բոլոր մեր կենացը մէջ ու ետքը մեր
 մահուանը ժամն ալ, հոգինիս աւանդելու տուն :

75. Հրեշտակային ողջունատուութիւնն ինչ ա-
 ղօթք է :

75. Հաւատաւին ալ մէկ գերազոյն աղօթք մըն է . որովհետեւ անով կը հաստատենք , խօսք կու տանք հնազանդեցնելու Աստուծոյ մեր միտքը . իբրև թէ մտքերնիս գ'իբի կընենք կը դաւանինք թէ սպարտերնիս է հնազանդելու Յիսուսի , իրեն երկրպագութիւն տալու սրտուելու :

76. Գերազանց աղօթք մըն է խոստովանիմ առաջի Աստուծոյ և այլն , ըսելն ալ . որով Աստուծոյ ուսման Սուրբերուն առջև զմեզ մեղաւոր կը դաւանինք , և թէ պակասեր ենք մեր սպարտէն . և մեղայ ըսելովնիս ալ կը ցուցնենք թէ ամենևին զմեզ արգարայնելու սրտոճատ մը չունինք . հասպա միայն մեր բնութեան պակասութիւնները և անկարգ կիրքերնիս զմեզ մոլորցուցին . թէ և Աճ հարկաւոր շնորհքները տուեր էր որ չի մեղանչենք , ու մենք չի գործածեցինք . կամ սրտորատո էր տալու , բայց մենք չի նկատեցինք . մեղայ ըսած ատ'ննիս ալ կուրծքերնիս կը զարնենք , ցուցնելու համար թէ մենք զմեզ սրտոճոյ արժանի կը սեպենք , ու Աստուծոյ թողութիւն կուզենք , սուրբերէն ալ օգնութիւն կը խնդրենք . նոյնպէս ամեն հաւատացեալներէն ալ որոնց հետ որ աղօթք կընենք :

77. Աս չորս աղօթքները , Հայր մեր , Աղջոյն , Հաւատաւին ու խոստովանիմ , պէտք է բրխտոնէիմը շատ անգամ ըսել . և ամեն օր՝ դոնէ առտու իրիկուն . և աւելի սրտանց պէտք է որ ըսն քան թէ բերնով :

75. Հաւատաւեք ըսելը աղօթքի կարգ կը սեպուի :

76. խոստովանիմ առաջի Աստուծոյ , և այլն , ըսելը աղօթք է :

77. Հայր մեր , Աղջոյն , Հաւատաւեք , խոստովանիմ , աս չորս աղօթքները սպարտեալն ենք միշտ ըսելու , նոյնպէս ուրիշ աղօթքներ ալ :

Ըստնցմէ զսա կան շատ ուրիշ աղօթքներ ալ գործնք
ամեն բարեպաշտ մարդիկ ամեն օր կընեն Ըստուծոյ
ատջև . ինչպէս են ան պանչելի Սաղմոսները , և ու-
րիշ սուրբ գրքէն հանած երգերը : Կան դարձեալ ու-
րիշ աղօթքներ ալ որ սուրբ և բարեպաշտ մարդիկներ
Ըստուծոյ սիրտը լցուած գրեր են :

Եւ որպէս զի բոլորն մջ շատ անգամ աղօթքընեն
քրիստոնեայք , սր Եկեղեցին շարադրեց ժամասացու-
թիւնները , որ այլ և այլ ժամ բոլորն մջ մչմկ մասն
ըսեն : Ու աս Ըծային սրաշտօնը կամ ժամասացութիւնը
դրած է ամեն քրիստոնեից համար , որ երբոր ստեն
ունենան ընեն . կամ երթան եկեղեցին ժամասացու-
թեան ասն ներկայ ըլնան : Բայց Եկեղեցականներն
ու Արծնաւորները աս ամեն ժամասացութիւնները
կատարելու պարտական են :

ԴԱՍ ԺԸ .

Ուրիշ աղօթքներու վերայ :

78 . Ը Ս տարի կայ որ բարեպաշտներու մջ սա-
վորութիւն եղաւ վարդարան ըսելը , որ ինչպէս մկ
պսակ մն է հոգևոր ծաղկներէ շինուած Սուրբ
Ըստուածածնին ընծայելու համար Ըս կերպ աղօթքը
շինած էր անոնց համար , որ կարդալ չի գիտանալուն
Սաղմոսները չէին կըրնար ըսել և չէին հասկընար .
որպէս չի անոնք ժամասացութեան ատենը աս Հայր
մեր , Ողջոյնները ըսեն ու մտքերնին չբուած պարսպ
չիկենան : Ըյտպէս ալ Ըօթն Սաղմոս ասպաշխա-
րութեանը՝ որ միշտ պէտք է ըսել երեցնելու համար :

78 . Ըստուածածնին վարդարանը ինչ աղօթք է ,
և ուրիշ ինչ հարկաւոր աղօթքներ չինած կան :

մեղաւորին սրտին դարձը : Արքեմն մեռելներուն հա-
մար ալ կրտուի սա և ուրիշ ասարչխարութեան ա-
ղօթքներ , որպէս զի անոնց ասարչխարութեան սրակ-
սութիւնը լեցընենք : Սերազգին միջ ունինք շատ տե-
տակ սրտաշարժ անայշ աղօթքներ զորոնք մեր սուրբ
Հարքը շարադրեր են . ան շատերուն միջէն գլխաւոր-
ներն են Շարականները , Արեկապույն աղօթքները ,
Շնորհալոյն Հաւատով խոստովանիւմը , և Ճամնա-
սացութեան միջի աղօթքները :

79 . Հրեշտակ տեսան լուրու համար , ՚ի յիշա-
տակ Սարգեղութեանն Քրիստոսի , օրն իրեք անգամ ,
ատու , կէս օր ու իրիկուն ժամերուն զանգակները
քաշերու սովորութիւնը մտաւ Աւրուպայի միջ Ակ25
ին : Ըս սովորութիւնը իրաւցընէ սպատուելի է , որ
կը սրահն Վատմայիք :

80 . Շատ ջերմեռանդական և ամեն աղօթքներէն
զերպանց պատարագին սուրբ խորհրդոյ աղօթքներն
են : Ըմեն հաւատացեալները աշխարհականներն ալ
հասկընալու պարտական են . որպէս զի իրենց խնդ իր-
ները քահանային գլխաւորութեանը հետ միասեղ
մատուցանեն Ըստուծոյ : Ամանապէս աղէկ կը ըսց
որ ուրիշ Ակեղեցական աղօթքներն ալ հասկընան . ինչ
պէս են Պատկ օրհներունը , թաղմանը , եկեղեցական
ամաններու կամ զարդերու օրհնութիւնը , հիւանդաց
աղօթքները . և այլն :

81 . Աղօթքներու միջ կարճը սուրբ խաչին նշանն է

79 . Ինչ սովորութիւն է , և երբ սկսաւ Աւրո-
պոյ մէջ օրն իրեք անգամ զանգակ քաշել ու հա-
մառօտ աղօթք մը ընել :

80 . Պատարագի աղօթքները և ուրիշ եկեղեցա-
կան աղօթքները հասկընալու պարտեղան են հաւա-
տացեալները :

81 . Ո՞րն է իմաս կարճ և հարկաւոր աղօթքը . և
ինչ կը նշանակէ անոր խօսքերը :

« Զանա՞ն Հօր, և Որդւոյ, և Հօգւոյն սբյ » . Աս ըսելով
կը դաւանինք Ամնաստորք Աբրորդութեան խորհուր-
դը . ու երևանիս խաչակնքելով ալ կը հաստատնք Վրիս-
տոսի Մարգերութեան խորհրդոյն ու մեր փրկու-
թեանը՝ որ խաչովը կատարեցաւ :

ԴԱՍ ԺԹ .

Մտաւոր ազօթքի վրայ :

82. ԱՍՏՈՒԱԾ՝ մեր լոսած աղօթքը հասկընալու
համար՝ մեր բերնին խօսքերուն կարօտ չէ . բայց խօս-
քեր ըսելով աղօթելը մեզի հարկաւոր է մտքերնիս վրա-
նիս մնալու համար, և որպէս զի՝ որոնց հետ որ ա-
ղօթք կընենք անոնց ալ բարի օրինակ տանք : Այս-
պէս ալ դրսի սրբիկշտութիւնը մեծ օգուտ կընէ թէ ա-
ղօթք ընողին՝ սրտանց ընելու համար, և թէ տեսնող-
ներուն, Աստուծոյ սրատուարատչա՞ճ յարգութիւնը
տարու համար : Անոր համար աղօթքի տունն պէտք
է սրբիկշտ կենալ, կամ ոտքի վրայ կայնիլ և կամ
ծունկ չարիլ, ձեռուրները վեր ժողուած, աչքը երկին-
քը՝ կամ գետինը վար նայելով, և կամ սրտակերքի մը
կամ աղօթագրքի վրայ աչքը դարձուցած, սիրտը ՚ի
ջերմեօանդութիւն շարժելու համար : Արեւը դէպ ՚ի
Արեւեք դարձնեն ալ աղէկ սովորութիւն է . ինչպէս
որ հին աւանդութիւնը մեզի կը սորվիցնէ . մտքերնուս
առջևը բերելով յիշելով զգրախոր՝ ուսկից որ դուրս
ինկանք, ու ինդրելով Աստուծակ որ ներէ մեզի ու
երկնաւոր դրախոր զմեզ ընդունի : Չայնով կամ եր-
գելով ըսուած աղօթքը շահ չընէր՝ թէ որ միտքն ու

82 . Աղօթք ընելու կերպին վրայ լինչ գիտեւիք
կայ, և պէտք է որ աղօթքը միշտ խօսքով ըլլայ :

որտին փափագը մէկ տեղ միացած չըլլայ, ստոր ներ-
 չակ՝ շատ աղէկ արօժք կը լլայ՝ երբոր ձայն չէ հա-
 նելով մէկը միայր Մտուծոյ տայ, խոնարհի, շնոր-
 հակալ ըլլայ, թողութիւն խնդրէ, Մտուծոյ կամա-
 ցը հնազանդելով ինք զինքը Մտուծոյ յանձնէ, խըն-
 դրէ իրեն օգնութիւնը՝ շնորհքը՝ թէ իրեն, ու թէ ու-
 թիշներուն համար: Աս կերպ արօժեք կը կոչուի **Սը-**
տուոր արօժք:

85. Այս մէկ ուրիշ կերպ արօժք մըն ալ. այսինքն
 բարի գործքեր ընել. Մտուծոյ սիրուն համար իր շահը
 չի հոգալով աշխատիլ, նեղութիւնք քաշել, որովք Մ-
 տուածային սիրոյ գործքեր են, և ասոնք արօժքին էն
 հարկաւոր մասերն են: Մասնկ բաներով կըրնանք
 միշտ արօժող ըլլալ՝ ինչպէս որ ստորը զկտրը մեզի կը
 հրամայէ միշտ արօժք ընել, որ զխրին բան է ու կա-
 ընել է. մասն զի ուլ որ զՄտուած կը սիրէ, Մտուած
 միշտ իր աչքին առջեւն ունի, չէ թէ միտքը միան
 բռնել ջանալով, այլ Մտուծոյ սիրուն համար սր-
 բութեամբ աշխատելով, ու իր կամքը Մտուծոյ կա-
 մայր հնազանդեցնելով: Արօժքով մենք երանելի կըլ-
 լանք աս կեանքիս միջ, որովհետեւ որչափ որ երկայն
 արօժք ընենք, այնչափ աւելի Մտուծոյ հետ միացած
 կը մնանք. և մեր Մտուծոյ հետ միանալը այնչափ
 աւելի կը լլայ՝ որչափ որ աւելի ետանդ ու փափագ
 կունենանք զՄտուած սիրելու արօժքներնուս միջ:

83. Բերնով կամ մտքով արօժք ընելէն՝ ի զստ
 կըրնայ ուրիշ կերպով ալ արօժք ըլլուիլ:

ԴԱՍ Ի.

Աստուածային ու Եզրայրական սիրոյն վրայ :

84. « ՍԻՐԵՍՅԵՍ գտէր Աստուած քո յամենայն սրտէ քումմէ , յամենայն անձնէ քումմէ և յամենայն մտաց քոց » . աս է մեծ ու առջին պատուիրանքը : Արկրորդն ալ ստոր նման է . « Սիրեսցես զընկեր քո իբրև զանձն քո » : Այս երկու պատուիրանքները , այսինքն սիրել զԱստուած և զընկերք՝ ուրիշ ամեն աստուածային սրատուիրանքներուն և օրէնգանքն ըստ չիմն են : Այս երկու սրատուիրանքներն աղէկ կատարողը ուրիշ ամեն պատուիրանքները կատարած կըլլայ :

85. Պէտք է , և իրաւունքը կը պահանջէ որ սիրենք զԱստուած , որովհետև ինքը առաջուց անչափ սիրով սիրեց զմեզ ու կը սիրէ զամեն իրեն տեսողծուածները , և ամենն ինչի կրնար ասել . փան զի զամեն տեսողծուածներն ալ ինքը սիրով տեսողծեց : Ինքը երկնի ու երկրի տեսողծողը ուխտ կամ դաշնակցութիւն չառ մեր նախահարցը հետ , փորձանքներէ ազատելով մեծամեծ հրաշքներով անոնց պաշտպան կեցաւ և իրեն բերնովը զանոնք խրատեց , շիտակ ճամբան անոնց սորվեցուց : Արքոր մենք իրեն թշնամի դարձեր էինք , ինքը մեր ետէն ինկաւ զմեզ հաշտեցնելու համար . և թէպէտ Հրեայք , Հեթանոսք , ամենքն ալ մեղաւոր եղան , բարի գործոց ետէէ եղող մարդ չիմնաց , բայց

84. Կան այնպիսի պատուիրանքներ՝ զորոնք ինչպէս պէտք է նէ կատարելով ուրիշ ամեն պատուիրանքները կատարած ըլլանք :

85. Ինչո՞ւ պարտական ենք զԱստուած սիրելու :

Մտառած անանկ սիրեց աշխարհքս , որ խրկեց իրեն
 Սխածին Որդին , որպէս զի անոր Հաւատացողները
 չի կորսուին ու յախտնական կենաց արժանի ըլ-
 լան : Ինքը առատ հոգևոր օրհնութիւնով զմեզ լեցուց ,
 որդեկրութեան շնորհաց զմեզ արժանի ըլլաւ . և մենք
 որ մեռած էինք մեր մեղքերուն համար , ինքը իրեն
 գերազոյն սիրովն մեզի կեանք ու յարութիւն տուաւ .
 Քնի հետ , ու անոր հետք նստեցնելու համար զմեզ
 ազրայութեան որդի ըլլաւ : Մեր առջի նահատակարը
 հեթանոս էին , Մտառձմէ հեռացած էին , ու Մտ-
 տառոց խոտտուններէն ամեննին զոյրած էին .
 Քրիստոս աւրն մեր զմեզ իր բովն կանչեց , զմեզ Մտ-
 տառոց հետը հաշտեցուց իրեն խաղովն , ու զմեզ իրեն
 սուրբ Ակեղեցւոյն մէջ առաւ . և իրեն խօսքերովն մեզ
 խրատեց ու իրեն մարմնը մեզի ամեն օրուան կերա-
 կուր տուաւ յախտնական կենաց ժառանգութեան
 յուսով , որն որ երկինքը պիտի փայլենք : Երեստ մեծ
 աստեղատութի ըրած կը լինէր Մյ դէմ թէ որ չի սի-
 բնէք պատիւի բարի Մձր . բայց թէ որ զՄտառած սի-
 բնէք , անատենը պարտական ենք սիրելու իրեն ամեն
 ստեղծուածներն ալ . մանաւանդ մարդիկները՝ որ մեր
 եղբայրներն են , ու մեզի պէս Մտառոց պատկերն
 են : Ով որ չի սիրէր իրեն եղբայրը՝ որ կը տեսնէ ,
 ինչպէս կրնայ սիրել զՄտառած , որ չի տեսներ :

86 . Մենք պարտական ենք սիրելու զմարդիկ , որ
 մեր ընկերներն են , մեր անձին պէս . և մենք ինք
 զինքնիս ալ պէտք է որ սիրենք զՄտառած սիրելուս
 համար . և ինքը ինչ կերպով որ սիրեր է զմեզ , ինչ
 սէր որ ցրցուցեր է մեր վրայ , մենք ալ պէտք է որ
 նոյնպիսի սէր ցուցնենք մեր անձին վրայ և փափագինք
 այն բարւոյն՝ ինչոր ինքը կուգէ մեզի ընել . որովհետև

այն է ճշմարիտ բարին որ զմեզ յաւիտեան երջանիկ կընէ : Այսպիսի սիրով ալ սրբառական ենք սիրելու մեր եղբայրները . փափագիլ ու հոգալ անոնց ճշմարիտ բարին . այսինքն՝ որ անոնք ալ զԱստուած ճանչնան , սիրեն , ու Աստուծոյ մարդկանց համար ստորաստած երջանկութիւններն ու հանգստութիւնները վայելեն : Ասկից կիմացուի որ աստուածային սիրոյն կարգն է նախ ամեն բանէ վեր զԱՅ սիրել , ետք սիրել մեր հոգին՝ և մեր եղբայրներուն հոգին Աստուծոյ սրտակեզրը ըլլալու համար . և երբորդ մարմնինս ալ պիտի սիրենք , որովհետև Աստուծոյ ծառայելու համար ստեղծած են :

87. Աստուածային սիրոյն նշանն է Աստուծոյ սրտակեզրները գիտնալը , ու սրահելը :

ԴԱՍ ԻԱ.

Տասը սրտակեզրներուն վրայ :

88. ՏԱՍԸ սրտակեզրները որ տուաւ Աստուած Իսրայէլացւոյ Սինա լեռանը վրայ . ասոնք են :

ա . Աս եմ տէր Աստուած քո , մի ունիցիս զայլ Աստուած ստացի իմ : Սի սրտացիս դու քեզ կուս ըստ ամենայն նմանութեան , մի երկիր սրագանիցես նոցա :

բ . Սի առնուցուս զանուն Աստուծոյ քո ՚ի վերայ սնտո՛ւայ :

գ . Յիշեա զքո շարժումն սրբել զնա :

87 . Ի՞նչպէս կըրնայ խմանալ մեկը թէ ինքը զԱստուած կը սիրէ :

88 . Այ տասը սրտակեզրները որո՞նք են :

դ. Պատուեա զՏայր քո և զմայր զի երկայնակեաց լինիցիս :

ե. Մի սպանաներ :

զ. Մի շնար :

է. Մի գողանար :

ը. Մի սուտ վկայութիւն վկայեր զընկերէ քումմ ,

թ. Մի ցանկար կնոջ ընկերի քո :

ժ. Աւ մի ամենայնի զինչ ընկերի քո իցէ :

89. Տասը պատուիրանքները կրկնուին նաև Տանաբանեաց պատուիրանք . այսինքն՝ Աստուծոյ ըսած տասը խօսքերը . զորոնք Աճ նախ խօսեցաւ բոլոր Խորայէլացոյ առջին . ետքը սուա Սուխէս մարգարէին՝ տախտակի պէս տաշած երկու քարի վրայ գրած : Ար կարծուի թէ մէկ քարին վրայ գրած էր առջի իրեք պատուիրանքները , որոնք Աստուծոյ կը պատշաճին . մէկաւ քարին վրայ սլ մնացած եօթը պատուիրանքները՝ որոնք որ ընկերին կը պատշաճին :

90. Իրաւունք էր , որ առաջ սորվեցնէ մեզի մեր առ Աստուած ունեցած պարտքերնիս : Որ է Աստուծոյ կրկիւր պաղանկ , ու ամեն բանէն վեր Հոգւով ու ճշմարտութի զինքը պաշտել , ճանձնաբով թէ ինքն է մեր ստեղծողը , մեր բարերարը , մեր սրահարմիչը : Արկրորդ նաև իրեն անուանը արժանի պատիւը տալ : Արկրորդ որպէս զի կարենանք պատուել զինքը ըստ արժանւոյն , Աստուածաբաշտութեան գործքեր ընելու համար որ որոշեր է և կը հրամայէ որ ան օրը սուրբ պահենք . առ իրեք կարգաւ Այ պատշաճած պատուիրանքներն են : Իսկ մեր ընկերներուն պատշաճ՝

89. Տասը պատուիրանքները ուրիշ ինչ կերպով կը կոչուին , և ինչ կերպով տուաւ Աստուած :

90. Աստուծոյ տասը պատուիրանքները ինչ կարգով գրած են :

եղած պատուիրանքները սա կարգով գրած են : Առջինն
 ու գլխաւորն է՝ գՏայրն ու մայրը պատուելը, որովհետեւ
 անոնցմէ աւելի մեզի մտիկ ու աւելի բարեբար մարդ
 կամ ընկեր չունինք . երկրորդն է՝ մարդիկներուն կեան-
 քը ապահովելը, որ է մարդ չտուաննելը : Ար-
 րորդն է՝ Աստուածացիք ամուսնութիւն կարգը չա-
 րելը, և զաւակներուն ծնունդը օրինաւոր ըլլալը՝ որ է
 չի շնալը . չորրորդը՝ որ մարդը իրեն ունեցածին վրայ
 ապահով ըլլայ որ է չի գողնալը . հինգերորդը՝ օրի-
 չին անունը չի կոտորել, ճշմարտութեան դէմ չմնել,
 որ է սուտ վկայութի չի տալը . ստոնցմէ ետեւ կրօնի
 կանոնատարիչ ցանկութիւնները, չուզիլ հանդստանալ
 զարիչը զրկելով, որոնք շատ տեսակ անկարգութիւններու
 պատճառ կը ըլլան . որ է չի ցանկալ օրիջին կնկանը,
 աղբանքին և այլն : Աս է ահա պատուիրանքներուն
 կարգը և բովանդակութիւնը :

ՅԱ . Աս պատուիրանքներէն կէս մը ստորատական
 են, այսինքն՝ որ կը հաստատեն ու կը պատուիրեն
 որ ընենք, 'ի գործ դնենք . կէս մըն ալ բացատական
 են, այսինքն կարգիլեն որ չմնենք՝ զգուշանանք անոնց-
 մէ, անոր համար կը հրամայեն լսելով այսպէս կամ
 այնպէս մ'ընենք : Բաց ամենքն ալ կը հրամայեն, ու
 մեր վրայ պարտք կը դնեն հնազանդելու :

ՅԲ . Տասը պատուիրանաց հրամայելուն կերպին
 մէջ զանազանութիւն կայ :

ԴԱՍ ԻԲ.

Առջի պատուիրանքին վրայ :

92. ԱՌՋԻ պատուիրանքը կը հրամայէ դառնիլ միայն մէկ Մտտուած մը, իրեն երկիրպագանելու ծառայել իրեն հատուտուած կարգովը : Այս առջի պատուիրանքը կատարելու համար՝ պարտական ենք միշտ զՄտտուած մտքերնուս առջևն ունենալ. ու հատուտոյ, յուսոյ և սիրոյ ներդործութիւնները ընել . իրեն աղծք ընել, ու մեր խօսակցութեան մէջ Մտտուածոյ պատիւը տալ և Մտտուածսրաշտութեան կրօնին ամեն գործքերը ընել :

93. Առջի պատուիրանքին դէմ մեղքերն են, առաջին Անհաւատութիւն, այսինքն՝ սուտ կրօն մը ունենալ, ինչպէս է կոսապաշտութիւնը, որ կը հաւատայ թէ Մտտուած մարմնաւոր բան է . կամ Մտտուածոյ տեղ տեղծուածի երկրպագութիւն կուտայ : Արկրորդ՝ Հրէութիւնը, որ Մտտածոյ երկրպագութիւն կուտայ հրէական ծեսերով, չաւաղով Քրիստոսի : Ի, Հերեափիստութիւնը, որ քրիստոնէութեան անունովը կը դառնի սուրբ Ակեղեցիէն նշուած մարտութիւն մը : Ի, Աւերդդապաշտութիւնը, որ Մտտուածսրաշտութեան կրօնին անունովը պարծկում, իրեն գործքովը գիրծըր նախատեղի կընէ : Ե, Աստիպութիւնը, Վիճակընկեցութիւնը, Գուշակութիւնը ինչևիցէ կերպով : Ի, Ամբարշտութիւնը, որ

92. Առջի պատուիրանքով ինչ կը հրամայէ մեզի Մտտուած :

93. Առջի պատուիրանքին դէմ եղած մեղքերը որո՞նք են :

զՎստուած և Վստուածսարչտութեան կրօնը կանար, դէ առանց ուղիւո նոր կրօն մը կամ հաւատք մը հաստատել: Է, Մեկրօնութիւնը, այսինչն՝ միայն մարմին մտածելով, աշխարհքիս միջի ամեն գէշութիւններուն ետեւէն համարձակ կերթայ ապրելով անբանի մը պէս՝ ինչպէս թէ Վստուած կամ Վստուածսարչտութեան կրօն չըլար: Վս մեղքերը հաւատոյ դէմ են: Ի, են Յուսոյ դէմ մեղքերը՝ Յուսահատութիւն, Աշխատութիւն՝ որ է տարակուսիչ Վստուծոյ օգնականութեանը վրայ, և ասոր ներհակ Յանդգնութիւն՝ որ է բողբոռմիս մեղի ու մեր ուժին ապաւինիլը: Թէ պէտ և Աէրը Հաւատքէն և Յոյսէն յառաջ կուգայ, որով կը սրահներ Վստուծոյ պատուիրանքները, բայց սակայն Աէրը ուժ կուտայ հաւատքին և յուսոյն, անանկ որ՝ չի կրնար ըլլար թէ մէկը զՎստուած սիրէ առանց ոճննալու փափագ զնորը սիրելու, և առանց մտածելու Վստուծոյ ճշմարտութեանը վրայ, և այս փափագը մտածելը են ներգործութիւնը հաւատոյ և յուսոյ: Աւաթի թ, Աիրոյ դէմ կը մեղանչէ մարդ, երբոր սիրտը կապուի ստեղծուածի մը, նիւթական բանի մը վրայ՝ և անով մարդ կրակի նստել ու արհամարհել զՎստուած առանց խնամալու: Այս որովհետեւ աս մեղքերը ուրիշ ամեն տեսակ մեղքի պատճառ են, անոր համար ինչևիցէ տեսակ մեղք ընողը առջի պատուիրանքին դէմ կընէ:

94. Սուրբերը պատուել պէտք է. վասն զի չէ թէ միայն Վստուծոյ առջի պատուիրանքին դէմ չէ, այլ ընդ հակատակն՝ անով աւելի մեծ պատիւ կուտանք Վստուծոյ, վասն զի ինչպէս որ թագաւորի մը իշխանները երբոր կը սպառունք, իրենք թագաւորին մարդ իկը

94. Սուրբերը պատուելը Վստուծոյ առաջին պատուիրանքին դէմ չէ մի:

ըլլաինուն համար, մենք ալ թագաւորը պատուած կը ըլլանք : Այսպէս ալ ան յարգական պատիւը որ Սուրբերուն կուտանք՝ իրենք Աստուծոյ սիրելիքը ըլլաինուն համար, անով զԱստուած կը փառաւորենք : Ուստի աշխարհչբիս մեծամեծներէն բիւր անդամ աւելի պարտրկան ենք պատուելու սուրբերը որ Աստուծոյ բարեկամներն . պէտք է որ խնդրենք իրենց օգնութիւնը , ու յանձնենք զմեզ իրենց բարեկաւու թեանը , ինչպէս որ կը յանձնուինք այնպիսի մարդու մը՝ որ զխոնկ թէ թագաւորին սիրելի է և ինքն ալ խիստ տղտմած է : Պարտրկան ենք նաև շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ՝ որ անոնց արդիւնքը ընդունեցաւ ու մեծագոյն փառքով պատկեց . պէտք է ճանչնանք ալ որ անոնց բոլոր արդիւնքը Յիսուսի Քրիստոսի արգեամքը ընդունելի եղաւ :

95 . Որևիցէ անձի մը պատկերը և կամ մէկ ուրիշ անոր բանը , կամ ան անձին անուամբ կոչուած մէկ նիւթ մը պատուելով , զնոյն անձը պատուած կը ըլլանք : Այս բանիս ալէկ խելք հասցնելու համար աւմեն մարդ իր վրայ մտածէ , թէ իր անունով ինչ և իցէ բան մը թէ որ ուրիշը սունէ պատուէ կամ անարգէ , իրեն չներթար մի ան պատիւը կամ ան անարգանքը , ինքը չունրախանար կամ չի բարկանար : Ասանկ հաճոյական բան ըլլալով մէկումը պատկերքը պատուելը , ասկէ՝ ի զատ ան օգուտն ալ կայ , որ անոնցմով միտքերնիս կը բերենք ան Սուրբերը , ու երկիրպաղանելով , պատուելով ան սուրբերուն պատկերները , մեր սիրտն ալ կը վառի անոնց վրայ . ինչպէս որ ըրած արջթիւնիւնուս խօսքերէն ալ կ'իմացուի : Իսկ ան

95 . Սրբոց պատկերները , և Աստուծոյ այլ և այլ ձևերով նմանութեամբ ձևաշուշուած պատկերները պատուելը ինչպէս մեզք չէ :

սրտակերպներն ալ որ աստուածային անձինքը կը ցուցնեն, սուրբ գիրքէն հանած են : Վասն զի Մատուած՝ յարմարելու համար մեր տկարութեանը, մեր ճանաչմանը, մարգարէներուն երբեմն երեցաւ յարգելի ծերու կերպարանքով, ուզելով մեզի հասկըցնել իրեն յախտնականութիւնը : Սոյնպէս ալ հասկըցնելու համար թէ Հոգին սուրբ է հոգի քաղցրութիւն ու խաղաղութիւն, երեցաւ աղանիկ կերպարանքով :

Գ Ա Ս Ի Գ .

Երկրորդ պատուիրանքին վրայ :

96 . ԵՐԿՐՈՐԴ սրտակերպքը կը հրամայէ մեզի պատուել Մտուածոյ անունը՝ օգնութիւն կանչելով իրեն անունը, և ըստ արժանոյն գովելով : Այն անունը կը սրատուի ուխտ ընելով անուանը վրայ : Ուխտն է՝ ընելու սրբաբերական չեղած բարի բանը կատարելու համար խոստումն տալ Այ սիրուն : Ինչպէս է կուսութիւն պահելու ուխտը, աղքատութիւն յանձն առնելու, և այլն : Սմանապէս Մտուածոյ անունը պատիւ կը լայ՝ երբոր ճշմարիտ բանի վրայ իրեն անունը վրայ կը կոչենք : Մանկ ալ երդում ընելը յարգութեամբ ու բարեպաշտութեամբ Մտուածոյ պատիւ է՝ ինչպէս որ կրնեն թաղաւորները հաշտութիւն ընելու ատեն : Կամ ինչպէս որ կրնեն քաղաքական ու զինուորական պաշտօնատէրները՝ պաշտօնին մէջ մրտած օրերնին, և կամ երբոր մասնաւոր մարդիկները երդում կրնեն հրապարակաւ և կամ խիստ հարկաւոր

96 . Երկրորդ պատուիրանքով ինչ կը հրամայէ մեզի Մտուած :

ատեն արդար ու ճշմարիտ բանի վրայ :

97 . Արբոր չար ու ստատայ մարդիկներ ստի-
բութիւն կրննն երդումն ընելով Հաստատել յայտնի
ճշմարտութիւնը՝ որ ամենեւին երդման կարօտ չէ ,
կամ թեթեւ պղտի բանի վրայ երդում ընելը , կամ
խօսակցութեան մջ երդում ընել առանց պատճառի ,
ատնցմով կանարգութի Մտուծոյ անունը : Աշխի մեծ
մեղք է երդմունքով զսուտը իրաւ ցուցնել , կամ եր-
դում ընել ունեցած բարկութիւնը ցուցնելու համար ,
կամ թէ մեծ երեւցնելու համար : Այս սրտուիրանը
Մտուծոյ անունը պարսպ տելը բերան շտունել
ըսելով կը հրամայէ մեզի ամենեւին երդումն չընել , բայց
միայն երբոր մեծ բան մը ըլլայ նէ :

Աս բանիս բուն խնասար մեկնելով բաւ Վն տէրն
մեր Աշտարանին մջ , Աս ասեմ ձեզ ամենեւին մի
երդնուլ . այսինքն՝ դուք ձեր կողմանէ երդում մընէք .
բայց երբոր հրասարակական իշխանութիւնը բոնա-
դատէ զձեզ , ան ատնել միայն . բայց ան ալ ըլլայ
ինչպէս որ վերը ըսինք ան իրեք կերպովը . որովհետեւ
ինչ և իցէ երդում , թէ որ ատուած պարտութեան
կրճնէն հարկաւորած չէ , անօրէնութիւն է :

98 . Օրինաւոր կերպով եղած երդումը թէ որ սուտ
ըլլայ , կամ թէ օրինաւոր երդումը խոտաւայածը չի կա-
տարէ , աս երկուքն ալ ստերդմնութիւն են և պատուի
բանաց դէմ : Այսպէս ալ փաստակար կամ չար գործք
մի ընելու համար երդումն ընելը մեղք է . խի երդում
ըլլած եմ ըսելով կատարելը՝ կրկին մեղք :

97 . Ատուծոյ անունը վրայ երդումը երբ կը
լլայ մեղք :

98 . Օրինաւոր պատճառաւ և օրինաւոր կերպով
եղած երդումը կըրնայ երբեմն պատուիրանաց դէմ
սեպուիլ :

99 . Հայհոյութիւնն ալ խիստ մեծ մեղք է սա պա-
տուիրանքին դէմ, հայհոյութեան խօսքերով Մտուած
կը նախատուի . նոյնպէս ալ ամբարիշտ ու մարմնաւէր
մարդիկներուն բերաննին վարժեցնելով ըրած երգում
ները հայհոյութի կրակալուին . ասոնք ամենն ին անի-
բառութե և շարութե գործքեր են, սրտիցեալ յայտ-
նի Մտուծոյ արհամարհութիւն են : Հայհոյութիւն-
ներուն մէջ էն մեծը ան է, որ զՄտուած մեղքի սլառ
ճառ կը սեպէ, կամ անարժան գործք մը Մտուծոյ
կու տայ , մանաւանդ թէ որ գիտնալով ու ճանչնա-
լով ըսէ մէկը այդպիսի հայհոյութեան խօսքերը : Մ-
կարդին մէջն են նաև սր Աոյս Մտուածածնին դէմ
կամ ուրիշ սուրբերու դէմ ըսուած հայհոյութեան
խօսքերը . վասն զի նաև սուրբերուն դէմ եղած նա-
խատինքը՝ Մտուծոյ դէմ են, ինչպէս որ անոնց և-
ղած պատիւներն ալ Մտուծոյ կը ընեն :

100 . Ուխտ ընելու պատճառաւ ալ շատ կերպ
մեղք կը ընայ ըլլալ , զոր օրինակ գէշ բան մը ընելու
համար ուխտել , կամ թէ խիստ ոչինչ բան մը՝ և կամ
յանդգնաբար առանց արէի մը գիտելու որ իր կարու-
ղութենէն վեր չըլլայ ուխտած բանը . կամ թէ օրէ-
օր ուշայնելով ուխտին կատարելը առանց մէկ մեծ
պատճառի մը, և կամ թէ աւելորդ սարաշտական բան
խառնել ուխտին մէջ , տասնի բաները մեծ մեղքեր են :

99 . Անկարգ երգումն իզատ ուրիշ կերպով
կը ընայ ըլլալ երկրորդ պատուիրանին դէմ մեղք :

100 . Ուխտ ընելու ատենն ալ կը ընայ մէկը երկ-
րորդ պատուիրանին դէմ մեղանշել :

ԴԱՍ ԻԴ.

Երրորդ Պատուիրանքին վրայ :

101. ՅԻՇԵԱ զոր շարաթմուն սրբել զնա : Յիշնա ըսելով յայտնի կրնէ՝ թէ աս մկ նոր պատուիրանք մը չէ, այլ զբաւոր օրէնքները տուած ատենէն առաջ աշխարհքիս ստեղծմանէն սկսած աս Եօթներորդ օրը սուրբ պահելու օրէնքը կար, ու Ըճ նորէն մտքերնին կը ձգէ որ զանց չառնեն : Շարաթ կը նշանակէ հանդիստ : Արաէ նք զիրքը, թէ Եօթներորդ օրը Ըճ հանգչեցաւ, խնայնել ուղկով թէ նոր բաներ ստեղծելէն զաղբեցաւ : Ս ասն զի Ըճ չէր հոդնած որ հանգչիլ սկսէր. որովհետեւ միայն խօսքով ստեղծեց ամեն բանը. և ոչ ալ գործքէն զաղբեցաւ, վասն զի ինչուան հխայ կը գործէ պահպանելով միշտ իրեն ստեղծուածները : Ըս օրս կը հրամայէ սուրբ պահել. որպէս զի պատուենք Ըստուծոյ հանգչիլը՝ այսինքն արարչազործութեան ընցնելը. որովհետեւ վեց օրուան մէջ ստեղծեց աշխարհքս :

102. Ըս պատուիրանքը կը պահենք ուրիշ պատուիրանաց հետ հխմա նոր օրինաց մէջ ալ. միայն թէ հին օրինաց ատենը Եօթներորդ օրն էր հանգիտոր, այսինքն՝ շարաթ օրը, ինչպէս որ ինչուան հիմայ Հրեաները կը պահեն : Բայց նոր օրինաց ատենը՝ մենք շարաթ օրուանը տեղ կը պատուենք ութերորդ օրը, այսինքն ստեղծման առջի օրը. որովհետեւ ան

101. Ի՞նչ կարգապրէ մեզի Ըստուած երրորդ պատուիրանքով :

102. Հիմա նոր օրինաց մէջ կը պահենք աս երրորդ պատուիրանքը շարաթ օրը սուրբ պահելու :

օրը Վրխատու տէրն մեր լըմնցուց իրնն աշխատու-
թիւններն ու յարութիւն առաւ, մտաւ իր յախտե-
նական հանգիստը: Ըս օրուանը անունը կրաներ Ար-
րակի. կամ որ նոյն է Տէրունական. որ ըսել է՝ օր Ըս-
տուծոյ կամ օր տեաան:

105. Ըս օրը սուրբ պահելու համար պէտք է բո-
լոր օրը Ըստուածաբաշտութեան գործքերով անցնել՝
միայն Ըստուծոյ ծառայելով: Ըս օրուանը միջ բոլոր
ատենը ու բոլոր գործքերը պէտք է որ Ըստուծոյ
նուիրած ըլլան. որովհետեւ ինքն է ստեղծողն ու վրը
կիջնիս: Ըստուած սրատեց զմարդիկ որ ապրելու հա-
մար աշխատին ու քրանին, ուստի ինքը զխոտ թէ մար-
դիկ ապրելու համար պէտք է որ միշտ աշխատին. անոր
համար վեց օրը թաղուց մեզի որ մարմնաւոր պիտա-
նաւորութեցը համար աշխատինք ժամանակաւոր բա-
ներու վրայ, ու մինակ մկ օրը իրնն պահէ՝ որ մար-
դը ան օրուանը միջ Ըստուծոյ ծառայէ իր հոգեօր
պիտոյիցը համար: Բայց կը տեսնենք որ ան մկ օ-
րուան մեծ մասն ալ մարդը կը կորսնցնէ քունի՝ կե-
րակաւր ուտելու և իրնն առողջութեան հարկաւոր
բաները հոգալու անցնելով: Արբոր այսպէս է, գո-
նէ ըստ կարի պէտք է ջանալ Ըստուծոյ հետ անցնել
ան օրուան մեծ մասը, աշօժք ընել, սուրբ գիրք ու հո-
գեօր գրքեր կարդալ, պատարագ տեսնել, եկեղեցա-
կան ժամասացութեանց ներկայ ըլլալ, քարոզ ընել,
հոգւոյն փրկութեան վրայ մտածել, ու խղճմանաբի-
բաները կարգաւորել, հաղորդ առնել, ողորմութիւն-
ներ տալ, հիւանդներու աչքերութիւն երթալ, ասանք
են Ըստուածաւաշա մարդու մը կիրակի օրուան ը-
նելու գործքերը. որ է ըսել՝ թէ ան օրը հոգեօր և աւ-
տուածաբաշտութեան գործքերով անցնելու է. որոնց

103. Ի՞նչպէս կը ըստ սուրբ պահել կիրակի օրը:

զընաւորներն են հաւատոյ , յուսոյ , սիրոյ ներդոր-
ծութիւններ ընկր :

104. Ըս օրուանս մէջ պէտք է զգուշանալ ան
գործքերէն , որոնք արգելք կը լինին հոգևորական
գործքեր ընկրու : Ընաջին , հոգնելու ու արհեստի բա-
ններէն , առուտուր ընկրէն , վաճառականութիւն ընկրէն ,
հոգ տանելու և միւսքր ցրուող բաներէն , գատատտան-
ներ ընկրէն , մէկ խօսքով ամեն ժամանակաւոր բա-
ններէն՝ որչափ որ կարելի է : Արկրորդ , սա օրուանս
մէջ երկար ատեն զրօտանք (զեֆք սեֆա) ընկրէն . ինչ
պէս է որսորդութիւնը և շատ ատեն կորալնայնել
սուօղ խաղերը , որոնք մարդուն խելքը կը ցրուեն :
Արկրորդ , գինավութենէ , անպարկեշտ սրաք բռնելէն ,
և ամեն տեսակ մեղքէ . վստն զի թէ որ հասարակ
օրերը պէտք է այդպիսի բաներէն փախչելու , հասար-
ակ աւելի զգուշանալ պէտք է այնպիսի սուրբ Ըստու-
ծոյ նուիրած օրերու մէջ . անոր համար ալ որ այն-
պիսի օրերու մէջ փորձութիւններն ալ աւելի ստուտիկ
են , մարդիկ բանէ գործքէ պարտալ , ու մէկ տեղ ժող-
շուած ըլլալով :

105. Քրիստոնէից կիրակին Հրէից շաբաթէն
ինչալ կը զանազանի խմանալու համար՝ պէտք է գիտ-
նալ , որ Ընտարանը սիրոյ օրէնք է . որուն վախճանը
Ըստուծոյ և եղբօր սէրն է , անոր համար պէտք չէ որ
մենք ալ Հրեաներուն պէս անցունենք սա հանգչելու
օրը ամենայն խստութեամբ ու խճահարութեամբ .
այլ անոր ներհակ՝ կրնանք ամեն աշխատալի գործքի
ալ ձեռք զարնել երբոր հարկաւորութիւր ու սէրը զմեզ

104. Վիրակի օրը ինչ տեսակ գործքեր ընկրէն
պէտք է զգուշանալ :

105. Ինչո՞ւ համար քրիստոնէայք Հրէից շաբաթ
օրուան պէս կիրակին լաւ չեն սպահեր :

ստիպեն : Վ ան զի Քրիստոս տէրն մեր սորվեցուց մեզի՝ թէ պէտք է բարի գործքեր ընել հանգչելու օրն ալ . ինքն ըլլալով տէր հանգչելու օրերուն ալ , բանի օրերուն ալ : Աս պատուիրանքին տակը կերթան սուրբ Ալեկեղեցւոյն հաստատած տօններն ալ պահելու պարտքը , որովհետեւ սուրբերը պատուելով զԱստուած կը պատուենք :

Գ Ա Ս Ի Ե .

Չորրորդ Պատուիրանքին վրայ :

106 . Պ Ա Տ Ո Ւ Ե Ա զհայր բո և զմայր զի երկայնակեաց լինկցիա ՚ի վերայ երկրի զոր տէր Աստուած բո տայէ քեզ ՚ի ժառանգութիւն : Ս՚իսն պատուիրանը տալու ատեն կը յիշէ Աստուած իր ըրած խոստմունքը Խարայէբացուց՝ իրենց նոր երկիր տալու . ասով յայտնի կընէ՝ թէ ան խոստացեալ երկիրն էր օրինակ յախտնական կենացը որ Քն մեզի խոստացաւ : Աս իրաւունք է որ շատ ապրին աններ՝ որ իրենց որդիական սրտորը ըզեր են իրենց ծնողացը , ուսկից որ իրենք կեանք ունեցիւր աշխարհք եկեր են : Բայց Աստուած մեզի աս խոստամունքով յախտնական կեանքը կուզէ տալ՝ թէ որ մենք հայրերնիս ու մայրերնիս պատուենք , անով զմեր յախտնական հայրը պատուելու զկրով : Աս ամեն մարդ սրտատկան է պատուելու իրեն Հայրն ու Ս՚այրը , մտքերնին բերելով որ առանց անոնց չէին կրնար աշխարհք գալու . և թէ ծնողքը շատ ցաւեր ունեցիւր են , շատ ալ աշխատութիւն ու

106 . Չորրորդ պատուիրանքին մէջ ի՞նչ կը հրաւնայէ Աստուած , և ի՞նչ խոստամունք կրնէ աս պատուիրանքը պահողին :

Հոգ քաշեր են անոնց անուցանելու սորվեցնելու համար :

107 . Քանի որ պղտիկ են տղաքը պէտք է որ իրենց ծնողայր հնազանդին , անոնց սուսած խրատնին սիրով մտիկ ընեն , սորվին ինչ որ իրենց կը սորվեցնեն , թէ որ յանդիմանութիւն ընեն , համբերեն մտքերնին գնելով որ դեռ իրենք զիրենք կատարել չեն գիտեր : Մէկ տղայ մը իր բոլոր կեանքը պիտի անցնէ պատուելով իրեն Հայրն ու Մայրը , օգնելով անոնց պիտայիցը . և թէ որ աղքատ են , պարտական է հոգալու անոնց ապրուստը . խկ թէ որ ծեր են , համբերէ անոնց տկարութեանը ու հիւանդութեանը : Կնողայ գէմ եղած մեղքերը՝ եղբայր գէմ եղած մեղքերն շատ մեծ են :

108 . Ըս պատուիրանքին ուժովը պարտական են ծնողք անուցանելու ու պահպանելու իրենց տղաքը . վասն զի ան հատակին մէջ անոնք կարօտ են ծնողայ խնամքին և կրթուելու անոնցմէ . մանաւանդ սուսուսած պաշտութեան կրօնին հարկաւոր գիտելիքներն ու պահանջմունքները սորվելու : Պէտք է որ ըստ տեղոյն զիրենք յանդիմանեն բաց սիրով ու խոհեմութեամբ , առանց սատարիկ կտորելու սոց սիրտը որ տղաքը իրենցմէ շտաբանան , զիրենք շատեն , ինչպէս մէկ բռնատը : մը իրենցմէ չբխանան , այլ յայտնի դրսուանց տեսնան իրենց ծնողայը վրայ սիրոյ նշաններ , և անոնցմէ իրենց բարի օրինակ առնեն : Ըշխարհքիս միջի ամեն գէշութիւնները շատ անգամ սս պատուիրանքը աղէկ չի պահելէն առաջ Լուզան : Ըղէկ գատտիարակութիւն շտանող տղաքը անկիրթ ու

107 . Տղաք ինչ պէտք է որ ընեն իրենց ծնողքը պատուելու համար :

108 . Չորրորդ պատուիրանքը ծնողայ ալ կը գնէ պարտք հոգալու իրենց որդիքը :

ախտաւոր մոլի կը լինէ։ Ասոր ներհակ աղէկ դատտիաւ
բակութիւնն ալ միշտ կը մնայ տանը մէջ՝ ու որդւոց
որդի կերթայ։

109. Հայր ըսելով սա պատուիրանքը կիմանցնէ
զանոնք ամենքը որ Աստուած գրեր է տղոց վրայ .
Հոգևոր դատտիարակները, ուսուցիչները՝ որոնք տը-
ղոցը մխտըր և Հոգին կրթելու և իրենց վախճանը ճանչ-
ցրնելու կը ջանան։ Վմանապէս ամեն մարդու հայր
են Աշխատարարները, Քահանաները և մանաւանդ
ժողովրդապետական քահանաները, որոնք մեզի կու-
տան Հոգևորական ծնունդ սուրբ մկրտութեամբ ու
սուրբ խորհուրդներով, և ստտուածային բանը քա-
րողելով միշտ մեր Հոգին կը խնամեն, որովհետեւ
մեր Հոգին Աստուած իրենց յանձներ է, և իրենք
ալ այնպիսի ծնողական սիրով զմեզ կը հոգան։ Ղար-
ձեալ հայր կը կոչուին թաղաւորներն ու իշխանները .
ու վրանիս ինչ և իցէ քաղաքական իշխանութիւն մը
ունեցողները, ստանց ամենուն ալ պէտք է հնազան-
դիլ պատուիրանքին գէժ շննելու համար։ Անոր հա-
մար պէտք է հնազանդիլ նաև քաղաքական օրէնք-
ներուն, չէ թէ պատիժներէն վախնալուն համար,
այլ որովհետեւ խղճմտանքնիս մեզմէ անանկ կը սա-
հանջէ։ Անանկ ալ ծառաները պարտական են իրենց
տիրոջը հնազանդիլ կրկիւղիս ու բարի սրտով իրել թէ
Աստուծոց կը ծառայեն, չէ թէ անոնց հաճոց ըլլալու
համար, այլ մտքեղնիս դնելով թէ Աստուած գրեր
է սա կարգը և ինքն Աստուած պատէս կը սրահան-
ջէ. որպէս զի մեծ վարձքն ալ Աստուծմէ առնեն։
Վմանապէս և տեսլան ալ իրենց կողմանէ պարտը-
կան են արդարութիւն ընելու, հպատակաց և ծա-

109. Պատուէս զհայր քո ըսելով միայն մտքմա-
ւոր ծնողքը կիմանայ։

ոայից վրայ գլխովին ու քաղցրովին ցույցներու՝ մտածելով որ իրենք ալ մեծ տէր ունին զիրենք հոգայտլ, որուն սրարտիկան են հնազանդելու ամենայն խոնարհութեամբ ։

ԳՒԱՍ ԻԶ.

Հինգերորդ Պատուիրանքին վրայ ։

110. ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ Պատուիրանով կարգելէ Մատուած սպանութիւն ընելու . այսինքն՝ ինչեկիցէ կերպիւ մարդ մնայլնել . որովհետեւ ամենքք մեր եղբայրներն են ու Մատուծոյ սրտակերքք ։ Միայն ակամայ մնոցնողը ներումն կունենայ, թէ և ան ալ մեծ թրշուտութիւն մին է մարդումն որ ինքը մարդասպան ըլլայ ։ Բայց կամաւորապէս մարդ սպաննողը ինքն ալ մնոնելու արժանի է ։ Արտէ աստուածային օրէնքք մարդասպանին համար՝ թէ թէ որ ինքը տաճարին մէջ սեղանին սպաւինած ըլլայ, խնն տաճարիս սեղանէն առ՝ ու մնոցուր ։ Քրիստոս ալ ըսաւ « Ըմենեքին որ սուր առնուցուն սրով անկանիցին » ։

111. Պատուարներուն հրաման տուած է մնոցրներու մեծ շարագործութիւն ընողները . որպէս զի աղէկ մարդ իննքք սպարհով ըլլան ։ Ըս սատճառիս համար թողուցիք է Մատուած օրինաւոր սրտերազմի մէջ թշնամիները սպաննել թագաւորին հրամանին հնազանդելով ։ Այնպէս ալ թէ որ մէկն անիրաւու

110. Հինգերորդ պատուիրաներով ինչ կը հրամայէ Մատուած ։

111. Չարագործութիւն ընողն սպաննել և սաւերազմի մէջ մարդ սպաննել, աստեք օրինաւոր են ։

Թեամբ ուզէ սպաննել զուրիշը, ան ատենը սպաննուել լու փաանգի մէջ եզողը՝ իր կեանքը սրահելու համար կրբ նայ մեռցրնել զմերը սպաննել ուզողը՝ երբոր ուրիշ ճար չունենայ ազատելու սպաննողին ձեռքէն : Բայց թէ որ փէժինդրութեան համար պէտք բլայ սպաննել զուրիշը, սա բանիդ առանձին մարդ մը իշխանութիւն չունի . Ըստուած փէժինդրութիւնը իրեն սրահելէ, ու թագաւորներ Գատաւորներ դրեր է . որ սրդա-
րութեամբ փէժինդրութիւն բնեն աշխարհքիս փայ :

112 . Մենամարտութիւն կամ երկու հոգւոյ զէն-
քով կրուիր, մեծ մեղք է . որովհետեւ այդ է առան-
ձին մարդու ինքիբնե փափարիլ փէժինդրութիւն բ-
նել յանդգնարար իր կեանքն ալ մեռնելու փաանգին
մէջ դնելով : Մեր մեր կենաց տէրը չենք, մեր կեանքն
Ըստուծոյ է, որ ամենեւին չուզեր որ մեր կեանքը
յայտնի փաանգի մէջ դնենք ինչեկցէ պատճառի հա-
մար . մենք պարտկան ենք սպասելու Ըստուծոյ կար-
գաւորութեանը որ երբ և ինչ կերպով ինքը պատ-
շաճ կր սեպէ, աշխարհքէս վերցրնէ այնպիսի չար
մարդիկները . և զմեզ ալ՝ թէ որ աշխարհքէս երթա-
լու ժամանակնիս եկածէ :

115 . Ըս պատուիրանքը կարգիլէ ան ամեն բանն
ալ, որ կրնայ պատճառ բլլալ մարդուն մեռնելու
ինչպէս է վիրաւորիչը, ծեծելը : Կարգելէ նաև ատե-
լութիւնը, բարկութիւնը, նախատինքները, զուրիշը
ճարելը, ծիծաղ բնելը, ծանր խօսքերով դէմ զուր-
ցելները : Եւ ասոր ներհակ կը հրամայէ Զանալ պա-
հելու մեր բնկերներուն կեանքը որչափ որ կարելի է,
թէ և մեր թշնամին բլլան :

112 . Մենամարտութիւնը ինչ՞նչ համար մեղք է :

113 . Հինգերորդ պատուիրանքով Ըստուած
փայն մարդասպանութիւն կարգիլէ :

114. Հինգերորդ պատուիրանքին գէմ է գայթակհութիւնն ալ որ է հոգևորական մարդաստանութիւն . վասն զի մարդուն հոյին կը մնոցնէ մեղաց մջ ինչպու պատճառ ըլլալով : Մէկ գայթակհութիւն տուող եկեղեցական մը , իրեն չար վարքովք աչխարհականներուն շարանայու պատճառ կը լայ : Սեծերը տղոց առջև անկարգ կեանք վարելով , կամ անոնց գէշ բան սորվեցնելով տղոց հոգւոյն կորսուելու պատճառ կը լան : Տղաքը իրարու չար խրատ տալով , անկարգութեան ճամբաներ սորվեցնելով , մէկ մէկու անկարգութեան ընկեր ըլլալով՝ իրարու հոյին կը մնոցնեն : Այնպէս գայթակհութեան պատճառ են վնասակար գրքեր շարադրողները կամ տպողները : Ամանապէս կանայք ալ որ իրենք զիրենք կը զարդարեն տւանողներէն սիրուելու մտքով : Ասոնք ամենքն ալ կը գայթակհեցնեն ու մանասկից կը լան ան մեղքերուն , որոնց մէջ կը ձգեն գործիչները : Այնչափ մեծ է աս գայթակհութեան մեղքը , որ Քրիստոս տէրն մեր ըստ , շատ աղէկ է որ վէմ երկանաբար (տէյիրմէն թաշը) վեզը կասպած ծալը ինչայ մէկը , բան թէ գայթակհեցրնէ հաւատացեալ ներուն մեջէն էն պզտիկը : Աւրիշ տեսակ մեղքեր ընտելներուն Քրիստոս սիրտ կուտայ որ չի յուսահատին ու իր քովը կը կանչէ ըսելով՝ Աչկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բռնաւորք . իսկ գայթակհեցնողներուն համար լաւ կըսեսպէ որ օր մը առաջ յուսահատած կորսուին :

114. Գայթակհութիւնը ո՞ր պատուիրանքին գէմ մեղք է :

ԴԱՍ ԻԷ.

Վեցերորդ պատուիրանքին վրայ :

115. ՍԵՅԵՐՈՐԴ պատուիրանքը կը զգուշացընէ զմեզ որ չի նանսինք անբան կենդանիներուն, որոնք առանց զանազանելու իրարու կը խառնուին : Աւ կարգիլէ որ հեշտութեան համար գէշ սովորութեամբ քննեք ան բանը, որնոր իր անհուն խնայողութեամբը կարգաւորեց մարդկային ազգը շատնալու համար : Որովհետեւ Մտուծոյ գործքը ամեն կողմանէ բարի է. չի կայ հոն գէշ կամ անհնալու բան մը. բայց միայն Մտուծոյ օրինազրած կարգին դէմ ընկը և անկարգ ցանկութեանը հետեիը գէշ են, որով մարմինն Ստեղծողին կամքին դէմ կեցէ :

116. Մ պատուիրանքը շնայն արդիկելով կարգելէ ալ Ազգապրծութիւնը, Պոռնկութիւնը, և ամեն տեսակ անարկիչտութեան գործքերը : Ինչպէս յայտնի կը տեսնենք սուրբ գրոց մէջ շատ տեղ թէ Մտուած ինչպէս կը բարկանայ որ և իցէ տեսակ պարկիչտութեան դէմ եղած մեղքերուն վրայ : Բրիտանից մէջը սա մեղքին անունն ալ պէտքը չէր որ ըլլար շատ շատ յիշմունքը պէտք էր ըլլար անոր համար որ աւելի դատաստարտեն ու զգուշանան առ մեղքին : Շերիք է գիտնալը որ արգելած է ամենն ալ բացի անկէ որ կը լայ ամուսնական սուրբ կանոններով :

115. Վեցերորդ պատուիրանով ինչ կը հրամայէ մեզի Աստուած :

116. Վեցերորդ պատուիրանը Մի շնար բուելով ինչ տեսակ բաներէն կը զգուշացնէ զմարդիկ :

117. Ըս դատաւարտելի մեղքը խիտ մեծ գեշութիւններու պատճառ է, անբժշկելի հիւանդութիւններու, ստակ կորսնցնելու, նախանձէ շարժած սպանութիւն պատճառով ատելութիւններու, կարգուածներ բաժնուելու. տղաքը երեսի վրայ ձգելու ոչ հոգինին կրնալով հոգալ անոնց և ոչ մարմիննին. զիրար թիւնաօրելու, մարդասպանութն, յուսահատութեան մջ ինալու, և ուրիշ շատ տեսակ մեղքերու :

118. Ըստուած՝ աս մեղքին հետ կարգիլէ անամն բանը որ աս մեղքին դուռ կը բանան. այսինքն՝ ամնն գխտմամբ եղած դորժքերը, գպչիները, նայուածքները, ու անպարկեշտ խօսքերը. ինչուան նաև կամաւոր գէշ մտածմունքները: Աւրիշ մեղքերուն առիթներէն առելի՝ աս մեղքիս առիթներէն պէտք է փախչիլ. այսինքն՝ հետաքրքրութենէ, անպարկեշտ, համարձակ մարդիկներուն ընկերութենէ, չափազանց ուտելէն, խմելէն, պար բռնելէն. աշխարհասէր մարդիկներուն խօսակցութենէն, զարդարուելէն, ու ընդհանրապէս մարմնական հաճոյքները սիրելէն :

119. Պէտք է մտրելնիս հատաստներ՝ թէ հրաման է մեզի ողջախոհ ապրիլ, որովհետև մեր մարմինը Հոգւոյն սրբոյ տաճարն է, մկրտութեամբ մնիք Մայնուիրուած ենք ու ամենատրք հաղորդութեամբ սրբուած ենք, անանկ որ՝ մեր անդամները Քրիստոսի

117. Մարմնական մեղքէն ինչ չար հետևանքներ կրնայ առաջ գալ :

118. Մարմնական մեղքերէ ազատ ըլլալու համար, ուրիշ ինչ բաներ կարգիլէ աս վեցերորդ պատուիրանքը :

119. Վեցերորդ պատուիրանին հրամանները որ պէս զի կարենանք աղէկ կատարել, ինչ զգուշութիւն պէտք է ընենք :

հոլութեամբ, այնպէս ալ իրաւունք է որ պահէնք
 աստ օրէնքը, ու թողունք որ ուրիշներն ալ իրենց ու-
 նեցածը վայելն ասպահոթութեամբ. թէ որ մեր ու-
 նեցածը բոնութեամբ առնեն ուրիշները, կամ խա-
 բերով վնաս ընեն մեզի կը բարկանանք, ուրեմն մենք
 ալ զուրիշը պէտք չէ որ խաբենք: Եւ թէ որ պա-
 կաս կու գայ մեր ունեցածը, պէտք է որ արդար
 ճամբով, աշխատելով, առատութիւն ընելով, վաստա-
 կելու հոսէ իննամբ, և կամ ծառայութիւն ընելով, և
 կամ չէ՛նէ՛ մուրալով:

121. Վ աշխն է փոխ տուած բանէն վատտակ ը-
 նել, փոխ տուածէն աւելի բան ետ առնելով: Հա-
 փըշտակութիւնն է, երբ մէկ զօրաւոր մարդ մը իրեն
 իշխանութիւնը առիթ առնելով անկարգութեան, ու-
 թիշին ունեցածը անիրաւութի ինքը կը գործածէ, կամ
 թէ իրեն կառնէ: Տնական գողութիւնը խիստ մեծ
 յանցանք է հաւատարմութեան դէմ. որովհետեւ սնե-
 րին ծառայ բռնողները հարկ է որ ծառային հաւա-
 տարմութեանը վրայ փտահանան, անոր համար ծա-
 ռային անհաւատարմութիւնը զՄատուած խիստ կը
 բարկայնէ: Եւ ամենեւին արգիլած է ուրիշէն ծա-
 ծուկ բան առնելն ալ միտքը գնելով թէ իրեն եղած
 անիրաւութեանը կուզէ փոխարէն ընել: Եւ չէ թէ
 միայն արգիլած է, այլ նաև կը հրամայէ օրէնքը, ա-
 նիրաւութեամբ առածը ետ դարձնել. անոր համար
 պէտք է շուտով ետ տալ. վասն զի անիրաւութեամբ
 պահելը, նորէ՛ նոր գոյնալու պէս է:

122. Ըս եօթներորդ սրատուիրանքը մի գողանար

121. Վ աշխն, յափշտակութիւն և անհաւատարմու-
 թիւն ինչ տեսակ յանցանքներ են:

122. Բանւորին վարձքը տալ, զբռնայլի, ագա-
 հութիւն չընել, աս ամենը որ սրատուիրանին տակը
 կերթան:

ըսելով կը հրամայէ բանւորներուն օրական վարձքը
 (կիւնտէլք) ամբողջ վճարել առանց կտրելու . փասն
 զի անոնց վարձքը կտրելը՝ անոնց քրտինքը , արիւնը ,
 կեանքը ուտել է : Ըս անանկ մեղք մին է որ երկկնքը
 Մատուցոյ կը բուրբէ , ասոր Մատուած փե՛ժխնդիր
 է : Ըս սրատուիրանքը ընդհանրապէս կը հրամայէ
 ամեն տեսակ սրարտրերնիս վճարել , սրարտրի տակ
 չի մնալ թէ որ կերպով մը կըրնանք վճարել : Ասկից կը
 հետեի որ ամեն մէկը պէտք է որ ջանայ զգուշութի
 զործածելու , չը վասնելու չը մխտելու շոտըութեամբ իր
 ունեցածը որ Մատուած տուեր է օրհնելով իրեն աշ-
 խատանքը , կամ ծնողացմէ իրեն մնացել է . վասն
 զի ծնողաց միտքն ալ ան է եղեր՝ որ կարօտ չի մնայ
 իրենց ժառանգը . և թէ որ կըրնայ իր ունեցածէն շոտ-
 ըլլու տեղ ուրիշ կարօտ եղողներու բաժնէ : Վ ան
 զի շատ անգամ գողութիւններուն ու յափշտակու-
 թիւններուն սրատուտը կարօտութիւնն է , որ շոտ-
 ըլլութենէն շատ անգամ առաջ կուգայ : Ըս սրատուի-
 րանքը կը հրամայէ զգուշանալ ազահութենէ , և չա-
 փէն աւելի ստակ վաստրկելու ցանկութենէն : Արով
 հետեւ աս սրատուիրանքը կը հրամայէ ողորմութիւն
 տալու կարօտներուն , անոր համար պէտք է չափ դնել
 մեր ծախքին որ կարենանք օգնելու խիտ կարօտ ե-
 ղողներուն . մանաւանդ անոնց որ չեն կըրնար ալ վաս-
 տրկիլ : Արտէ սուրբ առաքեալն Պօղոս , ան որ կը
 գողնար , ալ չի գողնայ , այլ վաստրկի իրեն ձեռքովը ,
 որ կարենայ տալու մեծ կարօտութեան մը եղողներու :

Մնացած իրէք Պատուիրանաց վրայ :

125. ՈՒԹԵՐՈՐԴ Պատուիրանքը կարգիլէ նախ դատաստանի մէջ սուտ վկայութիւն տալը, անմեղ մարդ մը դատաստատելու համար : Արքայութիւնը կարգիլէ զբարտաւթիւն (իմաստ) ընելը, որ է ուրիշին վրայ սրտով անոր չբաժնի բաները սուտ ու մուտ խօսքերով : Արքայութիւնը բամբաստանք ընելը, որով ե ուրիշին անունը կը կոտորի ու համարումը (իհատար) կը կորսուի՝ ըրած յանցանքը կամ սրտով թիւնը յայտնուելով, որ շատերէն ծածուկ էր մնացեր : Գարձեալ կարգիլէ սուտ կամ իրաւ, ուրիշի վրայ չարախօսութիւնը, որ ազգականաց կամ եղբարց մէջ բաժանումն ձգելու սրտածառ կը լայ :

Սեզի հրամանն չի կայ ընկերներնու ըրած յանցանայր վրայ խօսելու . բայց թէ երբոր ան խօսելէն յանցաւորին օգուտ սխտի բայ, սխտի խրատուի ու ան յանցանքէն ետ սխտի կենաց . կամ թէ եղբայրական սէրը թէ որ կը տօնուի . կամ թէ որ չի յայտնէ, ուրիշի վնաս մը սխտի բայ, ան ատենը պէտք է յայտնել յանցանքը . վնաս զի աւելի սրտատական ենք անմեղն ազատելու, քան թէ յանցաւորը : Եւանկ ալ կը հրամայէ սուտ չի խօսիլ, այսինքն՝ անանկ խօսք մը որ կըսուի ուրիշը խաբելու համար, մեր մարին ճանցածին դէմը հատկացնելով :

124. Ըս սրտուիրանքը կը հրամայէ միշտ ճշմարտութիւնը խօսիլ :

123. Ութերորդ սրտուիրանքը ՄԷ՛ սուտ վկայելը բնակով է՛նչ կը հրամայէ :

124. Ինչո՞ւ համար մեզի կը հրամայէ Աստուած միշտ ճշմարտութիւն խօսիլ :

մարտտ խօսիչ . որովհետև մենք ամենքս մեկմեկու ինչ-
 պէս անդամներ ենք . ուստի պէտք է որ մեկ մեկու
 ճշմարտտ սիրտ ունենանք ու անխարդախ , հաւատարիմ
 սէր . խօսքը մեր մարտի ճանչցածին դրտի նշանն է . ա-
 նոր համար պէտք է որ մտածմունքնիս բանաւոր բը-
 լայ , ու անցարմար (միմաստակէթսիզ) բաներ չի խօ-
 սինք : Ըստուած ճշմարտտ թիւն է , մենք իրեն պատ-
 կերն ենք , անոր համար զբուշածնեկնուս զխրաւ կա-
 տան մարդիկ , որովհետև սուտ լուրը մեր բնութեանը
 դէմ բան է , և ան պատճառաւ է որ ստասաց մար-
 դուն վրայ խիտտ կը բարկանանք , տեսնելով որ բա-
 նաւորի գործ չէ բրածը :

Հաս խօսիին ալ առանց մեղաց չբլար . մենք ալ
 դատաստանին Ըստուծոյ պարսպ խօսքերնուս հա-
 մար պատասխանս պիտի տանք . անոր համար պէտք
 է որ լուծիւնը սիրենք : Գարձեալ պէտք է որ ջա-
 նանք մեկ սիրտ ու միաբան բլանք ամեն մարդու
 հետ . որովհետև խաղաղութի բնորները , լատ . Քրիս-
 տոս սէրն մեր , Ըստուծոյ որդիք կը կոչուին : Ինչ
 նախատինք ալ որ բեր ենք լնկերին , որչափ որ կա-
 բելի է պէտք է որ փոխարինենք անուննին շինելով ,
 սրտերնին սունելով :

125 . Մնացած երկու պատուիրանները կը դա-
 տապարտեն անկարգ ցանկութիւնները : Իններորդ պա-
 տուիրանքը բնկով Մի ցանկար կնոջ լնկերի բո ,
 կարգելէ ցանկալը ան բանին , որն որ մեցերորդ պա-
 տուիրանքը արգիլեր է լնկու , այսինքն՝ ամուսնական
 գործքերէն զատ ամեն կերպ անարարկեշտ ցանկու-
 թիւնները . կըսէ Փրկիչն մեր թէ « Ըննայն որ հայի
 ՚ի կին մարդ առ ՚ի ցանկանալոյ նմա , անդէն չնայաւ »

125 . Իններորդ և տասներորդ պատուիրանները
 ինչ կը հրամայեն :

ընդ նմա ՚ի սրտի իւրում » : Այլ թէ միայն կատարեալ ցանկութիւնն է մեղք, այլ և մտածմունքներն ալ, երբոր անոնց մէջը կամաւորապէս ուշանայ հեշտանալու համար, կամ թէ անհոգ ըլլայ մտքէն դուրս ընելու : Արիջին կնոջն ալ իրեն կին ստնելու համար ցանկալը արդիլած է. բայց թէ որ անոր պարտաճոյժախճանած է, անասներ ըստնոր օրինաց կրնայ ըլլալ ինչպէս ըստ հին օրինաց նաև թէ որ առջի երկանէն բաժնուած է օրինաց կանոնով : Արտիճե տէ պտղիտի ցանկութիւն մտածմունքները կրնան ձգել գնարդը ալ մեծ յանցանքն'իւրու մջ, ինչպէս է անոր երկանը մեռնելուն ցանկալ, կամ թէ չնութի գործելու :

Տաններորդ պատուիրանքն ալ եօթներորդ պատուիրանքին պէս կարգիլէ ամեն կերպ ցանկութիւր ուրիշն ունեցած բարիքներուն, տանը, գեանին, կենդանիներուն, անական բաներուն, և այլն : Բայց ան բանը որ օրինաւոր ճամբով ինքը կուգէ գնելու, ու մէկան ալ իրեն կամքովը կը յօժարի ստալու, աչգ գործողութիւնը պատուիրանքի դէմ չէ : Այլտրը չէ որ ուրիշն ըսած վատտակը, կարելի ըլլար, ձեռքէն աննելու վախարկնը նախանձելով թէ անիկա ինչպէս մեզմէ աւելի շահեցաւ ու յատաճացաւ. որովհետև ատանկ աչք անկելը շատ վնասակար գործքեր ընելու կրգրգոէ մտքերնիս, ու անիրաւութիւններ ընելու գուռ կը բանայ :

ԴԱՍ Լ.

Յանկութեան վրայ :

126. Այլ վերջի երկու պատուիրանքները, այսինքն՝ մի ցանկար կնոջ ընկերի քս և մի ամենայնի որ

126. Վերջի երկու պատուիրանաց վրայ ինչ մասնաւոր գիտելու բան կայ :

ինչ նորա իցէ, ասոնք կը հաստատան կը դիւրացնեն մէկալ պատուիրանքներուն պահելը, ու ամեն մեղքերուն արժանար կը կտրեն: Հիրախի ամենեկին մեղք մը չէր ըլլար, թէ որ հալածուէր աշխարհէս մարդկան սրտէն ջանկութիւնը մարմնաւոր հաճոյցը և ըստակ շատցնելու և պատիւ փառք ունենալու: Ուրիշին ունեցածին ջանկարը, ու ինքն իրեն ունեցածին փոյց գոհ չըլլալը, նախանձու պատճառ կը լլայ. նախանձն ալ չարախօսութիւն ու զրարատութիւն ընել կուտայ: Սարկիին սէրը դատաստանի մէջ սուտ փոյցութիւն տալու առիթ կը լլայ: Վարդասպանութեան պատճառն է որիշին ունեցածը առնելու, կամ որիշին բրածին գէժ սիրտը պաղշարկեցնելու փափաքը, և կամ ինքն իրեն անձին պատիւը պահելու սէրը, արգելքը մէջտեղէն վերջնելով: Ըստ ջանկութիւնները կը դրդուն զմարդը արհամարհելու Հայրն ու Վայրը, երբմն ալ ատելու, ինչուան նաև անոնց մենկիր ուղիւ: Գարձեալ շահաւորութիւնը՝ կիրակի օրը սուրբ պահելու պատուիրանքը զանց առնել կուտայ: Երջն պէս ալ իրեն հաճոյքը սիրելը՝ չի թողար տուն օրերը սրբութեամբ անցնել: Վարմնաւոր շահը՝ սուտ երգումներ ընել կուտայ. ինչպէս սալէկ գիտնն աս բանս առուաուրի մէջ եղողները: Ըստակ ահա անկարգ կիրքերն են՝ որ մարդը Ըստուծոյ ծառայութենէն ետ դարձնել կու տան, ու Ըստուծոյ սէրը սրտին միջէն կը մարնն:

127. Ըմն պատուիրանքները դիւրաւ կրնանք պահել մը սրտէն կտրելով ետքի երկու պատուիրանքներուն մէջ դատասարտած ջանկութիւնները: Այս

127. Ինչպէս կրնանք դիւրաւ պահել պատուիրանքները, և ամեն տեսակ ջանկութիւններնուս յողթել:

ցանկութիւններնուս ալ յաղժող կը ըսնք , թէ որ չի փափարինք այնպիսի բանի մը , որ գիտնք թէ ունենալը կամ ընկըր անկարելի է : Այս անկարելի պէտք է սեպնք ան բանը՝ որ Աստուծոյ կամքին դէմ է , թէպէտև ընկ կամ ունենալը մեր ձեռքն ըլլայ , մտածելով թէ ետքը Աստուծոյ դատաստանէն չենք կրնար ազատիլ :

128 . Ս'երբէ փախչելու էն աղէկ ճամբան տուէ , ջանալ ունենալ առաքինութիւններն ու քրիստոնէական կատարելութիւնները . « Աղերութ կատարեալ ըսաւ Վրիստոս տէրն մեր , որպէս և Հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է » : Թէ որ կատարեալ խոնարհ ըլլանք նէ , կը փախչինք հոգարտութենէն ու սուտ փառք սիրելէն : Պէտք է ալ որ բնութեան անմեղ երեւցած հաճոյքներն ալ վայելելէն ետ կենանք շատ անգամ . որպէս զի դիւրին ըլլայ արդիւրած հաճոյքներուն փափաքը մարեկ սրտերնուս միջէն : Ուրիշներուն ունեցածին չի ցանկալու համար՝ պէտք է որ սրտերնիս կապուած չըլլայ մեր իրաւամբ ունեցածներնուս վրայ ալ . սրտերնիս աշխարհչիս նիւթական անցաւոր բաներուն կապուած չըլլալու համար , պէտք է որ մտածենք մահը և յախտնական կեանքը : Արտատրք առաքեալն Պօղոս . « Ժամանակս կարճեալ է այսուհետև . զի որ ունիցին կանայս՝ որպէս թէ չունիցին . և որ լացնեն՝ որպէս թէ ոչ լացնեն . և որ խրնդանն՝ որպէս թէ ոչ խնդացնեն . և որ գնենն՝ որպէս թէ չունիցին . և որ վարենն զաշխարհս , որպէս թէ չվայելիցնեն . զի անցեալ է փայելութիւն աշխարհչիս այսորիկ » : Գարձեալ ուրիշ տեղ , « Իսկ որք կամինն մեծանալ , անկանին 'ի փորձութիւն և յորովայթ և 'ի բազում ցանկութիւնս անոխոս և վնասակարս , որք

ընկղմեն զմարդիկ 'ի տառակումն և 'ի կորուստ , զի արանտ ամենայն չարեաց արժամսիրութիւն է ։ Ասոր հետ նոյն է Քրիստոսի տեսան մերոյ ըսածն ալ թէ Այ որ ինձի հետեիլ կուզէ , պէտք է որ հրաժարի իրեն Հօրակն , Սօրակն , կնոջակն , տղոյակն և ամեն իրեն ունեցած հարստութենէն . չէ թէ զանոք երեսի փայ թողուլ պէտք է , հասլա սրտերնիս անոնց փայ չի կասիլ , որ կարենանք կատարեալ սիրով միայն զԱստուած սիրել . և զուրիշներն ալ ըստ Աստուծոյ կարգաորութեանք ։ Ուստի պէտք է որ չափաւորենք մեր փափաքները , միայն անչափ սէր պէտք է ունենանք բարեգործութեան և Աստուծոյ հաճոյ ըլլալու . որոնց չըլլար չափ գնել ։

ԳԱՍ ԼԱ .

Սուրբ Եկեղեցւոյ առջի իրեք Պատուիրանքներուն վրայ ։

129 . ՍԵՆՔ պարտական ենք սուրբ Եկեղեցւոյ պատուիրանքները պահելու , Աստուծոյ պատուիրանքին հնազանդելու համար . փասն զի կրտէ . Պատուեալ գճայր քո և գմայր ։ Եկեղեցին՝ երկնաւոր Երուսաղէմը մեր մայրն է , ու իրեն պատուիրանքները սուրբ գործքեր են՝ Առաքելոյ ժամանակէն եկած աւանդութեամբ ու ամեն սրբոյ Հարց և Հովուաց իշխանութեամբ Եկեղեցւոյ մէջ պահած , վերջի ատեն ներա՛ կարգի դրած ու հրամայած որ քրիստոնեայք գոնէ զանոք պահեն ։

129 . Արդեօք մենք պարտեղան ենք Եկեղեցւոյ պատուիրանքները պահելու ։

150 . Սալորական թխը աս պատուիրանքներուն վեց են .

ա . Յաւուրս կիրակէից և տօնից տեսանել զարատարաց :

բ . Ի տարւոջն գոնէ միանգամ խոտտովանիլ :

գ . Հաղորդիլ գոնեայ 'ի տարւոջն միանգամ՝ այսինքն , 'ի Օգտակի յարութեան տեսան :

դ . Սուրբ պահել զհրամայեալ աւուրս տօնից :

ե . Պահել զօրահս և զծոմասպահս հրամայեալս :

զ . Տալ զտասանորդս ընչից :

151 . Առջի պատուիրանքին միտքը հասկնալու համար՝ պէտք է գիտնան քրիստոնեայք որ պարտական են միշտ աղօթք ընելու , և եկեղեցական աղօթքներու , այսինքն՝ ժամասացութեանց ներկայ ըլլալու՝ որչափ որ կրնան նէ : Բայց որովհետև օրերուն մեծ մասը կանցընեն մարմնաւոր աշխատութենով ու առուտութեամբ , որով կըրնայ ըլլալ որ երբեմն տան չուննան ներկայ ըլլալու ժամասացութեանց , անոր համար սուրբ Եկեղեցին պարտք դրաւ ամեն քրիստոնէից գոնէ կիրակի օրերը սուրբ պատարագին ներկայ ըլլան , որ աստուածային պաշտամանց միջոցն գլխաւորն է : Եւ թէպէտ Եկեղեցին կը փափագի որ ամեն քրիստոնեայք հանդիսաւոր պատարագ տեսնեն կիրակի օրերը , և ամեն օր ալ եկեղեցի երթալէն ետ չի կենան . բայց վախնալով որ չըլլայ թէ շատերը արտաքին գործքերու պատճառաւ բոլորովին մոռնան զԱստուած , անոր համար պարտք դրաւ՝ որ գոնէ թխ պատարագ ընեն աղէկ մտիկ ընելով և ուշադրու-

130 . Քանի՞ են սուրբ Եկեղեցւոյ պատուիրանքները :

131 . Եկեղեցւոյ առջի պատուիրանքին վրայ ի՞նչ գիտելիք կայ :

Թեամբ գիտելով քահանայական արարողութիւնն ըրր, աղօթքները, ու սուրբ Ակեղեցւոյ գիտաւորութիւնները :

152. Գոնէ մկ անգամ մի տարւան մջը բոբոր մեղքերը խոստովանել իրեն ժողովոյ աստեղին, կամ իշխանութի ունեցող քահանայի մը : Ակեղեցին գիտէ որ բարեպաշտ մարդիկ և անոնք որոնք սղտիկ մեղքերու մջ կիյնան, տարւան մջ շատ անգամ փափազանօք կրնողուն սուրբ խորհուրդները . բայց տեսնելով ալ որ շատմբ բանի տեղ չի սեպելով խղճնուանքնին աստեղանած են, իրաւամբ կը փախնայ որ ատ աստեղանութիւնը չտեղնայ, շատ տարի մահոյ շարի մեղքերուն մջ մնալով . ուստի յայտնի հրամանով սլատուրեց՝ որ այնպիսիներն ալ գոնէ տարին մի անգամ խոստովանին . սպաննալով բանադրելու խոստովանողները :

Ակեղեցին աստեղանութեան խորհուրդն համար ատեն չորոշեց, որովհետեւ մեղք կնոջը պէտք է որ շուտով եղէ մեղքէն, ինչպէս որ կրտէ սուրբ գիրքը . մի ուշանար Եստուծոյ դանաւ, ու օրէ օր մի ձգեր :

153. Գոնէ տարին մկ անգամ Հաղորդ առնել Օստիկ օրերուն իրեն ժողովոյ աստեղանական ժամուն մջ : Սուրբ Ակեղեցին կը փափազի որ բրիտանեայք շատ անգամ հաղորդուն . բայց որովհետեւ խորհուրդը առնելու համար պէտք է նախ աղէկ մը մարբել խղճնուանքը, անոր համար Ակեղեցին տեսնելով իրեն շատ որդւոյր թուլութիւր, սլարտք դրաւ որ գոնէ տարին մկ անգամ հաղորդուն : Ամենին չի կամենար

132. Եկեղեցին Բնչ կը սլատուրէ խոստովանանքի վրայ :

133. Հաղորդուելու վրայ Բնչ կարգ հաստատեց սուրբ Եկեղեցին :

որ շատ երկայն ատեն զրկուած մնան աս սուրբ խորհրդէն . վասն զի ըստ Քրիստոս տէրն մեր, եթէ ապրիչ չըլար առանց աս երկնաւոր հացին : Սուրբ Աշկեղեցին հաղորդուելու օրերն ալ որոշեց էն սուրբ օրերը . այսինքն՝ բառսուն օր պահէր պահելէն ետքը, երբօր Քրիստոսի չարչարանայք՝ և աս սուրբ խորհուրդը հաստատելուն յիշատակը կը կատարուի . որ ըսել է՝ թէ ծաղկազարդէն սկսած, ինչուան՝ Ար կիրաւ կիին օրը . աս տասնուհինգ օրուանը մջ հաղորդուելու է իրեն ժողովոյ ապետական եկեղեցւոյն մջ, որպէս զի հովիւր ճանչնայ իր ոչխարները և խմանայ թէ իր խրատներն ու արթնքները իր ժողովոյեան վրայ ինչ ազդեցութիւն կընէ, որ ըստ այնմ ջանքը շատցնէ ու պէտք եղած խնամքն ընէ :

154. Սեր ազգին եկեղեցական կանոնադրութեանը մջ կը պատուիրէ ժողովոյեան տարւան մջ գնէ հինգ տաղաւարաց տներուն խոստովանիչ և հաղորդիչ . այսինքն՝ Օտակին, Օննդեան, Վարդախոսին, Մատուածածնին և Վաչին . խի թէ որ մէկը դաղջութի հոգ չընէ՝ գնէ աս տներուն հաղորդիչ, պէտք է որ երկու մեծ տաղաւարաց տներուն խոստովանի և հաղորդի . այսինքն՝ Օննդեան և Օտակին :

155. Հաղորդուելու պարտքը կը սկսի ան ատներ երբօր մէկուն բանախարութիւնը այսինքն խելքը կը բացուի, ու կը սկսի հասկնալ, խմանալ իր ինչ ստեղծուած ըլլալը և Մտուծոյ իրեն բարերարութիւնները . ստիղարար տանգալի տասուերկու տարւան եղած ատներն էր . բայց աս բանս առաջնորդներուն խոհանութեան յանձներ է Աշկեղեցին :

134. Մեր ազգին մջ խոստովանելու և հաղորդուելու վրայ ինչ սովորութիւն կայ :

135. Ինչ հասակին կըսկսի մէկը հաղորդուելու պարտքին տակն ըլլալ :

ԴԱՍ ԼԲ.

Տօն օրերու և խորհուրդներու վրայ :

156. ՍՈՒՐԲ Եկեղեցւոյն իրեք պատուիրանքները դրած են , Ըստուծոյ ծառայելու օրերը մէկալ օրերէն զանազանելու համար : Առջինը զՍտուած փառաբանելու ու հոգևորապէս զուարճանալու համար . մէկալ երկուքն ալ Ըստուծոյ առջևը ցաւելու և ապաշխարութեան գործքեր ընելու համար : Իսկ չորրորդ պատուիրանը կը հրամայէ մեզի կիրակի օրերէն զատ՝ տօն օրերն ալ սուրբ պահելու ծառայական գործքերէն հրաժարելով , աղօթքի և բարի գործքեր ընելու հետ ըլլալ . վասն զի աս տօները դրած են զՍտուած փառաւորելու համար կամ մեր կրօնին երևելի խորհուրդները տօնելով , կամ ան սուրբերուն յիշատակը մեր մտքին մէջը նորոգելով որոնց վրայ աւելի պայծառացոյց Ըստուած իր շնորհքները : Ըսանկ օրերու մէջ առանձին ընելու հոգևոր գործքերն իս են մտածել տէրունական խորհուրդները կամ Սուրբերուն առաքիլութիւնները . անոնցմէ բարի սրտողներ հանել վարքերն իս շտկելու համար : Ըսանկ ըլլալով պէտք է աղէկ սորվիլ աս տօներուն խորհուրդները :

157. Ըն տօներէն շատը՝ որոնց մէջ կը պատուենք մեր կրօնին խորհուրդները , կը ցուցնեն Արդւոյն Ըստուծոյ մարդեղութիւնը , և իր աշխարհքիս մէջ ըրած հրաշքները : Օ՛հաւնդը իրեն ժամանակաւոր ծնանին

136. Սուրբ Եկեղեցւոյ առջի իրեք պատուիրանքներէն ինչո՞վ կը զանազանի չորրորդ պատուիրանը :

137. Արո՞նք են Տէրունական տօները :

է . ու թ օրէն ետքը՝ իրեն թրխատութիւն օրն է , ա՛ն օրն որ մարդացեալ Մ.Յ անունը Հիսուս գրին : Ատքը Հայտնութիւնը , որ օրն որ իրեք Մողերը եկան երկրպագութիւն բրին . նոյն օրը կը յիշատակուի Վրխատոսի Մկրտութիւնն ալ , որ Հովհաննէս մկրտուեցաւ : Եւ այց որովհետեւ սա իրեք տճիս պատճառաւ ինչն Վրխատոս մարդիկներուն առջին երկնալ սկսաւ , անոր համար սա տճուս Հայտնութիւն կոչեցաւ : Անկից ետքը կրնեն իր մահականացու կենաց և քարոզութիւններուն յիշատակը աւելի Մեծ պահոց մը , որուն ետքի երկու շաբաթը Վրխատոսի շարչարանքները մտածելու օրեր են . ևս առաւել սուրբ շաբաթը՝ ու իրեք վերջի օրերը . սուրբ Հինգշաբթին՝ վերջին ընթերցայ օրն է , որուն մը Հաստատեց մարմնայ և արեան սուրբ խորհուրդը : Ուրբաթ օրը խաչին վրայ մեռաւ : Շաբաթ օրը գերեզմանը թաղուած մնաց : Այս օրերուս սուգը յանկարծ ուրախութեան կը փոխուի Հիսուսի յարութիւնուիւ , որ մեր Օգոստին է , և միշտ կիրակի օր կը տօնենք : Օգոստինը իրեք օր կը տօնենք . հին ատներ բոլոր շաբաթը կը տօնէին : Ինչուան Հոգեգալուստ յարութեանը ուրախական օրերն են՝ ՚ի պատիւ Հիսուսի յարութեանէն ետքը ոճեցած փառաւորեալ կենացը : Յարութեանէն քառսուն օր ետքը՝ Վրխատոսի տեառն մերոյ Համբարձման օրն է : Այսանկ ահա ամեն մէկ տարուան շրջանին մը Արևոտեցին իր եկեղեցական արշտամանը մը կը նկարագրէ կարգաւ մարդկանց հետ անցուցած Վրխատոսի տեառն մերոյ կեանքը : Առանձին մեծ հանդէսներով կը տօնենք նաև մեր փրկութեան գործիքը զսուրբ խաչը . այսինքն՝ Հիսուսի խոնարհութիւնը և նախատական մահը : Համբարձմանէն տասը օր ետքը կը տօնենք Պենտեկոստէն , այսինչն Հոգւոյն սրբոյ գալուստը . ու հետեւալ կիրակին ալ առանձին կը տօ-

ներք Մենաստրքը Արրորդութեան խորհուրդը . և նոյն հինգշաբթի օրը արևմտեան Ահեղեցին կրկատարէ Քոխատոսի սուրբ մարմնոյ և արեան տօնը հանդիսաւոր ժամօրով, որ 400 տարիէն 'ի վեր հաստաւ տուած է, հերետիկոսներուն ամենաստրք Հարրդութեան դէմ ըրած նախատեսնապը փոխարէն ընելու համար: Ահա այսպէս Ահեղեցին հանդիսաւոր արարողութիւններով մեզի միշտ յիշել կուտայ աստուածաբաշտութեան կրօնին խորհուրդները:

ԴԱՍ ԼԳ .

Սրբոց տօներուն վտայ:

158. ՍՐԲՈՑ տօներն ալ մէկալ տներուն պէս զբաժ են 'ի դատօւ Աստուծոյ . լիան զի սուրբք յիշելու պատճառաւ կը ժողովինք ժամերու մջ Սաղմունքեր կերպենք, սուրբ դիպքը կը կարգանք, բարոյներ կը բնենք ու սրտաբազ կը մատուցանենք կիրակի օրերու պէս: Սիայն թէ 'ի գովեստ սրբոյն ալ շարականներ կերպենք, ան ալ Աստուծոյ փառք տալու համար կրնենք որ այնպիսի առաքինի բրաւ սուրբերը: Ամանապէս Սուրբերուն արթմբ ալ կրնենք, որ մեզի բարեխաւ բլան: Ամնայն սրբոց տօնին՝ ամեն սուրբերը ճանչցուած ու չի ճանչցուած մէկ տեղ կը տօնուին . լիան զի ճանչցուած սուրբերը թէպէտ և բիւրաւողք են, բայց քիչ կրտեպուին անոնք չի ճանչցուածներուն հետ բաղգատելով, լիան զի չի ճանչցուած և կամ մանաւոր տօն չունեցող սուրբերը խիստ շատ են: Պէտք է գիտնալ, որ աս Ամնայն

138. Ի՞նչ իրաւամբ սրբոց տօներ սահմաներ է Ահեղեցին, և ի՞նչ գիտամբ կը տօնենք:

Արքայ տօնը լատինացւոց մէջ հրամայեալ տօն է . որ կը տօնեն Վոյեմբերի առջի օրը : Մեր Ազգը [Թէպէտ կը տօնէ տօնացուցի կարգաւ յարմար եկած տարին , բայց հրամայեալ տօն չի բռնէր , այլ լուր օրերը յիշատակած արքայ տօներուն պէս կրնէ :

139 . Սուրբ Աստուածածնին առանձին այլ և այլ տօներ գրած են . ըլլալով ինքը անարատ յրացած , սրբութեամբ ծնած և ըի շնորհօք միշտ սրբութեան մէջ կեցած մնացած : Վերափոխումը՝ իրեն մահուանը ու հոգւով ու մարմնով երկինքը երթալուն օրն է . Աւետումը՝ իրեն աւետիս առած օրն է , որ Մայր Աստուծոյ եղաւ , [Թէպէտ աս տօնը Յիսուսի տօներուն կարգը կը սկսուի . որովհետև ան օրը Յիսուսի մարդեղութեան խորհուրդը կը տօնենք : Ասոր պէս է Տեառն ընդառաջին տօնն ալ՝ որ սուրբ Աստուածածին տաճարին մէջ Աստուծոյ նուիրեց զՅիսուս , ու սուրբ Սիմէոն ծերունին ալ յայտնեց ամենուն Յիսուսին Մեծիան ըլլալը : Այս որովհետև աս սուրբ ծերր գիրկն առաւ զՅիսուս և ըսաւ , [Թէ Աս է հեթանոսներուն լրցար , աս խօսքիս ճշմարտութիւնը սրտերնուս մէջ տարաորելու համար և արտարին նշանով մը մշտ քերնիս յայտնելու համար , նոյն օրը հաւատացեալները [Թափօրի մէջ ձեռքերնին փառած մումեր կը բռնեն : Սի Աստուածածնին ծնունդն ու իրեն անարատ Յղութիւնն ալ կը տօնենք : Ատնցմէ՛ ՚ի զատ մասնաւոր տօներ ալ կրնն հաւատացեալքը ՚ի սրափս սուրբ Աստուածածնին , որ Աստուծոյ առջև իրեն հօր բաւրեփօսութիւնը ընդունելու արժանի ըլլան :

140 . Կը տօնենք սրբոյն Յովհաննու մկրտչին ծը-

139 . Սուրբ Աստուածածինն ալ ուրիշ սուրբերուն պէս կը տօնենք :

140 . Սովորաբար սրբոց կենաց օր օրուան յիշատակը կը տօնենք , և օր սուրբերը :

նունդը աւետարանին ան խօսքին վրայ՝ թէ շատերը պիտի խնտան ասոր ճննդեան օրը: Ուրիշ սրբոց մահքը կը տօնենք, այսինքն յախտենական կեանքը մանկելով իրենց աշխատանացը վարձքերնին առած օրերնին: Ար տօնենք սուրբ Ըսաբեալները, երևելի Ս'արախրոմնե-րը, Խոտատականոյնները, Աուսանքները և այլն: Ըստնյ մէ 'ի գատ ամեն Ըջդ կամ Քաղաք ունին մասնաւոր սուրբերու տօներ իրարմէ գատ, նաև առանձին պաշտպան սուրբեր Ըջդին կամ Քաղաքին:

ԴԱՍ ԼԴ.

Պահքի ու ծովի վրայ:

141. ԾՆՈՒՄԸ շատ օգտակար է ինքզինքնիս պատճելու համար դորձած մեղքերնուս փոխարէն, և որպէս զի փորձուցիմներու դէմ կենալու ուժ առնենք: Մենք զմեզ կը պատճենք մեր գուարձուցիմներէն զմեզ զքիկելով, նաև երբեմն մեր հարկաւոր ուտելու կերակուրոյն մէկ մասէն, և անօթութիւն ու ծարաւ քաշելով: Մեր հոգին ան ստենը կը զօրանայ, երբոր սահքով մեր մարմինը կը տկարայնենք. որտէ՛ստե ան ստենը հոգին աղէկ կրնայ ընել աղօթքը, զղջումը, ու ուրիշ հոգևորական մտածմունքները: Ընոր համար սահեցողութիւն որ կրտենք, մէջը ժուժկալութիւն ալ կիմանցուի. որ է կերակրին թխը կամ անդամը սրակ սեցրնել:

142. Սուխրական ծովն է բոլոր օրը բան չուտել, ու միայն իրիկունը կերակուր ուտել: Օրէնք ծանա-

141. Ծում և պահք պահելը ինչ բանի համար հարկաւոր է:

142. Ծում պահելը ինչպէս կըլլայ:

պահաճմն եղած է միշտ Ազիկեցւոյ մէջ մէկ անգամ
կերակուր ուտելու օրուան մէջ : Հիմա ծոմապահա-
ժեան օրերը Աւրոսպայի մէջ կէս օրէ կէս օր կուտն
կերակուրը ու իրիկուան ալ թեթե քան մը կուտն :

145. Ծոմապահաճման օրը կերակուրին տեսաին
ալ փոխելու է , այսինքն՝ ուժ տուող բաներ պէտք չէ
ուտել ինչպէս միա , հաւեղէն , հաւկիթ , կաթնեղէն .
ինչպէս որ կը պահանջէ ծոմապահաճման տեսակը , և
ինչպէս որ է քաղաքին կամ երկրին սովորութիւնը :
Ըս կերակուրներէն հրաժարիլը՝ աւելորդ ասպարտական
մտածութենով կերակուրները դէշ սեպնումս համար
չէ , ինչպէս հին ատենը մէկքանի հերետիկոսներ կը
համարէին . այլ մեր մարմնը պատճելու համար՝ որ
ժառայեցրններ մեր հողոյն . անոր համար պահոց օ-
րուան կերակուրները խիստ պարզ պէտք է որ ըլ-
լան , չէ թէ մէկ ուրիշ տեսակ համադամով կերա-
կուրներու սեղան :

144. Ծոմապահաճմիր շահաւոր ըլլալու համար
պէտք է պահել ճշմարիտ ասպարտութեան մտքով ,
ուրիշ բարի գործքեր ալ մէկ տեղ ընելով , աղօթներ ,
ողորմութիւններ , և այլն : Այսինքն որ կաւեղրներ մեր
բիշ ուտելու , աղքատներուն պէտք է ստանք : Սուրբ
Ազիկեցին զմեզ յորդորելու համար որ աւելի աղօթք
ընենք ան օրերը , երկար ժամաստայութիւններ դրեր
է , որ շատ ատեն անցնենք սաղմաներ ընելով , սուրբ
գիրք կարդալով , ու քարոզներ ընելով :

Ծոմապահաճմն օրերը պէտք է փախչիլ զբոսանք-
ներէ , և սրտին ուզած հաճոյքներէն հրաժարիլ թե .

143. Ծոմի և պահոց օրերը ի՞նչ տեսակ կերա-
կուրներ ուտելու է և ի՞նչ չափով :

144. Ծոմապահաճմնը շահաւոր ըլլալու հա-
մար ի՞նչ պէտք է ընել :

պէտեւ անմեղ և օրինաւոր ըլլայ : Սուրբն Ամբրոսիոս մեծ պահոց երդի մը մեջ կրսէ . Չափ դնմբ մեր կե-
րակրոյ և խմելու , քնոյ , խօսակցութեան , կատակարա-
նութեան , և աւելի աղէկ գիտմբ վարանգնիա :

145. Ծոմպահչիւր պարտական կը ըլլայ մարդ ՚ինչ
պէս որ ստիբութիւնը հատտատեր է , քսան տարին
ըմնոյցած : Աւտի ծոմ կենալէն ազատ են տղարը ,
դայեակները , յղև կանայք , հիւանդները , անո՞ք ալ որ
խիստ ծանր աշխատանքով է արհեստին , նաև անոնք
որ ծոմ կենալը իրենց առողջութեան մնաս կուտայ :
Բայց պէտք է ամենքը զցուշանան որ չըլլայ թէ ինչ-
պնկնին խարեն , վասն զի ամեն մարդ սպաշխարելու
պարտրկան է :

146 . Հին ատենի քրիստոնեայք շատ ծոմ կը կե-
նային , շատերն ալ՝ կիրակիէն ու զատիկական օրերէն
զատ , բոլոր տարին ծոմ էին : Անջի ատենի ճգնաոր-
ները կանոն ըրեր էին ծոմ կենալը : Պահչքնին ալ
խիստ սաստիկ էր , գինի ալ չէին խմեր , ձկնեղէն կե-
րակուրներ ալ չէին ուտեր . շատերը միայն հացով և
ջրով կասրէին . բայց երբոր թուլութիւն մտաւ , պէտք
եղաւ սպարսք դնել քրիստոնէից որ գտնէ հրամայած
օրերը ծոմ պահեն . քան զայն աւելին թողով իրենց
ջերմեանդութեանը :

145 . Ի՞նչ հասակի մարդիկ և օրո՞նք ազատ են
ծոմ պահելէն :

146 . Հին ատենի ծոմերն ու պահչքերը հիմա
կուանեն ի՞նչ զանազանութիւն ունէին :

ԴԱՍ ԼԵ .

Մասնաւոր ծովապահութեան ու Պահք պահելու օրերուն վրայ :

147. ԵՐԵՒԵԼԻ Պահքը կամ՝ ծովապահքը քառանորդական պահքն է, այսինքն Մեծ պահքը՝ որ Առաքեալք գրին, Սուլսեսի ու Աղիայի օրինակին հետեւելով. մանաւանդ Վրիտտոսի փրկչին մերոյ, որ քատտուն օր անապատը կեցաւ առանց ամենին բան մը ուտելու : Օտակէն առաջ սահմանեցին զմեծ պահքը՝ որպէս զի խիստ ապաշխարութեամբ ըստ պատրաստութիւն մը ընենք ան մեծ տօնին :

148. Արեւմտեան Ակեղեցին Չորից եղանակաց պահքեր սահմանած է, խնդրելու համար Ղստուծոյ որ պահպանէ երկրիս բերքը տարւոյն չորս եղանակներուն մէջ. այսինքն՝ գարունքը, ամառը, աշունքը ու ձմեռը : Միանգամայն որ Աստուած սուրբ Ակեղեցոյն աղէկ Ապիսկոսականեր, Վահանաներ ու պաշտօնեաներ հանէ. որովհետեւ (ըստ Աստինացոյց սովորութեան), աս օրերուն կը ընան ձեռնադրութիւնները՝ անոր համար բոլոր Ակեղեցին աղօթք կրնէ, որ Աստուած իրեն հնձոցը մշակներ հանէ. այսինքն՝ Տողովրդեան առաջնորդներ : Իսկ մեր աղգին մէջ աս պահքերուն տեղ ունինք տասը այլ և այլ շարաժմական պահքեր որոնք կը կոչուին Առաջաւորաց պահք, Աղլական պահք, Առատորչին, Վարդալատին,

147. Պահքերուն միջէն ո՞րն է գլխաւորը և ե՞րբ կը պահուի :

148. Ի՞նչ բան է եղանակաց պահքը, և մեր ազգն ա՛լ կը պահէ :

Վ Կրախոխանան, Խաչին, Սրբոյն Գէորգայ, Յիւնա-
կայ, Սուրբ Յակոբայ, Յայտնութեան :

149. Հսկումն է ծունդապէս երևելի տօնի մը
պատարատութեան համար : Հսկումն կրտսի՝ փան զի
ատջի ատենները բոլոր գլխերը ժալի մջ սրբութեամբ
ու աղօթքով կանցնէին՝ արթուն մնալով ինչուան
առաւօար :

Խթումն կրտսի՝ ըստ սովորութեան մեր աղջին ,
ամեն շաբաթական պահոց շաբաթ օրերը, որոնց մջ
կուտսի կածնեղէն . ինչպէս է նաև սուրբ շաբաթ
օրուան իրիկունը պատարագէն ետքը :

150. Սուրբ Եկեղեցւոյն մէկ պատուիրանքն ալ
աս է . պահք պահել պէտք է ամեն ուրբաթ ու շա-
բաթ կամ չորեքշաբթի օրերը . պատուելու համար
Քրիստոսի տեսն մերոց չարչարանքն ու թաղումը, որ
այէկ պատարատութիւն կիրակի օրերուն : Երևելեան
Եկեղեցիները շաբաթ օրուան տեղը չորեքշաբթի օրե-
րը կը պահեն ՚ի պատիւ սուրբ Եստուածածնին , խակ
Խտինական ձէս ունեցողները շաբաթ օրերը կը պա-
հեն ՚ի պատիւ թաղման Քրիստոսի : Եւմնքը իրենց
երկրին սովորութիւնը պէտք է որ պահեն բարի հա-
ւատքով :

151. Պահոց օրերէն զատ՝ ուրիշ օրերը թէպէտ
ազատութիւն է ուտելու ամեն բան , ու բանի անգամ
ալ որ մէկուն հարկաւոր ըլլայ . բայց Քրիստոնեայք
պէտք է որ միշտ տակաւապէտ կեանք ունենան , և
զգուշանան որ իրենց սիրտը չի ծանրանայ շուայտութիւն

149 . Ի՞նչ բան է հսկումն և խթումն :

150 . Եւմն շաբաթ երկու օր պահք պահելն ալ
Եկեղեցին կը պատուիրէ :

151 . Ուտիք օրերու մէջ կերակրէ զգուշութիւն
ընելու պարտք ունի՞նք :

և արբեցութեամբ, ինչպէս որ ըսաւ Քրիստոս աւերն մեր : Ընտր համար մեծ անկարգութի է բարեկենդանի օրերուն ալ չափազանց ուտելը, խմելը, խաղալը . դուցէ անանկ խելքով մարդիկ ալ կան, որ կը համարին թէ հրաման տուած է և մեզ չէ ան օրերը չափազանց ուտելը, գինովնալը և այլն : Ըս բանս սուրբ Ակեղեցւոյ դիտաւորութեանը դէմ է, որ կարգ դրած է իրեր շարաթ առաջ առաջաւորաց սրահք պահել սխիւրով, պատրաստ ըլլալու աւելի ջերմեանս դութեամբ պահելու մեծ սրահոց սրահքերը :

152. Սուրբ Ակեղեցին արդելեր է հարսնիք ընելու հայանութեան օրերուն, Սեծ սրահքին, Օջատկին, և այլն . որպէս զի ան օրերը ապաշխարութեամբ, աղօթքով ու սուրբ ուրախութեամբ անցնենք ՚ի յիշատակ ան խորհրդաւոր օրերուն : Ոմանք կաւեցընեն եօթներորդ պատուիրան սուրբ Ակեղեցւոյ հարսանեաց արգելած օրերը, և թէ պէտք է փախչինք կենակցութիւն ընդէն բանադրած կամ նգոված մարդիկներու հետ : Բայց սա կիսնացուի ան բանադրաներուն համար՝ որ սուրբ Ակեղեցին առանձին անուրովը հրատարակեր է :

155. Որովհետև Մատուցոյ կարգաւորութեամբ կան այնպիսի մարդիկներ որ կարօտ են ուրիշներուն օգնութիւնը, և դարձեալ ամեն Ակեղեցականաց յանձնուած է հոգալ ժողովրդեան հոգիներուն անողեան հարկաւոր եղած բաները, անոր համար Ակեղեցին սրարտք կը գնէ ժողովրդեան վրայ՝ որ Մատուցոյ տուածէն մասն հանեն այն անկարող աղքատներուն . դար

152. Հարսնիք ընելու օրերուն վրայ ինչ կարգ դրեր է Եկեղեցին :

153. Տասներորդը տալ ըսելով ինչ կը պատուիրէ Եկեղեցին :

ձեայ և որոնք որ իրենց հոգւոյն մտնողը կը հոգան , իրենք ալ անոնց մարմնաւոր կարօտութիւննին լ'ցնեն : Քստ հին օրինաց պարտրկան էին ամենքը ճիշդ փաւարկածներուն տանին մէկը տալու , բայց հիմակ նոր օրէնքը կապարէ ամեն մէկուն իր կարողութեանը չափով տալու . ով որ բաւական ունի իր ապրուստը՝ պարտրկան է աւելի տալու . իսկ ով որ կարօտ է , իր սղորմութիւն տալու պարտրին մեծ մասը փափաքով և աղօթքով կը կատարէ : Աս պատուիրանքին տակը կերթայ պատարագուց տալը , յիշելք տալը , ժամբուն մտ', եղ և այլ սասանկ բաներ նուիրելը՝ ինչպէս որ կընեն բարեպաշտ հաւատացեալները :

ԳՒԱՍ ԼԶ.

Քրիստոնէական խրատուց և կատարելութեց վրայ :

154 . ՍՈՒՐԲ Եկեղեցին սա քիչ արտաքին բաներուն վրայ պատուիրանք դրաւ . բայց ստով չէ թէ կամեցաւ աստուածաբաշտութեան կրօնին ամեն բաները սա քիչ բանին մէջ ամօտիել , այլ ճշմարիտ քրիստոնէից բարեպաշտութեանը սպաս ճամբայ թողուլ ուղեց : Վ անն զի մենք սիրոյ օրինաց տակն ենք , պէտք է որ ինքնակամ , սրտանց ծառայենք Աստուծոյ , չէ թէ վախնալով , կամ թէ բռնադատուած չուզելով : Անոր համար սա քիչ եկեղեցական պատուիրանքներն ալ ետքի առնենները դրուեցաւ , երբոր շատ քրիստոնէից սէրը պաշեցաւ :

154 . Քրիստոնէայք պարտք ունին եկեղեցական պատուիրանքներէն գուրս ուրիշ բարեպաշտական գործքեր ընելու :

155 . Ըս պատուիրանքները Մճային օրինաց պէս անսխորհոս չեն : Աշկերցին որ ասոնք գրաւ , կրնայ փոխել կամ անօրինել այլևայլ մասերը ըստ տեղոյն՝ և ինչպէս որ խօստ հարկաւոր եղած պատճառները պահանջեն : Աւստի բրիտաննէի մը բողոք պարտքն է պահել Մտուծոյ պատուիրանքները . և սուրբ Աշկերցւոյ պատուիրանքները , որ Մտուծոյ պատուիրանքներէն եղած են :

156 . Պատուիրանքներէն զատ մեզի տուաւ Քն խրատներ . « Աշժէ կամիս մտանել 'ի կեանս , ըստ Քն , պահեա զպատուիրանս » . ու ետեւէն աւելցուց և ըստ « Աշժէ կամիս կատարեալ լինել , երբժ փաճառեա զինչս քս և եկ զհետ խմ , և ունիցիս զանձս յերկինս » : Ըս ալ ըստ . « Ան ներքինիք որ զանձինս խրեանց պարբին ներքինիս փանս արքայութեան Մտուծոյ , որ կարողն է տանել տարցի . բայց ոչ ամենեքեան բաւական են այդմ բանի այլ որոց տուեալ է » : Սուրբ Պօղոս Առաքեալն ալ կրտէ . թէ « Արձակեալ ես 'ի կնայէ մի խնդրեր կինս » : Ատրը վրայ կը բերէ՝ թէ աս մկ խրատ մին է որ ինքը կուտայ , չէ թէ Մտուծոյ պատուիրանք : Ըստ ահա կը զանազանին խրարմէ Մտուծոյ պատուիրանքներն ու խրատները : Մտուծոյ պատուիրանքները պահելը ամենուն պարտքն է , իսկ խրատները տուած են իբրև մկ ճամբայ մը կատարեալ ըլլալու : Աւստի Քրիստոս տէրն մեր կը յարգորէ զմեզ ամենքս՝ որ ջանամք կատարեալ ըլլալու , ինչպէս որ մեր երկնաւոր Հայրը կատարեալ է :

157 . Յայտնի է որ մեր կամքը թող ըլլալով ու

155 . Ինչո՞վ կը զանազանին Մտուծոյ պատուիրանքները Եկեղեցւոյ պատուիրանքներէն :

156 . Պատուիրանքներէն 'ի զատ ուրիշ ի՞նչ բան ապագրեց մեզի Քրիստոս :

157 . Քրիստոսի տուած խրատները պարտքեան ենք ամենքնիս պահելու :

զածներն էս սակաս բարի գործքեր կընենք . ու թէ որ մտքերն իս դնենք միայն Մատուցոյ սրատուիրանքն իրր սահելու , անկէջ աչ ետ կը մնանք , մեղքի մջ կ'ինկնանք : Աստի պէտքը է որ Մատուցոյ մեզմէ սահանջածը մեզի բաւական համարինք . այլ պէտք է որ ջանանք առատութեամբ տանք իրեն ընելով ինչ որ ձեռքերն էս կուզայ . որովհետեւ մենք սրբարկան ենք սիրելու զինքը բոլոր սրտանց ու մեր ամեն ուժովը : Պէտք է որ մեծ համարմունք ունենանք Քրիստոսի տեսան մերոյ մեզի տուած խրատներուն վրայ . վասն զի ինքն է անհուն խնայատութիւն , ու մեզմէ աղէկ դիտէ մեզի օգտակար եղածը . մեզի չկնար Մատուցոյ հետ հաշիւի նստիլ , և ոչ ալ խիտտ ետէ : Ինչալ՝ խրատը սրատուիրանքներէն զանազանելու համար . այլ պէտք է ջանանք ձանձնալ որչափ որ կարելի է Մատուցոյ հաճոյական բաներն , ու ՚ի գործ դնենք զանոնք :

158 . Քրիստոս տէրն մեր ամեն կատարելութիւնն իրր սա ութը Արանութեանց մջ ամփոփեց : ա . Արանի աղքատաց հոգւով զի նոցա է արբայութիւն երկնից : բ . Արանի սղաւորաց զի նոքա մխիթարեց յին : գ . Արանի հեղոց զի նոքա ժառանգեցին զերկիր : դ . Արանի որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արդարութեան , զի նոքա յաղեցին : ե . Արանի ողորմածաց , զի նոքա ողորմութիւն գտցին : զ . Արանի այնոցիկ որ սուրբ են սրտիս , զի նոքա զՄատուած տեսցին : ի . Արանի խաղաղարարաց զի նոքա որդիք Մատուցոյ կուղեցին : յ . Արանի որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեան , զի նոցա է արբայութիւն երկնից :

158 . Քրիստոսի մեզի տուած խրատները որոնք էն :

ԳԼՍ ԱԷ.

Շնորհաց վրայ :

159. ԱՌԱՆՅ Աստուծոյ շնորհաց շնորհք կրնար մենք Աստուծոյ սրատուիրանքները սրահել, և ոչ ալ տուած խրատներուն հետեիլ : Մենք մեզմէ բարիքան մը շնորհ կրնար մտածել . ու Յիսուս ալ սրտանց շնորհ կրնար բռնել՝ առանց օգնականութեան Հոգւոյն սրբոյ : Թէպէտ Աստուած մեզ աղատ ստեղծեր է, ու իրեն սրատուիրանքներովք մեր առջևը դրեր է Ահանքն ու Մահը՝ որ ընտրենք կեանքը . բայց մեր կամքը այն պէս թուղեր է մեզքերէն, որ մենք մեզմէ միշտ գէշ բաներ կուզենք ընել, և ազատութիւն ալ չունինք բարի գործքեր ընելու, թէ որ ինքն ճշմարտութիւնն Քրիստոս մեզի չօգնէ : Բարին կը ճանչնանք մեր բա՛նաւորութեան լուսովք՝ որ Աստուած տուեր է մեզի, նաև իրեն տուած օրէնքներովք . բայց վաննք՝ ի գործ զնելու ոյժ չունինք . վասն զի մեր ցանկութիւնը միշտ կը քաշքըշէ զմեզ գէպ ՚ի չարը, զորն որ մենք կը գատասպարանք խղճմանքով :

160. Այ ցանկութիւն ըտածնիս մեր յատուկ անձին սէրն է առանց գանուելու միջը Աստուծոյ սէրը՝ և զգայական հաճոյից ետեէն ըլլալն է . որով աւելի կրնարենք մտաբնաւոր բարւոյն ետեէն երթալ, քան թէ հոգևորին : Ասկից առաջ կուգան մեր անկարգ կիբքերը . զգայական սէր, ասելութի, բարկութիւն, երկիրդ, տրամութիւն, ուրախութիւն : Այ կիրպելը մե-

159. Շնորհքը մեզի ի՞նչ բանի հարկաւոր է :

160. Ի՞նչ բան է ցանկութիւնը որ զմեզ ՚ի չարն կը տանի :

զի ամեն տեսակ մեղքերն բնեւո սրտոճատ կը ըլան , երբոր մեր խելքին ճանաչմունքէն տելի տատօիկ ըլլան . ու միշտ տատօիկ են՝ որչափ որ մենք մնանք մեր ապականած բնութեանը վիճակին մէջ , ինչպէս որ կը ծնինք : Այս ատ ապականած բնութեան մէջ մնալով անկարելի է որ մեր զգայութիւնները զմայլեցնող բաներէն ՚ի զատ ուրիշ բաներու վրայ փխտրժ խմանանք սրահնուս մէջ . որովհետեւ անոնք յարմար ալ են մեր բնական անձնատիրութեանը :

161. Ըստ որ համար պէտք է որ մեզնի հին մտորը պայմանն՝ ցանկութեանն ու տղխտութեանն ապականեալ բնութիւնիս , ու մենք նորէն ծնանինք ՚ի Քրիստոս Հիսուս ձրի արդարանալով իր շնորհքով . որպէս զի կարենանք Ըստուծոյ սիրոյն համար և փխտրժելով ընելու ան բաները՝ որ յարմար են Ըստուծոյ կամանքը և մեր խելքին ճանաչմունքին :

ԴԱՍ ԼԸ .

Եկեղեցւոյ սուրբ Խորհուրդոց վրայ :

162. ՈՐՈՎՏԵՏՏԵՒ Զնորհքը անանկ հարկաւոր է մեզի որ առանց անոր չենք կրնար ըլլալ , Ըստուած ալ ուրեց որ մեզի Զնորհք տալու ասնն արտաքին մէկ զգալի նշան մը ըլլուի մեր տկարութեանը յարմար : Ըս նշանները սուրբ Խորհուրդք կրատին . պայմանն՝ սուրբ և ծածուկ սրբութիւն տուող բաներ : Հիբաւի ասոնք նխթական բաներ են , և արտաքին

161. Ի՞նչպէս կըրնանք ազատիլ զմեզ մեղքոյնս կրից ձեռքէն :

162. Ի՞նչ բաներ են Եկեղեցւոյ սուրբ Խորհուրդները :

գործադրութիւններ են, բայց Հոգին սուրբ ինչ որ ներսէն հոգւոյն մէջ կրնորգործէ, անոնք գրասանց կը յուշենն . վասն զի սա սուրբ արարողութիւնները ներս առնն, Հոգին սուրբ ներսէն կը մնայրէ մեր հոգին :

163. Չէ՛ թէ՛ Մտուած չի կրնար տալ իրեն շնորհքները առանց սա գրախ նշաններուն, այլ որպէս զի անոնցմով մենք ասպատակ ըլլանք շնորհքը առնելուս վրայ : Բայց և այնպէս սա նշաններով չենք կրնար բողոքովն ասպատակ ըլլալ շնորհքը առնելուս վրայ, վս զի մենք միշտ տարակուսելու սրտաձառ ունինք թէ արդեօք մենք մեր կողմանէ հարկաւոր սրտաատու թիւնները բրեր ենք թէ չէ : Մս մկանխորդելի թշուտ ու թիւն մըն է սա կեանքիս մէջ, որ ամենին չենք գիտեր թէ արդեօք արժանի ենք սիրոյ թէ ասելովն . և թէ՛ Մտուածոյ սիրելի սխախ մեանք ինչուան վերջը : Մտոր համար ալ բոնագտուած ենք միշտ սշխատելու մեր հոգւոյն փրկութեանը համար ահ ու վախի մէջ : Թէպէտե ճանչնալով Մտուածոյ բարութիւնը, մեծ սրտաձառ ունինք յուսալու թէ կրնգունինք շնորհքը, երբոր կրնգունինք սս սուրբ Մտոր հուրները հաւատքով, յուսով, սրտովնութեամբ խոնարհութեամբ ու զղջմամբ : Ուտախ Ակեղցւոյ խորհուրդք կրսուին ան սուրբ նշանները գործնք Մտուած որոշեց որ մեզի խնայենն շնորհքին մեր վրայ գալն ու մեզի ներգործելը :

164. Հին օրէնքները այնչափ արարողութիւններուն մէջը չունէին ասանկ շնորհք տուալ մկ սուրբ

163. Մտուած չէր կրնար մեզի տալ սէտք եղած շնորհքները առանց արտաքին նշաններու :

164. Հին օրինաց արարողութիւններն ալ կրննային մարդու շնորհք տալ :

Խորհուրդ մը . սա նոր օրինաց գերազանցութեան սը-
տազն է , որ Քրիստոս տէրն մեր գրաւ որ իրնն ա-
րեան և անհուն արդեանցը մասնակից ըլլան ստան-
ձին անոնք , զորոնք Մտուած իրնն կանչեր է . այն
արդիւնքը որ ամենուն փրկութեանը բաւական ըլ-
լալէն ալ աւելի է :

165 . Ըս խորհուրդներուն մէկ քանին ինքը Քրիս-
տոս իրնն բերնալի ըստ և գործբոլը յայտնեց , ինչ-
պէս որ գրած է սուրբ Մեստարանին մջ . այսինպէս՝
Սկրտութիւնը , Հաղորդութիւնը , Մաշխարու-
թիւնը , ու քահանայութեան կարգը : Մէկալ Խոր-
հուրդները Մարեանները աւանդեցին և հրատարա-
կեցին Քրիստոսէն ստրլածնին ՚ի գործ գնելով . վասն
զի իրնը չէին կրնար նոր Խորհուրդ հաստատել իրենց
մտքէն . միայն Մտուած կրնայ արտաբին նշաններու
փայ հաստատել Հոգւոյն սրբոյ շնորհքին գալը :

166 . Ըս սուրբ խորհուրդները հաստատեց Քրիս-
տոս մեր հոգևոր կենաց ամեն պիտոյիցը համար .
Սկրտութիւնը՝ հոգևոր կենաց մջ մանկու և հո-
գևորապէս ծնանկու համար . Գրտչմը՝ աճելու և զո-
րանալու համար . Հաղորդութիւնը մնունդ առնելու հա-
մար . Մաշխարութիւնը՝ մեր հոգւոյն հիւանդութիւնները
բժշկելու համար և մեղքով մեռած հոգին յարուցանելու
համար . Վերջին օծումը՝ մեռած ասննիս մեր հոգւոյն
ուժ տարու համար : Մնացած երկու Խորհուրդները
կը պատշաճին ընդհանուր սուրբ Եկեղեցւոյն օգտին .
կարգ քահանայութիւնը սուրբ Եկեղեցւոյն պաշտօ-
նեաներ կը պատրաստէ . Ստակն ալ հաւատացեալ-

165 . Ո՞վ հաստատեց Եկեղեցւոյ սուրբ Խոր-
հուրդները :

166 . Ի՞նչ բանի համար հաստատեց Քրիստոս
տէրն մեր սուրբ Խորհուրդները :

ները կը շատցնէ . որ ինչուան աշխարհքիս վերջը մնայ Ակեղեցին :

167. Այսպէս սուրբ Ակեղեցւոյ խորհուրդները են եօթն . Սկրտութիւն , Վրոշմն , Հարդդութիւն , Աստուածութիւն , Վերջին օժումն , Աստուածացութեան , Պատկ : Խորհուրդներուն արդիւնաւոր ըլլալը պաշտօնեային որակութենէն չէ . անոր համար չարգիլուիք , թէ և պաշտօնեայն մեղաւոր ըլլայ կամ հերետիկոս . բաւական է որ Ակեղեցիէն իշխանութիւն առած ըլլայ . վասն զի Վրիստոս տէրն մը ինքն է խորհուրդներուն կատարողը : Այլ հասկընալու համար աս խորհուրդներուն ինչ զորութիւն ունենալը պէտք է խմանալ Ակեղեցւոյն աս խորհուրդները տուած ատենը ըսած արարողութեանց պատճառները :

ԴԱՍ ԼԹ .

Մկրտութեան վրայ :

168. ՍԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ամեն խորհուրդներէն տեղի հարկաւոր է . « Ամէն ամէն ատեմ ձեզ , ըստ Վրիստոս տէրն մը , եթէ որ ոչ ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ : Օ, 'ի ծնեալն 'ի մարմնոյ մնրմն է , և ծնեալն 'ի հոգւոյ հոգի է » : Ուստի թէ որ ըստ մարմնոյ սպրկնք , պիտի մեռնինք . որովհետեւ մարմնն է անձ .

167 . Քանի՞ են սուրբ Ակեղեցւոյ խորհուրդները . և խորհուրդը ընդունողը . խորհուրդոյն վաւերական ըլլալուն համար պէտք է որ քննէ պաշտօնեայն շնորհաց մէջ ըլլալն ու չըլլալը :

168 . Մկրտութեան խորհուրդը ի՞նչ հարկաւորութիւն ունի և ո՞ր տեսակ մարդկանց հարկաւոր է :

նասիրութիւն, ցանկութիւն, զորոնք Մշակութիւնը բը-
 լալովնիս մեր հետը աշխարհք կը բերենք սկզբնական
 մեղքով: Ասկից յայտնի է որ մկրտութիւնը նոր ծնած տղոց
 ալ հարկաւոր է սրբուկու համար ան մեղքէն՝ որուն
 մէջը կը ծնին. չափահասներուն՝ այսինքն անանց որ
 խեղահաս են, ամեն լրացած մեղքերնին ալ կը սրբէ:
 Բայց չափահասները պէտք է որ լրտ բաւականին
 ստիպած ըլլան քրիստոնէական վարդապետութիւնը,
 անոր հաւատան ու ամենուն առջևը յայտնի դաւա-
 նին. նաև պէտք է որ ճշմարիտ սրտով դարձած ըլ-
 լան, ու խիստ դանին իրենց առջի բրած մեղքերէն.
 և հաստատուն կամք ունենան Մատուցոյ՝ ու սուրբ
 Աղիցեաց սրտախրանքները սրահելու:

169. Մկրտութիւնը պէտք է ջանալ որ ըլլայ և-
 կեղեցեաց մէջ, ու Քահանայի ձեռքով ամեն արարողու-
 թիւններով: Բայց հարկաւոր ատեն ով որ ըլլայ կր-
 նաց մկրտել. հերիք է որ ջուր լեցունէ մկրտուողին
 վրան յանուն Ամենասուրբ Արարողութեան: Ջուրը
 պէտք է որ ըլլայ հասարակ, բնական ջուր, խիլ ըսե-
 լու խօսքն աս է՝ Աս մկրտեմ գտել յանուն Հօր, և
 Արդւոց, և Հոգւոյն սրբոյ. կամ Մկրտի ծառայս
 ՚ի ձեռս իմ, Յանուն Հօր, և Արդւոց, և Հոգւոյն
 սրբոց:

170. Մկրտուածը նորէն մկրտել չըլլար. որով-
 հետև կնիք (տամիչ) կը դնէ հոգւոյն վրայ, որ յախ-
 տան չըլլէր. ինչ տնասի գէշ մեղքեր ալ բնէ մկր-
 տուողը: Առ միշտ ճշմարիտ է ըսելը՝ թէ մկրտուողը
 նորէն ծնած է, ու Մատուցոյ ընծայուած է, իրեն

169. Մկրտութիւնը ո՛ւր պէտք է ընել, և ի՞նչ
 պէս կըլլայ Մկրտութիւնը:

170. Քանի՞ անգամ կը բնայ մէկը մկրտուել, և
 քանի՞ տեսակ մկրտութիւն կայ:

որդեզրական որդի բըլալով :

Չափահաս մարդ մը թէ որ կատարեալ սիրով փափագի մկրտուելու , ու յանկարծ մեռնի մկրտուելէն առաջ՝ կը փրկուի . և աւելի ապահով կը լըսյ փրկուածիւնը , երբոր իրեն արեամբը մկրտուի մարտիրոս բըլալով հաւատոյն համար : Եւ այսպէս Մկրտուիլը իրեք կերպ կը լըսյ , Մկրտութիւն ջրոյ և Հողոյ , Մկրտութիւն միայն 'ի Հողոյն սրբոյ , և Մկրտութիւն արեան : Բայց սրբոյն տրոյ մկրտութիւնը առանց ջրոյ չի կրնար բըլալ , որովհետև անմեք սա սուրբ Խորհուրդը ընդունելու համար պէտք եղած պատրաստութիւնները չեն կրնար ընել :

Գ Ա Ս Խ .

Մկրտութեան պատրաստութեանը վըսոյ :

171 . ՍԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ամեն արարողութիւն ներք աղէկ հասկընալու համար , պէտք է միտք առնել չափահասոյ մկրտութիւնը , որ կը լըսյ սուրբարար սուրբ Մատանին այսինչն մկրտութեան ջրոյն հանդիսաւոր օրհնութեան օրերուն մէկուն մէջ : Հին առեւըր գրեթէ միշտ չափահաս կը մկրտէին . իսկ հիմա մեր ստներ խիտա քիչ անդամ կը պատահի , այսինչն թէ որ Հրէիցմէ , Սահմանականներէն , կամ ուրիշ անհասաններէն մկր դարձի դալու բըլայ : Մկրտելն առաջ պէտք է սորվեցնել , ինչպէս որ Քրիստոս տէրն մեր հրաման կուտայ : Մոր համար ով որ կուզէր քրիստոնեայ բըլալ , կերպիայացնէին (չիլէն կը մտցընէին .) աղէկ սորվեցնելու համար , և երկար ատեն փորձելու .

171 . Մկրտութեան արարողութիւնները ի՞նչպէս են ըստ լատինական ծիսին :

Համար թէ արդեօք ունի կոչումն : Այս պատրաստու-
 թեանս Համար դրած են Արդմենեյուցյութիւնը և
 մէկալ աղօթքները՝ որոնցմով կրտսի մկրտութեան
 արարողութիւնը ինչուան Հաւատաւք ըսելը ու
 Հաւատոյ դաւանութիւնն տալը : Հիմակ որ ստեղծա-
 բար տղայ կը մկրտեն , ան արարողութիւնները որ
 շատ անգամ կրկնելով կրնէին , հիմն մէկ անգամով
 կրնեն , ու բոլորը մէկ արարողութեան մասունքն են ,
 սկսեալ երդմենեյուցյութենէն ինչուան ետքը : Բայց
 չափահասը մկրտելու ատեն պէտք է քննել թէ ար-
 դեօք ճշմարտապէս դարձի եկած է . կամ թէ գուցէ
 արտաքին արածառի մը Համար կողէ մկրտուիչ .
 նմանապէս պէտք է ստրկնել տեղն ՚ի տեղը չէ թէ
 միայն խորհուրդները , այլ նաև պատուիրանքները ու
 քրիստոնէական բարի փարսոյ կանոնները : Արբոր
 երևնայ թէ արժանի է մկրտութեան , կը տանին եկե-
 ղեցին , ու առջի բերանը հոն եկեղեցւոյն դրանը դրսի
 դին , դաւթին մէջ կամ ուրիշ յարմար տեղ մը , Քա-
 հանան կը հարցնէ անունը , ու կը փչէ փրան , ու
 կերդունցնէ սատանան որ հեռանայ ան ստեղծու-
 ծէն , որուն մեղքերով տիրած է . ետքը ճակտին ու
 սրտին վրայ խաչի նշան կրնէ վրան արթններ ընելով .
 որպէս զի մկրտուողը ստրվածներէն օգուտ քաղէ , ու
 սկսի յաղթելու իրեն կիրքերուն , և պահէ Աստուծոյ
 պատուիրանքները , որ սուրբ մկրտութեան արժանի
 բնայ : Ատրք քահանան օրհնելով աղը , քիչ մը անոր
 բերանը կը դնէ՝ յայտնելու Համար թէ քրիստոնէա-
 կան փարզասրտութեան , խնայողութեան և չար վար-
 քէն հեռանալուն համը պիտի առնէ . ինչպէս որ ըստ
 Քրիստոս տէրն մեր « Ապարուք յանձինս ձեր զարն » .
 Պողոս Առաքեալն ալ ըստ « Բանն ձեր յամենայն
 ժամ լի շորհօք տեսոն իրբև աղիւ համեմեալ լիցի :
 Ատրք Քահանան շատ երդմենեյուցյութեան խօսքեր

կրտէ վիան , որ հին ստեղծ զանազան օրերու մէջ կը-
նէին , սուրբ խաչին նշանաւ ո՛ւ ահաւոր խօսքերով
սատանան հարածելու համար՝ որ տեղ տայ Աստու-
ծոյ կենդանոց , որ իրեն տաճար պիտի ընէ ան մար-
դուն սիրտը : Ատրբ Քահանան մտոր իր բերնին
քակով կը դաչի անոր քթին ու աչքերուն Քրիստոսի
տեսան մերոյ ըրածին հետեւելով , ինչպէս որ ըրաւ մէկ
կոյր ծնածի մը և մէկ խուլ և համր դիւահար մար-
դու մը : Ատրբ վիան կը կարգայ Տէրունական աղօթքը
ու Հաւատամբը որ առաջ դատ դատ կըսէին , բերան
սորվցնելու համար երախային : Ատնք ընկէն ետքը՝
Քահանան եկեղեցին կը մտցնէ զինքը ու կը հըս-
ժարեցնէ սատանայէն , անոր գործքերէն և անոր փառ-
քերէն . ու ետքը կ'օճէ անոր կուրծքը ու կ'անակը օրհ-
նած խղով . որ իւղ Արախայից կըսուի : Աս օժումը
կուտայ կը զգայնէ սատանային փորձութեանցը յար-
ձակմանցը դէմ : Աս ամեն բանը սրտարատութիւն
մըն է մկրտութեան :

ԴԱՍ ԽԱ .

Հանդիսաւոր Մկրտութեան վրայ :

172. ՍՈՒՐԲ Եկեղեցոց հին ստիքութիւնն
էր տարին երկու անգամ միայն հանդիսաւոր մկր-
տութիւն ընել , Օգոստին հսկման և Հոգեգալստեան
հսկման : Ասկից մնացեր է ան ստիքութիւնը՝ որ սա
երկու օրուանը մէջ միայն կ'օրհնեն ամբողջ տարուան
մէջ մկրտութեան գործածելու օրհնած ջուրը : Աս
օրհնութեան արարողութիւնը կըսուի Հին կտակա-

172 . Հանդիսաւոր մկրտութիւնը ըստ լատինա-
կան ծիսին ինչպէս կը ըլլուի :

բանէն շատ ընթերցուածքներ կարդալով որ կրտսաները յիշեն գլխաւոր մասերը սորված վարդապետութիւններնուն . աղօթներ ալ խառնած է մէջը , որ ճիշմարտիս նորոգ ծնանկու շնորհք ընդունին : Ասորը Ապիստոլոսը կամ քահանայն թափորով կղերիկաներուն հետ կերթայ աւազանին քով , որ միշտ եկեղեցւոյ դրան քովը կանդնած է , և հին ատներ ժամէն դուրս էր . (ինչպէս է հիւնակ ալ բոտ մեր ծխին .) Հոն կ'որհնէ ջուրը գերազանց աղօթքներով , որոնց մէջ կը յիշուին ան խորհուրդները ու հրաշքները՝ որ լրատւուած ջրով . կը փշէ ջրոյն փոյց , ու դատկական մամր ջուրը կը խօթէ . այն փշուքը և այն կրակը կը նշանակեն Հոգւոյն սրբոյ գորտթիւնը՝ որ կիջնայ ջրոյն մէջ ու գորտթի կուտայ ջրոյն մեղքերը սրբելու և հոգին մաքրելու . ինչպէս որ ջուրը բնութեամբ կը լինայ մաքրել մաքրման : Ասորը գարձեալ նոյն վախճանին համար կը լեցնէ մէջը քիչ մը մեռն ու երախայից խղ : Ասորը ջուրը պոպկէս կը սրաարտուուի , ան ատներ ընտրուածները մկրտելու ժամանակն է : Ըստ ատներ սրաբողութիւններէն ետքը կնքահայրն ու կնքամայրը գերախան առաջ կը բերեն , որոնց սրաբողն է հաւատքի բաները առանձին աղէկ սորվեցնել : Քահանան ձերմակ գունով եկեղեցական հագուտ հագած , կը հարցունէ անոր անունը , և ետքը կըսէ որ գաւանանք տայ ըսելով հաւատամքը կամ բոլոր և կամ համաւատած . ու կը հարցունէ , Առաջնա մկրտիչ . վերջը կը մկրտէ . կամ ընկղմամբ իրիք անգամ ջրոյն մէջը խօթելով , և կամ գլխուն փոյց ջուր լեցունելով , ու աս խօսքերը ըսելով . « Այս մկրտում գրեզ յանուն Հոր , և Արդւոյ , և Հոգւոյն սրբոյ » : Ընջի ատներները շատ անգամ մկրտուիլը ընկղմամբ կընէին . ինչպէս որ մկրտել բառն ալ կը նշանակէ ընկղմել կամ թրջել : Քահանան մկրտուածին գլխուն դազաթը ստրբ մեռնտելը կ'օժէ : Ըստ կը ցու-

ցինէ՛ թէ մկրտուածը մանակից եղաւ հոգևոր օծմանը , ինչ որ կը նշանակէ Վրիստոս և Վրիստոնեայ անունը : Անկից ետքը ձերմակ հագուատ մը կը հագցունէ անոր ու կապարէ : որ առանց արատի մաքուր տանի զայն Վրիստոսի ասեմին առջին , այսինքն ինչուան որ մեռնի սրահէ ան նոր ընդունած շնորհք : Ատքը վառած մամ մըն ալ ձեռքը կուտայ , ու կապարէ որ սրահէ մկրտութեան շնորհքը՝ ու միշտ պատրաստ ըլլայ երթալու Վրիստոսի տեառն մերոյ հարանիքը , ինչպէս որ կը ցուցնէ կուսանայ և անոնց ըսարտերներուն առակը : Արբոր ասանկով կը լիննայ մկրտելը , թափօրը եկեղեցին կը մտնէ , ու կըսկսի պատարագ . անատներ նոր մկրտուածն ալ պէտք է որ հաղորդուի : (Անկից է ան սուրբութիւնը , որ մեր Ազգը երբոր սղտիկ սղայ կը մկրտէ , սրբութիւն տալու տեղ անոր շրժնահաղորդ կընէ , այսինքն , սրբութիւնը տղուն բերնին կը քրտէ , ու ետքը Անբահօրը կամ Անբամօրը ձաշակել կուտայ , թէ որ խոստովանած են ինչպէս որ պէտք է ըլլան :) Օգտակի խթման գիշերին սրաշտներ աս է , որով առջի ասեմները գիշերուան մեծ մասը կանցընէին՝ որպէս զի մկրտութի ընելով մտքեր նիս ձգէ՛ թէ մկրտութիւնը Վրիստոսի յարութեանը օրինակն է . վասն զի մկրտուելով կը մեռնի , մեղքերէն կը բաժնուի , ջուրը մանկելով կը թաղուի , ու ջրէն ելլելովը՝ շնորհաց յարութիւն կառնէ , մկանալ չի մեռնելու համար : թէ պէտեւ աս ետքի ասեմներուս ատ արարողութիւնները քիչ մը փոփոխուած են , ու զանազան տեղեր տարբերութիւններ կան . բայց Ատրհրդայն էութիւնը միշտ նոյն է , և հնութեան նշանները ըստ մեծի մասին կեցած են , որոնցմով կիսմնոյուի Ակեղեցւոյն գիտամունքը յիշել տալու մեղի Վրիստոսի արեամբ գնուած ըլլալնիս . վասն զի քառասներեայ սրահոյ պաշտամունքներուն շտաղ երախայից պատրաս-

տութեանը կը սրատաճին, և ամբողջ զատկին եօթնօրեայ սրաշտամունդը նոր մկրտելոյ համար է : *

ԳՆԱ ԽԲ.

Տղայոյ մկրտութեանը վրայ :

175. ԵՍՐԱՆԻՆ տղայը մկրտելու սովորութիւնը հին ասունէն ՚ի վեր կար Եկեղեցւոյ մէջ, երբոր ծնողքը կը տանէին մկրտելու՝ չսպասելով տղուն մեծնալուն ու խելահաս ըլլալուն. մանաւանդ երբոր մեռնելու վտանդ ըլլար, որպէս զի տղան չի զրկուի յաւիտենական կեանքէն. վասն զի առանց մկրտութեան ոչ ոք կրնայ վրկուիլ : Թէպէտ և առողջ ալ ըլլան, միշտ շատ օգտակար է ծնելէն ետքը մկրտելն սրբօրիշտ սկզբնական մեղքէն ու շնորհք ընդունիլ՝ դեռ խելքերնին չի բացուած, մեղանչել չտեսած. քան թէ երկար ասուն մեղքի մէջ և դէշ սովորութիւնքու մէջ խրդ-

173. Կորածին տղան մկրտելն մկրտելը լաւ սովորութիւն է, և հին ասունն ալ նորածին տղայ կը մկրտելն :

* Երարողութեանց և սովորութեանց վրայ ինչ որ կը վարդապետէ հոս, ըստ մեծի մասին հիմակուան Լատինական ծիսից վրայ են : Չուզեցինք զանոնք ալ զանց առնել, որպէս զի մեր ազգայինք հմուտ ըլլան սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ դանուած այլ և այլ ազգաց սովորութիւններուն : Իսկ մեր ազգային աս խորհրդոց սրատաճեալ ծիսերուն ճիշդ հմտանալու համար պէտք է կարգաւ ազգային Մաշտոցը որ նոր աս տարիներս սպուտեցաւ Վենետիկ ըստ հին ձեռագրաց. որուն մէջ վերջէն մտած այլ և այլ գաւառական սովորութիւնները չի կան :

դուած մնալ, որ կրնայ պատճառ ըլլայ իրենց՝ ան-
հոգութի զանց ասնելու մկրտութիւնը: Անոր համար
հիմնական ժամանակը տղան ծնելէն ետքը շուտով
կը մկրտեն աս ամեն վտանգներէն ազատելով, և ոչ իսկ
հանդիսաւոր տնի մը սպասելով. ասկից յայտնի է
որ ևս առաւել պէտք չէ ուշացնել կնքահայր գանալու
համար, կամ ուրիշ արտաքին պատճառի մը համար:

174. Երբ համարուն և տղոց մկրտութեան ա-
րարողութիւնները մէկ են, երդմնեցուցութեան արա-
րողութիւնները տղան ալ պէտք է ընել, վասն զի տղան
ալ սկզբնական մեքի մջ ըլլալով՝ սատանային իջնա-
նութեանը տակն է: Վանասպէս երախայից աղօթք-
ները տղան վրան ալ կրնեն, թէ և տղան չի հասկընար
և չի կրնար սորուիլ. պէտք չէ թողուլ ան սուրբ ա-
ղօթքներն ու արարողութիւնները՝ որ մկրտողին օգ-
տակար են, անոնցմով աւելի շատ շնորհքներ կառնէ:

175. Տղան տեղը Անքահայրն ու Անքամայրը կը
պատասխանեն Քահանային ըրած հարցմունքներուն,
ու մէկ սրոյ մը անուն ալ կուտան տղուն՝ որ ետքը
տղան իրեն բարեխօս բռնէ, ան նքը իր պաշտպանն
ըլլայ Ա՛յ առջև, ու տղան ալ անոր վարքին հետի:
Անքահայրը ու Անքամայրը երաշխաւոր (քէֆիլ) կը
կենան Մատուծոյ առջևը տղուն կտրմանէ պատասխան
տալով որ տղան պահէ ան ամեն բանը՝ ինչ որ իրենք
խօսք կուտան Մատուծոյ տղուն բերնէն. անոր հա-
մար պէտք է որ մտնուստոր հոգ ունենան տղուն վրայ
սորվեցնելու և կրթելու զինքը բարի վարուց մջ, վասն
զի հօրը մօրը տեղը կը բռնեն հոգևորի կողմանէ:

174. Չափահասի և նորածին տղու մկրտութեան
արարողութիւններուն մէջ պէտք է տարբերութի
ընել:

175. Ինչու համար են կնքահայր կնքամայրը, և
ինչ է անոնց պարտքը:

176. Արտիշեան քրիստոնէական կրօնքը արտաքին արարողութիւններէն չի կախուիր, անոր համար հարկաւոր աստի մջ կրնայ թողուիլ աս արարողութիւնները, միայն ջուր լեցրնելով սղուն վիայ ու հարկաւոր խօսքերն ըսելով. այսինքն՝ Այս մկրտեմ գբեղ յանուն Հօր, և Արդւոյ, և Հոգւոյ սրբոյ: Այս է սլատ ճատն որ՝ թէպէտ և հերետիկոսներ կան՝ որ կը ծաղրեն սուրբ Ակեղեցոյ արարողութիւնները, բայց Ակեղեցին իրենց բրած մկրտութիւններն ալ վաւեր կը սեպէ թէ որ պարզ ջրով ընեն, ու Ամենասուրբ Արարողութեան անունը յիշեն մեզի պէս: Ախտ հարկաւոր եղած ատեն ամեն մարդ կրնայ մկրտել. աշխարհական մարդ, կին մարդ, ինչուան անհաստան ալ, հերիք է որ ունենայ հաստատ դիտարողութիւն ընելու՝ ինչ որ կը հրամայէ ու կրնէ սուրբ Ակեղեցին:

ԴԱՍ ԽԴ.

Դրոշմն, ու քրիստոնէական վարդապետութեան վրայ:

177. ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆ մկրտութիւնը գրեթէ աւանանգամ Այլախոսութիւնները կրնէին. ու մկրտուածը աւազանէն եղածին պէս գրոշմ կու տային, և այսպէս կատարեալ քրիստոնէաց եղած, սլատարազի ալ ներկայ կը լային և կը հաղորդուէին. աս բաներս որչափ որ կարելի է հիմակ ալ պէտք է ընել շտիահաս անձ

176. Մկրտութեան արարողութիւնները միշտ հարկաւոր են խորհուրդը վաւեր ըլլալու համար. և հերետիկոս ազգերու մկրտութիւնը խորհուրդ կը սեպուի:

177. Դրոշմը հին ատենը ինչպէս կուտային:

մը մկրտելու ատեն : Բայց երբոր մկրտողը քահանայ էր ,
 պէտք էր որ Ապիսկոպոսը երախտային փայ ձեռք դնէր ,
 որ Հոգին սուրբ ատնէ . փան զի Ապիսկոպոսն է
 բուն պաշտօնեայն գրոշմին : Ինքը ըլլալով Հոգևոր
 հայր բոլոր ժողովրդեանը , իրաւունք է որ ամեն հա-
 ատապեաները իրենց կենաց մէջ գտնէ մէկ անդամ է
 ընենան իրեն , ու ընդունին քրիստոնէութեան կատա-
 բերութիւնը քահանայութե կատարելութիւնը ունեցողէն :

178 . Արքոր սկսան սրբոյի տղաքը մկրտել , ար-
 ժանի համարեցան Աւրոպայի Հոգևոր Առաջնորդնե-
 րը որ գրոշմ տալը ուշայնն՝ ինչուան որ խեղահաս
 ըլլայ տղան , որպէս զի սորվի առաջուց հաւատրի
 վարդապետութիւնը , որ մկրտուելէն առաջ չէր կրնար
 սորվիլ : Բայց արեւելք կենաց փոանգները շատ ըլլա-
 լով հարկ սեպեցին մկրտութեան հետ մէկ տեղ գրոշմն
 ալ տալու , ինչպէս մեր ազգին ալ սովորութիւնն է ին-
 չուան հիման՝ որպէս զի առանց գրոշմի չի մեռնին , այն-
 պիսի մեծ շնորհքէ ալ զըրկուած չի մնան :

179 . Անոր համար պարտրկան են ծնողք որ հոգ
 ունենան իրենց տղայը քրիստոնէական վարդապետու-
 թիւնը սորվեցնելու . երբոր անոնք կրնային ըրածնին
 հասկընալ՝ պէտք է որ սորվեցնեն անոնց ինչոր աս
 քրիստոնէական վարդապետութեան մէջ գրած է , և
 ուրիշ ինչ որ անոնց փրկութեանը օգտակար կրնայ
 ըլլալ . սրառմեն Աստուծոյ ըրած մեծամեծ հրաշքնե-
 րը իրեն ժողովրդեանը համար , թէ Մարդեղութեանէն
 առաջ ու թէ ետքը ըրածները , Աստուծոյ սրատուի-
 ըանքները անոնց աչքին առջեւ դնեն , զանոնք պահե-
 լը ակտորթելի ընեն տղոյ : Անոնց մեկնեն տունըր ,

178 . Հիմա ինչպէս է սովորուել գրոշմ տալու :

179 . Պարտք ունին ծնողք իրենց տղաքը կրթե-
 լու հաւատոյ վարդապետութեան մէջ :

ստրբ խորհուրդները, ու կրօնին ամեն ստրբ արարու
ղութիւնները: Ըս Ըստուծոյ հրամանն է. ստրբ գրոց
մէջ շատ անգամ ժողովրդեան կատարել: որ ասան
կալ սորվեցնեն իրենց ստրբը:

180. Վրժանապէս Վերահարները ու Վերամարներ
ըր պարարկան են ծնողաց պակասութիւնը լեցնելու:
Տեսար պ իրենց ծառաներուն նաև բոլոր իրենց ըն-
տանեաց հօր տեղ են աս բաներուս կողմանէ: Ըմենէն
աւելի Ըսաջնորդները ու Վահանաները պէտք է որ
մտադրութեամբ աս բանիս ետեւէն ըլլան. օրուան մէջ
ժամ սահմանն, գոնէ կիրակի ու տօն օրերը քրիս-
տոնէական վարդապետութիւնը սորվեցնեն տղայ հրա-
պարակաւ եկեղեցւոյ մէջ: Ըս պարտականութեան
տակն են ամեն Վարդապետ վարժապետները, և աղջ-
կանց դաստիարակ կիները, և ամեն կարգալ սորվեց-
նողները, որպէս զի այնչափ սորվեցնողներ մէկ
տեղ աս բանիս ետեւէ ըլլալով, ամենեկին մէկ հոգի
մին պ տղխութեամբ չի կորսուի:

181. (Ըստ ըստինական ծխին) Արբոր բաւա-
կանապէս սորվին տղարը, Ըսաջնորդին հաւանու-
թեամբը եօթը տարուան ալ ըլլայ մէկ տղայ մը կրնայ
դրոշմ առնելու այսպէս. Ապիսկոպոսը կերկնայնէ ձեռ-
վաները վրանին, ու կը խնդրէ Ըստուծակ՝ որ ջրով
ու Հոգւով ծնաւ զանոնք ու մեղքերէն սրբեց, կարա-
չէ որ երկնքէն խրկէ անոնց վրայ եօթը սարգե-
ներալը Հոգին ստրբը: Ատրբ ան եօթը սարգեները կը
մեկնէ անոնց: Ատրբ ստրբ Մեռնում կօծէ ճակատ
նին, յիշելով անուննին և ըսելով « Ըս զբեզ կնքեմ

180. Ծնողացմէ ուրիշ ո՞վ է պարտեղեան տղայ
հոգեւոր կրթութիւնը հոգալու:

181. Ի՞նչպէս է Արեւմտեան Եկեղեցւոյն գրօշմ
տալու արարողութիւնը:

նշանաւ խաչի և դրոշմեմ գրեզ մեռնուն փրկութեան ,
յանուն Հօր , և Որդւոյ , և Հոգւոյն սրբոյ » : Աւ
կամաց մը սուրտակ կը գարնէ երեսին : (Օձկէն ետքը
տղուն ճակատը կապել անոր համար է՝ որ սուրբ
մեռոնը չի սրլծուի : (Ըստ Եղգային մերոյ ծխին
տես 'ի մաշտոյլին տպ . 'ի զ Ենեակի էջ 29 .)

182 . Հոգւոյն սրբոյ եօթն պարզեներն են Խմաս-
տութիւն , Հանձար , Խորհուրդ , Օգրութիւն , Գլխ-
տութիւն , Ըստուածաբանութիւն , և Երկիւղ Ա՛յ :

Գ Ա Ս Խ Գ .

Սուրբ մեռոնին վրայ :

185 . ՍՈՒՐԲ մեռոնը՝ որ մկրտութիւն ու դրոշմին
կը գործածուի , բաղադրած է ձէթէ և բալասամէ .
ըստ մեր ազգին սուխորութեւր շատ անասկ անուշահոտ
ծաղկներէ կը հանեն . ձէթը՝ վէրքերը կը բժշկէ ,
երբոր քառի մարմնոյն կը զօրայնէ , երբոր վտախ՝ լըս
կու տայ : Ըստնցմով ձէթը աղէկ կը յարմարի շնոր-
հաց որ կը բժշկէ զմեզ , կը զօրայնէ ու կը լուսա-
ւորէ : Եւրասանն ալ՝ իր փտութեանէ պահող զօրու-
թիւնովը և իր անոյշ հոտովը կը նշանակէ սրբու-
թիւնը : Ըս եղերը մէկ տեղ խառնելով Այլխակոպտը ,
կորհնէ զսուրբ մեռոնը ամեն տարի Ըւազ Հինգշաբ-
թի օրը պատարագի տուն՝ աջակցութեամբ տասուեր-
կու քահանաներու , եօթն սարկաւազի և եօթն ալ կի-

182 . Հոգւոյն սրբոյ պարզեները քանի՞ են և ու
րո՞նք են :

183 . Ինչէ՞ բաղադրած է սուրբ մեռոնին նիւթը
և ըստ Երևմտեան Եկեղեցւոյ արարողութեան ի՞նչ
կարգով կորհնեն , և միայն դրոշմի՞ կը գործածուի
մեռոնը :

սասարկաւագի : Կը փչէ վրան ցուցընելու համար թէ
 Հոգւոյն սրբոյ զօրութիւնը կը միանայ ան նխ թական
 արարածին հետ . ու գերազանց աշօթքն'ը կընէ վրան ,
 աղաչելով զՄատուած որ աս օծումը մասնակից ընէ
 նոր մկրտուածները այն հոգւոյ օծմանը՝ որով տէրն
 մեր Յիսուս կոչուելաւ Քրիստոս , և որով Մատուած
 օծել տուաւ Քահանաները , թագաւորները , Սար-
 գարէները և Սարախրանները . որպէս զի անոնք որ
 ընդունին աս օծումը , ըլլայ իրենց խորհուրդ կատա-
 թելութեան . որ աղատելով առջի սպախանութեան
 ծնունդէն , ան օծումովը ըլլան տաճար անուշահոտ
 իրենց անմեղ վարքովը . և ունենան թագաւորաց , բա-
 հանայից ու մարգարէից սրատիւր , ինչպէս որ Մա-
 տուած խորհրդաւոր կերպով խոստացաւ :

Մս մեռնոր օրհնելուն ատենը , Ապխակոպոսը կօր-
 հնէ նաև հիւանդաց և Արախայից իւղը : Սեռոնը
 կը գործածուի նաև Ապխակոպոս օրհնելու , եկեղեցի ,
 խորան , սրբազան անօթ օրհնելու . բայց մեռան օրհ-
 նելու աշօթքէն կիմացուի՝ որ մեռնոր մկրտութենէ
 ետքը գրողմի համար է , ու թէ՛ ինչ օգուտ ունի ան
 կը յայտնուի աշօթքէն :

184 . Տուրը որ մկրտութեամբ կը ըլլայ զմեզ , կը
 նշանակէ շնորհքին առջի գործքը որ է զմեզ մարտիկ
 ու մեղքերնիս ջնջել . իսկ մեռնոյ օծումը՝ կը ցուցը-
 նէ զՀոգին սուրբ ընդունիչը ու սրբարար շնորհք
 առնելը : թէպէտ և մկրտութեան ատենը մէկ օծում
 մը առած է , բայց գրողմ տալու ատենը ձեռք դնելը
 և ճակտին օծումը խիստ կարևոր է զմեզ կատարեալ
 քրիստոնեայ ընելու համար . և զմեզ զօրացնելու հա-
 մար մեր փրկութեանը թշնամիներուն դէմ :

184 . Մկրտութեան ջուրը և գրողմն մեռնոր
 ԹՆԸ կը նշանակեն :

185. Մեր փրկութեան գլխաւոր թշնամիները իրիք են, Սատանան՝ որ միշտ սրատրատտ է զմեզ յանկարծակիի բերելու. Աշխարհք՝ որ է չար օրինակը և սպաւրանակ մարդկանց կենակցութիւնը. Մարմին այսինքն՝ մեր ցանկութիւնը ու անկարգ յօժարութիւնները :

186. Գրոշմ տուած ատենը ճակատնուս փայխային նշանը կրնեն մեռնոյլը. խնայնելու համար՝ թէ պէտքը չէ որ ամենաքրքիւտունէական հաւատը ներնուս մջ անարգ և արհամարհական երեւած բաներուն փայ. և թէ պէտք է որ սարժինք, մեղի փառք համարինք որ Քրիստոսինն ենք, ու իրեն չարչարանայր կը հետեւինք. և չարչարուելու սրատրատտը ըլլալուս նշան երեսին ապտակ կը զարնէ : Հայտնի է թէ մեծ մեղք է աս սուրբ Ատրհուրդը ընդունելու անհոգ ըլլալը. թէպէտ և Սկրտութեանը պէս խիտ հարկաւոր չէ : Աս Ատրհուրդն ալ մկրտութեան պէս մկ անգամ միայն պէտք է առնել՝ որովհետեւ աս երկու Ատրհուրդներն ալ հոգւոյն փայ անջնջելի կնիք կը դնեն :

185. Մեր փրկութեան թշնամիները քանի՞ են, և որոնք են :

186. Ինչո՞ւ համար գրոշմ տալու ատեն խաչաձև կօծէ ճակատը. և ըստ Արեւմտեան Եկեղեցւոյ ծիսին ինչո՞ւ ապտակ կը զարնէ :

ԴԱՍ ԽԵ .

Սուրբ Պատարագին վրայ :

187. ՄԿՐՏՈՒԹԵՆԵՆ ու Դրոշմն ևսրբ
Հաղորդութիւն Հարկաւոր է սնուցանելու քրիստոնէին
սիրտը և ուժ սալու որ յարտուէ, մնաց միշտ շնոր
Հաց մէջ. անոր համար ըսաւ Քրիստոս . « Այժէ ոչ
կերիջիք զմարմին որդւոյ մարդոյ, և արքայից զարին
նորա, ոչ ունիք կեանս յանձինս » : Ըս սուրբ Խոր
Հրդոյն նիւթն է հացն ու գինին, որ մարդուս մար-
մնոյն հասարակ կերակուրն է. որով խմացոյթի թէ
Հաղորդութեան սուրբ Խորհուրդն ալ մեր հոգւոյն
անունն է : Այլ ինչպէս որ Հարկաւոր է ամեն որ կե-
րակուր ուսել ուժերնիս չի կորսնցնելու համար, այս-
պէս ալ սա Խորհուրդը ընդունելու անհոգ ըլլալու
չէ, պէտք է յաճախ շատ անգամ հաղորդուիլ :

Ըս սուրբ Խորհուրդը կը կատարուի սուրբ պա-
տարագին մէջ՝ որ աստուածսրաշառութեան կրօնին
ամեն գործքերէն Հարկաւոր ու սուրբ գործողութիւն
է. ուստի պէտք է աղէկ հասկընալ :

188. Հին բնական օրինաց և գրաւոր օրինաց
ժամանակները եղած ամեն զոհերով Ըստուծոյ կը
մատուցանէին պատուներ կենդանիներ, ամենքն ալ օրի-
նակ էին մեծ սրատարագին՝ որ Քրիստոս տէրն մեր
պիտի կատարէր խաչին վրայ : Այլ սա սուրբ պատար-

187. Մկրտութեամբ, Դրոշմով, մեզքերէն սրբ-
բուեւէն ու շնորհքով լցուեւէն ետքը, առած շնոր-
հաց մէջ հաստատուն մնալուն համար Քրիստոս
ինչ ընել հրամայեց :

188. Հին օրինաց սրատարագները ի՞նչ կը նշա-
նակէին, և կրցան հասնիլ իրենց վախճանին :

բազը միայն կրթյաւ հասնիլ ան չորս վախճանին կամ
դիտաւորութեանը, որոնց համար հին օրէնքին ատենը
կրնէին ան ամեն զօհերը :

189. Ըս չորս դիտաւորութեանց առջինն է, Ըս-
տուծոյ մեծփայլութեանը արժանաւոր պատիւը տալ :
Երկրորդն է, իր աստուածային արդարութեանը
արժանի հատուցումն ընել մեր մեղաց համար : Երրորդն
է, մեզի պէտք եղած շնորհքները ընդունիլ : Չոր-
րորդն է, շնորհակալ ըլլալ մեր Ըտուծմէ առած բա-
րեւարութեանցը համար : Ընոր համար ալ արդիլլած է-
ուրիշ զօհեր կամ պատարագներ ընել . բայց միայն
պէտք է շարունակ նորոգել Քրիստոսի բրած պատա-
րացին յիշատակը հնազանդելու համար իր հրամա-
նին՝ որ կըսէ : «Օ այս արարէք առ իմոյ յիշատակի » :
Եւ որպէս զի աս պատարագին անդին զօրութիւնը
ամեն մկուռն առանձին հասնի :

190. Պատարագ ընելէն առաջ շատ տեսակ հար-
կաւոր պատրաստութիւններ պէտք է ընել : Ըռաջին
որ սուրբ տեղ մը պէտք է պատրաստել . այսինչն եկե-
ղեցի մը հրասարակական հանդիսով օրհնած . կամ
զոնէ մատուռ մը Եպիսկոպոսէ օրհնած : ի, իւմ,
կամ սեղան, վրան դնելու համար Քրիստոսի սուրբ
Մարմինը, և ան սեղանին մէջը կամ տակը սրբոց մա-
տուր պէտք է դնել, ու եկեղեցական երկար առթմքնե-
րով օծած ու խնկարկելով օրհնած պէտք է որ ըլլայ :
ի . Սուրբ ամաններ ու խորանին վրայ դնելու զար-
դարանքներ . ասոնց ամենուն համար ալ օրհնելու

189. Պատարագով ընդունած չորս վախճանքէն
վախճանները որոնք են . և հիմակ ալ նորէ նոր
կրննայ ընդունուիլ ան վախճանները :

190. Պատարագ ընելէն առաջ ինչ հարկաւոր
պատրաստութիւններ կան ընելու :

կարգեր կան, որ աս աստուածային խորհրդոյն մեծ
 վայելութիւնը աւելի պատկառելի ըլլայ : Ի . Պատարագ
 ընկող ժամանակն է առաւօտուան ու կէս օրուան
 մէջ տեղը ժամասացուն մեծ մասը կատարելէն ետքը :
 Ե . Պատարագիչ Քահանան առանձին պէտք է ընէ
 պատրաստութիւն արթթիւները, ու մտածէ պատարագին
 մեծութիւնը որուն պիտի մերձենայ : Ետքը (ըստ
 Լատինական ծխին) ջուր կօրհնէ ու անով կը սրբա-
 կէ ժողովրդեան վրայ, մտքերնին ձգելու համար
 թէ մկրտուած են, և թէ մաքրութեամբ պէտք է որ
 ներկայ ըլլան պատարագին : Ընկէջ ետքը Սարկաւա-
 գով, Ախտարկաւազով, Գպիւրներով, խնկով և մւ-
 մերով, եկեղեցական հաղուստներ հազած ամենքը ի-
 ընեց աստիճանին յարմար, թափօր կատարած կու գայ
 Սեղանին առջևը . նոյն միջոցին գպիւրները կերգեն
 երգեր և սաղմոսներ : Ըս գալը կրսուի ժամամուտ :
 Քահանան երբ կը հասնի սեղանին առջին, վարք կը
 կենայ ու ծոած կը խոստովանի ընդհանրապէս իր
 մեղքերը, յանձնելով ինքզինքը իր պաշտօնէից և ա-
 մեն ներկայ եղած ժողովրդեան արթթիւն, անտէր ալ
 իրենց խոստովանութիւնը կրնեն : Ըս խոստովանու-
 թիւնն է ամեն օրուան, ստորական և չի գիտցած
 մեղքերնու համար . որպէս զի ըստ կարի մարտը
 խղճմտամբով մերձենանք ահաւոր խորհրդոյն : Ըտր
 համար ալ պատարագին ասեն շատ հեղ կը կրկնուի
 Տէր սղորմեա ըսելը :

Գ Ա Ս Ի Զ .

Պատարագին սկսելն ու նուիրումը :

191 . Պ Ա Տ Ա Ր Ա Գ Ի Ն , սկիզբէն ինչուան Հատ տամբը առջի մասն է պատարագին , Հատտայեալ ները կրթելու համար գրած . որ հին ասներ Արա խայից պատարագ կրաուէր : Վ ան զի պատարագին աս մասին մջ սուրբ գրքէն Հատուածներ կը կարգալ յուի նաև աւետարանէն ալ , և խրատ ալ կը խստի ժողովոյեան , որ կրթութի հատարոյի ճշմարտութեան մջ՝ և պարզ սրտով Հատարով ներկայ ըլլան պատարագին :

192 . Արկրորդ մասը պատարագին է նուիրումը : Քահանան աս մասին մջ հայն ու զինին՝ որ պատարագին նիւթն է , կը մատուցանէ Աստուծոյ . աս առջի պատարագն է , որով Աս կը նուիրենք իրեն մեզի ուսելու ու ապրուստի համար տուածը , ու կը ինդրենք որ ինքը աս մեր տուածը ՚ի մարմին և յարիւն Քրիստոսի փոխարիւէ , իրեն պատիւ ըլլալու համար : Հին ասներ սուրբութիւն էր , որ աս նուիրման ասներ ժողովուրդը կը բերէր իրեն սրտէն յոժարած սղարմութիւնները . միմ , ստակ , հաց , զինի , իւղ , և այլ բաներ , ու պատարագիչ քահանային կու տային . ան էր ապրուստ Քահանային , Ազերիկուննրուն , ժամուն , ու աղչաաններուն : Աս ժողովոյեան ընծաները կամ նուիրումնքները ստնելէն ետքը , Քահանան ձեռքը կը լուանայ ու պատարագը առաջ կը տանի : Ինչուան հոս է պատարագին երկրորդ մասը :

191 . Պատարագին առջի մասնը ո՞րն է :

192 . Պատարագին երկրորդ մասնը ո՞րն է :

193. Ըրևելեան Եկեղեցիներուն Յունաց, Հայոց մէջ, որովհետև ժողովրդեան բերած նուէրը Սարկաւազը կու տար Վահանային, սակից մտառ Վերաբերութիւն ընկաւ սովորութիւնը, որ նշան մը ըլլայ թէ հաճեր է Ըստուած ժողովրդեան ըրած ընծաներուն, ու ան հայր կամ նշխարքը ու զինին պատարագ պիտի մատուցուի և պիտի փոխարկի մարմին ու արիւն Յիսուսի Քրիստոսի տեանն մերոյ : Ընոր համար մեծ հանդիսիւ վերաբերութիւն ընկալ կը տանին հայն ու զինին սեղանին վրայ, որ հոն ահաւոր սքանչելի կերպով պիտի փոխուի ՚ի մարմին և յարիւն Տեանն մերոյ Յիսի : Ուստի թէպէտ ան հայն ու զինին դեռ սուրբ Խորհուրդ չեն, բայց որչափաւ, ընտրուած են ըլլալու. անոր համար՝ ան որ պատրաստուած է սուրբ խորհուրդ ըլլալու, որչափ որ պատուես զանի, մտածելով որ աս ան է որ Քրիստոս արժանի սեպեր է իրեն մարմին և արիւն ընկալ ու Ըստուածութեանը զայն անոր մէջը բնակելու, և թէ ահա զինքը կը տանին Ըստուծոյ սեղանին վրայ, այսպիսի խորհուրդով պատուելով զայն հայն ու զինին, ան ամեն պատիւը կերթայ ան խորհուրդոյն որ պիտի կատարուի :

Գ Ա Ս Խ Ե :

Սրբաշուքման վրայ :

194. ՍՐԲԱՅՈՒՅԾԱՆ արարողութիւնը կըսկըսի Ողջոյն տուրէն ետքը : Պատարագին աս մասին

193. Ի՞նչ սովորութիւն է մեր ազգին մէջ պատարագելու նշխարքն ու զինին մեծ հանդիսով Վերաբերութիւն ընկել :

194. Պատարագին երրորդ մասնը ո՞ւրսկից կըսկսի, և ի՞նչ գործողութիւն կըլլայ աս մասին մէջ :

մը ժողովարդը պատրաստուելով, մտքերնին երկինքը վեր տանելով երկիւղածութեամբ հրեշտակաց հետ միացնելով, ու Աստուծոյ մեծփայեղութեանը երկիր պագանելով, կը սպասեն միաձնի Որդոյն Աստուծոյ գալուն ու իջնալուն սուրբ Սեղանին վրայ Հոգւոյն սրբոյ զօրութեամբ : Ասորը Քահանան ծածուկ սրտումական կերպով, Քրիստոսի ինչպէս աշխարհք գալը ու աս սուրբ Ատրհարդը կատարելը աղօթքի պէս բնելով, ու բոլոր ժողովոյեան սիրտը պատրաստելով, կը սրբայնէ հայն ու գինին բնելով Քնի տեսնն մերոյ բաժ խօսերը, « Առէք կերէք և այլն . Արբէք ՚ի տնանէ ամենեքեան » և այլն : Աս ամենակարող խօսերով որով որ ստեղծեց երկինքն ու երկիրս յոչնէ, ինքն արարիչն և ամենակալն նոյն մէկ խօսքով կը փոխէ հային ու գինոյն գոյացութիւնը ՚ի մարմին և յարին Յիսուսի Քրիստոսի, թէպէտ և գրտուանց երեւոյթը նոյն կը մնայ : Հոն ալ Յիսուս այնպէս կենդանի և փառաւորեալ է ինչպէս երկինքը . բայց հային ու գինոյն բաժնուիլը կը ցուցնեն իր մարմնոյն և արեանը բաժնուիլը խաչին վրայ, և իր զոհ ըլլալով պատարագուիլը : Քրիստոսի թաղման և յարութեան յիշատակուիլը կրնձայէ Աստուծոյ ան յախտնական կենաց հայր և փրկութեան բաժակը, այսինքն Քրիստոսի մարմնը և արինը . աղաչելով որ ընդունի մեր ձեռքէն աս պատարագը՝ որ յիշատակ և նորոգումն է խաչին պատարագին, ինչպէս որ հին ատենի նահապետաց ընձայած օրինակաւոր սրտաբազներն ալ ընդունեցաւ . և կաղաչէ՝ որ ամեն պատարագի ներկայ եղողներն ալ երկնային ճորհաց և օրհնութեն հաղորդ ըլլան :

ԴԱՍ ԽԸ.

Հաղորդութեան վրայ :

195. Նոյն օրինաց ասեալք երբոր զոհ կրնէին , մկ մասը երեւէն ետքը , մնացածը քահանաները ըն-
 ծայարեմներուն հետ մկ տեղ կուտէին : Այսպէս
 ալ ճշմարտ զոհը նուիրեւէն և սրբացուցանելով զո-
 հեւէն ետքը , միայն ճաշակելը կը մնայ : Այս է ան
 հոգեոր կոչուները , որ Հաղորդութի կրտներ : Այս վեր-
 ջին մասը պատարագին կը սկսի Հայր մերէն , որ
 պատարագին մէջը ձայնով կրտներ , ու կը խնդրենք
 յԱստուծոյ մեր ամեն օրուան այս հայր՝ որ ուրիշ
 ամեն բանէն գերազանց է . այս հայր՝ որ երկնքէն ի-
 ջած է : Այսքը քահանան իրեք կը բաժնէ՝ նշխարքը ,
 Քրիստոսի բաժնին նմանելու համար՝ որ նուիրագոր-
 ծելէն ետքը հայր կարտեց . անոր համար ալ սուրբ
 պատարագը առջի ասեմները կը կոչուէր Վեկումն
 հայի : Այսքը Քահանան աս իրեք կտորին մկը սուրբ
 արեան մէջը կը ձգէ , աւելի յայտնելու համար թէ
 բոլորը մկ խորհուրդ մըն է մարմնոց և արեան Յիսու-
 սի Քրիստոսի : Անկից ետքը քիչ մըն ալ Քահանան
 առանձին աղօթքներ կրնէ , արժանաւորապէս ըն-
 դունելու համար զուրք հաղորդութիւնը . ետքը ինքը
 կը ճաշակէ ու կը հաղորդէ ներկայ եղողներն ալ :

196. Հաղորդուողը պէտք է որ կատարեալ ծով

195. Պատարագին չորրորդ վերջին մասնը ուս-
 կից կը սկսի , և ինչ գործողութիւն կը մնայ աս չոր-
 րորդ մասին մէջ :

196 : Հաղորդուող անձնը ինչ պատարաստութի
 պէտք է որ ունենայ :

ըլայ . կաթիլ մին ալ ջուր պէտք չէ որ խմած ըլլայ .
 դրսուանց պարկեշտ ու մաքուր . ներսուանց ալ ան-
 մեննին սրբուած մեղքերէն : Պօղոս առաքեալ կրտէ-
 « Ար ուտիցէ զհացս կամ ըմպիցէ զլսածակս տեսան ա-
 նարժանութեամբ , պարտական եղիցի մարմնոց և ա-
 բեան տեսան . փորձեսցէ մարդ զանձն իւր և սպա՛ի
 հացէ անտի կերիցէ և ՚ի բաժակէն սարցէ . զի որ
 ուտէ և ըմպէ անարժանութեամբ , դատաստանս ան-
 ձին իւրում ուտէ և ըմպէ , զի ոչ խորէ զմարմինն
 տեսան » : Արհարկէն ուժ առնելու համար ողջ առողջ
 պէտք է ըլլալ . առանկ ալ աս սուրբ Խորհուրդը ա-
 նոնց միայն սնունդ կամ ուժ կուտայ , որոնք որ շը-
 նորհաց մէջ են :

197 . Հին ատենը Քահանան հաղորդուելէն ետ-
 քը , չէթէ կղերիկոսները կամ եկեղեցականները միայն ,
 հապա ամեն ներկայ եղողներն ալ ընծայարեր կը ըլլային
 ու կը հաղորդուէին : Ար փափարի Ակեղեցին որ հի-
 մակ ալ թէ որ կարելի ըլլար , ամենքը իրօք հաղոր-
 դուէին : Անոր համար ամենքը պարտական են հաղոր-
 դիլ գտնէ հոգևորապէս սրբութի սրտերնին պատրաս-
 տելով ու մեծ փափագ ցուցնելով սուրբ Խորհուրդն
 հետ միանալու : Ատրք Քահանան շնորհակալութեան
 արթմըներ ընելով կարճնէ զժողովուրդն ու կարձակէ
 խաղաղութեամբ :

197 . Ամեն ներկայ եղողները պատարագին պար-
 տական են հաղորդուելու :

ԴԱՍ ԽԹ.

Թիւ պատարագի ու թաշակի վրայ :

498. Մ ամեն բաներէն յայտնի կիմացուի , թէ ինչ կերպով պատարագի ներկայ ըլլալու է սարկ կեշտութեամբ և հասկընալով , փսն զի պատարագի ատեն լաւագոյն գործքն է մտադրութիւն ընել խնատին և արարողութիւններուն , ու ըստ կարի քահանային ըրած գործողութիւններն ու աղօթքները մէկ տեղ ընել : Վի կարծէ մէկը թէ մարմնով միայն ներկայ ըլլալը բաւական է , միտքը ցրտած՝ Մտուծմ ուրիշ բաներ մտածելով , այլ հոգին՝ միտքը՝ Մտուծոյ վրայ պիտի ըլլայ , հեռացնելով իրմէն ամեն մարմնաւոր բաները :

499. Եկեղեցւոյ մջ հանդիսաւոր պատարագէն իզատ թիւ պատարագ ընելն ալ , յայտնի կերկնայ թէ հին ատենէն կամ աւանդութեամբ եկած է , ու ընդունելի եղած է : Թէպէտ մեր Մջցին մջ նոր մտած է աս ստիճութիւնս : Թիւ պատարագ կը սուի երբոր Քահանան մէկ կղերիկաւով կամ մէկ սշխարհական սպասաւորով պատարագ կը մտտուցանէ : Մն ատենը թէպէտ և ժողովրդեան ընծայարեութիւնը չը կայ , և քահանան մինակ կը հաղորդուի , ու շատ անգամ մէկ սպասաւորէն ՚ի զատ ուրիշ ներկայ մարդ չի կայ , բայց պատարագը ամեն զխաւոր արարողութիւններովը կատարուէ է : Այս ստիճութիւն մըն է քրիստոսաւեր բարեպաշտներու ,

498. Պատարագին արժանաւոր կերպով ներկայ ըլլալու համար ի՞նչ պէտք է ընել :

499. Ի՞նչ բան է թիւ պատարագը :

որ այսպիսի շնորհարեր մեծ խորհրդոյ կարենան ամեն
 օր այլ և այլ ժամանակի մէջ ներկայ ըլլալ և անով
 լեցնել իրենց ամեն հոգևոր պիտոյքը :

200. Արբոր հիւանդը մահուան փոստի մէջ է ,
 պէտք է տալու աս սուրբ Խորհուրդը ՚ի թոշակ , այ-
 սինքն՝ ճամբու արտադրութիւն , որպէս զի աս աշ-
 խարհքէս երթալու ատեն Յիսուսի Քրիստոսի մար-
 մնոց և արևան սարչարանութիւնն ալ հետն ունենայ :
 Որովհետև ամեն անշ պէտք է սրտուել զՅիսուս ,
 անոր համար հիւանդին տանելու ատենը որչափ որ
 կարելի է հանդիսու տանելու է . նմանապէս երկրը-
 սրագութիւն պէտք է տալ ինչպէս որ կերկրագագ-
 ննիք եկեղեցւոյ մէջ կամ սրատարագի ատեն : Քա-
 հանան մանկրով հիւանդին տունը , հաղորդութիւնը
 ապէն առաջ , Ակեղեցւոյ որոշած պղծութենքը կընէ .
 ու ետքը հիւանդը թէ որ կրնայ ըսել , և կամ Քա-
 հանան հիւանդին օգնելով , դաւանութիւն հաւա-
 տոյ պէտք է տայ ըսելով Հաւատաւքը :

ԴԱՍ Ժ.

Սուրբ հաղորդութեան վրայ :

201. ԻՐԱՒ որնք Հաղորդութիւնը Յիսի մարմինն
 ու արիւնն է . բաց բնական կարգէ դուրս ածային
 կերպով մը . ինքը Քրիստոս կատարեալ բողոքին մէջն
 է . և նոյնպէս կատարեալ ամեն մկ մտայն մէջն է :
 Ասանկով կը ըսց որ նոյն մկ ատենի մէջ շատ անշ է ,

200. Մեռնելու հիւանդին հարկաւոր է հաղորդ
 տալ :

201. Հաղորդութեան սուրբ խորհուրդը Յի-
 սուսի բնական մարմինն է :

երկինքը, երկիրս, այնչափ եկեղեցիներուն, այնչափ սեղաններուն և սրբացուցած նշխարաց մջ: Անոր համար ինքն ամբողջ է նայնպէս մէկ սրբոյնի կտորի մջ ինչպէս մէկ մեծ նշխարքի մի մջ. նշխարքը բաժնեղով Հիսուս չի բաժնուիր: Անկը շատ սրբացուցած նշխարք մէկէն ճաշակէ, մէկ Քրիստոս կանոնէ, շատ անգամ առած չը ըսար. ինքը այնպէս է մէկ տեսակին մջ ինչպէս է երկուքին ալ մէկէն: Այլու տեսակին բաժնուիր ուրիշ բան չէ, բայց եթէ օրինակ մըն է Քրիստոսին խաչին վայ եղած աստեղին՝ բոլոր արիւնը թափելով մարմնէն բաժնուելէն ետք: Բայց ճշմարտեմարմինն ու արիւնը սուրբ Հաղորդութեան մջ ամենեւին բաժնուած չէ. որովհետեւ մարմինը կենդանի է ու հոգի ունի, ինչպէս որ է երկինքը փառաւորուած, և այսպէս ամեն տեղ ուր մարմինն է, հոն արիւնն ալ է. և ամեն տեղ ուր արիւնն է, հոն մարմինն ալ է. վասն զի կենդանի մարմին ատանց արեան չը ըսար, ու արիւնն ալ ատանց մարմնոց կենդանի չը ըսար, և աս կը կոչուի զուգընթացութիւն, վասն զի կենդանի ըլլալուն համար մէկը մէկուլին հետ հարկաւորապէս կապուած են:

202. Այս խորհուրդը մէկալ ամեն խորհուրդներէն վեր է. անոր համար սուրբ խորհուրդ ըսելով սուփորաբար աս խորհուրդը կիսմանմբ իրեն գերազանցութեանը համար: Չորսն ու խղը, մեռներ իրենք իրենց խորհուրդ չեն, գործադրութեան ատենը կը ըլլան խորհուրդ: Բայց Հաղորդութիւնը միշտ խորհուրդ է քանի որ Քրիստոս ներկայ է Հաղորդութեան մջ. այսինքն քանի որ սրբագործաց նշխարքին տեսակը չէ փոխուած. ինչպէս համը, հոտը, և այլն,

202. Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը ուրիշ խորհուրդներէն լինչ տարբերութիւն ունի:

չէ կորննցուցած : Ուրիշ խորհուրդները շնորհքի նշան են, իսկ Հաղորդութիւնը շնորհաց աղբիւրն է, այսինքն՝ ինքը Վրիստոս ճշմարիտ Աստուած ու ճշմարիտ մարդ :

203. Այլ և այլ կերպերով նշան ալ է. նախ Վրիստոսի տեսան մերոյ խօսքերովը՝ սրբացուցած հացին ու զինւոյն պատահմունքները նշան են թէ Վրիստոս տէրն մեր ճշմարտապէս ներկայ է : Արիւորդ՝ սա խորհուրդը մեզի յիշել կուտայ Վրիստոսի չարչարանքը : Արիւորդ՝ սա խորհուրդը մեզի կազդէ՝ թէ մենք ամենքս մէկ մարմին ենք, որ նոյն մէկ հացը կուտանք : Այս խորհուրդը մէկ գրաւ (ուհին) մըն է, որ Աճ որ մը զինքը մեզի պիտի տայ յայտնի, ինչպէս որ հիւանդ տուեր է զինքը ծածկուած օտար երևութի մէջ :

ԴԱՍ ԾԱ.

Ապաշխարութեան խորհրդոյն Զջման վրայ :

204. ՎՐԻՍՏՈՒՆԵԱՅՔԻ պէտք չէր որ Հաղորդութեան սուրբ խորհուրդէն ՚ի զատ ուրիշ խորհրդոյ ալ կարօտութիւն ունենային. անով կրնային պահել Սկրտութիւթ ու Դարշմութ առած շնորհքին ու առաջ երթալ հոգևոր կենաց մէջ. փասն զի սոս սուրբ խորհուրդը ունի նաև ոյժ սրբելու թեթեւ ու սուղաւիան մեղքերը : Եւայց աւանդ որ շատ հեղ քրիստոնեայք

203. Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը՝ որ աղբիւր է շնորհաց, կրնայ նշան ալ ըսուել մէկ կերպով մը :

204. Կրնանք ըլլալ որ սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը բաւական ըլլար քրիստոնեկոց առանց ապաշխարութեան խորհրդոյն :

մահաշափ մեղքեր կրենն , որոնցմով սէրը կը մարի , ու իրենք յախտնետական մահուան արժանի կը ըլլան : Ինչպէս են առ մեղքերը , ամբարշտութիւն , մարդասպանութիւն , շնութիւն , ու ուրիշ ամեն մեղքերը՝ որոնց մով Մատուծոյ պատուիրանքները զանց կատնուին մեծ բաներու մէջ :

205 . Որպէս զի հոգին առ տեսակ մեռնելէն ազատի և հոգեորասպէս յարութիւն առնէ , Վրիստոս տէրն մեր հաստատոց Ապաշխարութեան խորհուրդը , որ կը նմանի սուրբ խորհրդոյ Սկրտութեան առ կողմանէ՝ որ կը սրբէ մեղքերը երբոր մէկը սրտանց դարձի եկած է , ու հաստատ միտքը դրած է իրեն վարքը փոխելու , ինչպէս որ կը պահանջէ մկրտութիւնն ալ չափահասաներէն . բայց ապաշխարութիւնը ասով կը զանազանի մկրտութենէն , որ ինքը չի կրնար սկզբնական մեղքը սրբել . փասն զի չափահաս քրիստոնէից համար դրած է , որոնք որ մկրտութենէն ետքը մեղանչեր են : Ըստ այդպէս է զիսանալ՝ թէ որչափ մեծ մեղք որ մէկը մկրտութենէն առաջ ըրած է , զանոնք ատանձին խոստովանելու , ու անոնց համար ապաշխարանք քաշելու պարտական չէ . որովհետեւ մկրտութիւնը զանոնք կը սրբէ : Բայց Ապաշխարութիւնը ընդունելի ըլլալու համար պէտք է որ յանձն առնէ ըրած մեղքերուն արժանաւոր ապաշխարանքը քաշելու . անոր համար պէտք է նաև ատանձին խոստովանիլ ըրած մեղքերը :

206 . Ըստ զանազանութեան պատճառն ալ կրնայ

205 . Ապաշխարութեան խորհուրդն ի՞նչ բանի համար հաստատած է , և ի՞նչ կերպով կը գործադրուի :

206 . Ինչո՞ւ համար մկրտութիւն խորհուրդը մեղքերը կը սրբէ ատանց խոստովանութեան , ու ապաշխարութեան խորհուրդը չի սրբեր :

մտածուիլ, վասն զի հեթանոսները կուրտթեան և անհաւատութեան մէջ ըրալով չունին շնորհաց օգնութիւնը իրենց անկարգ կրօնը դէմ դնելու, անոր համար առանց մէկ սպաշխարանք մը քաշելու կրնան սրբուիլ միայն մկրտութեամբ. բայց անմք որ մկրտութեամբ լուսաւորուած են, ու հոգւոյն սրբոյ շնորհացը մասնակից եղեր են դրոշմ առնելով, ու ճաշակեր են երկնային սրբազւր, սուրբ Հարորդութիւնը, ու բեր են Մատուոյ փրկարար խօսքերը, ու հանդերձեալ կենաց մեծութիւնը խնայեր են, ու այսչափ օգնութիւնները առնելէն ետքը մեղաց մէջ ինկեր են, նորէն իրենց սրտին մէջ խաչ հաներեն Որդին Մատուոյ. ասանկներուն արժան է որ Մատուած թողու որ շատ բացով ու սղխատանքով գնեն շնորհքը, ու սպաշխարանքներ քաշելով նորոգուին: Աս Մատուոյ մեծ բարերարութիւնն է որ դարձեալ թողութիւն կուտայ անոնց մեղքերուն, այսինքն՝ մեղաց արատը կը սրբէ, ու յախտնական սրտիժը քաշելու սրբութէն կազատէ:

207. Մարշխարութիւնը իրեր մասն ունի. Օղջուսն, Խոտտովանութիւն, ու Մարշխարանաց վճարումն:

208. Օղջումը՝ ցաւին է, սրով մարդուն սիրտը կը կատրի, և աս զղջումը պէտք է որ գերբնական ըլլայ. վասն զի մարմնաւոր սրտածառներուն համար մեղքերուն վրայ զղջալը բաւական չէ. այսինքն՝ մարդկային սակթի համար կամ վախուն՝ որ չըլլայ թէ սրտիժ մը քաշէ: Այլ պէտք է որ աս ցաւը յառաջ գայ հաւաստին ճանաչմանէն, և ցաւոյն սրտածառն ըլլայ կամ աստուածային անհուն բարութիւնը, և

207. Քանի՞ մասն ունի Մարշխարութիւնը:

208. Ի՞նչ է Օղջումը և ի՞նչպէս պէտք է որ ըլլայ:

կամ գննէ՝ Աստուծոյ արդարութիւնը և իշխանութիւնը՝ գիտնալով որ կրնայ պատժել զմեզ յախտեանսման տանջանքով :

209 . Թէ որ միայն Աստուծոյ սէրն ըլլայ մարդու մեղքէ զանծելու և հրաժարելու պատճառը, ան զղձումն է կատարեալ որ կըստի խորտակման զղձումին : Բայց թէ որ աս ցար առաջ զայ մեղքին գանելի ըլլալէն, կամ գժոխքին վախէն, ան զղձումը կըստի անկատար, կամ բեկման զղձումն : Օղձումն սուրբ ու օգտակար պատրաստութիւն մըն է՝ Ապաշխարութեան խորհրդոյն, բայց պէտք է պատանջ հրաժարիլ ան մեղքը նորէն ընել ուզելէն՝ որ աստուծոյն սիրոյն սկիզբ մըն է :

ԳՆԱ ԾԲ .

խոստովանութեան վրայ :

210 . Ով որ մկրտութեան շնորհքը, սցսինքն՝ սրբարար շնորհքը կորսնցնելէն ետքը ուզէ դառնալ առ Աստուած, պէտք է աղէկ քննէ իրեն խղճմանսքը, որ գիտնայ որչափ կարելի է իրեն մեղքերուն համբանքը և ծանրութիւնը, անոնց պատճառը և հեռեանքը . իրեն կիրքերը և ունակութիւն ըրած ստիութիւնները : Պէտք է որ նաև աղէկ քննէ իրեն սիրար, թէ յիրաւի կուզէ՞ դառնալ մեղքերէն ու կուզէ՞ հաշտուիլ Աստուծոյ հետ . և թէ մեղքը որչափ գէշ բան է եղբ ճանցելը է, որովհետև ճշմարտասէս գէշ բան միայն մեղքն է, որ Աստուծոյ մեծիցելչութեանը գէժ կը զննի, ու արժանի է յախտենական դատա-

209 . Քանի՞ տեսակ զղձումն կայ :

210 . Ի՞նչպէս պէտք է ընել խոստովանութիւնը :

պարտութեան : Այլ թէ աղէկ մը ցաւեր է իր ասե-
րախտութեանը վրայ՝ որ ըրեր է Մատուց իր ասեղ-
ձողին , փրկչին ու բարեբարին դէմ . և իր անհաւա-
տարմութեանը վրայ որ մկրտուած ատենի սուած
խոտամուկները չէ պահեր : Այլ թէ կը հրաժարի իրեն
ատջի վարքէն , և թէ միտքը հաստատ դրեր է սխա-
լու նոր վարք մը ունենալ աստիճանով Մատուց
չնորհայր : Այլ ամեն բանը քննելէն իմանալէն ետ-
քը , պէտք է որ երկուց իրեն քահանային , կամ ու-
րիշ խոտառվանցներու իշխանութիւն ունեցող քահա-
նայի մը՝ ու տեղն ՚ի տեղը խոտառվանի իրեն հոգւոյն
ինչ միճակի մէջ ըլլալը պարզ սրտով , այսինքն՝ չէ
անյայտ խօսքերով , կամ ծածկերով , և կամ սրբակ-
ցընելով և այլն : Այլ մտիկ ընէ ամենայն ջերմեան
դոթեանը տուած խրատները , ու խանարհ սրտով
ընդունի սնոր դրած աստիճանները , թէ և իրեն
ժանր երևնայ . վասն զի քահանային դրած աստի-
ճանները ինչ որ ըլլայ , միշտ թեթեւ է Ազգայնացւոյն
դրած կանոնական աստիճաններէն :

211 . Պէտք չէ որ արանջայ՝ թէ որ խոտառվա-
նահայրը ուշայնչ ուզէ արձակուիմ տալը . որովհետեւ
իրեն չինար քահանային ըրածը քննելու , վասն զի քա-
հանան իրեն դատարոն է , ու մեղաց արձակուիմ տա-
լու՝ կամ չխտարու իշխանութիւն ունի . և Մատուց
ատջեր իրեն վրայ կը սեպուին ան մեղքերը որ պէտք
չեղած տեղը կարձակէ , ժամանակին չարձակէր :

212 . Պէտք է որ Քահանան արձակուիմ չի տայ
սնոր , որ փրկութեան հարկաւոր եղած ճշմարտու-

211 . Թէ որ Քահանան արձակուիմ չի տայ , կըր-
նայ խոտառվանորդին ձայն հանել :

212 . Քահանան որ սեռակ մարդկանց պէտք չէ
որ արձակուիմ տայ :

թիւնները չի գիտեր, ինչպէս են Հաւատամբը, Այ
 սրատուիրանքները. կամ ան մարդուն որ և ոչ բեկման
 գղջում ունի, իր բրած մեղքերուն փայ կամ մարմնա-
 ւոր շահի մը համար գղջում կը ջուլցնէ, կամ թէ
 կատարեալ կամբով չի հրաժարիր մեղք ընելէն, կամ
 խիստ մտօնի սրտաձառներէն չուզեր հրաժարիլ: Այնա-
 նապէս պէտք չէ որ արձակում տայ անոր, որ ուրի-
 շին բանը առեր է ու չուզէր ևս տալ. կամ թէ միշտ,
 շատ անգամ նոյն մեղքին մէջ կիյնայ. կամ իրեն թըշ-
 նառեոյն չուզեր թողութիւն տալ. ու կամ թէ գրած
 սարաչխարանքը չուզեր ընդունիլ: Այս և անոնց պէտ-
 քը չէ արձակում տայ՝ երբոր կը տեսնէ որ Խորհուր-
 դը պարտալ պիտի ըլլայ իրենց անպատրաստ ըլլալուն
 և գէշ վիճակի մէջ ըլլալուն համար: Թէ որ Քա-
 հանան ասանկները արձակէ, ինքն ալ անոնց հետ կը
 դատապարտուի: Թէ որ տարակուսական է սպաշ-
 խարութեան պատրաստութիւն ունենալը, պէտք է որ
 ասնն մը արձակում չի տայ փորձերու համար: Ու
 սպաշխարանքն ալ պէտք է որ համեմատ ըլլայ կա-
 նոնական սպաշխարանքներուն որչափ կարելի է, յար-
 մարցնելով հասակին, ուժին, վիճակին ու ջերմն-
 ունդութեանը: Անոնական սպաշխարանքները՝ շատ
 տարուան են մեծ մեղքերուն համար. ինչպէս եօթը
 տարի սպաշխարանք պիտի քաշէ սուտ երդում ընո-
 զը ու շնայողը, պոսնկութեան համար իրեր տարի,
 ասոր նման մեկաշունք ալ:

ԴԱՍ ԺԳ.

Հրապարակական ասպաշխարութեան վրայ :

215. ՀՆ ատենի Հրապարակական ասպաշխարութեան արարողութիւններէն կխմացուի Ակեղեցւոյ գիտաւորութիւնը : Հրապարակական գայթակղեցնող մեղքեր ընտրելը՝ պէտք էր որ յայտնի, Հրապարակական ասպաշխարութիւն ընէին, ու թէ որ յանձն չառնէին, Այլակոպտար իշխանութիւն ունէր կտրելու զանոնք ՚ի Հաղորդութենէն, ու Հանելու զանոնք եկեղեցիէն զուրս : Իսկ թէ որ յանձն առնէին ասպաշխարել, իրենց Այլակոպտին կամ Ասպաշխարահօրը խոստովանելէն ետքը, մեծ սրահի առջի չորեքշաբթին կերթային Այլակոպտական եկեղեցին բուսիկ ոտքով, աղքատ լաթերով, երեսնին վար կախած . հոն Այլակոպտար մեջ տեղը կը նստեր, ու անոնք կուգային զեախը երեսի վրայ կենացին լալով, և ետքը կը մտանային, ու Այլակոպտար մտիկը կը ցանէր անոնց զլսուն վրայ ըսելով, Արեւ ու մարդ, զի հող էիր և ՚ի հող գարձցիս . ասպաշխարեա զի ժառանգեցես գրախտնական կեանսն : Ատքը կորհներ խորղեր (չուլ), ու անոնցմով կը ծածկէր զլուխնին, ու բոլոր Աղերիկոսներուն և ժողովոցեանը հետ ծունկ չոգած, ասպաշխարութեան ստղծանները, լիթանիան, ու ուրիշ արթիքներ ալ մեկտեղ կընէին, որ Աստուած թողութիւն տայ անոնց մեղացը, ու վարբերնին փոխելու իրենց Հնորհք տայ : Անկից ետքը քարոզ մը կու տար, թէ ինչ-

213. Հրապարակական ասպաշխարութեան կարգը ի՞նչպէս կընէին :

պէս Միամ մեղանկէն ետքը դրախտէն դուրս ին-
կաւ անէ՛ծրով, անոր նման պէտք է որ դուք ալ ա-
տեն մը եկեղեցիէն դուրս մնաք : Ատքը կը բռնէր մէ-
կին ձեռքէն, անոնք ալ իրարու ձեռքէն, ու այսպէս
ամեն սարգիսարողներն ալ, ձեռուրնին մէյմի վա-
ռած մամ, եկեղեցիէն բարով դուրս կը հանէր. դուրս
հանած ատենն ալ՝ Մտուծոյ զՄիամը դրախտէն
դուրս բրած ատեն ըսած խօսքերը երգելով հոն դուա-
նը դիմանց ծոռնի կը չողէին սարգիսարողները, ու Ա-
սիակոպտը ստբի վրայ կեցած կը յորդորէր քանակք
որ Մտուծոյ ողբանութենէն չի յուսահատին ու
սրահք սրահն, ողբանութիւններ ընեն, ուխտի եր-
թան, ուրիշ բարի գործքեր ընեն, որ Մտուած ի-
րենց տայ շնորհք որ սարգիսարութեան արժանի սը-
տուղ ընեն : Ատքը Ասիակոպտը ներս մանկելով, ե-
կեղեցւոյ դուռը վանին գոցել կու տար, ու սարաշ-
խարութե սրատարաց կընէր բոլոր մեծ սրահքին մէջ :

214. Մարգիսարողները եկեղեցին չէին մանար ին-
չուան որ ըմննար իրենց սարգիսարութեան օրերը,
ու հրատարակու արձակումն անէին : Աւ քանի որ
սարգիսարանքին մէջն էին, պէտք էր որ երեւնան
հրատարակական հանդէսներու և զբօսանքներու մէջ-
ու որչափ կարելի է պէտք էր որ փակուէին ընկերու-
թենէ, սրահք կը սրահէին, կամ հաց ու ջուր միայն,
կամ քիչ մը աւելի բան ուտելով, կամ բոլոր օրը
ծով կենալով, և կամ շարթուան մէջը քանի մը օր
միայն, ինչպէս որ Ասիակոպտը իրենց մեղաքը ու
զղծմանը յարեալ կը կարգաւորէր : Մարգիսարանաց
ստտիժները սովորաբար ասոնք էին, ծով, արթձք,
ողբանութիւն, ու ամեն կերպ ողբանութեան գործքերը

214. Հրատարակաւ սարգիսարողները իրենց ա-
սարգիսարութեան օրերն ինչպէս կանցընէին :

Թէ Հոգևոր և Թէ մարմնաւոր :

215. Մարմնաւոր գործք ողորմուն աւ ուխն են .

ա . Արեւիկի զբարցեալս :

բ . Երբուցանել զծարսեալս :

գ . Օգեցուցանել զմերկս :

դ . Բնդունիլ ՚ի տուն զտարս և զբանդախտս :

ե . Տեսանել զՏիւանդս :

զ . Եւր առնել բանտարկերոց :

է . Օերծուցանել զղերեալս :

ը . Թաղել զմեռեալս :

216. Հոգևոր գործք ողորմութեան եօթն են .

ա . Ուսուցանել զողէտս .

բ . Տալ զբարի խորհուրդ տարակուսելոց .

գ . Սխիլմարել զվշտացեալս .

դ . Խրատել զմեղուցեալս .

ե . Ներել ընկերին զընկալեալ վնասն .

զ . Համբերել սակասութեանց ընկերին .

է . Ելլովել վնաս կենդանեաց և մեռելոց և վնաս

Հալածչաց :

ԴԱՍ ԾԴ.

Հրատարակական արձակման ու Վերապահեալ
մեզաց վրայ :

217. ԸՊԱՇԽԱՐԱՆՔՆԻՆ Ըմնցածին պէս
Եւագ Հինգչարթի օրը արձակումն կատելին . կամ

215. Մարմնաւոր գործք ողորմութեան քանի՞
են և որո՞նք են :

216. Հոգևոր գործք ողորմութեան քանի՞ են և
որո՞նք են :

217. Հին ատենը Հրատարակական արձակումն
ի՞նչպէս կուտային :

թէ որ սարաշխարհանայ տարին ըմնցեր էր նէ, Սեծ
 սրահքին մջ կտոնէին պոսպիսի արարողութեամբ :
 Ապիսկոպոսը Սարկաւազներով ու Գալիքներով ժա-
 մուն մջ ծոնկ չոգած, կրսէր սարաշխարութեան
 սաղմանները և այն . ու կը խրկէր երկու Ախասար-
 կաւազ, ետքը դեռ ուրիշներ ալ, որ մտիթարնն ա-
 պաշխարողները, որ եկեղեցիէն դուրս ծոնկ չոգած
 կը կենային : Ատքը կը խրկէր Սարկաւազ մը որ վա-
 ուէ անոնց մոմերը : Ընկից ետքը Ապիսկոպոսը կը
 նստէր եկեղեցոյն մջ, բոլոր Աբերիկանները երկու
 կողմը կեցած . և Ըւազ սարկաւազը միջնորդ բլա-
 լով խնդրուածք կրնէր Ապիսկոպոսին ըսելով . Ա-
 կաւ ատներ որ ուրախանայ Ակեղեցին մկրտուածնե-
 րուն ու սարաշխարողներուն գարձախը . որ եկեղեցիէն
 դուրս ծնկան վրայ ընկած են, երկան ատեն սարաշ-
 խարանչմին կատարեցին, խնդրելով միշտ Ըտուծոյ
 ողորմութիւնը, ու կը յուսան որ ընդունին : Ապիս-
 կոպոսը եկեղեցոյ դուր երթալով, Ըտուծոյ զմու-
 թեանը վրայ յորդորակ մը կրնէր, յոյս ստալով անոնց
 թէ քիչ ատենէն կարձակուին : Ըն ատներ Ըւազե-
 րեցը բարեխօսութիւն կրնէր անոնց համար, ու կը
 վկայէր թէ արժանի են արձակումն աննելու : Ապիս-
 կոպոսն ալ ինչպէս թէ բոլոր եկեղեցոյ խնդրուած-
 քէն շարժած՝ մէկ սարաշխարողին ձեռքէն կը բռնէր,
 ու այտակս զանոնք կը մնայրնէր հաստացելոց ժո-
 ղովքին մջ . ու հոն դեռ շատ աղօթքներ կրնէր . ու
 բոնց մջ կերենաց որ, մեղանորաց բոլոր յոյսը Յի-
 սուսի արդեանցը վրայ է ու իրեն սրաւտուորաց, այ-
 սինգն՝ Ակեղեցականաց տուած իշխանութենէն կը
 կախուի, թէ և անոնք ալ մեղաւոր են : Հոն հան-
 դիսի կու տար անոնց արձակուաք . ետքը կերթային
 ան սարաշխարութեան խորզը (չուլ) կը հանէին,
 ու մնորք հագնուած կուգային եկեղեցին սրաւտ-

բազ տննելու, ու եկեղեցական պաշտամունքներու ներկայ ըլլալու, ինչպէս առաջ:

218. Ըստ Հանդիսական արձակումն տալէն մտաւ ստիբուլիւն՝ աւագ Հինգշաբթի օրերը ապաշխարողաց արձակումն տար ամեն եպիսկոպոսական ու ժողովրդապետական եկեղեցիներու մէջ. ու ջերմեռանդութեամբ ընդունողները կրնան առնել ապաշխարութեան շնորհքը: Ինչպէս մեր Ազգին տօնացոյցն ալ կը հրամայէ՝ որ Ապաշխարողներ ըլլան չորէն, կարգը կատարեն: Թէպէտ աս դրած արարողութիւնները չի կան մեր ազգին ստիբուլիւնաց մէջ, բայց մերն ալ խիտ սիրտ շարժող ջերմեռանդական կերպով Հին առնէն կարգի դրած է սաղմունկով, շարականներով, ընթերցումներով ու ստիբիւններով, որ եթէ բարեպաշտ մարդիկ մտադրութեամբ ներկայ ըլլան, մեծ օգուտ կը գանան սրտանց զղջումի գալով ու Ըստուծոյ գթութիւնը իրենց վրայ շարժելով: Ըստ արարողութիւններուն վախճանը ան է՝ որ ամենքը գիտնան մեղքին մեծութիւնը, ու ապաշխարանքին դժուարութիւնը: Թէպէտ և աս հրատարակական ապաշխարութեան խտութիւնը Հիսնայ թեմեկոյցեր է սուրբ Ակեղեցին, բայց մենք ասկից կրնանք հասկընալ՝ թէ ինչպէս սիրտի ըլլայ առանձնական ծածուկ խոստովանութիւնը մեծ մեղքերու համար, և թէ ինչպէս մեծ պէտք է ըլլայ անոնց զղջումներ, յայտնի ու ճշմարիտ:

219. Ինչ և իցէ տնտակ մեզք կրնայ արձակումն ունենալու Վրիստոսի տեսուն մերոյ Ակեղեցոյ առած իշխանութեամբը: Բայց մեծ մեղքերուն աւելի ահռելու:

218. Հիմակուան աւագ Հինգշաբթի օրուան ապաշխարողաց արձակումը ի՞նչ բանի համար է:

219. Վերապահեալ մեղքը ի՞նչ բան է:

լի ը ըստը ցուցրնելու համար Ապիսկոպոսները՝ քահանաներուն արձակման իշխանութիւն տալու ատեն, քանի մը մեղաց արձակում տալը կարգիլնն, զորոնք կանուանենք վերապահեալ մեղք. և աս մեղքերուն համար երբոր արձակումն պէտք ըլլայ, Ապիսկոպոսին կամ Ապաշխարահօրը երթալու է որ արձակին: Պատշն ալ քանի մը մեղք վերապահեալ ըլլեր է: Բայց մեռնելու ժամը մեղաց վերապահութիւն չի կայինչ քահանայ ալ ըլլայ կրնայ արձակումն տալու:

ԴԱՍ ԾԵ:

Բանադրանքի ու ներելի մեղաց վրայ:

220. Ընդհանրապէս որ սարսափելի մեղքեր ընելէն ետքը՝ ամենին չեն ուզեր ապաշխարել, պէտք է որ սուրբ խորհուրդներէ զրկուին այնչափ ատեն՝ ինչուան որ խեղճեցնին զլուխնին գայ: Ապիսկոպոսունի իշխանութիւն անանկները եկեղեցիներէն դուրս ընելու, նաև բանադրելու ալ. այսինքն՝ հաւատացելոց ընկերութենէն զատելու ինչպէս մէկ փոտած անդամ մը, որ մնացած բոլոր մարմինը չսպականէ: Բանադրածը որ հրատարակած է, ինչպէս անհաւատ մը սեպելու է, ու անոր հետ քրիստոնեայք պէտք չէ որ մասնակցութիւն ունենան, բայց միայն խիստ հարկաւոր բանի մը. ու երբոր դարձի գայ՝ պէտք է ընդունել ապաշխարութեան:

221. Այն մեղքեր ալ որոնց համար ապաշխարութեան խորհուրդը հարկաւոր չէ. ասոնք ներելի

220. Բանադրանքն ի՞նչ բան է:

221. Որո՞նք են ներելի մեղքերը և ինչո՞ւ կը սուխն ներելի:

մեղք կը կոչուին . ինչպէս են չի գիտնալով եղած մեղքերը , կամ տկարութենէն եղածը , որ սուրբերն ալ կրնան ընել . շոր օրինակ քիչ մը շափէն աւելի ուտելը , սրտապ խօսքերը , քիչ մը բարկութի կամ անհամբերութի ցուցնելը . աղօթքի մէջ քիչ մը խելքը ցուելը . քիչ մը սրտապ ասնն կորսունցնելը . ուրիշ ասոնց նման թեթե սրակասութիւններ : Ասոնցմէ սրբուելու համար բաւական են աղօթքը , ողորմութիւնը , ու այլ բարի գործքերը . բայց աւելի շահաւոր է խոստովանելը խոնարհութեան համար , ու խրատներ առնելու համար :

222 . Այս բանս սուրբ Ալեկիէյի ընդուններ է . ա՛նոր համար ալ շատ յաճախ խոտառւնտութիւններ կը բնան , որ հին ատներ չէր ըլլար : Իրաւ որ խոստովանելը հարկաւոր չէ ներքեւ մեղքերու համար , բայց ով որ կը խոտառւնտի , պէտք է ճշմարիտ գոջումն ունենայ , ու հատաատուն կամք առ մեղքերը չննելու : Խիստ մեծ փոանդաւոր բան է սա մեղքերը բանի տեղ չի սեպելը սրգաթիկ երեւաջնուն համար , և պէտք է խիստ ջանալ սրբուելու առ մեղքերէն ալ կամ սուրբ խորհուրդը ընդունելով , և կամ աստաշխարութեան գործքը ընելով . վասն զի թէպէտ Աստուծոյ սէրը չեն մարեր , բայց կը սրտեցնեն սրտերնուս միջէն , ու աւելի մեծ մեղքի մջ կենալու փոանդի մջ զմեզ կը ձգեն : Պզտիկ մեղքը՝ հիւանդութենէն , սպառուսար կորսունցնելէն , մարմնաւոր ցաւերէն , մտնիլէն ալ աւելի մեծ չարիք է . այնպէս որ քրիստոնեան պէտք է յանձն առնէ ամեն ժամանակաւոր նեղութիւնները , բան թէ կամաւորապէս մէկ ներքեւ մեղք մը ընելը :

225 . Ամեն մեղքերը՝ թէ ներքեւ ու թէ մահու

222 . Կ երեւի մեղքերը պէտք է խոստովանել :

323 . Բանի տեսակ մեղք կայ :

չափ , առաջ կու գան առ եօթը մահաչափ մեղքերէն , որ ամենուն արդիւրն են . այսինքն՝ Հարստութիւն , Վախանձ , Բարկութիւն , Եղաճութիւն , Օտարութի , Որկրամուղութիւն , Բոջախոհութիւն . որոնց վրայ ումանք ունայնասիրութիւնն ալ կաւեղցնեն :

Գ Ա Ս Ծ . Զ .

Ներողութեան , ու Քաւարանին վրայ :

224 . ԿՄԱՆՈՒՆԱԿԱՆ ասրաշխարանքներուն աւտենները , շատ անգամ Նայսակապանները տեսնելով ասրաշխարանքներուն ճշմարիտ ջերմեռանդութիւնը՝ երբեմն թողութի կու տային կամ պատիժները թեթեւցընելով , կամ երկար ատենի ասրաշխարանքը քիչ ատենի կը կտայէին : Ետեն անցնելով թողութի տալը սովորութի եղաւ . ասրաշխարանքը փոխել թեթեւ աշխատանայ գործքի մը հետ , տղարմութի ընել տալով , սյանդրխտութի քաշել տալով , ու անհաւասաներուն դէմ պատերազմ ընողներուն ծառայելով տալով , և այլն : Եւ պատիժը թեթեւցնելը՝ Ներողութի կըլտուի : Եւ յայտի ներողութի երբեմն կուտան Նայսակապանները . ինչպէս նաև եկեղեցի զձեռու ասան , բայց սուրբարար սրբազան Պատրկ կուտայ , պարտք դնելով որ որոշած աղթք մը ընեն , կամ ատուածացին պաշտաման մը ներկայ բլան , կամ եկեղեցի մը այց ատենն , ծոմասպահութիւն , կամ ուրիշ բարի գործք մը ընեն :

225 . Եւելի հոչակաւոր ներողութիւնն է Յորեկանը՝ որ Հին օրինաց ասանք եղած Յորեկանին աւտենն է , որ յատու տարին մլյր ամեն պարսկերու

224 . Ներողութիւնն ի՞նչ բան է :

225 . Ի՞նչ բան է Յորեկանը :

Թողութիւն կը ըլլար : Բայց աս յիսուն տարին հիմն
կէսը իջուցին , սոսինքն՝ քսանը հինգ տարին մէջ մը :
Կարգէ գուրս Յորկեաններ ալ կը ըլնն , զոր օրինակ
Թէ որ անհատաւոր պիտոյք մը ունենայ Ակիդէցին :

226 . Ըս ներողութիւնները շատ օգտակար են ,
որովհետեւ հիմն ապաշխարանք քաղերները շատ Թէ-
Թեցուցած է , բայց Ըստուծոյ արդարութիւնը միշտ
միտակերպ է , անոր համար իրաւամբ պէտք է վախ-
նալու՝ Թէ քիչ սպառխարութիւն ընելով չի հատու-
ցուիր ատուածային աղարութեանը , ուստի ներո-
ղութիւն շահելու առիթները պէտք չէ կորսնցնել . և
աս ալ պէտք է գիտնալ որ ներողութիւնը զզջման չօգ-
նէր , այլ միայն սպառխարանքներուն սրակտութիւնը կը
ընցնէ . ուստի ներողութենէն օգուտ քաղելու համար
պէտք է որ մարդ ճշմարտապէս զզջացած ըլլայ
մեղացը վրայ :

227 . Կրնանք օգնութիւն ունենալ ուրիշներուն ա-
ղօթքէն , ծոմասպահութենէն , երբոր մեզի համար
ընեն , որ Ըստուծոյ ալ հաճողական գործք է . աս
Հաղորդութեան սրբոց արդիւնքն է : Ըսոր համար
պէտք է որ մեծ հոգ ունենանք իրարու դիտմանը ա-
ղօթք ընելու ու յանձնելու զմեզ երկրիս վրայ եղած սր-
բոց բարեխօսութեանը , մանաւանդ երկինքը եղածնե-
րուն : Ըս մէկ օգնութիւնը միայն կը մնայ անոնց՝ որ
չտրհքի մը մեռեր են , բայց ներելի մեղքեր ունին՝ և
կամ ժամանակաւոր սպառխարանքներ քաղելու դեռ

126 . Պէտք է ներողութիւն վաստակելու ետեւ
ըլլալ :

227 . Կրնանք ըլլալ ուրիշի համար բարեպաշտու-
թեան գործքեր ընել , աղօթք ընել , նաև վախճա-
նած հոգւոց համար :

սարսօք ունին Մատուցոյ : Ասանկները օգնութիւն կը
 դանեն միայն բարեպաշտներուն աղօթքէն : Բայց ի-
 րենք սատիժներ ալ կը քաշեն , զորն որ Քաւարան
 կըսենք՝ բողբոջին մաքրուելու և երկինքը մանկու ար-
 ժանի բըպտ. հատար : Աս սատածատիս համար է , որ
 Ակեղեցին ստեն ստեն աղօթք կընէ ան ննջեցէրց հա-
 մար , որ բարեպաշտութեամբ ու Ակեղեցոյ զիրկը
 մտած են , ու անոնց համար որդմութիւններ կու տայ ,
 սրատարագներ կընէ , ու ամեն տեսակ բարի գործքե-
 րու հետ կը ըսայ :

Գ.Ա.Ս Ծ.Է.

Վերջին օժման վրայ , որ է օծումն հիւանդաց :

228. ՍԵՆՔ մեռնելուս ատենը Այ առանձին
 օգնականութեանը կը կարօտինք : Սատանային փոր-
 ձութիւնները ան ստեն շատ զօրաւոր են , ու հոգին
 մարմնոյն տկարութեանը համար փտանցի մէջ է : Աս
 օգնականութիւնը կուգայ մեզի ան Խորհուրդէն ,
 որ սուրբ Արարեալն Ասկորոս կը բացատրէ մեզի .
 « Հիւանդանայցէ որ ՚ի ձէնջ , կոչեցեն զերիցունս ե-
 կեղեցւոյն և արասցեն ՚ի վերայ նորա աղօթմս , օժցեն իւ-
 ղով յանուն տեանն , և աղօթքն հաւատալք փրկեցէ
 զաշխատեալն և յարուցէ զնա տէր , և եթէ մեղս ինչ
 իցէ գործեալ թողցին նա : Աս վերջին օժման խոր-
 հուրդը] ուսաւորչին ատենն սկսեալ մեր ազգին մէջն
 ալ կար , ետերը Հայաստանին տակն ու վրայ եղած
 ժամանակները զաղբեր էր . բայց վերջէն ճանճալով
 թէ ժողովուրդը կը զրկուի այդպիսի հարկաւոր խոր-

228. Ի՞նչ բան է վերջին օծումն կամ օծումն
 հիւանդաց :

հրդէն, նորէն սկսեր են գործածել :

229 . Ըստ Խորհուրդը իրեք գործք կը կատարէ . առաջին՝ ներկել մեղքերը կը սրբէ , ու ամեն թողութիւն առած մեղքերուն մնացորդներն ալ կը մաքրէ . երկրորդ , ուժ կուտայ հիւանդին ու կը գորայնէ սիրտը . երրորդ՝ թէ որ հոգւոյն փրկութեանը օգտակար է , մարմնաւոր ատղջութիւն ալ կու տայ :

250 . Ըստ Խորհուրդոյն սօշոտմեայն կամ կատարողը քահանաներն են . Հնորհք ասնելուն գրսի նշանն է եղով օժումնը՝ արթթրին հետ : Եւրը շատ աղէկ կը ցուցնէ : աս Խորհուրդոյն գործքը . վասն զի վէրքերը բժշկելու ու մարմինը ուժովնելու համար իւր կը գործածենք : Մեռնելու վտանդի մէջ եղած Հիւանդներուն միայն տալու է . բայց պէտք չէ ալ որ ինչուան ետքի ժամը սպասուի : Հին ասներ ժամ կը տանէին հիւանդը , աս Խորհուրդը ասնելու համար :

251 . Քահանան երբոր մանայ հիւանդին խուշը կուտայ իր օրհնութիւնը , և կը յորդորէ հիւանդը որ եթէ կարօտութիւն ունի , ասպախարութե խորհուրդը կատարէ , խոտորանի . քննել հարկաւոր է՝ որ աս խորհուրդը ընդունողը որչափ կարելի է Հնորհայ մէջ բլայ : Եւրը հասկըցնէ թէ ինչ է աս խորհուրդը և ինչ պատրաստութիւն պէտք է որ ունենայ , որ են Հաւատք , Օգրութիւն , Ըստուծոյ կամայ հնազանդութիւն , և Ըխարհք : ս սիրտը հետայնել , Մեղքերուն վրայ զղումն : Եւրը հիւանդին վրայ սուրբ Ե-

229 . Վերջին օժումն ինչ ներդործութիւն կընէ հիւանդին վրայ :

230 . Ո՞վ է սօշոտմեայն Վերջին օժման , և իւրով օժեւն ինչ կը նշանակէ . և ո՞ր տեսակ հիւանդի կը արուի :

231 . Վերջին օժումն տալու կարգն ինչպէս է , և կրնայ կրկնուիլ :

կեղեցիէն կարգաւորուած աղօթքները պիտի ընէ . եւ
բոր ըմննաց աղօթքը , ան ասներ պիտի տայ օծումը
խելով որ Աշխակապետէն օրհնած է Մշաց Հինգշաբթի
օր սրտաբացին մէջ . ու ամեն մկ օծմանը կրտէ օծ-
ման խօսքերը . ետէր օծումն ընելով աչքերը , ականջ-
ները , քիթը , բերանը՝ խօսքերով ու ուտելով խմելով
մեղանդելուն համար . սիրտը կամ երկկամունքը ան-
պարկեշտ մեղքերու համար . կանանց աս մկը չեն ը-
ներ . և երկու ձեռքը , ու երկու սարը : Օծած անոր կը
սրբէ բանակով կամ ուրիշ բանով մը , ու կերէ ան
բանակը , որ դուրսը չի մնայ ու ստոր խօզնն ա-
նարդութիւն չըլայ : Մակից ետքը Քահանան ուրիշ
աղօթքներ ալ կրնէ , Մատուց յանձնելով հիւան-
դը որ դրացնէ ու թողութիւն տայ մեղքերուն :
Ար հարցունէ ալ հաւասաց բաները . ու հաւասաց ,
յուսաց , սկսաց ներգործութիւններ ընել կուտայ , որ
բարի մահ ունենայ : Ըս վերջին օծման աղօթքները
պէս պէս են զանազան Մջ գերու մէջ . ու հարկաւոր
տաների մէջ կրնայ Քահանան ան աղօթքները թողուլ .
միայն պէտք է որ օձէ՝ համարօտ օծման աղօթք մը
ընելով : Թէ որ հիւանդն առողջանայ ու ասն մը
անցնելէն ետքը նորէն հիւանդանայ , կրնայ շատ
անգամ ընդունիլ զայս օծումնը :

ԴԱՍ ԾԸ .

Քահանայական կարգին ու Հերակարութե՛ն վրայ :

252. ՀԻՆԳ առջի խորհուրդները առանձին
քրիստոնէից օգտին համար է . մնացած երկու խոր-

232. Կարգ քահանայութեանը և պատկը ուրիշ
խորհուրդներէն ի՛նչ զանազանութիւն ունին :

Հորդները՝ ընդհանուր սուրբ Ակեղեցւոյ օգուտը կը գիտնեն . Կարգը՝ պաշտօնեաներ ու հոգևոր Հայրեր կը հանէ՝ սուրբ Ակեղեցին կառավարելու համար . Պատկը՝ նոր հայտնակներ կը հանէ , որ մկրտուելով կը լինեն իրեն որդիք . և այսպէս սուրբ Ակեղեցին կը մնայ ինչուան աշխարհքիս վերջը :

233 . Քահանայութեան կարգը դրա Քրիստոս տէրն մեր երբոր կանչեց Առաքեալներն ու երբոր ատեն ասան իրենց իշխանութիւն տուաւ քարոզելու , մկրտելու , մեղաց թողութիւն տալու , պատարագ ընելու , ու հաղորդութիւն տալու , և ամեն խորհուրդները մատակարարելու : Այս խորհուրդոյն շնորհքը ընդունողը սրբեղէն վերջը , իշխանութիւն ալ կուտայ որ ինչն ալ զուրիշները սրբէ , տալով անոնց ամեն սուրբ Խորհուրդները : Սիսյն Ապիսկոպոսներն ունին աս խորհուրդոյն կատարեալ իշխանութիւնը . որովհետեւ անոնք միայն կրնան տալ ամեն սուրբ Խորհուրդները , նաև կարգը քահանայութեան : Բայց մէկը Ապիսկոպոս ըլլալու համար , պէտք է որ կարգին ամեն աստիճաններէն անցնի : Աւստի աս խորհուրդոյն ինչ ըլլան իմանալու համար ամեն աստիճաններուն վրան ալ պէտք է խօսիլ : Ամեն կարգերուն դուռը կամ մուտքը Հերակտրութիւն կամ Դպրութիւն հերացն է , որ Խորհուրդ կամ աստիճան մը չէ . այլ մէկ սուրբ արարողութի մի՛ն է , պատրաստութի մը Կարգ առնելու . որով աշխարհականը եկեղեցականներուն կարգը կանցնի :

234 . Կղերիկոսաց կամ Դպրոց կարգը կրնայ

233 . Կարգ քահանայութեանը երբ հաստատեց Քրիստոս , և ի՛նչ շնորհք կուտայ ասնողին , և ի՛նչ աստիճաններ ունի :

234 . Քանի՛ տարուան կրնայ մէկը դպրոց կարգը մանեւ , և ի՛նչ պէտք է գիանայ , ի՛նչ գիտնուի պէտք է որ ունենայ :

մանայ տաննեղիւ , տանուչորս տարուան աշան
ալ որ կրթութի , եկեղեցական կեանքը սորբի Ղլրայ-
բատան մէջ : Յայց քանի տարուան ալ ըլլայ , պէտք
է որ դրոշմած ըլլայ , քրիստոնէական վարդապետու-
թիւնը աղէկ գիտնայ . նմանապէս կարդալ գրեթէ ալ
սորված ըլլայ : Այլիակոյտը պէտք է որ ինքն ընտ-
րէ զանոնք , կամ թէ հաւատարի պէտք է ըլլայ յայտ-
նի նշանով թէ ան կեանքը ընտրելին՝ հաւատարմու-
թեամբ Աստուծոյ ծառայելու համար է , չէ թէ ժա-
մանակաւոր շահու մը համար . ինչպէս է յոյսը եկա-
մուտ ձեռք ձգելու և կամ եկեղեցական ազատութիւն-
ներ ունենալու : Որ ան զի արժանաւորապէս աս փե-
ռակին մէջ մտնելու համար՝ պէտք է որ Աստուծմէ
կանչուած ըլլայ , ինչ և իցէ կերպով եղած ըլլայ կոչ-
մունքը : Հերակարութիւն է եկեղեցական հազուատ առ-
նելը , որ եկեղեցական կենացը նորրնձայութիւնն է :

235. Ըրաջ , Այլիակոյտը սորթութիւնը կրնէ , որ
եկեղեցական դրսի հազուատին հետ ներառէ վարքն ալ
փոխութի . սորթմանը կրանն՝ ցուցնելու Աստուծոյ սրբ-
տանց ծառայելուն օգուտը , և սրտի մաքրութիւնը .
ու գիտուն մաքր կը կարէ , ու եկեղեցական շապիկ կը
հագցնէ , ինչպէս ըլլալ Աստուծոյ որ նոր մաքր դատ-
նայ : Ասքը խրատ կուտայ խնայելով որ սուրբ Աշ-
կեցեղին իշխանութեան տակն ինկած է . ու պէտք է
որ ջանայ Աստուծոյ հաճոյ ըլլալու պարկեշտ հազուա-
տով , բարի վարքով և բարի գործքերով : Ան օրէն
սկսած եկեղեցական հազուատով պիտի սկսի քաղի ,
ըստ հին սովորութեան :

235. Ինչպէս կըլլայ հերակարութիւնը , և ինչ
պարտք ունի ան զպիւրն որ հերակարութիւն ըրեր է :

ԴԱՍ ԾԹ.

Քաջանայութեան սրբոյն Աստիճաններուն , ու սուրբ Կարգերուն վրայ :

556 . ՀԵՐԱԿՏԲՈՒԹԵՆԷՆ ետքը եկեղեցա-
կանը կառնէ չորս սրբոյն աստիճանները , ու անոնց-
մէ ետե մնացած իրեք սուրբ աստիճանները կամ Կար-
գերը : Չորս փոքր (սրբոյն) աստիճանները ասանք
են . Դոնասարանութիւն , Լ'իթերցարութիւն . Արդմեւ
յուշութիւն . Ջաշնկալութիւն : Ըստը գրուած են
Ակեղեցոյ հրատարակական էն սրբոյն պաշտօններն ալ
սրբութեամբ ընկաւ հասար : Ջաշնկալները միշտ
Ապակուպատին հետ պէտք են երթալ , և եկեղեցոյն
միջն ալ մամբ բռնել , մամերը փառել , սրտաբազին
գինին ու ջուրը պատրաստել : Մէկալ իրեք սրբոյն
Կարգերուն գործքը , իրենց անուններէն յայտնի են :
Ակեղեցոյ միջ թուրութիւն մանկութիւն լեպէտ շատ
տեղ սա պաշտօնները աշխարհականները կամ քաջա-
նաներ կրնեն , բայց Ակեղեցոյն հաճելի է որ միշտ
դպիրները ընէին :

557 . Սուրբ աստիճանները իրեք են . Արտասար-
կաւագութիւն , Սարկաւագութիւն , ու Քաջանայու-
թիւն : Ըստ սուրբ Կարգերը անոնքները Ակեղեցոյն
ճառայութեանը կը կապտին , անանկ որ՝ ալ չեն կրը-
նար ազատ ըլլալ , չեն կրնար ալ սրակալիլ : Արտա-

236 . Հերակարութենէն ետե ի՞նչ աստիճաններ
կառնէ դպիրը և ի՞նչ պարտք ունի այն սրբոյն աս-
տիճաններն առնողը :

237 . Սուրբ Աստիճանները որո՞նք են , և սուրբ
աստիճանները առնողը ի՞նչ կապերու տակ կ'ընայ :

սարկաւազ եղօղը ստաջուց ժուժկալուծին կամ կու-
ստիժեան ուխտ պիտի բնէ Եւտուծոյ : Հայց ան Եջ-
գերուն մջ որ ստիտուծին կայ քաճանայիցմէ ոմանց
կարդուած ըբալու , անոնք զեռ ստորր աստիճաննե-
րը շտաւձ պէտք է որ ստաջուց կարդուին :

558 . Արաստարկուազուծին ստղու արարողու-
ծիւնները շտա են . նմանապէս արթիքները , սրբա-
զան հաղուստը սարկաւազի նման է , ու միայն աստի-
կը տարբերի որ ուրաղը ձախ թեկին վրայ կը տանի , ու
Եւարեղեանն զիլքերը ինքը կը կարդայ . ու իրեն
պաշտունն է Սարկաւազին օգնել եկեղեցական պաշտա-
մանցը մջ , ինչպէս են գարաց պաշտօններն ալ :
Սարկաւազուծին ասնեղուն կարգը շտա կը նմանի
քաճանայուծե կարգին արարողուծիւններուն : Սար-
կաւազ ու քաճանայ եղօղը , պէտք է որ Եւաղեղեցը
կամ Խարտախլակը ստորը Եկեղեցւոյն անունովը
ներկայայնէ Եպիսկոպոսին , ու վկայ ըլլայ թէ ար-
ժանի են : Եպիսկոպոսը պէտք է որ վկայուծի առ-
նէ ժախտիլինէն ալ : Սարկաւազն ալ ու Քաճանան
ալ Հոգին ստորը կասնեն , երբոր Եպիսկոպոսը ձեռ-
քը դնէ վրանին : Սարկաւազը որ ուժ ասնէ սատա-
նային փորձուծեանցը յաղժիկու . Քաճանան ալ որ
ունենայ իշխանուծիւն մեղքերը սրձակելու :

559 . Սարկաւազն ու սրբոյկ կարգերը ոմնեցու-
ները կը նմանին Հին օրինաց միջի Աւետացիներուն ,
որ Տարսանակին ու Տաւարին ծառայուծիւնները կը-
նէին . անոր համար մեծ հոգ պէտք է ունենան իրենց
հոգեւոր պաշտօններուն վրայ , ու զեռ ալ աւելի հա-

238 . Ստորը Եւտիճաններն առնելու արարողու-
ծիւնները ինչպէս են :

239 . Հիմակուան եկեղեցականք Հին օրինաց զե-
տայուց հեռ ինչպէս կը բազդատուին :

ւատայեալներուն եկեղեցին ժողովուած ատեննին, որ իրենց բարի օրինակը՝ ու աստուածարշտութեան կրօնին բարի կրթութիւնները ժողովողեան ալ օգտակար ըլլայ : Քաջանան ալ կը նմանի Հին օրինաց Աջարանի ցեղէն եկած քաջանաններուն . որոնց բան ու գործքն էր զոհեր ընելը , բորոտներն ու պիղծերը զատել , ու ժողովուրդը սրբել զանազան սրարտութիւններով : Այլիակոպոսը՝ որ ամեն Աշկեղեցիներուն մէջ մէկ հատ է , Հին օրինաց Քաջանայապետին տեսնէ : Քաջանայութիւնը ու Այլիակոպոսութիւնը ձեռնադրութենէն զատ օժումն ալ ունին . տիւերնին ու ճակատնին երախտայից սուրբ խղով կօծուի :

540 . Սարկուտացին Աւետարանը կը արուի , ինչպէս նշան մը յատուկ իրեն սրաշունին , որ սրատարագին մէջ կարգայ ու մեկնելով հասկընէ՛ ժողովողեան . ու ուրարն ալ ձեռն ուսին վրայ կաննէ : Քաջանային կը արուի սկիւհը գինիով ու մարմանը նշխարհքով , ինչպէս նշան մը իրեն յատուկ սրաշունին , որ սրատարագ ընկնէ : Այլիակոպոսին կը արուի Այլիակոպոսական գառազանը , որ կը նշանակէ՛ ժողովուրդը կառավարելու և դատելու իշխանութիւնը : Սասնի ալ կը արուի , որ կը նշանակէ՛ իրեն սրակուփը ան Աշկեղեցւոյն հետ՝ ուր որ պիտի նստի կառավարելու , ու սուրբ Աւետարանն ալ , որ պիտի քարոզէ :

541 . Քաջանայութեան Արագը չըլար կրփնել , վասն զի անջնջելի կնիք կը գնէ հոգւոյն վրայ Սկրտութեան ու Վրոշմին պէս , թէպէտեւ չարագործութեանը համար կարգընկ'ց ալ ընեն զինքը . այսինքն՝ հրատարակաւ ամեն քաջանայական սրաշունները իրանն առնեն :

240 . Քաջանայութեան սուրբ աստիճանները ինչ իշխանութիւններ ունին :

241 . Քաջանայութեան կարգը կրնայ կրկնուիլ :

ԳՆՍ Կ.

Պատկին վրայ :

342. ԸՄՈՒՍԵՈՒԹԻՒՆԸ Հաստատեցաւ աշխարհքիս տեղձման ստեղծ, երբոր Ըստուած զԼուան հաներոյ Լիւսման կողէն իրեն ընկեր տուաւ ըսելով » Լիւսիցին երկրքին ՚ի մարմին մի « , և օրհնեց որ բազմանան : Ըս օրհնութիւնը մնաց վիանին սկզբնական մեղքէն վերջն ալ և ջրհեղեղէն ետքն ալ , թէպէտ մարդիկ ամուսնական սուրբ օրինապրութենէն շատ հեռացեր էին : Շատ տեսակ զարչ մեղքերով զմարմննին սրժեղէն ետքը , բազմակնութեան ալ սկսեր էին , և ազատութիւն ալ առեր էին կնոջմէն բաժնուելու , և Ըստուած ալ աս ստիքութիւնը թող տուաւ չին օրինաց մէջ :

343. Քրիստոս տէրն մեր ամուսնութիւնը իրեն առջի կարգին մջ բերաւ . անանկ որ՝ երկուքը մէկ մարմին ըլլան , մէկ այր մէկ կնոջ հետ կապուած մնան ինչուան իրենց մահը՝ իբրև թէ երկու հոգի մէկ մարմին ունին , և միայն մահը կրնայ զերկնք բաժնել : Ըմուսնութիւնը սուրբ ընկու համար Քրիստոս տէրն մեր Խորհուրդներուն կարգն անցուց , վիան մանաւոր շնորհք կապեց որ ամուսնական սէրն ըլլայ հոգևոր ու բարեպաշտական . որպէս զի սրտակուածները մէկ մէկու ունեցած պարտքերնին , նոյնպէս ալ իրենց զուակայր վրայ ունեցած պարտքերնին գիւ-

242. Պատկին խորհուրդը երբ հաստատուեցաւ , և ի՞նչպէս պահեցին մարդիկ :

243. Քրիստոս տէրն մեր ի՞նչ նոր կարգ դրաւ ամուսնութեան :

րաւ կատարել : Ըստ խորհուրդին շնորհք բերելուն նըշանն է ան խօսքերը որ կը յայտնեն երկուքին հաւանութիւնը, և ուրիշ արարողութիւնները որ կը ըսն սրտակման ատենը : Ըմունտութիւնը օրինակ մին է կատարեալ միատարութեանն Քրիստոսի տեսն մերոյ սուրբ Աշխուհեցոյն հետ :

ՅԿԿ . Իրեք վախճանի համար է սրտակուիր . առաջին՝ զառակ բերել աշխարհքս , որ սուրբ մկրտութեամբ ըրան որդիք սուրբ Աշխուհեցոյ , ու Ըստուծոյ երկխղին մջ տարելով համին յաւիտենական կենացք : Արկրորդ՝ այր և կին փոփոխ իրարու օգնութիւն հաւնելու համար : Արրորդ ինչպէս մկ գեղ մըն է ցանկութեան դէմ . որ գաղբի անկարգ մնայքրու կանէ ըրալէն : Այլ որ սրտակուիրու ատեն ուրիշ միտք կամ գիտարարութիւն կունենայ , ամունտութեան օրինաց դէմ կը մեղանէ : Գաշնադրութիւն պէտք է ըրայ՝ ինչպէս որ Աշխուհեցական ու Քաղաքական օրէնքները կը հրամայեն , հրատարակաւ երկու կամ իրեք մկաներուն առջև , և պէտք է առաջուց նշան տալ : Այլտք է ալ որ իրենց քահանան առաջուց աղէկ խմանայ՝ թէ միջերին արդեւք մը կայ թէ չէ : Ասպը պէտք է որ խղճմունքնին մարբելով , աղթքներ ու բարի գործքեր ընելով սրատրատուին : Ասակին օրը եկածին պէս , Քահանան երկուքին հաւանութիւնը առնելով առաջի Աշխուհեցոյ , ու հաւատարմութիւն սրահելու համար մկ երկու անգամ իրենցմ խօսք առնելով , կորհնէ անոնց սրտակը . փեան մասնի մը կուտայ հարսին որ սրտակին կասը կը նշանակէ . սրատարագ ալ ըրալու ատեն քահանան աղթքներ կընէ որ զաւակներ ունենան : Ըստ աղթքներէն մկ քանին կը

244 . Պատկուէլու վախճանը ինչ է , և ինչպէս պէտք է ըրայ :

Թողուն երբոր մէկ որբեկարի մը նորէն կը կարգուի :
 Մեկից ետքը Վահանան կերթայ անոնց տունը ու
 կորհնէ՝ որ ստանալին փորձութիւններէն մարտը
 մնան : Բայց որ աս արթթիւները կը խնդրեն Ղստուծոյ
 երկար կեանք, և ժամանակաւոր յաջորութիւն որչափ
 որ կը սրտաշաճի ամուսնական վիճակին :

545 . Թէպէտ և ամուսնութիւնը պատուական է,
 և հարսանեաց առաջատար անարատ է, բայց կուսու-
 թեան վիճակը, և սիրութեան և ամեն ժուժկալու-
 թիւն պահողներուն վիճակը սուրի երջանիկ է : Մ-
 մուսնայեալ անձինք չեն կրնար զգոշանալ աշխարհ-
 քիս բաներուն հետ սրտերնին կապելէն, և շատ ժա-
 մանակաւոր վշտեր ալ կը բաշեն . խոկ կուսական
 կեանք ունեցողները Ղստուծոյ հաճոյքը բնաւէն ուրիշ
 հոգ չունին . և երկնից արքայութեան մէջ յախ-
 տեանս սխտի զանազանութիւն փառքով ուրիշ սուրբե-
 թէն . « Մ. ի բարանչիս որ զիս շնորհս ունի Ղս-
 տուծոյ, ոմն պսակս և ոմն այնակս » . ամեն մարդ
 իր կոչմանը մէջ պէտք է հաւատարիմ կենայ :

245 . Մուսնութիւնը կուսութեանը հետ լինչ
 պէս կը բազդատուի :

Յ Ա Ն Կ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Ն Ո Ր Ա Տ Ի Ք Տ Ղ Ո Ց

Մ Ա Ս Ն Ա

Աշխարհքիս ստեղծումը	1
Առջի մարդուն մեղքը	4
Զրհեղեղ, ու բնական օրէնք	6
Աբրահամու և ուրիշ նահապետներուն վրայ .	9
Եգիպտոսի գերութիւնն ու Զաաիկ	10
Անապատի ճամբորդուիլը, ու գրաւոր օրէնքը .	12
Աստուծոյ խոստմունքը որ բրաւ Իսրայէլացւոց հետ	14
Կապալաշառութիւն	17
Դաւիթ մարգարէն ու Մեսիա	19
Սամարիայի բաժանումը	21
Մարգարէներ	23
Բարիլոնի գերութիւնը	25
Գերուէն ետքը եղած Հրեաներուն վրայ . . .	26
Հողեսէր ու Մարմնասէր Հրեայք	28
Քրիստոսի ծնունդը	30
Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ	32
Առաքեալներուն կոչմանը վրայ	34
Քրիստոսի քարոզութիւնը	36
Քրիստոսի թշնամիները	38
Քրիստոսի չարչարանքը	40
Յիսուսի մահը	41
Յիսուսի յարութիւնն ու համբարձու մը . . .	43

Հողւոյն սրբոյ գալուստը	45
Հեթմանոսներուն կոչմանը վրայ	46
Սուրբ Եկեղեցւոյ միաբանութեան հաստատու- թիւնը	49
Ղւանդութիւն և Սուրբ գիրք	51
Երուսաղէմի կործանումը	53
Հալածանքներու վրայ	54
Սուրբ Եկեղեցւոյ ազատութեան , և կրօնաւո- րաց վրայ	56

Մ Ա Ս Ն Բ .

Հաւատք , Յոյս և Սէր	59
Երրորդութեան վրայ	61
Մարդեղութեան Բանին Ատուծոյ , ու մարդ- կանց փրկութեանը վրայ	63
Քրիստոսի լիմառսը երթալուն , յարութիւն առնելուն ու երկինքը համբառնալուն վրայ .	65
Դաստատանին վրայ	67
Հողւոյն սրբոյ վրայ	68
Սուրբ Եկեղեցւոյ վրայ	70
Սրբոց հաղորդութեանը վրայ	73
Մեղաց թողութեան վրայ	75
Յարութեան մարմնոց ու յախտեանական կե- նաց վրայ	77
Տերունական աղօթքին վրայ : Տերունական ա- ղօթք կրտսի՝ աս Քրիստոսի սորվեցուցած աղօթքը	79
Հայրմերին մնացած խօսքերուն վրայ	81
Ուրիշ աղօթքներու վրայ	82
Տասը պատուիրանքներուն վրայ	85
Առջի իրեք պատուիրանքներուն վրայ	86
Չորրորդ , հինգերորդ , ու վեցերորդ պատուի- րանքներուն վրայ	88
Մնացած չորս պատուիրանքներուն վրայ	90
Սուրբ Եկեղեցւոյ առջի իրեք պատուիրանք- ներուն վրայ	92

Սուրբ Եկեղեցւոյ մնացած իրեք պատուիրանք- ներուն վրայ	94
Եօթն խորհուրդներուն վրայ	96
Մկրտութեան վրայ	98
Դրոշմին վրայ	100
Հաղորդութեան սուրբ խորհուրդին վրայ	101
Հաղորդութիւն առնելու վրայ	103
Ապաշխարութեան խորհուրդին վրայ	105
Ապաշխարութեան խորհուրդին մնացած զիտ- նալու բաներուն վրայ	107
Վերջին օժման վրայ	109
Քահանայական կարգին վրայ	110
Պատկին վրայ	113

Յ Ա Ն Կ

ԳՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ԶԱՓԱՀԱՍ ՏՂՈՑ

Մ Ա Ս Ն Ա

Աշխարհքիս ստեղծումը	117
Աղամայ մեղքին վրայ	119
Մարդկանց անկարգութեանը ու ջրհեղեղին վրայ	122
Բնական օրէնքին վրայ	124
Արրահամ նահապետին վրայ	126
Արրահամն ետքի նահապետներուն վրայ	128
Եգիպտոսի դերութեանը վրայ	130
Զատիկին վրայ, որ է Պատար	132
Անապատին ճամբորդութեանը վրայ	134
Տասը պատուիրանքներուն վրայ	136
Իսրայէլացւոց հեա Աստուծոյ ըրած խոստ- մանքին վրայ	138
Անապատին մէջ ժողովրդեան ըրած անհաւա- տութեան վրայ	141
Մովսէսի ետքի խօսքերուն վրայ	143
Իսրայէլացւոց խոստացած Էրկիրը մանկչուն վրայ	145
Կապաղատութեան վրայ	147
Դաւիթ թագաւորին ու Մեսիային վրայ	150
Սողոմոնի ու իրեն խմստութեանը վրայ	153
Իսրայէլացւոց տասը ցեղին բաժանմանը, կամ Սամարիայի վրայ	155

Մարգարէններուն վրայ	158
Մարգարէութիւններուն վրայ	160
Բարիչոնի գերութեանը վրայ	162
Հրեաներուն գերութենէն ազատելուն վրայ .	165
Անտիոքոսի հալածմանը ու Մակարայեցւոց վրայ	167
Աշխարհքիս որսխտութեանը վրայ, Մեսիային գալը մտեցած ստեղծ	169
Հրեաները ինչ յոյս ունէին Մեսիային վրայ .	171
Յիսուսի ծննդեանը վրայ	172
Յիսուսի աղայութեանը վրայ	174
Սուրբ Յովնանէս Մկրտչին վրայ	176
Աստիճաններուն կոչմանը վրայ	178
Քրիստոսի տեսան մերոյ ըրած հրաշքներուն վրայ	181
Յիսուսի ասարինութիւններուն վրայ	183
Յիսուսի վարդապետութեանը վրայ, Երրորդ դութեան ու Մարգեղութեան վրայ	186
Աստուածային ու Եզրայրական սիրոյն վրայ .	188
Խրատներուն, Շնորհաց ու Աջօձրի վրայ . . .	190
Հաստացեալները աս կենացս մեջ ինչպէս պի- տի տարին	192
Հանդերձեալ կենաց վրայ	194
Յիսուսի թշնամիներուն վրայ	196
Յիսուսի վերջին ընթրեաց (Իրիկուան կերա- կուրին) վրայ	198
Քրիստոսի չարչարանացը վրայ	200
Քրիստոսի Խաչին, ու մահուանը վրայ	202
Քրիստոսի Յարուէ ու Համբարձման վրայ .	205
Հոգւոյն սրոյ գալստեանը վրայ	207
Սուրբ Եկեղեցւոյ վրայ՝ որ Երուսաղէմ էր .	209
Հրեաներուն հալածանքին ու Սամարացիներ- ուն գառնալուն վրայ	211
Հեթանոսներուն դարձին վրայ	214
Սուրբ Եկեղեցւոյ կարգաւորութիւնը ու հաս- տատութեանը վրայ	217
Աւանդութեան, Սուրբ գրոց ու Ժողովքին	

բու վրայ	220
Երուսաղեմայ կործանմանը վրայ	224
Առաքելոց կենաց վրայ	226
Հալածանաց վրայ	228
Խոստովանողաց ու Մարտիրոսաց վրայ	250
Եկեղեցւոյն խաղաղութեանը, ու Ճգնաւորական կամ Արծնաւորական կենաց վրայ	252

Մ Ա Ս Ն Բ .

Հաւատքի վրայ	235
Յուսոյ ու Սիրոյ վրայ	239
Երբորդութեան վրայ	241
Բանին կամ Որդւոյն Աստուծոյ մարդեղութեան վրան	245
Մարդկան փրկութեան վրայ	247
Վրիստոսի տեառն մերոյ գժոխք ինչնալուն, ու փառապը վրայ	249
Դատաստանին վրայ	252
Հողւոյն սրբոյ վրայ	254
Սուրբ Եկեղեցւոյն վրայ	256
Սրբոց Հաղորդութեան, ու մեղաց թողութեանը վրայ	259
Մարմնոց յարութեանը վրայ	262
Յաւիտենական կենաց վրայ	263
Աղօթից վրայ	265
Հայր մերին մէջ, առջի երկու խնդրուածոց վրայ	268
Տէրունական աղօթից երբորդ և չորբորդ խնդրուածոց վրայ	271
Տէրունական աղօթից ետքի իրեք խնդրուածոց վրայ	273
Ողջունին, Հաւատամքին, Խոստովանիմին, ու Եկեղեցական Ժամասացութեանց վրայ	275
Ուրիշ աղօթքներու վրայ	277
Մատուոր աղօթքի վրայ	279
Աստուած ային ու Եղբայրական սիրոյն վրայ	281

Տասը պատուիրանքներուն վրայ	283
Առջի պատուիրանքին վրայ	286
Երկրորդ պատուիրանքին վրայ	289
Երրորդ Պատուիրանքին վրայ	292
Չորրորդ Պատուիրանքին վրայ	295
Հինգերորդ Պատուիրանքին վրայ	298
Վեցերորդ պատուիրանքին վրայ	301
Եօթներորդ Պատուիրանքին վրայ	303
Մնացած իրեք Պատուիրանաց վրայ	306
Ցանկութեան վրայ	308
Սուրբ Եկեղեցւոյ առջի իրեք Պատուիրանքներուն վրայ	311
Տօն օրերու և խորհուրդներու վրայ	315
Սրբոց տօներուն վրայ	317
Պահճի ու ծովի վրայ	319
Մասնաւոր ծովագահութեան ու Պահճ պահելու օրերուն վրայ	322
Գրխատնեական խրատուց և կատարելութեաց վրայ	325
Շնորհաց վրայ	328
Եկեղեցւոյ սուրբ խորհրդոց վրայ	329
Մկրտութեան վրայ	332
Մկրտութեան պատրաստութեան վրայ	334
Հանգիստաւոր Մկրտութեան վրայ	336
Տղայոց մկրտութեանը վրայ	339
Գրողմին , ու բրխատնեական վարդապետեան վրայ	341
Սուրբ մեռնին վրայ	344
Սուրբ Պատարագին վրայ	347
Պատարագին սկսելն ու հուիրումնը	350
Սրբայուցման վրայ	351
Հաղորդութեան վրայ	353
Թիւ պատարագի ու Թողակի վրայ	355
Սուրբ Հաղորդութեան վրայ	356
Ապաշխարութեան խորհրդոյն Զղջման վրայ	358
Խոտաօվանութեան վրայ	361
Հրատարակական ապաշխարութեան վրայ	364

